

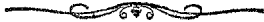
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΞΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΞΕΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ζ' 1883

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ
Παρά τῆ πλατεῖα τῆς Μητροπόλεως
1883

Ἄριθ. πρωτ. 651.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς κκ. Γυμνασιάρχας.

Ὁ ἐνταῦθα «Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός» πρὸς ἄλλαις κοινωφε-
λέσιν ἐργασίαις αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως καὶ
τῆς τῶν γραμμάτων προαγωγῆς καὶ διαδόσεως, ἤρξατο ἀπὸ ἐνὸς ἤδη ἔτους
ἐκδίδων καὶ ἄξιον λόγου μηνιαῖον περιοδικὸν φιλολογικὸν καὶ ἐν γένει
ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα ὑπὸ τὸ ὄνομα **Παρνασσός**. Ἐκ τῶν ἄχρι
τουῦδε ἐκδοθέντων τευχῶν αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων καταδεικνύεται ἡ
χρησιμότης τοῦ Ἐπιθυμοῦντες νὰ παράσχωμεν τὴν δυνατὴν ἡμῖν ὑποστή-
ριξιν εἰς τὸ προκείμενον κοινωφελὲς ἔργον συνιστῶμεν ὑμῖν τε καὶ τοῖς
παρ' ὑμῖν κκ. καθηγηταῖς αὐτό, ἵνα γένωνται ὅσοι ἂν προαιρῶνται συν-
δρομηταὶ αὐτοῦ, ὅπως διὰ τούτου ἐνισχυθῇ ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Ὀκτωβρίου 1877.

Ὁ ὑπουργὸς
Θ. Π. ΔΗΛΙΑΓΙΑΝΝΗΣ

Ἄριθ. πρωτ. 5133.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς κκ. Γυμνασιάρχας καὶ Σχολάρχας

Καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. 651 ἐγκυκλίου τοῦ καθ' ἡμᾶς ὑπουρ-
γείου, τῇ 8 Ὀκτωβρίου 1877 ἐκδοθείσης, γνωρίζετε ὅτι ὁ ἐνταῦθα φιλο-
λογικὸς σύλλογος «Παρνασσός» ἐκδίδει χάριν τῆς κοινῆς ὠφελείας, συμ-
φώνως δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ περιοδικὸν σύγγραμμα φερώνυ-
μον τοῦ συλλόγου. Ἐν τούτῳ καταχωρίζονται λόγου ἄξια διατριβὰι καὶ
ποικίλων γνώσεων πἀροχοι σημειώσεις, ἔργα λογίων. Ἐπιθυμοῦντες χάριν
τῆς ἐκ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ὠφελείας νὰ ἐνισχυθῇ κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτό,
ἐθεωρήσαμεν ὅτι συμβάλλεται ἱκανῶς εἰς τοῦτο ἡ ἐν αὐτῷ καταχώρισις
διατριβῶν καὶ σημειώσεων ἀρχαιολογικῶν ἀνακαλύψεων, περὶ λειψάνων
ἀρχαίων ἡθῶν καὶ ἐθίμων σωζομένων αὐτουτίως ἢ καὶ κατὰ τύπον καὶ
παρὰλληλὰς ἐν ταῖς νῦν συνηθείαις τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, περὶ
λέξεων καὶ ὄρων ἐν τῇ διαλέκτῳ τοῦ κοινοῦ λαοῦ διατηρουμένων ἐν τύπῳ
παιδαγωγικῶν ἢ ἀξιωματικῶν. Ἡ διὰ περιοδικῶν δικαιοῦσις ταιούτων ἀντικει-
μένων, παρέχει ἀφορμὴν ἄλλως καὶ τοῖς λογίοις εἰς περαιτέρω ἐρεῦνης καὶ
ἐξιχνιάσεως τῶν φυλετικῶν σχέσεων τῶν διαφόρων κοινότητων καὶ τοῦ
ἐθνικοῦ βίου, σώζει δὲ ταῦτα καὶ τοῦ ἐξαρχνισμού εἰς ὃν ὁ χρόνος καὶ ἡ
ὀσμὴ ἐπισημαίνουσα μετετροπὴ τῆς βιώσεως τὰ καταδικάζει.

Οἱ προαιρούμενοι ἵνα καὶ οὕτω χρήσιμον τὴν φιλομουσίαν καὶ ἱκανότητά
αὐτῶν καταστήσωσι θέλουσι στέλλει τὰ ἐκάστοτε εἰς γνόπιν αὐτῶν πε-
ριερχόμενα ὅπως δῆποτε τοιαῦτα εὐρήμηκτα κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν ἐπιστα-
σίαν τῆς ἐκδόσεως τοῦ οὕτως συστατινομένου περιοδικοῦ ὁ «Παρνασσός».

Ἐν Ἀθήναις τῇ 23 Ἰουνίου 1880.

Ὁ ὑπουργὸς
Ν. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Η ΠΡΟΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

ΠΕΣΙ ΜΙΣΘΟΔΟΣΙΑΣ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΩΝ*

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. Παναγιώτου **Ι. Φέβμπου**, Σπυρίδωνος **Η. Λάμπρου**, **Ν. Γ. Πολίτου** καὶ **Στ. Βάλθη** καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ Συλλόγου κ. Τιμολέοντος Ἀργυροπούλου.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος προέβη πρὸ μικροῦ εἰς σπουδαιότατόν τι βῆμα ἀφορῶν τὸ μέλλον τοῦ κλήρου τῆς Ἑλλάδος, εἰς πράξιν, ἣτις καθ' ἡμᾶς εἶναι ἡ σπουδαιότερα πράξις αὐτῆς ἀπὸ τῆς συστάσεώς της, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 1833. Ἡτοίμασε δηλ. καὶ προὔτεινε τῇ κυβερνήσει σχέδιον, δι' οὗ ὑπέδειξε πῶς δύναται νὰ συστή ταιμεῖον ἐκκλησιαστικόν, ἐξ οὗ νὰ μισθοδοτηθῇ ἅπας ὁ κλήρος, καὶ πῶς οὕτω δύναται νὰ ἐξέλθῃ ὁ κλήρος ἡμῶν ἀπὸ τῆς οἰκτρᾶς ἀληθῶς θέσεως, ἐν ἣ εὐρίσκεται καὶ καταστῆ ἄξιος τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ προορισμοῦ. Τὸ ταιμεῖον τοῦτο κατὰ τὴν πρότασιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἠδύνατο νὰ συστή, ἐὰν πρῶτον διὰ νόμου ὠρίζετο, ἵνα ἐκάστη ἐλληνικὴ ὀρθόδοξος οἰκογένεια προσφέρῃ ὑπὲρ αὐτοῦ κατ' ἔτος δραχμὰς 5. Ἐπειδὴ δὲ ὑπολογίζονται ἐν συνόλῳ τοῦλάχιστον 300 χιλιάδες ἐλληνικῶν οἰκογενειῶν ἐν ἅπαντι τῷ κράτει, ὁ πόρος οὗτος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταιμεῖου θὰ ἔφθανε τὸ 1¹/₂ ἑκατομμύριον δραχμῶν. Κατὰ τὸν νόμον αἱ πτωχαὶ οἰκογένειαι ἠδύνατο νὰ ἐξαίρεθῶσι, τοιοῦτοτρόπως δὲ ἡ εἰσφορὰ αὕτη δὲν θὰ ἐπεβά-
ρυνε τὴν ἄπορον τάξιν καὶ θὰ ἦτο οἰονεὶ ἐκουσία. Τὸ ἐκ τῶν ἀπόρων δὲ οἰκογενειῶν προερχόμενον ἔλλειμμα θὰ ἀνεπληροῦτο ἐκ τῶν ἐκουσίων συνεισφορῶν τῶν πλουσιωτέρων, αἵτινες βεβχίως θὰ ὑπερέβχινον τὸ ὠρι-
σμένον ὡς ἐλάχιστον ποσὸν τῶν 5 δραχμῶν κατ' ἔτος. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ διὰ νόμου ἐπιβολὴ τῆς εἰσφορᾶς ταύτης τῶν 5 δραχμῶν δὲν θὰ ἦτο κυρίως ἐπιβάρυνσις τοῦ λαοῦ διὰ νέου βάρους· διότι ἤδη ὁ λαὸς ἐν τοῖς πλείστοις μέρεσι τῆς Ἑλλάδος κατ' ἔθος προσφέρει ἐκ τῶν προϊόντων τῆς γῆς ὠρισμένον ποσὸν εἰς τοὺς ἱερεῖς. Ἡ ἐκ σίτου ἢ ἄλλων προϊόντων εἰσφορὰ αὕτη ἤθελε παύσει, ὀριζομένης τῆς τῶν 5 δραχμῶν κατ' ἔτος. Δευ-
τερος πόρος ὀρίζεται τὸ ἐκ τῶν κατὰ τὸ 1834 διαλυθεισῶν μονῶν ἐτήσιον

* Ἡ διατριβὴ αὕτη ἀνεγνώσθη ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ «Συλλόγου Παρνασσῶν» τῆς 21 Δε-
κεμβρίου τοῦ 1882.

εισόδημα ἐκ 240 χιλ. δραχμῶν, τὸ ὁποῖον εἰσπράττει νῦν ἡ κυβέρνησις καὶ ἐξ οὗ μισθοδοτοῦνται νῦν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ἱεροκλήρυκες, οἵτινες τοῦ λοιποῦ ἤθελον μισθοδοτεῖσθαι ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου. Τρίτος πόρος προσδιορίζεται ἐν 5 τοῖς 0/0 ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῶν διατηρουμένων μοναστηρίων, ὅπερ ὑπολογίζεται εἰς 100 περίπου χιλ. δραχμῶν. Ἐκτὸς τούτων θὰ εἶχε βεβαίως τὸ ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον καὶ ἐκτάκτους δωρεὰς πλουσίων εὐσεβῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἠδύνατο νὰ σχηματισθῇ ταμεῖον ἐκκλησιαστικὸν ἔχον εἰσόδημα ἐπὶ μὲν τοῦ παρόντος ὑπὲρ τὰ 2 ἐκατομμύρια δραχμῶν κατ' ἔτος, βραδύτερον δὲ καὶ πλειότερον. Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος προστίθηναι, ὅτι, σχηματιζομένου τοῦ ταμείου, θὰ ἔπαυεν ἀναγκαιῶς ἡ χειροτονία ἀρχιμμάτων ἱερέων, καὶ μόνον νέοι φέροντες δίπλωμα μιᾶς τῶν θεολογικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν σχολῶν τοῦ κράτους ἤθελον τοῦ λοιποῦ χειροτονεῖσθαι. Καὶ οἱ μὲν ἔχοντες δίπλωμα τοῦ Πανεπιστημίου θὰ ἐλάμβανον μηνιαῖον μισθὸν 200 φράγκων, οἱ δὲ τῆς Ριζαρίου σχολῆς 150, καὶ οἱ τῶν ἄλλων σχολῶν, οἵτινες θὰ ἐργασίμευον διὰ τὰς κωμοπόλεις καὶ τὰ χωρία 100. Οἱ δὲ νῦν ὑπάρχοντες, ὅπως καὶ αὐτῶν ἡ θέσις βελτιωθῇ καὶ παύσῃ καὶ αὐτῶν ὁ ἐξευτελισμὸς, ὀρίζεται νὰ λαμβάνωσι καὶ οὗτοι 60 δραχμὰς κατὰ μῆνα, ἕως οὗ ἐκλίπωσι κατὰ μικρὸν. Μετὰ τὸν ὀρισμὸν τοῦ μισθοῦ θὰ ἔπαυον πάντα ἐκεῖνα τὰ ἐξευτελιστικὰ μέτα τοῦ πορισμοῦ, τὰ ὁποῖα σήμερον ταπεινοῦσι τὸν ἡμέτερον κλήρον θὰ ἔμενον ὅμως τὰ ἄλλα τυχηρὰ εἰσοδήματα τὰ μὴ προσβάλλοντα τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἱερκατείου, οἷον τὰ ἐκ τῶν βικτίσεων, γάμων καὶ κηδεῶν καὶ τοιούτων ἱεροτελεστιῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἤθελε καταστῆ δυνατὸν, ἵνα ὁ ἐφημέριος ζῇ ἀξιοπρεπῶς, καὶ θὰ ἐξευρίσκετο τέλος ὁ τρόπος, δι' οὗ θὰ ἀνυψοῦτο ἡ θέσις τοῦ κλήρου καὶ θὰ ἔπαυε τὸ πάντων ἐντιμότερον ἔργον νὰ θεωρῆται τὸ πάντων εὐτελέστατον καὶ ταπεινότερον. Πᾶς νέος εὖ ἠγμένος καὶ εὐπκίδευστος ἐν τῷ μέλλοντι, ὅστις ἤθελον αἰσθανθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ζωηρῶν θρησκευτικῶν αἰσθημα, βλέπων ὅτι ἀσπυζόμενος τὸ κληρικὸν στάδιον, οὐ μόνον δὲν θὰ ἔτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ λιμοκτονῆσῃ καὶ νὰ ἐξευτελισθῇ, ὅπως σήμερον συμβαίνει τοῖς ἱερεῦσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ τιμηθῇ καὶ νὰ ζῆσῃ ἀξιοπρεπῆ καὶ ἀνεξάρτητον βίον, ἤθελε προθύμως κατατρυχθῇ εἰς τὰς τάξεις τοῦ κλήρου, καὶ οὕτως θὰ ἐβλέπομεν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου τὸν κλήρον ἡμῶν μορφούμενον καὶ ἀνυψούμενον καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν ἀναγεννωμένην, τὴν δὲ εὐσεβειαν παρὰ τῷ λαῷ ἡμῶν ἀναθάλλουσαν πάλιν καὶ ἐπικρατοῦντα παρ' αὐτῷ ἦθη χρηστότερα καὶ αὐστηρότερα. Ἡ ἰδέα τῆς εἰρημένης προτάσεως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ὑπῆρξεν ἀρίστη, ὀφείλεται δὲ ἔπαινος μέγιστος εἰς τὰ μέλη αὐτῆς τὰ συλλαβόντα καὶ προτεινόντα τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον, τὸ ἐπαγγελόμενον καθ' ἡμᾶς τὴν ὀριστικὴν βελτίωσιν τοῦ ἡμετέρου κλήρου καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Μέχρι τῆς σήμερον εἶχομεν

μόνον θεολογικὰς σχολὰς, ἀλλ' ὀλίγοι τῶν ἐν αὐταῖς ἐκπαιδευμένων εὐλόγως ἀπεφάσιζον νὰ ἀσπασθῶσι τὸ κληρικὸν στάδιον, τὸ ὁποῖον ἀφεύκτως ἤθελον ὀδηγήσει αὐτοὺς εἰς τὴν ἔνδειαν καὶ τὸν ἐξευτελισμὸν. Συνσταινομένου ὅμως ταμείου ἐκκλησιαστικοῦ καὶ ἀσφαλιζομένου τοῦ μέλλοντος τῶν ἐφημερίων, θὰ λειτουργήσωσι καρπυφόρως καὶ αἰ παρ' ἡμῖν θεολογικαὶ σχολαί. Διὰ ταῦτα συγχαίρομεν ἀπὸ καρδίας τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ ἐπὶ τῇ προτάσει αὐτῆς, ἐπαναλαμβάνοντες, ὅτι ἀπὸ τοῦ 1833, ἀφ' ὅτου ἔχομεν Ἱερὰν Σύνοδον, δὲν ἐξῆλθε σπουδαιότερον ἔγγραφον ἐκ τοῦ γραφείου αὐτῆς τοῦ ἐγγράφου τοῦ περιέχοντος τὴν εἰρημένην πρότασιν.

Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ, ὅτι ἐγένετο ἡ εἰρημένη πρότασις περὶ σχηματισμοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου καὶ μισθοδοσίας κλήρου κεκτημένου ἐπιστημονικὰ προσόντα. Πρέπει ἡ πρότασις νὰ πραγματοποιηθῇ, καὶ τότε ἡ χαρὰ ἡμῶν τῶν ποθούτων τὴν ἀνύψωσιν τοῦ κλήρου καὶ τὴν θρησκευτικὴν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ θὰ ἦναι πλήρης. Ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἀρὰ γε ἐλπίδες περὶ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς μεγάλης ταύτης ιδέας τῆς οὕτως ἐπισήμως παρὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου προταθείσης; Τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ δύο τινῶν, πρῶτον ἐκ τῆς ἐπιμονῆς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τῶν διευθυνόντων αὐτὴν καὶ δευτέρου ἐξ ὑπουργείου ἐμπορουμένου ὑπὸ εἰλικρινοῦς ἀγάπης πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ὑπὸ ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος ὑπὲρ τῆς θρησκευτικῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ. Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἀφοῦ ἀπαξ ἐπισήμως ἐκήρυξεν ὅτι θεωρεῖ ἀπολύτως ἀναγκαῖον νὰ μισθοδοτηθῇ ὁ κλήρος, ἀφοῦ πρῶτον ὀρισθῶσι τὰ ἐπιστημονικὰ προσόντα αὐτοῦ, πρέπει νὰ ἐγκλωπῶθῃ θερμῶς τὴν ιδέαν ταύτην, μεθ' ἧς συνδέεται τὸ μέλλον καὶ ἡ ἀνύψωσις τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν καὶ τὸ ἐθνικὸν ἐν γένει μέλλον τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, καὶ πᾶν ἄλλο ἔργον ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ τιθεμένη, νὰ ἔχη πάντοτε πᾶσαν αὐτῆς τὴν προσοχὴν ἐστραμμένην καὶ πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς συγκεντρωμένην εἰς τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς. Οὐ μόνον δὲ ἡ παρούσα σύνοδος, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπόμεναι δέον νὰ ὑπομνησκάωσι πολλάκις ἐντόνως ταῖς κατὰ καιροὺς κυβερνήσει τὴν σπουδαίαν ταύτην πρότασιν καὶ νὰ ζητῶσι παρ' αὐτῶν τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς, δεικνύουσαι ὅτι ἐνόσω ὁ κλήρος τῶν ἐφημερίων ὁ ἐρχόμενος εἰς ἄμεσον συνεπαφὴν μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ ἔχων κυρίως εἰς χεῖρας τοῦ τὴν θρησκευτικὴν ἀγωγὴν αὐτοῦ μένει ἀπαιδευτος καὶ ἐξευτελισμένος, ἡ ἐκκλησία ἐν Ἑλλάδι θὰ διατελῇ ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει, ὁ δὲ λαὸς θέλει μένει σχεδὸν ἄνευ θρησκείας καὶ θέλει δσημέραι ἀποβαίνει ἀσεβέστερος καὶ φαυλότερος. Ἄνευ τῆς ὑποδεικνυομένης μερίμνης περὶ τῶν ἐφημερίων ἡ διατήρησις σχολῶν θεολογικῶν, δι' ἃς τοσαῦτα δαπανῶνται, εἶναι ματαία· αὐτὴ δὲ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἐνόσω ἡ Ἑλλάς μένει ἄνευ μεμορφωμένου κατωτέρου κλήρου, οὐδένα ἐκπληροῦ σπουδαῖον σκοπὸν. Οὐδὲν ὠφελεῖ, ὅτι ἐλήφθη πρόνοιά τις, ὥστε ὅπωςδήποτε εὐπαιδευτοὶ ἄνδρες νὰ καταλαμβάνωσι τὰς θέσεις τῶν ἀρχιερέων καὶ ἱεροκλήρυκων. Ὁ

ἐπίσκοπος ὑπάρχει κυρίως ἵνα διευθύνῃ τὸν κλήρον· τὰ ὄργανα αὐτοῦ εἶναι οἱ ἐφημέριοι. Μὴ ὑπαρχόντων ἐφημερίων καταλλήλων οὐδὲν κατορθοῦν ὁ ἐπίσκοπος. Ὡσαύτως καὶ ὁ ἱεροκλήρουξ ὁ κηρύττων ἐν δλοκλήρῳ νομῶν ἄλίγη δύναται νὰ προξενήσῃ ὠφέλειαν, μὴ ἐπαρκῶν φυσικῶ τῷ λόγῳ εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν ἀνγκυῶν τῶν κατοίκων δλοκλήρου τοῦ νομοῦ. Οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἱεροκλήρικες δύνανται νὰ ὠφελοῦν πολύ, ὅταν ὁ λαὸς ἦναι παρεσκευασμένος ὑπὸ τῶν ἐφημερίων καὶ προπεπαιδαγωγημένος θρησκευτικῶς. Ὁ λαὸς κυρίως προσμένει πανταχοῦ νὰ ὀδηγηθῇ καὶ στηριχθῇ εἰς τὴν εὐσεβίαν παρὰ τοῦ ἐφημερίου του. Οὗτος εἶναι ὁ ἄμετρος καὶ πρῶτος διδάσκαλος τῆς θρησκείας καὶ εὐσεβείας πρὸς αὐτόν, ὁ πνευματικὸς πατήρ πάσης οἰκογενείας, ὁ παρηγορῶν αὐτὴν ἐν ταῖς θλίψεσι τοῦ βίου, ὁ στηρίζων αὐτὴν ἐν ταῖς δειναῖς περιστάσεσιν, ὁ ποδηγετῶν αὐτὴν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς. Τοιοῦτοτρόπως ὀφείλουσιν οἱ Συνοδικοὶ καταδεικνύοντες τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνυψώσεως τῶν ἐφημερίων νὰ ἐπιδιώκωσι τὴν πραγματοποίησιν τῆς γενομένης προτάσεως. Καὶ ἐὰν δὲ κυβερνήσεις τινὲς δεῖξωσιν ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν φωνὴν αὐτῶν, θὰ εὐρεθῇ ὅμως, ἃς ἐλπίζωμεν, ἐν τῷ μέλλοντι καὶ τοιαύτη κυβέρνησις, ἣτις νὰ ἐννοήσῃ τὴν σπουδαίτητα τῆς προτάσεως ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ μέλλον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ νὰ ἀποφασίσῃ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς. Πρὸ πάντων δὲ τὸ μέγα ἔργον δύναται νὰ κατορθωθῇ, ἐὰν ὁ πανιερώτατος μητροπολίτης Ἀθηνῶν ὁ καὶ διαρκῆς τῆς ἱ. Συνοδου πρόεδρος καὶ ἡ ψυχὴ αὐτῆς, ἐγκολπωθῇ τὴν ἰδέαν ταύτην καὶ ἀφοσιωθῇ ἀπὸ καρδίας καὶ ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς. Ἡ ἀξιοπρεπὴς ἀποκατάστασις παντὸς τοῦ κλήρου καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ μόρφωσις αὐτοῦ ἐὰν ποτε γίνωσι πράγματα παρ' ἡμῖν, θὰ ἦναι μέγα γεγονός ἐν Ἑλλάδι καὶ θὰ ἔχῃ σπουδαιότατα ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐὰν ὁ παν. μητροπολίτης κατορθώσῃ τὸ μέγα τοῦτο ἔργον, καὶ τοῦτο μόνον θὰ ἀρκέσῃ νὰ ἀποθανάτισῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἡ δὲ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς θὰ μνημονεύῃ πάντοτε μετ' ἐπαίνων τὸ ὅτι ἐπὶ Προκαπίου μητροπολίτου Ἀθηνῶν καὶ προέδρου τῆς Ἱερᾶς Συνοδου ἤρξατο ἡ ἀνακαινισις τῆς ἐκκλησίας ἐν Ἑλλάδι, ἐσώθη ὁ κλήρος αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἐξευτελισμοῦ καὶ τῆς ἀμαθείας καὶ ὑψώθη εἰς τὴν πρέπουσαν αὐτῷ κοινωνικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν περιωπὴν. Κατορθώσατε τοῦτο, πανιερώτατε, καὶ θὰ ἔχητε τὸν ἔπαινον οὐ μόνον τῆς παρούσης ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν! Καταστήσατε τοῦτο τὸ ὄνειρον τοῦ βίου ὑμῶν, τὸν κύριον πόθον τῆς καρδίας ὑμῶν, τὸν μόνον σκοπὸν τῶν ἐνεργειῶν ὑμῶν. Μεταχειρίσθητε πᾶσαν τὴν ὥς ἐκ τῆς θέσεώς σας σημερινούσαν ἐνεργεῖαν ὑμῶν καὶ πᾶσαν τὴν ὑψηλὴν ὑμῶν ἐπιρροὴν παρὰ τῷ ἀνωτάτῳ ἄρχοντι, παρὰ τοῖς ἐκαστοτε ὑπουργοῖς, παρὰ τοῖς βουλευταῖς καὶ πᾶσι τοῖς ἰσχύουσι καὶ θέλετε βεβηχίως ἐπὶ τέλους πείσει αὐτοὺς νὰ ἔλθωσιν ἄρωγοὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ

ἐκτελέσωσιν ἔργον μεγάλως μέλλον νὰ ὠφελήσῃ οὐ μόνον τὴν ἐκκλησίαν ἀλλὰ καὶ τὸν ἑλληνικὸν λαόν!

Ἐπειτα ἐξαρτᾶται ἡ πραγματοποίησις τῆς προτάσεως καὶ ἐξ ὑπουργείου ἀποδεχομένου αὐτὴν καὶ ἀποφασίζοντος τὴν ἐκτέλεσίν της. Ἀγνοοῦμεν τί θὰ πράξῃ τὸ παρὸν ὑπουργεῖον περὶ τοῦ προκειμένου, δὲν θέλομεν δὲ νὰ πιστεύσωμεν ὅπερ λέγεται, ὅτι οὐ μόνον ἐδέχθη δῆθεν ψυχρῶς τὴν γενομένην πρότασιν, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἵνα καταστήσῃ τὴν πραγματοποίησιν της ἀδύνατον, ἔσπευσε νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὴν ἐπιψηφίσιν τῆς βουλῆς νόμον περὶ συστάσεως ταμείου τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως διαθέτον ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ ὑπὸ τῆς Συνοδου χάριν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου ὑποδειχθέν 5 τοῖς¹ 10 ἐκ τῆς μοναστηριακῆς προσόδου. Τοῦτο μόνον γνωρίζομεν, ὅτι ἐπὶ τῇ ἀποφάσει τῆς κυβερνήσεως νὰ δρισθῇ εἰς τοιαύτην χρῆσιν τὸ εἰρημένον ποσὸν ἐκ τοῦ μοναστηριακοῦ εἰσοδήματος, τρία μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνοδου μετέβησαν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, καὶ ἐξέφρασαν τὴν λύπην των.¹ Ὁ νόμος ὅμως μεθ' ὅλας τὰς παραστάσεις ταύτας καὶ τὴν διαμαρτύρησιν βουλευτῶν τινῶν ἐπεψηφίσθη. Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ὅμως ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν τί κυρίως τὸ ὑπουργεῖον σκέπτεται ὡς πρὸς τὴν πρότασιν τῆς Συνοδου. Φοβούμεθα ἐν τούτοις μὴ οὐ μόνον οἱ πολιτευόμενοι οἱ σήμερον τὰ κοινὰ διαχειριζόμενοι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα πολιτικὰ κόμματα τὰ μέλλοντα κατόπιν νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἀκούσωσι ψυχρῶς τὴν εἰρημένην πρότασιν περὶ τοῦ κλήρου· διότι εἶναι ἡμῖν γνωστὴ ἡ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία ἢ παρὰ τοῖς πολιτικοῖς ἡμῶν κύκλοις ἐπικρατοῦσα καὶ ἡ ἔλλειψις ἐνδιαφέροντος ζωηροῦ ὑπὲρ τῆς ἀνυψώσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς θρησκευτικῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ. Εἶναι δὲ λυπηρόν, ὅτι ἡ ἀδιαφορία αὕτη παρὰ τισι τῶν πολιτευομένων φθάνει μέχρι κεκρηυγμένης ἔχθρας καὶ ἀποστροφῆς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ. Εἶναι γνωστόν, ὅτι καὶ ἐν τῇ περυσινῇ βουλῇ καὶ ἐν τῇ τοῦ ἔτους τούτου ἐξεφράσθη παρὰ τῆς ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐπιτροπῆς ἡ γνώμη, χάριν δῆθεν οικονομίας νὰ καταργηθῶσιν αἱ θέσεις τῶν ἱεροκλήρικων καὶ τῶν καθηγητῶν τῶν ἱερῶν μαθημάτων ἐν τοῖς γυμνασίοις! Καὶ ἀπερρίφθη μὲν καὶ πέρυσι καὶ ἐφέτος πιστεύομεν ὅτι θέλει ἀπορριφθῆ ἡ πρότασις αὕτη, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ γίνῃ μόνον τοιαύτη πρότασις τί ἄλλο δεικνύει, εἰ

¹ Εἶναι μὲν ἱερὸς καὶ μέγας καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἐνισχύσεως τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀλλ' ὁ ἐκκλησιαστικὸς πλοῦτος ἔπρεπε κατὰ πρῶτον λόγον νὰ δαπανηθῇ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, ἣτις ἀφέθη μέχρι τοῦδε ἐν τελείᾳ καταπίπτει. Ἡ δημοτικὴ καὶ ἄλλη ἐκπαίδευσις εἶναι ἀναγκασιότατη εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν ἔθνων, ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ. Ἀπαιτεῖται καὶ δευτέρως τις παράγων πρὸς τοῦτο, ἡ διὰ τῆς Ἐκκλησίας θρησκευτικὴ ἐκπαίδευσις τοῦ λαοῦ. Ἡ ἐν τῷ σχολείῳ ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευσις κερποφορεῖ, ὅταν ἡ Ἐκκλησία προπαρασκευάζῃ τὸν παῖδα καὶ μετὰ ταῦτα δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτοῦ συμπληροῦ τὸ ἔργον τοῦ σχολείου. Τὸ σχολεῖον δὲν ἔχει ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν του εἰ μὴ ἐπ' ὀλίγα ἔτη τὸν ἄνθρωπον, οὐδὲ εἶναι εὐκολὸν ὀλοκλήρως ὁ λαὸς ἀνεξαιρέτως νὰ διδασθῇ. Ἡ Ἐκκλησία ἐπιδραῖ ἠθικῶς καὶ θρησκευτικῶς ἐπὶ πάντας καὶ δι' ὅλου τοῦ βίου ἀπὸ τοῦ λίκνου μέχρι τοῦ τέφρου.

μη ὅτι πνεῦμα ἐχθρικὸν πρὸς τὴν θρησκείαν ἔχει εἰςχωρήσει μεταξὺ τῶν τάξεων τῶν πολιτευομένων παρ' ἡμῖν; Νὰ καταργηθῶσιν οἱ ἱεροκήρυκες ἀντὶ τὰς πολλὰς πλακισθῶσιν, εἰ δυνατὸν, καὶ νὰ ἔχη ἐκάστη ἐπαρχία τὸν ἱεροκήρυκα αὐτῆς, ὅστις νὰ διδάσκη τὸν λαὸν τὴν εὐσέβειαν καὶ νὰ ἐδηγῆ αὐτὸν εἰς τὴν ἀρετὴν! Καὶ δὲν ἐννοοῦσιν οἱ τοιαύτας προτάσεις ποιούντες, ὅτι ἂν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὁσημέρκι ἐξᾶχρειοῦται ἔτι μᾶλλον, ἂν τὰ ἐγκλήματα ἐπολλὰς πλακισθῶσιν, ἂν ἡ πίστις ἐξέλιπε καὶ ἡ ἀπάτη κατέλαβε τὴν θέσιν αὐτῆς, τοῦτο προῆλθε κυρίως ἐκ τῆς ἐξκοσμητικῆς τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθητικῆς καὶ ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς ἀπιστίας; Τὰ ἱερὰ μυστήρια νὰ καταργηθῶσιν ἐν τοῖς γυμνασίοις, ἐνῶ κυρίως ἔπρεπε μᾶλλον νὰ ἐνισχυθῶσι ταῦτα, διότι δι' αὐτῶν κυρίως δύναται νὰ μορφωθῇ τὸ ἦθος τῶν μαθητῶν καὶ νὰ πλασθῇ νέα ἠθικὴ γενεά; Εἶναι δυνατὴ ποτε ἡ μόρφωσις τῶν νέων ἄνευ θρησκείας; Ὁ λόγος, τὸν ὁποῖον φέρουσιν, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν νῦν ἱεροκηρῶν καὶ διδασκάλων τῶν ἱερῶν μαθημάτων εἶναι δῆθεν ἀνίκανοι, καὶ ἀληθὲς ἂν ἦτο τοῦτο, θὰ ἦτο ἄλογος καὶ ἀνάξιος ἀπαντήσεως. Δὲν εἶναι ἄξιοι, λέγετε, οἱ παρόντες ἱεροκήρυκες καὶ ἱεροδιδάσκαλοι; Φροντίσατε νὰ μορφώσητε καταλλήλους καὶ ἱκανούς. Τοῦτο ὑπαγορεύει ἡ στοιχειωδέστερα λογικὴ. Ἐνεκα τῆς τοιαύτης πανθομολογουμένης θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας τῶν ἡμετέρων πολιτικῶν κύκλων θλιβόμεθα βαθέως, προβλέποντες κακὰ ἀποτελέσματα ὡς πρὸς τὸ μέλλον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡμεῖς τοῦλάχιστον ἔχομεν τὴν πεποίθησιν, ὅτι μόνοι ἐμεῖνοι οἱ λαοὶ δύνανται ἀσφαλῶς νὰ προοδεύσωσι καὶ νὰ ἔχωσι μέγα μέλλον, ὅσοι εἶναι θρησκευτικῶς καλῶς μεμορφωμένοι καὶ κέκτληται ἡθικὴ χρηστά. Λαοὶ ἀσεβεῖς καὶ ἀνήθικοι δὲν δύνανται νὰ ἀκμάσωσιν ἀληθῆ καὶ διαρκῆ ἀκμὴν καὶ στερεῶς νὰ προοδεύσωσιν. Ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ ἠθικὴ εἶναι ἡ ὑγεία τῶν λαῶν. Ἐρωτήσατε τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν καὶ αὕτη θέλει διδάξει ὑμᾶς, ὅτι ἡ ἀληθὴς καὶ γνησίαι εὐσέβεια συνεπήγαγε πάντοτε καὶ τὴν ἠθικὴν ἐπίδοσιν τῶν ἐθνῶν καὶ ὅτι μετὰ τῆς ἠθικῆς συνεβάδισε πάντοτε καὶ τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ πολιτικὴ αὐτῶν ἀκμὴ. Τοῦναντίον μετὰ τῆς ἀσεβείας συνεισέφρυσεν πάντοτε καὶ ἡ ἀνηθικότης, ἡ ἔκλυσις τῶν ἠθῶν, καὶ μετὰ τῆς ἀπωλείας τῆς ἠθικῆς συναπωλέσθη καὶ ἡ ἐλευθερία. Ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς ἤρχισε νὰ διαφθείρηται μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν σοφιστῶν, οἵτινες διέσεισαν τὰς θρησκευτικὰς τοῦ λαοῦ πεποιθήσεις καὶ ἐζήτουν νὰ ἀποδείξωσι τὸν ἥττονα λόγον κρείττω καὶ τὸν κρείττονα ἥττω, τὸ ἀγαθὸν κακὸν καὶ τὸ κακὸν ἀγαθόν. Καὶ ἡ Ῥώμη δὲ ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ, ὅταν τὰ ἀκόλαστα μυθολογήματα τῶν ξένων θρησκευμάτων καὶ αἱ ξένοι ἐν γενεῖ ἰδέαι διαδοθεῖσαι ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει, ἐκλόμισαν τὴν πίστιν εἰς τοὺς ἀρχαίους τῆς Ῥώμης θεοὺς. Καὶ σήμερον δὲν εἶναι μεγάλοι μόνοι οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι, παρ' οἷς ἡ θρησκεία εἶναι ἰσχυρὰ δύναμις, ἠθικῶς ἐξαγνίζουσα καὶ κρατύνουσα αὐτούς, οἱ βόρειοι

γερμανοί, οἱ ἄγγλοι, οἱ τῆς βορείου Εὐρώπης ἐν γενεῖ λαοὶ καὶ οἱ Ἀμερικανοί; Δὲν πάσχουσι δὲ τοῦναντίον πολιτικῶς καὶ δὲν ἀδυνατοῦσι νὰ ὑφωθῶσιν εἰς στερεάν τινα καὶ διαρκῆ πολιτικὴν εὐεξίαν οἱ καθολικοὶ λαοί, παρ' οἷς ἡ θρησκεία μόνον παρὰ τῷ ὄχλῳ διατηρεῖ κράτος τι, ὅπως κρατῆ αὐτὸν ἐν δεσιδαίμονίᾳ (ἣτις εἶναι διαστροφή τῆς ἀληθοῦς θρησκείας), ἐνῶ παρὰ πάσαις ταῖς ἀνωτέροις τάξεσι τοῦ λαοῦ ἐπικρατεῖ ἡ φοβερωτέρα ἀπιστία καὶ ἔχθη πρὸς τὴν θρησκείαν; Εἶναι ἄρα γε πεπρωμένον καὶ ἡ Ἑλλὰς νὰ βαδίσῃ τὴν ὁδὸν ταύτην τῶν λατινικῶν φύλων; Ἀπευχόμεθα τοῦτο ἀπὸ καρδίας, διότι φρίττομεν ἐνώπιον τῶν ἐνδεχομένων ἀποτελεσμάτων τοιαύτης καταστάσεως.

Οἱ παρ' ἡμῖν πολιτευόμενοι οἱ ἀδικόρως ἢ ἐχθρικῶς πρὸς τὴν θρησκείαν διακείμενοι ἔπρεπε νὰ μὴ ἀγνοῶσι δύο μεγάλας ἀληθείας, ὅτι ἄνευ θρησκείας ἢ ἢ χρηστὰ παρὰ τῷ λαῷ εἶναι ἀδύνατα, καὶ ὅτι ἄνευ ἠθῶν χρηστῶν πολιτικὸς ἐλεύθερος βίος τῶν ἐθνῶν εἶναι ὡσαύτως ἀδύνατος. Ἡ θρησκεία ἢ ἡ εὐσέβεια πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι ἡ ρίζα τῆς ἠθικῆς. Μεθ' ὅσα δὲ καὶ ἂν λέγωσιν οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν ἀπὸ τῆς θρησκείας ἀνεξάρτητον ἠθικὴν εἶναι ἀνκνίρρητον, ὅτι ἐν τῷ βίῳ καὶ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν εἶναι πάντοτε ἐσώτατα ἠνωμένα τὰ δύο ταῦτα, ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἠθικὴ. Ὁ ἠθικὸς νόμος ὁ ἐν τῇ συνειδήσει ἐκάστου ἀνθρώπου ἐγγεγραμμένος, ἄνευ Θεοῦ νομοθέτου, δικαστοῦ καὶ ἐκτελεστοῦ αὐτοῦ εἶναι φαινόμενον ἀκατανόητον καὶ ἀπόλλυσι πᾶν κύρος, εὐκολώτατα δὲ περιφρονεῖται καὶ καταπατεῖται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Πόθεν ὁ ἠθικὸς οὗτος νόμος, ὅστις δὲν ἐπεδλήθη ὑπὸ ἀνθρώπου τινός, οὐδὲ προῆλθεν ἐκ συμφωνίας τινὸς ἀνθρωπίνης, ἀλλ' ἴσταται ὑπεράνω τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν; Πόθεν ὁ νόμος οὗτος, ὅστις ἦτο τοιοῦτος πρὸ χιλιᾶδων ἐτῶν καὶ θέλει εἶναι τοιοῦτος καὶ μετὰ χιλιᾶδας; Δὲν μένει αἰνίγμα ἄνευ παραδοχῆς τοῦ Θεοῦ ὡς νομοθέτου αὐτοῦ, οὐ τινος ἐκφράζει τὴν θέλησιν ἢ μᾶλλον τὴν οὐσίαν; Ἐπειτα ἡ εὐθύνη, ἣν αἰσθάνομεθα ὅτι φέρομεν πάντες ἐπὶ τῇ παραβάσει τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ἔχει ἐννοίαν τινα ἄνευ μελλούσης ζωῆς καὶ ἄνευ ἀνωτέρας τινὸς δυνάμεως ἀσφαλιζούσης τὸ κύρος τοῦ νόμου τούτου; Ἴδου διὰ τί ὁ μέγιστος τῶν νεωτέρων φιλοσόφων, ὁ Κάντιος, ἐθεώρησεν ὡς γνωστὸν ὡς ἀναγκαῖα αἰτήματα τῆς ἠθικῆς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἀθανασία. Οὕτω σκέπτεται ἀναγκαιῶς πᾶς ἄνθρωπος, ταύτην τὴν λογικὴν ἀκολουθεῖ πρὸ πάντων ὁ λαός. Πείσατε τὸν ἄνθρωπον τοῦ λαοῦ, ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεὸς καὶ μέλλουσα ζωὴ, καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ κρατήσητε αὐτὸν ἀπὸ τῶν φοβερωτέρων ἐγκλημάτων. Τοῦτο ἠνάγκασεν ὡς γνωστὸν τὸν Ῥοβεσπιέρον κατὰ τὴν μεγάλην γαλλικὴν ἐπανάστασιν νὰ πείσῃ τὴν ἐθνικὴν σύνοδον νὰ ἀνακηρύξῃ ὅτι le peuple fran- çais reconnaît l' être suprême et l' immortalité de l' âme ! ἤτοι ὁ γαλλικὸς λαός ἀναγνωρίζει τὸ ὑπέρτατον ὄν καὶ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς (1794).

Ἡ ἀρνησις τῆς υπάρξεως τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κατάργησις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἣτις εἶχε ψηφισθῆ ἐν τῇ ἐπαναστατικῇ μέθῃ τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, εἶχε μεταβάλλει τὴν Γαλλίαν εἰς κοινωνίαν θηρίων κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς τρομοκρατίας. Περὶ τοῦ στενοῦ τούτου συνδέσμου τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς προγματευόμενος ὁ Guizot ἐν ταῖς μελέταις αὐτοῦ περὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, λέγει τὰ ἐξῆς: Ἄπεδειξάμεν τὸ γεγονός τοῦτο ὅτι ὁ ἠθικὸς νόμος δὲν εἶναι οὔτε ἐπίνοια, οὔτε σύμβασις ἀνθρωπίνῃ, οὔτε εἰς τῶν πεπρωμένων ἐκείνων νόμων, διὰ τῶν ὁποίων κυβερνᾶται ὁ ὕλικὸς οὗτος κόσμος. Εἶναι ὁ νόμος τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἐλευθεροῦ κόσμου, νόμος ἀνώτερος τοῦ κόσμου τούτου, ὅστις ἀναγνωρίζων αὐτόν, ἀναγνωρίζει ἐκυτὸν συγχρόνως ἐλευθερὸν καὶ ὑποταγμένον. Τίς εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ νόμου τούτου; Τίς τὸν ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἀνθρώπον, τοῦ ὁποίου αὐτὸς δὲν εἶναι ἔργον καὶ ὅστις κυβερνᾷ αὐτόν χωρὶς νὰ τὸν ὑποδουλώσῃ; Ποῖος ἔθεσε τὸν νόμον τοῦτον ὑπεράνω τοῦ κόσμου, ὅπου παρέρχεται ὁ παρὼν βίος τοῦ ἀνθρώπου; Φανερώς ὑπάρχει ἀνωτέρα ἐξουσία, ἀφ' ἧς πηγάζει ὁ ἠθικὸς νόμος, καὶ ἣτις ἀποκαλύπτει αὐτόν. Μετὰ τοῦ κοινοῦ αὐτοῦ νοός, τὸν ὁποῖον ἔνεκα τῆς ἀσεβείας του καὶ τοῦ κυνισμοῦ του τόσον συχναίως ἐλησμόνει, εἶπεν ὁ Βολταῖρος, ὁμιλῶν περὶ τοῦ ὕλικου κόσμου, καὶ τῆς τάξεως, ἣτις βραδύεται ἐν αὐτῷ. «Δὲν δύναμαι νὰ ὑποθέσω ὅτι τὸ ὠρολόγιον τοῦτο ὑπάρχει καὶ δὲν ἔχει τὸν ὠρολογοποιὸν του.» Ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ πρόκειται περὶ πολὺ διαφορωτέρου πράγματος ἢ περὶ ὠρολογίου· δὲν ἔχομεν ἐνταῦθα ἐνώπιον ἡμῶν κατεσκευασμένην τινὰ καὶ κεκαυνομένην ἀπαξ διὰ παντὸς μηχανήν. Ὁ νόμος τῆς τάξεως, π. ἔ. ὁ ἠθικὸς νόμος εἶναι ἀδικαίεπτως εἰς σύγκρουσιν μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας· ἡ ἐλευθερία ἀναγνωρίζει τὸν ἠθικὸν νόμον, τὸν ὁποῖον δύναται νὰ πληρώσῃ ἢ νὰ παραβῇ Ὁ νόμος ἀποκαλύπτει τὸν ἀνώτατον νομοθέτην, τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ νόησις καὶ ἡ θέλησις. Ὁ Θεὸς ἠθικὸς κύριος καὶ ὁ ἀνθρώπος πρόσωπον ἐλεύθερον ὑποκείμενον περιέχονται ὁμοῦ ἐν τῷ γεγονότι τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Ἐν τῷ ἠθικῷ τούτῳ νόμῳ μόνον εὔρεν ὁ Κάντιος τὸν Θεόν· εἶχεν ἀδικὸν νὰ μὴ εὐρίσκη αὐτόν καὶ ἀλλαχοῦ, ἀλλ' ἀληθῶς ἐν τῷ ἠθικῷ νόμῳ, τῷ κανόνι τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας, φανεροῦ ὁ Θεὸς ἑαυτὸν τῷ ἀνθρώπῳ μετὰ ζωηροτέρας καὶ μᾶλλον ἀμέσου ἐναργείας. Καθὼς δὲ ὁ ἠθικὸς νόμος ἄνευ κυριάρχου νομοθέτου, ὅστις τὸν ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἀνθρώπον, εἶναι ἐλλιπὲς καὶ ἀνεξήγητον γεγονός, ποταμὸς ἄνευ πηγῆς, ἐπίσης καὶ ἡ ἠθικὴ εὐθύνη τοῦ ἐλευθεροῦ ἀνθρώπου ἄνευ τοῦ ἀνωτάτου δικαστοῦ, ὅστις ἐφαρμόζει αὐτήν, εἶναι γεγονός ἀτελὲς καὶ ἀνεξήγητον, πηγὴ ἄνευ ἐκβολῶν, ἣτις ῥέει καὶ ἀφανίζεται, οὐδεὶς οἶδε, ποῦ! Καθὼς ὁ ἠθικὸς νόμος ἀποκαλύπτει τὸν ἠθικὸν νομοθέτην, οὕτως ἡ ἠθικὴ εὐθύνη ἀποκαλύπτει τὸν ἠθικὸν δικαστήν. Ὅπως ὁ ἠθικὸς νόμος δὲν δύναται νὰ συνταχθῆ μετ' οὐδενὸς ὑπ' ἀνθρώπων ἐπινοηθέντος θετικοῦ νόμου, οὕτως

καὶ κρίσεις αἱ παρὰ τῶν ἀνθρώπων γινόμεναι ἐν ὀνόματι τῆς ἠθικῆς εὐθύνης, δὲν εἶναι σχεδὸν ποτὲ ἢ ἐντελῶς ἀληθῆς καὶ δικαία ἐκείνη κρίσις, οἶαν ἡ εὐθύνη αὐτὴ προσδοκᾷ καὶ ἐπικαλεῖται. Ἡ ἠθικὴ εὐθύνη ἀπαιτεῖ ἀνωτέραν τινὰ ἀπταιστον ἰκανοποίησιν. Τοιοῦτοτρόπως καθὼς ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἠθικῷ νόμῳ περιέχεται ὡς ἀρχικὸς ποιητὴς του, οὕτως ἐν τῇ ἠθικῇ εὐθύνῃ περιέχεται ὁ Θεὸς ὡς ὁ ὀριστικὸς αὐτοῦ δικαστής. Κατὰ ταῦτα ἡ ἠθικὴ τάξις, τὸ κράτος τοῦ ἠθικοῦ νόμου, εἶναι ἀκατάληπτος καὶ ἀδύνατος, ἐὰν δὲν εἶναι Θεός, ὅστις νὰ τηρῇ αὐτὴν ὑπεράνω τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀνορθῶν ὅταν ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου διαταράσῃ αὐτήν. Τοιοῦτοτρόπως τὰ ἠθικὰ γεγονότα, τὰ ἔμφυτα καὶ ἰδιάζοντα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, δηλ. ἡ διάκρισις τοῦ ἠθικοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἡ ἠθικὴ ὑποχρέωσις, ἡ ἠθικὴ εὐθύνη, ἡ ἠθικὴ ἀξία ἢ ἀπαξία εἶναι ἐτώτατα ἀναγκάτως συνδεδεμένα μετὰ τῶν θρησκευτικῶν γεγονότων, δηλ. τοῦ Θεοῦ, ὡς ἠθικοῦ νομοθέτου καὶ ὡς τηρητοῦ καὶ κριτοῦ. Ἄλλαις λέξεσιν ἡ ἠθικὴ εἶναι οὐσιωδῶς καὶ φυσικῶς συνδεδεμένη μετὰ τῆς θρησκείας.¹ Τὰς σκέψεις ταύτας τοῦ Γκιζώτου, αἵτινες εἶναι πόρισμα βαθυτάτων μελετῶν καὶ μακρᾶς πείρας τοῦ βίου, ἔπρεπεν οἱ παρ' ἡμῶν πολιτευταὶ νὰ μελετήσωσι καλῶς. Χρηστὰ ἦθη εἶναι ἀδύνατα παρὰ τοῖς λαοῖς ἄνευ θρησκείας. Χρηστὰ ἦθη θὰ μορφωθῶσι καὶ ἐν Ἑλλάδι, ἂν ὁ λαὸς καταστῆ εὐσεβής, ὅπως ἦτο ὁ λαὸς ἐπὶ τῶν πατέρων ἡμῶν. Ἴνα δὲ τοῦτο ἐπιτύχωμεν πρέπει νὰ μορφώσωμεν κληρὸν πεπαιδευμένον δυνάμενον νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν θρησκείαν τὴν παροῦσαν γενεάν κεκτημένον πάντα τὰ φῶτα τῶν νῦν χρόνων καὶ μεταχειριζόμενον πᾶσαν τὴν σημερινὴν παιδείαν πρὸς ὑποστήριξιν ἀληθοῦς, πεφωτισμένης, συμφώνου πρὸς τὴν σήμερον πρόδον εὐσεβείας, οὐχὶ δὲ δεισιδαίμονος καὶ φανατικῆς, ὁποία σήμερον παρ' ἡμῶν καὶ ἀχρηστος καὶ ἀδύνατος εἶναι.

Δευτέρῃ ἀλήθειᾳ, ἢ οἱ πολιτευόμενοι παρ' ἡμῶν δὲν πρέπει νὰ παραβλέψωσιν, εἶναι, ὅτι ἂν πάντες οἱ λαοὶ ἔχουσιν ἀνάγκη τῆς θρησκείας, πρὸ πάντων ὅμως χρῆζουσιν αὐτῆς οἱ ἐλεύθεροι λαοί. Διότι πρῶτον ἡ ἐλευθερία προϋποθέτει ἠθικὸν τὸν λαόν, ἔχοντα αὐταπάρνησιν καὶ ἀρκετὴν δύναμιν ψυχῆς, ὅπως ἀνίσταται κατὰ παντὸς δεσποτισμοῦ καὶ ματαιοῦ πᾶσαν ἀπόπειραν ὑποδουλώσεως. Ὁ ἀνήθικος καὶ ἐκνευρισμένος λαὸς εἶναι ἀνίκανος νὰ δικτηρήτῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Ἡ τυραννία εὐκόλως ὑποτάσσει τὸν λαόν τὸν μὴ ἔχοντα τὸ θάρρος νὰ ριψοκινδυνεύσῃ ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἐλευθερίας. Διὰ τοῦτο πάντοτε τῆς ὑποδουλώσεως τῶν λαῶν προηγῆθη ἡ ἐκφυλίσις τῶν ἠθῶν αὐτῶν, ἣτις ἤρξατο ἀπὸ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν. Ἐπειτα ἔχει ἀνάγκη ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκείας καὶ διότι ἄλλως εὐκόλως κατανατᾷ εἰς τὴν ἀκολασίαν, εἰς τὴν ἀπόρριψιν παντὸς ἠθικοῦ, πολιτικοῦ καὶ

¹ Μελέται περὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῶν κοινωνιῶν καὶ τῶν πνευμάτων. Κατὰ τὴν ἡμ. μετάφρασιν σελ. 60.

κοινωνικοῦ χαλινουῦ. Οἱ φιλελεύθεροι νόμοι ἀφίνουσιν εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ πολίτου πολλὴν ἐλευθερίαν, ἣς εὐκόλως λαοὶ ἀνήθικοι καταχρῶνται. Καὶ διὰ τοῦτο εὐκόλως τοιοῦτοι λαοὶ τὴν ἐλευθερίαν παρεξηγοῦντες κατανα- τῶσιν εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ εἰς τὴν τελείαν ἀκολασίαν, ἥτις ἀγεῖ εὐθὺ εἰς τὴν τυραννίαν. Ἰδοὺ διὰ τί ἐν Ἀγγλίᾳ, Ἀμερικῇ καὶ ἄλλαις χώραις, ἔνθα τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα ἀκμάζει καὶ ἡ θρησκεία εἶναι ἰσχυρὰ κοι- νωνικὴ δύναμις, θάλλουσι καὶ οἱ δημοκρατικοὶ φιλελεύθεροι θεσμοί. Τοῦ- ναντίον ἐν χώραις, ἐν αἷς παλαίουςι περὶ τῆς ὑπεροχῆς ἢ ἀπιστίας καὶ ἡ δεισιδαιμονία, ἥτις εἶναι πικρὰ τῆς ἀληθοῦς θρησκείας, ἡ ἐλευθερία δὲν δύναται νὰ ριζώσῃ, καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ ὀριστικῶς. Ἰδοὺ πῶς καὶ περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης ἐκφράζεται ὁ αὐτὸς ἐπιφανὴς Γάλλος συγγραφεύς, ὅστις εἶπερ τις καὶ ἄλλος ἐμελέτησε τὰ τῆς παρούσης καταστάσεως τῶν κοινο- νίων καὶ τῶν πνευμάτων ὑπὸ ἔποψιν θρησκευτικῆν.

«Τίνας κινδύνους καὶ τίνα προσκόμματα ἀπαντᾷ σήμερον ἐν τῇ ἡμε- τέρᾳ κοινωνικῇ καταστάσει καὶ ἐν τοῖς ἥθεσιν ἡμῶν ἡ ἀποτελεσματικὴ καὶ διαρκὴς ἀποκατάστασις τῆς ἐλευθερίας; Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι τοιοῦ- τος, ὥστε νὰ ὠφελῇ ἡμᾶς ἢ νὰ βλάπτῃ ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ; Συντηρητι- κοὶ ἢ φιλελεύθεροι, χριστιανοὶ ἢ ἐλευθερόφρονες, καθολικοὶ ἢ προτεστάν- ται πάντες οἱ σπουδαῖοι καὶ πεφωτισμένοι ἄνθρωποι συμφωνοῦσι σήμερον εἰς τοῦτο, ὅτι θρηνοῦσι τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἡμῶν ἐπικράτησιν τῶν ὑλι- κῶν συμφερόντων, τὴν δίψαν τῶν φυσικῶν κοινῶν ἀπολαύσεων καὶ τὰς ἐκεῖθεν πηγαζούσας ἐξεῖς τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τῆς τρυφηλότητος. Ἐχουσι δὲ δίκαιον. Κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν πρὸς τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐποχῆς ἡμῶν εἶναι τοῦτο τὸ μεγαλῆτερον κακόν, ὅσον δὲν φαντάζονται τοῦτο ἔσως καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες θρηνοῦσιν αὐτό. Μετὰ τῆς ζωνηρᾶς καὶ ἰσχυρᾶς γλώσσης του ἔλεγεν ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολεὼν ὁ Α΄ «Δὲν φοβοῦμαι τοὺς συνωμῶτας τοὺς ἐγειρομένους ἀπὸ τῆς κλίνης των κατὰ τὴν 10ην ὥραν τῆς πρωίας.» Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ συνωμοτῶν, καὶ ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς δὲν ἀπαι- τεῖ ἀπολύτως νὰ μὴ λημβάνῃ τις περὶ ἑαυτοῦ μηδεμίαν πρόνοιαν. Ἄλλο ὅ,τι ἔχει σημεσίαν ὡς πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις θέλει νὰ ᾔνοι ἑλεύθερος, ἀτο- μον ἢ λαός, εἶναι νὰ μὴ ᾔνοι τυφλῶς καὶ ἐμπαθῶς ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ἐπιδίωξιν τῆς ὑλικῆς του εὐημερίας καὶ τῶν μικρῶν του προσωπικῶν ἐπι- θυμιῶν· εἶναι ἀνγκαιὸν νὰ ἀπομακρύνῃ ὁ τοιοῦτος ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν ἐγωϊ- σμὸν καὶ τὰς ἐπικουρείους ἀρχάς. Βάνανσος ἢ λεπτὸς ὁ ἐπικούρειος δυ- σκόλως ἀναδέχεται ἀγῶνας καὶ θυσίας, καὶ εὐκόλως ἀρκεῖται εἰς τὸ νὰ γνῶρίζῃ ἐξητφαλισμένως τὰς ἡδονὰς του καὶ τὴν ἀνάπαυσίν του. Καὶ ὅταν ᾔνοι συνετὸς καὶ ἠπιος ὁ ἐγωῦτμός, εἶναι πάθος ψυχρὸν καὶ ἄγονον καὶ δὲν κυριεύει τὸν ἄνθρωπον ἄλλως εἰ μὴ ἐξαντλοῦν καὶ καταβιάζον τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἡ ἐλευθερία ἀπαιτεῖ ἤθη αὐστηρότερα, τάσεις ὑψηλο- τέρας, ἀντιστάσεις ἰσχυροτέρας, κατὰστασιν ψυχῆς, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ ἠθι-

κότης καὶ ἡ αὐταπάρνησις ἐπικρατοῦσιν. Ἀκριβῶς δὲ ἡ χριστιανικὴ θρη- σκεία δύναται νὰ δώσῃ εἰς τὴν νεωτέραν κοινωνίαν τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐλ- λείπει ἀπ' αὐτῆς. Ὁ χριστιανισμὸς διδάσκει εἰς πάντας μεγάλους καὶ μι- κρούς, πλουσίους καὶ πένητας νὰ μὴ κατατρίβωσιν εἰς ὑλικὰς ἀπολαύσεις πᾶσαν τὴν ζωὴν των· καλεῖ αὐτοὺς εἰς σφικρίας ὑψηλοτέρας, καὶ ἐνῶ ἐμπνέει αὐτοῖς πόθους καθαρωτέρους, ἀνοίγει αὐτοῖς καὶ ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν εὐδαιμονίαν των τὰς ὠραιότερας ἐλπίδας. Ἰσχυρὸς ἢ ταπεινός, πλή- ρης πεποιθήσεως εἰς ἑαυτὸν ἢ μετριόφρων ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς δὲν θὰ ζητήσῃ ἐν τῷ συμφέροντι καὶ αὐτῷ τῷ καλῶς ἐννοουμένῳ, τῇ πανακείᾳ ταύτῃ τῶν πολιτικῶν, τὸ ἀποκλειστικὸν ἔργον του καὶ τὸ μόνον ἐλατή- ριον του εἶτε πρὸς τοὺς ὁμοίους του εἶτε πρὸς ἑαυτόν· ἔχει ἄλλο τέλος νὰ ἐπιδιώξῃ, ἄλλους εὐγενεστέρους νόμους νὰ ἐκτελέσῃ, ἄλλα ὑψηλότερα αἰσθημάτων νὰ ἐκδηλώσῃ καὶ νὰ ἐκνοποιήσῃ· δὲν δύναται νὰ ᾔνοι οὔτε ἐπικούρειος οὔτε ἐγωιστής. Αὕτη εἶναι μίξ τῶν μεγαλητέρων ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας ἡ χριστιανικὴ θρησκεία δύναται νὰ παράσχῃ κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν εἰς τὰς κοινωνίας, αἵτινες τείνουσιν εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Ἰδοὺ ἡ δευ- τέρα. Ἡ ἐλευθερία δὲν ἔρχεται χωρὶς νὰ ἀνοίγῃ καὶ εὐρὺ στάδιον εἰς τὴν ἀκολασίαν (licence). Εἶναι ὄνειροπόλημα νὰ ἐλπίζῃ τις, ὅτι θὰ ἀπολαύσῃ τῶν εὐεργεσιῶν τῆς μιᾶς χωρὶς νὰ διατρέξῃ τοὺς κινδύνους καὶ ὑποστῇ τὰ ἀποπήματα τῆς ἄλλης, ἐπίσης εἶναι ὄνειροπόλημα νὰ πιστεύῃ τις ὅτι διὰ τῶν ποινικῶν νόμων, τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν χωρυφυλάκων θὰ κατα- βάλῃ ἀποτελεσματικῶς τὴν ἀκολασίαν. Ἡ νόμιμος ὑλικὴ βίσι εἶναι βε- βαιῶς ἀνγκαιή, ἀλλ' εἶναι ἀνεπαρκής. Ἐν τῇ πάλῃ ταύτῃ εἶναι ἀνάγκη ἐκτὸς τῶν δικῶν καὶ τῶν ποινῶν καὶ ἄλλου τινός. Ἡ ἠθικὴ καὶ αὐθόρ- μητος προδιάθεσις τῶν ἀνθρώπων, ἡ ἐπιρροή αὕτη τῆς καλῆς καταστά- σεως τῶν πνευμάτων καὶ τῶν ἠθῶν, εἶναι ἀπολύτως ἀνγκαιή ὡς πρόχω- μα κατὰ τῆς ἀκολασίας, ἥτις ἀνποφεύκτως ἀκολουθεῖ τὴν ἐλευθερίαν. Δύο πράγματα εἶναι βέβαια, πρῶτον, ὅτι ἐν ἐλευθερῷ τόπῳ οὐδεὶς θὰ ἠξίου, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ ἐντελῶς τὴν ἀκολασίαν· δεύτερον ὅτι αἱ ἠθικαὶ καὶ ἐξ ἀγχιθῆς προδιαθέσεως πηγαζούσαι δυνάμεις αὐτῆς τῆς κοινωνίας θέτουσι μόναι τὰς κυβερνήσεις καὶ τοὺς λαοὺς εἰς θέσιν νὰ ἀντι- παλαίωσι κατὰ τῶν κακῶν τῆς ἀκολασίας, τὰ ὁποῖα θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐμποδίσῃ τις ἐντελῶς. Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι ἡ ἀποτελεσματικωτέρα, ἢ δημοτικωτέρα καὶ δοκιμωτέρα τῶν δυνάμεων τούτων. Εἶναι ἀποτελε- σματικὴ κατὰ τῆς ἀκολασίας ἕνεκα δύο λόγων καὶ διὰ δύο μέσων· κατ' ἀρχὴν σώζει εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸ δικαίωμα καὶ τὴν θέσιν αὐτῆς, καὶ οὐδέποτε ταπεινώνει αὐτὴν ἀπέναντι τῆς ἐλευθερίας, ἣς ἀναγωνίζει ἐν τούτοις καὶ προκηρύττει τὸ δικαίωμα. Πράγματι δὲ ἐμπνέει εἰς τοὺς ἀν- θρώπους αἰσθημα, τὸ ὁποῖον ἡ ἐξουσία δὲν πρέπει νὰ παραβλέψῃ, τὸν σε- βασμόν. Ἡ ἀπουσία τοῦ σεβασμοῦ εἶναι ὁ μεγαλῆτερος πολέμιος τῆς ἐξου-

οσίας, ἥτις βλάπτεται περισσότερο ἐκ τῆς ὑβρεως ἢ ἐκ τῆς βίας. Καὶ ἀκριβῶς εἰς τοῦτο τείνουσιν οἱ σφοδρότεροι αὐτῆς ἐχθροί, εἰς τὸ νὰ ὑβρίζωσιν αὐτὴν καὶ ἐξευτελίζωσι συστηματικῶς. Ἀφ' ἐτέρου ἕνεκα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἢ διαφθορὰ καὶ ἀκολασία οὐδέποτε δύναται νὰ κορυφωθῇ ἐν ταῖς χριστιανικαῖς κοινωνίαις. Ὑπάρχουσι βεβίως ἄνθρωποι ἀλόλαστοι, ταραξίαι καὶ κακοήθεις ἐν ταῖς χριστιανικαῖς κοινωνίαις, ὅπως καὶ ἐν ἄλλαις ὑπάρχουσιν· ἀλλ' αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις καὶ τὰ χριστιανικὰ ἦθη ἐγείρουσι καὶ διατηροῦσι παρὰ τοῖς χριστιανικοῖς λαοῖς καὶ παρὰ τοῖς ὄχλοις καὶ μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων σεβαστοὺς φίλους τῆς νομίμου καὶ ἠθικῆς τάξεως, ἄνδρας, εἰς τοὺς ὁποίους ἢ ἀκολασία καὶ αἱ ὑβρεῖς ἐμποιοῦσιν ἀποτροφὴν τοσαύτην, ὅσον καὶ φόβον ὑπὲρ τῆς τάξεως, καὶ οἵτινες ἐπίσης ἐλεύθεροι ὄντες καταφεύγουσιν ὑπὲρ ταύτης εἰς τὰ ἀξιώματα καὶ τὰ ὄπλα τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἱστορία παρέχει ὡς πρὸς τοῦτο ἀποδεικτικὰ παραδείγματα. Οἱ χριστιανικοὶ λαοὶ εἶναι οἱ μόνοι, παρ' οἷς ἡ ἀκολασία δὲν κατήντησεν ὀριστικῶς εἰς τὴν ἀπόλυτον ἀναρχίαν ἢ τὸν ἀπόλυτον δεσποτισμόν, εἶναι οἱ μόνοι, οἵτινες διὰ διαφόρων μεταβολῶν καὶ διὰ σωτηρίων ἀντιδράσεων διήλθον τὰς παρεκτροπὰς τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἐλευθερίας, χωρὶς νὰ ὑψώσωσιν εἰς αὐτὰς ἠθικῶς ἢ πολιτικῶς. Οὔτε τὰ κράτη τῆς ἐθνικῆς ἀρχιτέτητος, οὔτε τὰ τῆς βουδδιστικῆς ἢ μουσουλμανικῆς ἀνατολῆς ἠδυνήθησαν νὰ ὑποστῶσι τοιαύτας δοκιμασίας. Ἐσχον μὲν τὰς ἰδίαις ἡμέρας τῆς υἰείας καὶ τῆς δόξης των· ἀλλ' ὅτε τὸ κακὸν τῆς ἀκολασίας ἢ τῆς τυραννικῆς κατέλαβεν αὐτό, ἔπεσον ἀνεπιστρεπτεῖ, καὶ ἡ πτώσις των βιαία ἢ βραδεῖα, καταστρεπτικὴ ἢ ἥρεμος, ὑπῆρξε τὸ τέλος πάσης τῆς ἱστορίας των. Εἶναι δὲ τιμὴ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ὅτι κέκτηται τὴν δύναμιν νὰ ἀνυψοῖ τὰς κοινωνίας ἀπὸ τῶν ἀσθενειῶν των, ὅπως τὰ άτομα ἀπὸ τῶν ἀποπληνήσεών των, καὶ ὅτι διὰ τῆς πίστεώς της καὶ τῶν αἰσθημάτων της, ἅτινα ἐγείρει, παρέσχεν ἤδη πλεόν ἢ ἅπαξ ὅτε μὲν εἰς τοὺς φίλους τῆς τάξεως, ὅτε δὲ εἰς τοὺς φίλους τῆς ἐλευθερίας ἄσυλον κατὰ τὰς ἀποτυχίας των, ἵνα ἐπανακτῆσῃ τὸ ἀπολεσθὲν πεδίον. Θὰ ἦτο δὲ σήμερον διὰ τοὺς φίλους τῆς ἐλευθερίας ἀφροσύνη καὶ ἀχαριστία, ἐὰν παρεγνώριζον τὸ μέγα τοῦτο γεγονός καὶ τὰ σωτήρια αὐτοῦ διδάγματα»¹. Οὕτως εὐγλώττως καὶ πειστικῶς ὁ Γκιζῶτος δεικνύει τὴν σημασίαν, ἣν ἔχει ἡ θρησκεία ὡς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῶν λαῶν. Κατὰ ταῦτα ἂν καὶ ἡμεῖς ὑψώσωμεν φωνὴν ὑπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τῆς θρησκείας παρ' ἡμῖν διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς μορφώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ κλήρου, δὲν πράττομεν τοῦτο, διότι ἐμφορούμεθα δῆθεν ὑπὸ ἀντιδραστικοῦ καὶ μισελευθεροῦ πνεύματος. Πᾶν τούναντιον ὑψώσωμεν φωνὴν ὑπὲρ τῆς θρησκείας ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς προόδου, διότι εἴμεθα πεπεισμένοι, ὅτι οἱ ἐλεύθεροι θεσμοὶ θὰ στερε-

¹ Αὐτῶν σελ. 21.

ωθῶσι παρ' ἡμῖν, ἐὰν ὁ λαὸς ἔχη ἦθη χρηστὰ, καὶ ἦθη χρηστὰ ἄνευ θρησκείας εἶναι ἀδύνατον λαὸς τις νὰ ἀποκτήσῃ καὶ διατηρήσῃ. Διὰ ταῦτα οἱ φίλοι τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς προόδου δὲν ἔπρεπε νὰ ἦναι παντάπασιν κατὰ τῆς ἐνισχύσεως τῆς θρησκευτικῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ.

Πρὶν ἢ θέσωμεν πέρασ εἰς τὴν παρούσῃν διατριβὴν ἡμῶν θεωροῦμεν ἀναγκαῖον νὰ ἀποκρούσωμεν καὶ ἐνστάσεις τινὰς πολλακίς ἐπανακληθεῖσας κατὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἀνυψώσεως τοῦ κλήρου.

Τινὲς τῶν ἐνστάσεων τούτων εἶναι ἐντελῶς γελοῖαι, οἷα ἡ ἐξῆς· «Οἱ ἱερεῖς ἐκπαιδευόμενοι γίνονται, λέγουσιν, ἄπιστοι, ἐνῶ οἱ ἱερεῖς πρέπει νὰ συμμερίζωνται τὰς προλήψεις τοῦ ὄχλου, οὗ χάριν ὑπάρχει ἡ θρησκεία.» Τοιαύτας μωρὰς ἐνστάσεις δικαιοῦται τις νὰ παραδράμῃ ὡς ἀναξίως προσοχῆς καὶ ἐλεγχούσας τελείαν ἀγνοίαν τῆς θρησκείας καὶ τῆς σημασίας αὐτῆς. Οἱ οὕτως ὀμιλοῦντες περὶ θρησκείας νομίζουσιν ἕνεκα τελείας ἀγνοίας τῶν θρησκευτικῶν ζητημάτων ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι σύνολον προλήψεων, δι' ὧν ὁ λαὸς ἀπατᾶται, ἵνα κρατῆται ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων! Πόσον πλανῶνται οἱ οὕτω περὶ θρησκείας σκεπτόμενοι! Ἐν τῇ οὐσίᾳ τῆς θρησκείας ἔγκεινται αἱ ὑψίσται ἀλήθειαι τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, αἱ ἀλήθειαι περὶ Θεοῦ, προνοίας, πνευματικότητος τῆς ψυχῆς, ἀθανασίας, καὶ μελλούσης ζωῆς, ἀντικείμενα, ὧν ὑψηλότερα δὲν ὑπάρχουσι διὰ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν, καὶ εἰς ὧν τὴν ἔρευναν ἀφωσιώθησαν τὰ μεγαλῆτερα πνεύματα πάντων τῶν αἰώνων ἀπὸ τοῦ Πυθαγόρου καὶ Πλάτωνος, μέχρι τοῦ Ἀριγένους, Αὐγουστίνου, Βασσιλέτου, Σκιασμαχέρου, Καντίου καὶ Φιχτίου. Ἡ θρησκεία εἶναι ἡ βιχυτάτη καὶ εὐγενεστάτη ἀνάγκη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, πάσης ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἢ βλάσις ὀλοκλήρου τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος. Οὐ μόνον λοιπὸν ἡ θρησκεία δὲν εἶναι σύνολον προλήψεων, ἂν καὶ ἡ μωρία καὶ ἡ ἀμάθεια τῶν ἀνθρώπων πολλακίς ἠθέλησε νὰ ἀναμίξῃ αὐτὴν μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὅπως τούναντιον ἐγκρύπτει ἐν ἑαυτῇ τὴν ὑψίστην ἀνθρωπίνην σοφίαν. Οὐ μόνον δὲν εἶναι προνόμιον τῶν ὄχλων, ἀλλ' ὑπῆρξε τὸ ἀντικείμενον τῶν πόθων καὶ σκέψεων τῶν ὑψίστων νόων τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο ὅσον σοφώτεροι γίνονται οἱ ἱερεῖς, τοσοῦτον βαθύτερον καὶ καθαρώτερον ἐννοοῦσι τὴν θρησκείαν, καὶ τοσοῦτον ἀσφαλέστερον ὀδηγοῦσι τοὺς λαοὺς εἰς ἀληθεστέραν καὶ ἀγνοτέραν εὐσέβειαν, ἀπηλλαγμένην προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν, αἵτινες ἀσχημίζουσι καὶ διαστρέφουσι τὴν θρησκείαν.

Ἐρχόμεθα εἰς ἄλλην ἐνστασιν· «Οἱ ἱερεῖς μισθοδοτοῦμενοι, λέγουσι, θὰ γίνωσιν ὑπάλληλοι τῆς κυβερνήσεως, καὶ θὰ ἐξαρτῶνται ἐξ αὐτῆς, θὰ χρησιμεύωσι δὲ ὡς ὄργανα πολιτικῶν σκοπῶν, ἐνῶ συγχρόνως θὰ ἀνοιχθῇ νέον στάδιον εἰς τὴν θεσιθηρίαν, ἐξ ἧς πάσχει ἡ Ἑλλάς.» Ἀληθῶς γνωρίζομεν ὅτι ὑπάρχουσι χωρὶς ἐν αἷς οἱ ἱερεῖς εἶναι πεπαιδευμένοι καὶ συντηροῦνται ἀξιοπρεπέστατα διὰ τῶν ἐκουσίων συνδρομῶν τῶν θρησκευτι-

κῶν κοινοτήτων, ὧν προϊστάντι. Τοῦτο γίνεται ἐν Ἀμερικῇ. Οἱ κήρυκες τοῦ θείου λόγου ἐκεῖ εἶναι διὰ τοῦτο ἐντελῶς ἀπὸ τῆς πολιτείας ἀνεξάρτητοι. Ἄλλ' ἡ ἀμερικανικὴ κοινωνία διαφέρει οὐσιωδῶς τῶν εὐρωπαϊκῶν κοινωνιῶν. Ὁ ἀμερικανικὸς λαὸς γνωρίζει νὰ αὐτοδιοικῆται, καὶ μηδὲν προσμένει πρὸς πάντα πρὸς τῆς κυβερνήσεως, μεριμνᾷ αὐτὸς ἰδιωτικῶς περὶ τῶν ἀναγκῶν του. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀμερική εἶναι ἡ μόνη χώρα, ἣτις ἀληθῶς δημοκρατεῖται. Ἐκεῖ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα εἶναι ζωηρότατον, ὥστε ἡ κοινωνία δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς προστασίας καὶ βοήθειας τῆς κυβερνήσεως πρὸς πλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν ἀναγκῶν της. Ἐκεῖ οὐ μόνον αἱ θεολογικαὶ σχολαὶ διατηροῦνται ὑπὸ ἰδιωτῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ Πανεπιστήμια καὶ τὰ τῆς μέσης ἐκπαιδύσεως καθὼς καὶ τὰ ἄλλα σχολεῖα καὶ ἐν γένει ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι εἰς χεῖρας ἰδιωτῶν, ἐπαρκούσης εἰς πάντα ταῦτα τῆς ἰδιωτικῆς ἐνεργείας, ἀλλ' ὅ,τι εἶναι δυνατὸν εἰς τὸν δραστήριον, πλήρη ζωῆς καὶ αὐτοβουλίας ἀμερικανικὸν λαὸν, δὲν εἶναι δυνατὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης, οἵτινες ἐκ τοῦ παρελθόντος φέρουσιν ἄλλας ἔξεις, καὶ οἱ ὅποιοι ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη χρόνον θὰ χρῆζωσι τῆς κυβερνητικῆς προστασίας καὶ κηδεμονίας. Ἀφήσατε ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν ἀπάρτη τῇ Εὐρώπῃ τὴν περὶ Πανεπιστημίων, γυμνασίων καὶ ἐκπαιδύσεως ἐν γένει μέριμναν εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν καὶ ἐνεργείαν, καὶ τάχιστα θὰ ἴδῃτε, εἰς ποῖον ἀθλιότητος βαθμὸν πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης θὰ καταπέσῃ ἡ ἐθνικὴ ἐκπαίδευσις. Εἰς ποῖον σημεῖον ἐλεεινότητος ἤγαγεν ἐν Ἑλλάδι ἡ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ἐνεργείαν ἢ τὴν τύχην ἐγκατάλειψις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς μορφώσεως καὶ συντηρήσεως τοῦ κατωτέρου ἰδίου κλήρου, περὶ τούτου εἴμεθα πάντες μάρτυρες. Δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ ὑψηλῇ τάξει, ἐν ᾗ νὰ ἐξηυτελισθῇ καὶ ἐφθασῇ εἰς μεγαλύτερον ἀμκθείας βαθμὸν ὁ κληρὸς καὶ μετ' αὐτοῦ νὰ κατέπεσεν ἡ θρησκευτικὴ μὲν μορφή τοῦ ἔθνους περισσότερο ἢ ὅσον ἐν Ἑλλάδι. Τοῦνκντίον ἀμκάζει ὁ κληρὸς καὶ ἀνταποκρίνεται τελείως εἰς τὸν ὑψηλὸν προορισμὸν του ἐν πάσαις ἐκείναις ταῖς εὐρωπαϊκαῖς χώραις, ἐν αἷς μισθοδοτεῖται καὶ συντηρεῖται ἀξιοπρεπῶς. Ἐν Ἀγγλίῃ καὶ Γερμανίῃ πρὸ πάντων ὁ λόγιος θεωρεῖ τιμὴν του νὰ ἦναι κήρυξ τοῦ θείου λόγου. Δὲν γνωρίζομεν σήμερον χώραν ἄλλην ἐν Εὐρώπῃ (πλὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς), ἐν ᾗ ὁ κληρὸς νὰ ζῇ δίκην ἐπαίτου ἐξ ἐλεῶν. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Βλαχίᾳ, ἣτις πέπραται φαίνεται ἐν πᾶσι νὰ προηγηθῇ ἡμῶν, ὠρίστη μισθὸς τοῖς ἐφημερίοις καὶ τοῦ λοιποῦ δὲν ἐπιτρέπεται εἰ μὴ μόνον τελειοδιδάκτοις θεολογικῶν σχολῶν νὰ χειροτονῶνται ἱερεῖς. Ἐπειτα δύναται ὁ τρόπος τοῦ διορισμοῦ τῶν ἐμμίσθων ἱερέων νὰ ἦναι τοιοῦτος, ὥστε νὰ μὴ ἐξαρτῶνται οὗτοι ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως. Ὅταν ὁ ἱερεὺς διορίζεται ὡς μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν μετὰ τῶν ἐπιτρόπων ἐκάστης ἐνορίας, δὲν ἐννοῦμεν κατὰ τί θὰ μετέβαλε τὴν πρὸς τὴν κυβερνητικὴν

θέσιν του τὸ ὅτι ἀντὶ νὰ ἐπαίτη ἐξευτελιστικῶς τὸν ἄρτον του παρὰ τῶν πιστῶν ἤθελε λαμβάνει κατὰ τρόπον ἀξιοπρεπῆ μισθὸν ἐκ ταμείου ἐκκλησιαστικοῦ, οὗ τινος ἤθελε προϊστασθαι ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν καὶ πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὡς δρίζει τὸ νομοσχέδιον. Μήπως οἱ ἐπίσκοποι διότι μισθοδοτοῦνται πρὸς τοῦ δημοσίου ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῶν κατὰ τὸ 1834 διαλυθεισῶν μονῶν ἀπώλεσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των ἀπέναντι τῆς πολιτείας; Ἡ ἐξάρτησις ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ μισθοῦ, ὃν λαμβάνει τις ἐν τινι θέσει, ἀλλ' ἐκ τοῦ τρόπου τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ. Οἱ ἱερεῖς δύνανται νὰ μισθοδοτῶνται ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου, χωρὶς νὰ μεταβληθῇ παντάπασιν διὰ ταῦτα ἡ πρὸς τὴν πολιτείαν ἀνεξαρτητικὸς θέσις των. Ἄν δὲ ἀμολογουμένως πάσχει ἡ Ἑλλάς ἐκ τοῦ κακοῦ τῆς θεσιθρίας, ἐκ τοῦ ὅτι δηλ. πλεῖστοι παρ' ἡμῖν ἀντὶ νὰ τρέπωνται εἰς ἰδιωτικὰς ἐργασίας, ἐξ ὧν δύνανται νὰ ἔχωσι κέρδη μεγάλα καὶ νὰ εὐτυχῶσι, προτιμῶσι νὰ λαμβάνωσι δημοσίας θέσεις καὶ νὰ τρέφονται ἔστω καὶ διὰ γλίτχρου μισθοῦ ἐκ τοῦ δημοσίου, δὲν ἔπεται ὅτι τοῦτο πρέπει νὰ ἐμποδίσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τοῦ νὰ συντηρῇ δημοσίᾳ δαπάνῃ ὅσας θεωρεῖ ἀναγκαίας θέσεις. Ἄλλως κατὰ τοιαύτην τινὰ σκέψιν ἔπρεπε ὅπως ἀπαλλαγῶμεν τοῦ κακοῦ τῆς θεσιθρίας νὰ καταργηθῶσι καὶ αἱ λοιπὰ ἐμμισθὰ θέσεις τοῦ κράτους, τῶν δικαστῶν, τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων, τῶν ἀξιωματικῶν καὶ λοιπῶν, ἀλλ' ὅμως θὰ ἦτο τοῦτο ὄρθαν;

Μεταβαίνομεν νῦν εἰς τελευταίαν τινὰ, σπουδαιότεραν ἐνστάσιν. «Πεπαιδευμένοι, λέγουσι, κληρικοὶ καὶ κατέχοντες μεγάλην κοινωνικὴν θέσιν θὰ ἦσαν ἐπικίνδυνοι εἰς τὸ κράτος. Θὰ σχηματισθῇ καὶ παρ' ἡμῖν δύναμις τις ἐχθρὰ τοῦ κράτους, ὅπως ἐν ταῖς καθολικαῖς χώραις τῆς Εὐρώπης». Ἡ ἐνστάσις αὕτη σηρίζεται ἐπὶ προφανοῦς παραγνωρίσεως τοῦ πνεύματος τῆς ἡμετέρας ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ κλήρου αὐτῆς καὶ ἐπὶ συγχύσεως αὐτῶν μετὰ τῆς ῥωμαικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ κλήρου αὐτῆς. Ἡ ῥωμαικὴ ἐκκλησία, εἶναι ἀληθῆς, ἔνεκα τοῦ παπισμοῦ παρουσιάσθη πάντοτε ὡς κράτος καὶ ἐζήτησε νὰ καταλάβῃ πανταχοῦ θέσιν κράτους ἐν κράτει. Ἐσπούδασε μάλιστα πολυλάκις νὰ δεσπόσῃ τῆς πολιτείας καὶ νῦν δὲ μετὰ τὴν ἀνακλήρῳσιν τοῦ ἀλανθάστου, δι' οὗ ἐτέθη ἡ κορωνὴ εἰς τὸν κολοσσὸν τοῦ παπικοῦ δεσποτισμοῦ, ἡ ῥωμαικὴ ἐκκλησία παρουσιάζεται εἰς τὸν κόσμον μετὰ τῶν αὐτῶν δεσποτικῶν πρὸς τὴν πολιτείαν ἀξιώσεων. Ἄλλὰ τοιοῦτο πνεῦμα παρετηρήθη ποτὲ ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ; Ἠξίωσε ποτε ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία νὰ παραστῇ ὡς κράτος ἐν κράτει, ἢ ἐπεδίωξέ ποτε ὁ ἀνατολικὸς κληρὸς ἴδια συμφέροντα ἀντικείμενα εἰς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα χώρας τινός; Ἐν τῇ ἀνατολῇ ἐκάστη χώρα ἔχει τὸν ἴδιον ἑαυτῆς ἐθνικὸν κληρὸν, ὅστις ἐμφορεῖται τελείως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος, ὅφ' οὗ καὶ ὁ λοιπὸς λαός, οὗτινος εἶναι ὁστοῦν ἐκ τῶν ὁστέων του καὶ σὰρξ ἐκ

τῆς σαρκός του. Ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία οὐ μόνον δὲν ἐδέσποσε τοῦ κράτους, ἀλλ' ἦτο μάλιστα τελείως ὑποταγμένη αὐτῷ. Ἐπὶ δὲ τῆς μακρᾶς δουλείας ἡ ἐκκλησία ἡμῶν παρεμύθει τὸ γένος καὶ παρεσκεύαζε τὴν ἀναγέννησιν καὶ ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ. Ὁ Ἕλληνας κληρικός κατὰ τοὺς θλιβεροὺς ἐκείνους χρόνους ἦτο οὐ μόνον ὁ ἱερεὺς τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ διδάσκαλος ὁ μῦθον αὐτὸν εἰς τὸν ἑλληνισμόν διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Κληρικοί ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ διδάσκαλοι τοῦ γένους καθ' ὅλον τὸ μακρὸν τοῦτο τῆς δουλείας διάστημα. Ἐπειτα ἡ φιλικὴ ἔταιρεία, ἐν ᾗ ἐγκυμονήθη ἡ ἑλληνικὴ ἐλευθερία, πρῶτιστα ὄργανα εἶχε τοὺς κληρικούς. Ὅτε δὲ ἤχησεν ἡ σάλπιγξ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως, οἱ Ἕλληνες ἱερεῖς πανταχοῦ νύλλογησαν τὰς σημαίας τοῦ ἐξεγερθέντος λαοῦ, καὶ τὴν σπάθην ζωσθέντες, ἠγωνίσθησαν ἐν τοῖς πρώτοις ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀπέθανον τὸν θάνατον τοῦ μάρτυρος τῆς ἐλευθερίας. Τὰ ἀθάνατα ὀνόματα τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, τοῦ Παπαφλέσα, τοῦ Βρεσθένης Θεοδωρήτου, τοῦ Ἀνδρούσης Ἰωάννου, τοῦ Ταλαντίου Νεοφύτου, τοῦ Κερύστου Νεοφύτου, τοῦ Ἐλους Ἀνθίμου, καὶ τοσοῦτων ἄλλων κληρικῶν προμάχων γενομένων τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας θέλουσι μένει πάντοτε ἀδιάρρηκτως ἠνωμένα μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως διαπύρσοι κήρυκες τοῦ ὅτι ὁ ἑλληνικὸς κληρὸς ἔδειξε ἐθνικωτάτην διαγωγὴν κατὰ τὴν μεγάλην ἡμῶν ἐθνικὴν ἐξέγερσιν. Τὸ αὐτὸ δὲ ἐθνικὸν φρόνημα ἐπεδείξαντο οἱ Ἕλληνες κληρικοί καὶ μετὰ τὴν ἐπαναστάσιν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων. Τίνες πεπαιδευμένοι Ἕλληνες κληρικοί ἔδειξαν ποτε τάσεις νὰ δεσπύσωσι τῆς πολιτείας ἢ νὰ καταπολεμήσωσι τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τόπου; Ὁ Βάμβας, ὁ Κωνσταντᾶς, ὁ Γαζής, ὁ Δούκας, ὁ Φαρμακίδης οἱ κορυφαῖοι οὗτοι τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ κλήρου, ὑπῆρξαν ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι τῆς ἐθνικῆς παιδείας καὶ προόδου ἢ οἱ κράτιστοι σκαπανεῖς αὐτῆς καὶ πρωταγωνισταί; Ἡ μήπως σήμερον ἐν τῇ ἀνατολῇ δὲν εἶναι οἱ κληρικοί οἱ πρόμαχοι τοῦ πανταχόθεν πολεμουμένου ἑλληνισμοῦ; Πόσον πατριωτικὴν καρδίαν ἐγκρύπτουσι τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων κληρικῶν, ἔδειξαν καὶ ἐπ' ἐσχάτων οἱ Κρήτες ἱερεῖς ἐν τῇ μαρτυρικῇ νήσῳ κατὰ τὰς τελευταίας ἐπαναστάσεις, εἰς ἃς πανταχοῦ ἐπρωταγωνίστησαν, καὶ ἡ πατριωτικὴ κατὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας καὶ τὴν περὶ ὄριων τελευταίαν ἔριν διαγωγὴν τοῦ ἀειδύμου Κίτρου Νικολάου, τοῦ ἀγίου Πλαταμῶνος Ἀμβροσίου, τοῦ νῦν διευθυντοῦ τῆς Ῥιζαρίου Σχολῆς, καὶ ἐν γένει ὁλοκλήρου τοῦ κλήρου τῶν προσαρτηθειῶν χωρῶν. Δὲν ὑπῆρξε δὲ ἐθνικὸς μόνος ὁ ἑλληνικὸς κληρὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ κληρὸς τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων λαῶν. Καὶ ἐν Ῥωσίᾳ καὶ ἐν Σερβίᾳ, καὶ ἐν Βλαχίᾳ καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ πανταχοῦ, ὅπου ὑπάρχει ἀνατολικὴ ἐκκλησία, ὁ κληρὸς εὐρίσκειται ἐν πλῆρει

συμπνοίᾳ καὶ τελείᾳ ἀρμονίᾳ μετὰ τῶν ἐθνικῶν παρὰδόσεων καὶ τάσεων, ὑπείκει δὲ προθύμως εἰς τὸ κράτος καὶ ἐργάζεται ἐκθύμως ὑπὲρ τῶν κοινῶν συμφερόντων. Δὲν ὑπάρχει ἀρχὴ ἀδικωτέρα μομφῆ ἢ τὸ νὰ ἰσχυρισθῆ τις, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς κληρὸς ἐζημίωσέ ποτε τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, εἶναι δὲ ἐντελῶς ἀβέβαιος ἡ ὑπόνοια, ὅτι ἐκπαιδευόμενος ὁ κληρὸς ἡμῶν θὰ ἀποβῆ ἐχθρικὴ δύναμις τῇ προόδῳ καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ. Ἡ θεολογικὴ παιδεία ἐν Ἑλλάδι, ὡς γινομένη ἐν τόπῳ ἐλευθέρῳ, ὅπου ἡ ἐλευθερία τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἀρχὴ κεκρυγμένη ἐν τοῖς ἡμετέροις θεσμοῖς, καὶ ὡς συνδεδεμένη στενῶς μετὰ τῆς ὅλης ἐθνικῆς ἐκπαιδευτέως, οὐδέποτε εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμπνευσθῆ ὑπὸ τοῦ στενοῦ ἐκείνου καὶ ἀντιδραστικοῦ καὶ μισελευθέρου πνεύματος, ὑφ' οὗ κατέχεται ἡ θεολογικὴ ἐκπαίδευσις ἡ διδομένη ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς σεμιναρίοις τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, ἅτινα σιρικὰ τεῖχη χωρίζουσιν ἀπὸ τοῦ λοιποῦ πνευματικοῦ κόσμου καὶ τὰ ὅποια εἶναι ἀπρόσιτα εἰς τὰς προόδους καὶ κατακτήσεις τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης. Ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη ἐν Ἑλλάδι ὡς ἐν ἐλευθέρῳ τόπῳ καλλιεργουμένη καὶ διὰ τὸν στενὸν αὐτῆς σύνδεσμον μετὰ τῆς ὅλης ἐθνικῆς παιδείας, εἶναι καὶ θὰ ἦναι πάντοτε ἐλευθέρη καὶ ἐθνικὴ. Ὅσοι λοιπὸν ὑποπτεύονται τὸν κληρὸν, ἐὰν ἐκπαιδευθῆ, παραγνορίζουσι καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτῆς καὶ τοὺς ὄρους, ὑφ' οὗ ἡ ἐκπαίδευσις τοῦ κλήρου τελεῖται καὶ θέλει τελεῖσθαι πάντοτε ἐν Ἑλλάδι. Οἱ ἐκφραζόμενοι κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου ἀδικουσιν ἀληθῶς αὐτόν· μεταφέρουσι δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐφαρμόζουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν καὶ τὸν κληρὸν αὐτῆς τὸ μῖτος, τὸ ὅποιον δικαίως πολλοὶ λόγοι καὶ πολιτικοὶ τρέφουσιν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ καὶ τῇ καθολικῇ Γερμανίᾳ κατὰ τοῦ καθολικοῦ κλήρου καὶ τοῦ παπισμοῦ. Ἐκεῖνοι δικαιουνοὶ νὰ πράττωσι τοῦτο, διότι καὶ ἄλλοτε μὲν, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ὑπηρετοῦσα τὰς δεσποτικὰς τάσεις τοῦ παπισμοῦ καὶ ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τῶν μισελευθέρων καὶ ἀντιπροοδευτικῶν Ἰησοῦιτῶν Ἰταμῆνη, ὑπῆρξε καὶ εἶναι ὁ ἀδιαλλακτότερος καὶ ἀσπονδότερος ἐχθρὸς τῆς προόδου καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν καθολικῶν λαῶν. Ἀλλὰ τίνα σχέσιν ἔχουσιν αἱ τάσεις αὗται τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας πρὸς τὰς τάσεις τῆς ἡμετέρας ἀνατολικῆς ἐκκλησίας; Τὸ παρελθὸν τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας καὶ τὸ πνεῦμα αὐτῆς πρέπει τούναντίον νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς ἡμᾶς τελείαν ἐμπιστοσύνην. Ἡμεῖς οὐ μόνον δὲν ἔχομεν ἀφορμὰς νὰ τρέφωμεν μῖτος πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν, ἀλλὰ τούναντίον ἔχομεν αἰτίαι νὰ ἀγαπῶμεν αὐτήν, νὰ εὐγνωμονῶμεν αὐτῇ καὶ νὰ σεμνυνώμεθα ἐπὶ τῷ ἐθνικῷ φρονήματι καὶ ταῖς ἐθνικαῖς ἐκδουλεύσεσι τοῦ κλήρου αὐτῆς.

Διὰ πάντα ταῦτα ἀποτεινόμενοι καὶ πρὸς τὴν παρούσαν κυβέρνησιν καὶ πρὸς τὴν ἀντιπολίτευσιν καὶ πρὸς πάντα τὰ πολιτικὰ κόμματα παρ' ἡμῖν, συνιστῶμεν θερμότερα αὐτοῖς τὴν ὑποστήριξιν καὶ πρᾶγματποίησιν τῆς

προτάσεως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ κλήρου. Δὲν ἔχομεν κλήρον· οἱ ὑπάρχοντες ἐφημέριοι, πολλῶν τῶν ὁποίων ἀναγνωρίζομεν τὴν χρηστότητα, ὡς γενόμενοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἄνευ τινὸς ἐπιστημονικῆς παρασκευῆς, δὲν ἐπαρκοῦσιν εἰς τὰς σημερινὰς θρησκευτικὰς ἀνάγκας ἡμῶν. Ἄλλοτε ἀμαθεῖς ἐφημέριοι ἐποδηγέτουσαν τὸ ἀμαθὲς ἔθνος ὑπὸ τὴν δουλείαν· ἀλλὰ σήμερον μετὰ τὴν τσοκυτότην ἐξάπλωσιν τῶν φώτων, ἔχομεν ἀπόλυτον ἀνάγκην πεπαιδευμένων ἐφημερίων. Θέλομεν, ὁ ἐφημέριος ὁ ἐρχόμενος καθ' ἐκάστην εἰς τὰς οἰκίας ἡμῶν, νὰ ἔχη τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν παιδείαν ἡμῶν, ὥστε καὶ ἐκ τοῦ βίου του καὶ ἐκ τῆς παιδείας του νὰ ἐμπνέῃ ἡμῖν πεποίθησιν καὶ σεβασμόν· νὰ περκαμυθῇ ἡμᾶς ἐν τοῖς δεινοῖς τοῦ βίου· νὰ φωτίξῃ ἡμᾶς ἐν ταῖς ἀπορίαις ἡμῶν· νὰ ἦναι ὁ διδάσκαλος τῆς θρησκείας ἐν ταῖς οἰκογενεῖαις ἡμῶν, τὰ δὲ τέκνα ἡμῶν νὰ ὀδηγῶνται παρ' αὐτοῦ ἀσφαλῶς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἀρετῆς. Τοιούτων ἐφημερίων ἔχομεν σήμερον ἀνάγκην· καὶ τοιούτους ἐφημέριους δὲν ἔχομεν. Οἱ νοαὶ εὐρίσκονται ὡς ἐκ τούτου ἐν πλήρει ἀταξίᾳ καὶ ἀκοσμίᾳ· ἡ λατρεία ὅπως εἶναι νῦν παρημελημένη, ἐλαχίστους τῶν χριστιανῶν οἰκοδομεῖ καὶ στηρίζει· τὸ ὑναντίον τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ λαοῦ ἀποκορúεται ὑπ' αὐτῆς καὶ ἀπομακρύνεται· διὰ τὰς πλείους τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι σήμερον ἀναγκαῖοι ἐφημέριοι εὐ ἡγμένοι καὶ πεφωτισμένοι, οἵτινες καὶ εὐκοσμίαν νὰ εἰσκαγάωσιν εἰς τὴν λατρείαν καὶ ἱκανοὶ νὰ ὦσι νὰ κηρύττωσι κατὰ κυριακὴν καὶ διδάσκωσι τὸν λαόν, ἐξηγοῦντες αὐτῷ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἀναπτύσσοντες αὐτῷ τὰς ὑψηλὰς αὐτοῦ ἀληθείας, δυνάμενοι ἐν γένει νὰ ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τοῦ ἤθους τοῦ λαοῦ καὶ νὰ σώζωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀπιστίας, τοῦ ὕλισμοῦ, τῆς κακίας. Τὸ σχέδιον τῆς Συνόδου εἶναι ἄριστον. Ἄς σχηματισθῇ ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον. Εἴμεθα πρόθυμοι νὰ προσφέρωμεν ἐκάστη οἰκογένεια οὐ μόνον τὸ προτεινόμενον εὐτελὲς ποσὸν τῶν 5 δραχμῶν ἑτησίως, ἀλλὰ καὶ μεῖζον. Ἄς ψηφισθῇ ὁ ἀναγκαῖος νόμος περὶ τούτου. Ἐὰν ἐξασφαλισθῇ ἀξιοπρεπῆς συντήρησις εἰς τὸν κλήρον, θὰ προσέλθωσιν ἀφεύκτως εἰς τὰς τάξεις του πολλοὶ πεπαιδευμένοι νέοι, οἵτινες ταχέως θὰ ἀνυψώσωσι τὴν ἐκκλησίαν καὶ θὰ ἀναιμορφώσωσιν ἠθικῶς τὸν λαόν. Ἄν ὅμως ἡ πρότασις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου δὲν εὐρῇ ἀκρόατιν παρ' οἷς δεῖ, πρέπει νὰ θρηνησῇ τις τὸν τόπον τοῦτον καὶ νὰ οἰκτείρῃ ἀπὸ τοῦδε τὸ μέλλον αὐτοῦ. Μένων ἄνευ θρησκείας θὰ διαφθείρηται ὁ λαὸς ὁσημέραι ἔτι μᾶλλον τότε δὲ οὔτε ἡ ἐλευθερία, οὔτε ἡ πρόοδος θὰ δυνηθῶσι ποτὲ νὰ στηριχθῶσιν ἐπὶ στερεῶν καὶ ἀσφαλῶν βάσεων· ὁ μαρκαμὸς δὲ καὶ ὁ ἐθνικὸς θάνατος θὰ ἦναι τὸ μέλλον ἡμῶν. Ἄλλ' ὄχι! Δὲν εἶναι δυνατὸν τοιοῦτο μέλλον νὰ πορευθῆ τὴν ἀγρηπτην ἡμῶν Ἑλλάδα. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς μορφώσεως τοῦ κλήρου καὶ ἡ σημασίς ταύτης ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους θὰ κατανουθῇ ἐπὶ τέλους· ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος θὰ πράξῃ πᾶν τὸ

ἐπ' αὐτῇ ὑπὲρ τῆς εὐοδώσεως ἔργου τοσοῦτον ἐθνικοῦ· ἄς ἐλπίσωμεν, ὅτι θὰ εὐρεθῇ τέλος ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ὅστις θὰ φέρῃ εἰς πέρας ἔργον, τὸ ὁποῖον καὶ τῇ Ἑλλάδι θὰ γίνῃ μεγίστων ὠφελειῶν πρόξενον, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ δύναται νὰ ἀπαθανάτισῃ. Γένοιτο!

Α. Διομήδης Κυριακός.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΩΡΩΤΕΡΟΥ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ*

Τὸ θέμα, ὅπερ θὰ ἔχω τὴν τιμὴν ν' ἀναπτύξω κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην ἀντικείμενον ἔχει τὸ ζήτημα περὶ τοῦ προσφωρωτέρου διὰ τὴν Ἑλλάδα σωφρονιστικοῦ συστήματος. Εὐρισκόμενοι εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ἄρσεως τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως, ἐν ἣ διατελοῦσιν αἱ ἡμέτεραι κατ' εὐφημισμὸν καλούμεναι φυλακαὶ διὰ τῆς καθιερώσεως συστήματός τινος φυλακῶν, ἐνόμισα καλὸν νὰ προκαλέσω δημοσίαν περὶ τούτου συζήτησιν ὅπως δώσω ἀφορμὴν πρὸς ἐξεύρεσιν τοῦ σχετικῶς μᾶλλον πυνάδοντος πρὸς τὰς κλιματικὰς ιδιότητας τῆς χώρας ἡμῶν, πρὸς τὰς ἔξεις, πρὸς τὴν δίκαιαν καὶ πρὸς τὸν φύσει ζωηρὸν καὶ εὐθυμον χαρακτῆρα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Γενικῶς, κύριοί μου, παρετηρήθη ὅτι ἡ τυφλὴ ἀπομίμησις θεσμῶν εὐδοκίμως ἀλλαχού λειτουργούντων, δὲν ἐπιφέρει συνήθως τ' ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, οὐδὲ ἱκανοποιεῖ τοὺς λόγους τοὺς προκαλοῦντας τὰς τοιαύτας μεταφυτεύσεις. Ἡ ἐπιτυχὴς ἐφαρμογὴ καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ ἀρίστου κατὰ θεωρίαν θεσμοῦ, ἠρτηται ἐκ πλείστων κοινωνικῶν προϋποθέσεων, ἐκ τῶν ἔξεων δηλ. τῶν ἠθῶν, ἀναγκῶν καὶ σχέσεων τῆς κοινωνίας, ἐν ἣ πρόκειται νὰ λειτουργήσῃ. Ὅθεν πᾶς σῶφρων νομοθέτης πρὶν ἢ μεταφυτεῦσιν ἐν τῇ ἐαυτοῦ πατρίδι τὸν ἀλλοχόσε πλουσίως καρποφοροῦντα θεσμόν, πρῶτιστον καθῆκον ἔχει νὰ ἐξετάξῃ ἂν ὑπάρχωσι καὶ ἐν αὐτῇ αἱ προϋποθέσεις ἐκεῖναι, αἵτινες συντελοῦσιν εἰς τὴν παραγωγικότητα τοῦ θεσμοῦ ἐκεῖνου. Οἱ πολιτικοὶ θεσμοί, εἰσὶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπόρροια δεδομένων κοινωνικῶν σχέσεων καὶ ἀναγκῶν, δι' ὅ οὐδαμῶς ἀπρόσφορος τυγχάνει ἡ παραβολὴ αὐτῶν πρὸς εὐκαρπὰ ὀπωροφόρα δένδρα. Ὅπως ταῦτα ἀποβάλλουσιν οὐ μόνον τὴν γονιμότητα ἀλλὰ καὶ πᾶσαν αὐτῶν ζωὴν, ὅταν ὁ τόπος ἐν ᾧ μεταφυτεύωνται, διατελῇ ὑπὸ ἀλλοίας κλιματικῆς περιστάσεως καὶ γεωλογικᾶς ιδιότητος, οὕτω καὶ οἱ πολιτικοὶ θεσμοὶ ἀποβάλλουσιν κατὰ πολὺ τὴν χρησιμότητα αὐτῶν καὶ καθίστανται ἐπιβλαβεῖς ἔνεκεν

* Ἀνεγνώσθη ἐν ἐκτάκτῳ συνεδριάσει τοῦ Συλλόγου.

πάσης, ἀλλοιωτέως τῶν κοινωνικῶν ἐκείνων σχέσεων ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐβλάστησαν. Ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ μάλιστα τοῦ τρόπου τῆς ἐκτίσεως τῶν ποιῶν, ἢ ἐξέτασις τοῦ χαρακτηῆρος, τῶν ἠθῶν τῶν προσώπων καὶ τοῦ κλίματος τῆς χώρας, ἐνθα πρόκειται νὰ ἐφαρμοσθῇ, μεγίστην ἐνέχει τὴν σπουδαιότητα, διότι ὁ θεσμὸς οὗτος ἄμεσον ἀντικείμενον ἔχει αὐτὰ τὰ πρόσωπα. Ταῦτα λοιπὸν ὑπ' ὄψει ἔχοντες, ἀς προβῶμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ κρατούντων σωφρονιστικῶν συστημάτων, ὅπως διὰ τῆς ἀντιπραχέσεως αὐτῶν ἐξεύρωμεν ὁποῖον τούτων, μεταρρυθμιζόμενον εἰς τρόπον συνάδοντα πρὸς τὸν εὐθυμον καὶ ζωηρὸν χαρακτηῆρα τοῦ Ἑλληνος, δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπιτυχῶς καὶ περ' ἡμῖν.

Τρία εἶνε, κύριοι, τὰ συστήματα, ἅτινα λειτουργοῦσιν ἐν Εὐρώπῃ. Τὸ Πενσυλβανικόν, τὸ Ὠβούρνειον καὶ τὸ Ἰρλανδικόν, τὸ καὶ προσδευτικὸν καλούμενον. Καὶ ἡ μὲν κρατούσα ἰδέα εἰς τὰ δύο πρῶτα τῶν συστημάτων τούτων, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν ἀμφοτέρων αὐτῶν, εἶνε ἡ ἀπομόνωσις τῶν καταδίκων. Ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς ἀπομονώσεως εἶνε τὸ ἀντίθετον ἄκρον τῆς ἐν κοινῷ συμβιώσεως. Ἡ κατὰ τάξεις διαίσεις τῶν καταδίκων, εἰς ἣν τὸ πρῶτον κατέφυγον ὅπως προλαμβάνωσι τὴν ἐκ τῆς συγκοινωνίας αὐτῶν προερχομένην ἐξαχρείωσιν, ἀποχωριζόμενων ἰδιαιτέρως πάντων τῶν διαπραξάντων εἴτε τὸ αὐτὸ εἶδος τοῦ ἀδικήματος, εἴτε τῶν ὀρηθέντων ὑπὸ τῆς αὐτῆς αἰτίας, ἀπεδείχθη μέτρον ἀπρόσφορον, ἅτε διαφόρου αὔσης τῆς ἠθικότητος τῶν ὑποπιπτόντων εἰς τὸ αὐτὸ ἀδικήμα. Ἡ ταυτότης τοῦ μέτρου, ἢ τοῦ εἴδους τῆς ποινῆς, ὡς καὶ τοῦ ἀδικήματος, ἢ τῆς αἰτίας ἐξ ἧς τοῦτο προήλθε, δὲν προϋποτίθησι πάντοτε καὶ τὴν αὐτὴν ἠθικὴν ποιότητα τῶν προσώπων τῶν ἐπιτελούντων αὐτά. Ὡς τὸ ἀσφαλέστερον ὅθεν μέτρον ἐθεωρήθη ἡ ἀπομόνωσις, καθ' ὃ παρέχουσα ἐκ προοιμίου πάσης τὰς ἀπαιτουμένας ἐγγυήσεις πρὸς πρόληψιν τῆς ἠθικῆς ἐξαχρείωσεως τῶν καταδίκων.

Ἐτέραις τὶς ἐξ ἴσου σπουδαία ἀρχή, ἥτις πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἐπίσης ὡς κοινὴ βάσις τῶν περὶ οὗ ὁ λόγος συστημάτων, εἶνε ἡ διὰ τῆς ἐργασίας ἐπασχόλησις τῶν καταδίκων. Μετὰ τὰ δυσάρεστα καὶ λυπηρὰ ἀποτελέσματα εἰς ἃ ἤγαγον αἱ ἐν Φιλαδελφεῖ καὶ Νέϋ Ἰόρκῃ δοκιμασίαι τῆς ἀνευ ἐργασίας ἀπομονώσεως, ἐπεκράτησεν ὁμόφωνος γνώμη περὶ τοῦ ἀπολύτως ἀναγκαίου, διὰ τε τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα τῶν καταδίκων, τῆς εἰταγωγῆς τῆς ἐργασίας εἰς τὰ δεσμοτήρια. Ἡ ἀργία, ἢ μὴτηρ αὕτη πάσης κακίας, ἀπεδείχθη ἐνωρὶς ἐπίσης μὴτηρ πλείστων τοῦ σώματος νοσημάτων, διότι ἐξασθενούμενος ὁ ὀργανισμὸς τοῦ σώματος, ἀποβαίνει εὐκρίστητος εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν αἰτιῶν ἐκείνων, αἵτινες προκαλοῦσι τὰς νόσους.

Ἡ μετ' ἐργασίας ἀπομόνωσις λοιπὸν εἶνε ἡ ἀρχή, ἢ ἀποτελοῦσα τὴν βάσιν ἐκτέρων τῶν συστημάτων τούτων, εἰς ἣν προστίθεται καὶ ἡ διὰ

τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς διδασκαλίας, ὡς καὶ ἡ διὰ τῶν συχῶν ἐπισκέψεων τοῦ καταδίκου ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ, τοῦ ἱερέως, καὶ τοῦ διδασκάλου τοῦ δεσμοτηρίου, ἐπιδιωκόμενῃ ἠθικῇ ἀναμόρφωσις αὐτοῦ. Τὰ συστήματα ὅμως ταῦτα διίστανται ἀλλήλων ὡς πρὸς τὸν τρόπον, δι' οὗ ἕκαστον τούτων ἐπιδιώκει τὴν πραγμάτωσιν τῆς κοινῆς αὐτῶν βάσεως.

Κατὰ μὲν τὸ Πενσυλβανικὸν σύστημα ἡ ἀπομόνωσις τοῦ καταδίκου ἐπιδιώκεται διὰ τοῦ ἐντελοῦς ἀποχωρισμοῦ αὐτοῦ ἀπὸ πάσης μεταξὺ τῶν ὁμοίων τοῦ ἐπιμιξίας. Ὁ καταδικὸς ἀπὸ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ μέχρι τῆς ἐξόδου ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς φυλακῆς, εἰς οὐδεμίαν ἐρχεται συναφειαν μετὰ τῶν λοιπῶν συγκαταδίκων. Οὗτος ἐγκλείεται εἰς τὸ δι' αὐτὸν ὀρισθὲν κελλίον, ὅπερ εἶνε ἐφωδιασμένον μὲ πάντα τὰ ἀναγκαῖα ἐπιπλα καὶ οἰκιακὰ σκεύη, εἰς τρόπον ὥστε ὁ κάτοικος αὐτοῦ οὐδενὸς λαμβάνει ἀνάγκην ἵνα ἐξέλθῃ. Ἐνταῦθα λαμβάνει τὴν τροφήν αὐτοῦ καὶ ἐργάζεται ἔχων πᾶν ὅ,τι πρὸς τοῦτο τῷ ἀναγκαίῳ. Δὲν ἐξέρχεται, ἢ ἵνα μεταβαίῃ ἔχων πᾶν ὅ,τι πρὸς τοῦτο τῷ ἀναγκαίῳ. Δὲν ἐξέρχεται, ἢ ἵνα μεταβαίῃ εἰς τὸ ἐντὸς τοῦ δεσμοτηρίου εὐρισκόμενον σχολεῖον, ὅτε ὅμως ὀφείλει νὰ καλύπτῃ τὸ πρόσωπον διὰ τινος προσωπείου ἐρραμμένου ἐπὶ τοῦ ἐμπροσθίου μέρους τοῦ καλύμματος τῆς κεφαλῆς, ὅπερ σκοπεῖ νὰ προλαμβάνῃ πᾶσαν τυχὸν μεταξὺ τῶν καταδίκων γνωριμίαν κατὰ τὰς συναντήσεις αὐτῶν εἰς τοὺς διαδρόμους τοῦ δεσμοτηρίου. Τὸ αὐτὸ γίνεται κατὰ τὰς ὥρας τοῦ περιπάτου καὶ τῆς ἐκκλησίας. Τὸ κάλυμμα τοῦτο τοῦ προσώπου φέρει ὁ καταδικὸς ἐφ' ὅσον εὐρίσκεται ἐκτὸς τοῦ κελλίου του.

Αἱ ὥραι τῆς ἐργασίας εἶνε ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ ὀρισμέναι, ἢ δὲ μονοτονία αὕτη διακόπτεται μόνον ὑπὸ τῶν ἐπισκέψεων, τὰς ὁποίας οἱ ἀνώτεροι τῆς φυλακῆς ὑπάλληλοι εἶνε ὑποχρεωμένοι νὰ κάμνωσιν, ἢ διὰ τῆς παρεχόμενης εἰς τὸν καταδικὸν ἀδείας τοῦ ἐπασχολεῖσθαι εἰς τὴν ἀνάγνωσιν. Χάριν δὲ τούτου διακρίνεται μεταξὺ τῶν διαφόρων τοῦ κελλίου ἐπίπλων ἢ μικρὰ τοῦ καταδίκου βιβλιοθήκη, ἥτις ἀποτελεῖται ἐξ ὀλίγων τόμων θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἀναγνωσμάτων, λαμβανομένων ἐκ τῆς ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ ὑπαρχούσης κεντρικῆς βιβλιοθήκης.

Αἱ ἐπισκέψεις τοῦ διευθυντοῦ καὶ ἱερέως, αἵτινες ὡς ὑποχρεωτικαὶ ἀναγράφονται ἐν τῷ κανονισμῷ, δέον νὰ γίνωνται τακτικῶς καθ' ἐκάστην παρ' ἅπασιν τοῖς καταδίκαις, διότι διὰ τῆς ἀπομονώσεως σκοπεῖται μόνον ὁ ἀποχωρισμὸς ἀπὸ τῶν ὁμοίων των, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ ἀποφυγὴ πάσης μεταξὺ ἄλλων ἀνθρώπων ἐπικοινωνίας. Ἡ συγκοινωνία μετὰ προσώπων ἠθικῶν ἐπιτάσσεται τὸν κεντρίον καὶ θεωρεῖται ὡς τὸ δραστηώτερον μέσον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκόμενου τέλους τῆς ἠθικῆς ἀναμορφώσεως τοῦ καταδίκου.

Ἴνα δὲ ἀποτελεσματικώτερον πραγματοποιηθῇ ὁ χωρισμὸς τῶν καταδίκων, ἐξηυρέθη ἢ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατάλληλος διασκευὴ τοῦ δεσμοτηρίου. Ὅπως εἶνε ἡ ἀπομόνωσις ἐντελής ἔπρεπε νὰ ληφθῶσι μέ-

τρα εξασφαλίζοντα αὐτὴν καὶ κατὰ τὰς ὥρας τοῦ περιπάτου, τοῦ σχολείου καὶ τῆς ἐκκλησίας. Πρὸς τούτο δὲ ἡ αἴθουσα τοῦ σχολείου καὶ ἡ ἐκκλησία διακροῦνται εἰς πολλὰς σειρὰς μικρῶν θεωρειῶν, ἀμφιθεατρικῶς ἀλλήλοις ἐπικειμένων, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰσερχόμενος ὁ κατάδικος, βλέπει καλῶς τὸν διδάσκαλον ἢ τὸν ἱερέα, οὐχὶ δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς παρκαθημένους συγκαταδικούς.

Κατὰ τὸ Ὡβουρνεῖον σύστημα τοῦναντίον, ἐπιδιώκεται ἡ ἀπομόνωσις τῶν καταδικῶν οὐχὶ διὰ τῆς σωματικῆς ἀποχωρήσεως αὐτῶν, ἀλλ' οὕτως εἶπεῖν διὰ τῆς πνευματικῆς, ἣτις συνίσταται εἰς τὴν αὐστηρὰν ἀπαγόρευσιν πάσης μεταξὺ τῶν καταδικῶν συνομιλίας. Ἡ ἀνκοίνωσις τῶν ἰδεῶν εἶνε ἀληθῶς τὸ χαρακτηριστικὸν πάσης μεταξὺ δύο προσώπων συγκοινωνίας. Ἄνευ αὐτῆς ἡ συγκοινωνία εἶνε φαινομενικῆ. Ὑπάρχει ἀπλή συνάφεια σωμάτων καὶ οὐχὶ τοῦ πνεύματος, ὅπερ κυρίως χαρακτηρίζει τὸν ἄνθρωπον. Οἱ κατάδικοι ζῶσιν ἀληθῶς ἐν κοινῷ, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ γεννᾶται μεταξὺ αὐτῶν ὁ ἐλάχιστος ἠθικὸς δεσμός, ἐνεκεν τῆς ἐπιβαλλομένης εἰς αὐτοὺς σιωπῆς. Δύναται τις εἶπεῖν ὅτι οὗτοι ὀρθῶς ἀλλήλους χωρὶς καὶ νὰ γνωρίζονται, ἔτι δὲ ἅτι ζῶσιν ἐν κοινωνίᾳ χωρὶς νὰ συγκοινωνῶσι καὶ πράγματι πρὸς ἀλλήλους. Διὰ τοῦ τρόπου δὲ τούτου πραγματοποιεῖται ἐπίσης, ὡς καὶ διὰ τῆς σωματικῆς ἀπομόνωσης τοῦ Πενσυλβανικοῦ συστήματος, ἡ πρόληψις τῆς ἀμοιβαίας ἐξαχρείωσης καὶ διαφθορᾶς τῶν καταδικῶν, μὴ οὔσης δυνατῆς τῆς μεταδόσεως τῶν ἀμοιβαίων ἀνηθικοτήτων.

Τοιαύτη περίπου εἶνε ἡ λογικὴ βᾶσις τοῦ Ὡβουρνεῖου συστήματος, κατὰ τὸ ὁποῖον οἱ κατάδικοι, ἄκραν σιγὴν τηροῦντες, ἐργάζονται τὴν μὲν ἡμέραν ἐν κοινοῖς ἐργαστασίαις ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν τοῦ διευθύνοντος τὴν ἐργασίαν ἐπόπτου, τὴν δὲ νύκτα ὑπνώττουσιν ἕκαστος εἰς τὸ ἰδιαιτέρον αὐτοῦ κελλίον.

Μετὰ τὴν σύντομον ἀλλ' ὅσον οἶόν τε ἀκριβῆ ἔκθεσιν τῶν βάσεων τοῦ τοῦ Ὡβουρνεῖου καὶ Πενσυλβανικοῦ συστήματος ὡς καὶ τοῦ ἰδιάζοντος τρόπου, δι' οὗ ἕκαστον τούτων τείνει εἰς τὴν πραγμάτωσιν αὐτῆς, θεωροῦμεν ἐπιναγὰς νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὰς διαφόρους ὑπὲρ καὶ κατὰ κρίσεις, ἃς κατὰ καιροὺς ἐξήνεγκον οἱ περὶ τὴν μελέτην τούτων ἀσχοληθέντες. Ἡ καλὴ περὶ τὴν συζήτησιν πίστις ἐπιτάσσει ἡμῖν τὴν διὰ βραχέων ἀνάπτυξιν τῶν προτερημάτων καὶ μειονεκτημάτων ἕκαστου, καθόσον τὸ τοιοῦτον συτελεῖ πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν, ὅστις εἶνε ἡ διὰ τῆς ἀντιπραθέσεως τῶν διαφόρων τῶν φυλακῶν συστημάτων ἐξέυρεσις τοῦ διὰ τὴν Ἑλλάδα προσφορωτέρου.

Καὶ αἱ μὲν ὑπὲρ τοῦ συστήματος τῆς ἀπομόνωσης κρίσεις ἔχουσι περίπου ὡς ἑξῆς.

1) Ὅτι διὰ τοῦ συστήματος τούτου παρέχεται ἐκ προοιμίου πᾶσα

βεβαιότης περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἀμοιβαίας ἐξαχρείωσης τῶν καταδικῶν.

2) Ὅτι διὰ τῆς ἀπομόνωσης καθίσταται ἡ ποινὴ τῆς φυλακίσεως ἐπισητοτέρα καὶ βραχύτερα, συνεπῶς δὲ διὰ ταύτης ἐνισχύεται ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκφοβίσεως, ἣτις ἐνυπάρχει ἐν τῇ ποινῇ. Ἡ ἀπλή ἰδέα τῆς ἐν τῇ μόνωσει καθείρξεως ἐμπνέει εἰς τὸ ἐν ἐλευθερίᾳ εὐρισκόμενον ἄτομον, ὅπερ μελετᾷ τὴν διάπραξιν ἀδικήματός τινος, μείζονα φόβον, ἢ ἡ ἐν κοινῷ φυλάκισις.

3) Ὅτι ἐν τῇ ἀπομόνωσει συγκεντρώνει ὁ κατάδικος ἄπασαν αὐτοῦ τὴν προσοχὴν πρὸς ἐαυτὸν μόνον, ἐνεκεν τῆς ἐλλείψεως ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων. Μένων μόνος διέρχεται ὁ κατάδικος τὰς ἀτελευτήτους ὥρας τῆς φυλακῆς σκεπτόμενος τὸ παρελθὸν αὐτοῦ καὶ μελετῶν τὰς πράξεις του. Διὰ τοῦ τρόπου δὲ τούτου ἐξεγείρονται ἐν αὐτῷ τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα καὶ ἐνισχύεται ἡ δύναμις τῆς τέως ἀθηνούσας οὔσης φωνῆς, τῆς συνειδήσεως, ἣτις διὰ συνεχοῦς ἐλέγχου φέρει αὐτὸν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῶν παρεκτροπῶν του καὶ ἐπομένως εἰς τὴν μεταμέλειαν.

4) Ὅτι ἡ ἀπομόνωσις καθίστησι δυνατὴν τὴν μετχειρίσιν ἕκαστου καταδικῶν συνωδᾶ πρὸς τὴν ἀτομικότητα αὐτοῦ.

5) Ὅτι διὰ τῆς ἀπομόνωσης προφυλάσσεται ἡ φιλοτιμία τοῦ πρώτου φορᾶν τιμωρηθέντος, διότι τὸ τῆς αἰδοῦς αἰσθημα ἀπόλλυται εὐχερῶς ἐν τῇ κοινωνίᾳ πλειόνων καταδικῶν.

6) Ὅτι ἡ ἀπομόνωσις δὲν παρέχει ἀφορμὴν πρὸς τὴν ὑπέρομετρον χρῆσιν πειθαρχικῶν ποινῶν, ὡς συμβαίνει ἐν τῷ Ὡβουρνεῖῳ συστήματι, διότι ἐνταῦθα δὲν εὐρίσκειται ἐκτεθειμένος ὁ κατάδικος εἰς τὸν πειρατμὸν τῆς παραβιάσεως τοῦ κανονισμοῦ.

7) Ὅτι ἀποφεύγεται πᾶσα περὶ ἀποδράσεως συνεννόησις τῶν καταδικῶν, διὰ τὴν φύλαξιν τῶν ὁποίων ὀλίγοις ἀκοῦσιν.

Οἱ τοῦ Ὡβουρνεῖου συστήματος θιασῶται ἰσχυρίζονται τοῦναντίον ὅτι διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως πάσης συνομιλίας μεταξὺ τῶν καταδικῶν, διατελοῦσιν οὗτοι, οὕτως εἶπεῖν, πνευματικῶς ἢ ψυχικῶς ἀποκεχωρισμένοι καὶ ἐπομένως ἀποφεύγεται ἐπίσης διὰ τοῦ συστήματος τούτου πᾶσα συνεννόησις ἔχουσα ὡς συνέπειαν τὴν ἀμοιβαίαν αὐτῶν διαφθορὰν, ἢ τὴν ἀπόδρασιν αὐτῶν. Ὁ περὶ τοῦ ἐναντίου ἰσχυρισμός, χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῶν Beaumont καὶ Toqueville ὡς μὴ συνάδων πρὸς τὰ πράγματα αὐτά. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου ἀναφέρουσιν οὗτοι τὸ ἐξῆς γεγονός, ἐξ οὗ δύναται τις εὐχερῶς νὰ συμπεράνη μέχρι τίνος βαθμοῦ ἐκτείνεται ἡ μεταξὺ τῶν καταδικῶν πνευματικὴ συγκοινωνία. Ἐνεακόσιοι κατάδικοι τοῦ δεσποτηρίου Singing ἠσχολοῦντο εἰς λατομεῖον ἀπομεμακρυσμένον, ὑπὸ τὴν μόνην ἐπιτήρησιν 30 ἐποπτῶν, χωρὶς οὐδεμίαν ἄλυσιν νὰ βραχύνῃ τοὺς πόδας, ἢ νὰ δεσμεύῃ τὰς χεῖρας ἐκείνων. Ἡ πρὸς ἀπόδρασιν τῶν καταδικῶν τούτων ἐλευθερία οὐδαμῶς ἐπηρεάζετο ὑπὸ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν φυ-

λάκων, τῶν ὁποίων μάλιστα καὶ αὐτὴ ἡ ὑπερξίς ἤρτητο ἐκ τῆς θελήσεως ἐκεῖνων. Ἐν τούτοις οἱ κατὰδικοὶ οὗτοι ἐξηκολούθουν ἐπὶ πολὺ νὰ ἐργάζωνται ἐπιμελῶς καὶ ἡσύχως, τοῦθ' ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι ἔλειπεν ἐξ αὐτῶν ἡ δύναμις ἐκείνη, ἣτις πάντοτε προέρχεται ἐκ τῆς ἀμοιβαίας τῶν πλειόνων συνεννοήσεως. Ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως δὲ ταύτης οἱ ἐπόπται παρίσταντο ἰσχυρότεροι τῶν κατὰδικων, διότι ἐκεῖνοι μὲν συνεννοούμενοι ἐλευθέρως ἠνώνον τὰς δυνάμεις των, ἐν δὲ οὗτοι, ὄντες ἀποκεχωρισμένοι διὰ τῆς σιωπῆς, ἠσθάνοντο ἀπάσας τὰς ἀδυναμίας τῆς μονώσεως μεθ' ἧλην τὴν μείζονα ἀριθμητικὴν αὐτῶν ὑπεροχὴν.

2) Τὸ Ὄδουρνειὸν σύστημα εἶνε τὸ μόνον πρόσφορον πρὸς ἔμπνευσιν τῶν ἀναγκαίων ἐξεων διὰ τὴν συγκράτησιν τῆς κοινωνίας, διότι συνειθίζει τοὺς ὑποβάλλομένους εἰς αὐτὸ εἰς τὴν πρὸς τοὺς νόμους ὑπακοήν, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῆς ὁποίας προέρχονται συνήθως τὰ ἀδικήματα. Κατὰ τὸ Πενσυλβανικὸν σύστημα ἐγλαίεται, ὡς εἶδομεν, ὁ κατὰδικὸς εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ χωρὶς νὰ ἀφίηται ἐκτεθειμένος εἰς τοὺς πειρασμοὺς τῆς παραβιάσεως τῶν πειθαρχικῶν νόμων οἵτινες διέπουν τὰ τῶν φυλακῶν. Ἡ παθητικὴ καὶ οὕτως εἰπεῖν ἢ κατ' ἀνάγκην αὐτὴ ὑπακοὴ δὲν εἶνε ὡρέλιμος δι' ἀνθρώπους, οἵτινες πρέπει νὰ συνειθίσωσι νὰ ὑπακούωσιν ἐκούσιως εἰς τὰ παραγγέλματα τῶν νόμων.

3) Διὰ τοῦ Ὄδουρνείου συστήματος ἀποφεύγεται ἡ ἐξασθένησις τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων τῶν κατὰδικων, καθόσον διὰ τούτου εἶνε δυνατὴ ἡ ἐν ἐλευθέρῳ ἀερί ἐργασία, καθὼς καὶ ἡ εἰσαγωγὴ ἀσχολημάτων εἰς ἐργασίας συντελούσας εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ῥώμης τοῦ σώματος.

4) Αἱ συχναὶ ἐπισκέψεις αἵτινες καθ' ἐκάστην πρέπει νὰ γίνωνται ἐπὶ τοῦ συστήματος τῆς ἀπομονώσεως, καὶ αἱ ὁποῖαι ἐχαρκτηρίστησαν ὡς ὁ πρῶτιστος τῶν ὄρων τῆς καθιερώσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἐπισημοτέρων ὑποστηρικτῶν του, ἀπεδείχθησαν ὑπὸ τῆς πείρας ὡς εὐτεβῆς εὐχὴ, μὴ δυνάμενη νὰ τύχη πραγματώσεώς τινος ἕνεκεν τῆς πληθύσεως τῶν κατὰδικων, οἵτινες ὑπάρχουσι πάντοτε ἐν ταῖς φυλακαῖς.

5) Διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς δὲν σκοπεῖται μόνον ἡ ἐξασθένησις τῆς κακοβόλου θελήσεως, ἡ ἐν τῷ ἀδικήσαντι ἐκδηλωθεῖσα, πρὸς ἠν κυρίως τείνουσι τὰ ἐκβιαστικὰ τῆς ἀπομονώσεως μέτρα, ἀλλὰ κυρίως ἡ μόρφωσις καὶ διάπλασις νέας ἰσχυροτέρας θελήσεως, δι' ἧς ὁ κατὰδικὸς θέλει δυνηθῆ ἐν τῷ μέλλοντι νὰ διέρχεται ἀτφαλέστερον τὸ θυελλῶδες καὶ πληθρες σκοπέλων κοινωνικὸν πέλαγος. Τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο μόνον διὰ τοῦ Ὄδουρνείου συστήματος δύναται νὰ ἐπέλθῃ, διότι τοῦτο προκαλεῖ τὴν αὐτενέργειαν τοῦ κατὰδικου πρὸς τήρησιν τῶν διατάξεων τοῦ κανονισμοῦ, ἐν ᾧ ἐπὶ τῆς ἀπομονώσεως ἠρμεῖ ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ.

Τοιαῦτα περίπου εἶνε τὰ οὐσιωδέστερα τῶν ἐπιχειρημάτων, ἅτινα προὐτάθησαν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν περὶ οὗ ὁ λόγος συστημάτων.

Τὰ συστήματα ὅμως ταῦτα ὑποβλήθέντα ὑπὸ τὴν βάσανον τοῦ πρακτικωτάτου πνεύματος τῶν Ἀγγλων, ἀπεδείχθησαν ὡς ὑστεροῦντα ἐν πολλοῖς τῶν προσόντων ἅπερ δεόν νὰ ἐνυπάρχωσιν ἐν παντὶ καλῷ συστήματι ἐκτίσεως ποινῶν. Ἐκτὸς τῶν ἐλαττωμάτων ἅτινα ἀποδίδουσιν εἰς τὸ Πενσυλβανικὸν καὶ Ὄδουρνειὸν σύστημα οἱ θιασῶται τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου τούτων, παρετηρήθη ὅτι οὐδαμῶς εἶνε ἐφικτὴ ἡ ἐπίτευξις τῶν δύο σκοπῶν τῆς ποινῆς δηλ. τοῦ τῆς ἐκφοβίσεως καὶ βελτιώσεως, δι' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μέσου, ἦτοι δι' ἐνὸς καὶ μόνου τύπου ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς, ὡς τοῦτο γίγνεται εἰς τὰ ἄνω συστήματα, διότι ἕκαστος τῶν σκοπῶν, καθ' ὃ ἀντιθέτων, δεῖται ἰδίων μέσων ἀναλόγων πρὸς τὸ τέλος πρὸς ὃ τείνουσι, τὰ δὲ μέσα ταῦτα δεόν νὰ ἐπιδιώκωνται διὰ τῆς εἰσαγωγῆς διαφόρων τρόπων ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς καταλλήλων πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς ἐκφοβίσεως καὶ τῆς βελτιώσεως. Ἐπίσης παρετηρήθη ὅτι τὸ ὁμοίμορφον τῆς ἐκτελέσεως ἐπὶ πολυετοῦς φυλακίσεως, ἐξασθενεῖ μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὴν ἠθικὴν ἐπίδρασιν τῆς ποινῆς ἐπὶ τοῦ κατὰδικου εἰς τρόπον ὥστε ἐξοικειούμενος οὗτος μὲ τὴν κατὰττασιν, ἐν ἣ ἀπὸ πολλοῦ διατελεῖ, συνειθίζει νὰ φέρῃ ἀπόνως καὶ ἀναισθητῶς τὸ τῆς ποινῆς βῆμα. Ἡ ἐν ἄκρῃ μονοτονία πάροδος ἐβδομάδων, μηνῶν, ἐτῶν, ἐπιδραῖ λίαν ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τὴν εὐαισθησίαν τοῦ πνεύματος, ὅπερ ἐπὶ τέλει ἀποναρκώνει.

Ἡ σπουδαιότερα ὅμως ἔλλειψις τῶν ἀνωτέρω συστημάτων, εἶνε ὅτι διὰ τούτων οὐδεμία φροντις λαμβάνεται, ὅπως οἱ κατὰδικοὶ ἐξερχόμενοι τῶν φυλακῶν, προφυλάττωνται κατὰ τὸ δυνατὸν ἀπὸ τοὺς κινδύνους οὓς συνεπιφέρει ἡ ἀπότομος ἀπὸ τοῦ ἄκρου περιορισμοῦ εἰς τὴν ἄκραν ἐλευθερίαν μετὰβασις. Πεῖρα μακρὰ ἀπέδειξεν ὅτι ὁ ἀνευ προφυλάξεως καὶ προετοιμασίας τινὸς ἀπολυόμενος κατὰδικὸς, στερεῖται τῆς ἀπαιτουμένης δυνάμεως τῆς θελήσεως, ὅπως ἀνθίσταται μετ' ἀποτελέσματος εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν συνήθων παντὶ ἀνθρώπῳ πηθῶν, ἅτινα ἀνωτέρα δύναμις ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν τῷ κατὰδικῷ περιέσσειλαν. Ἡ πολυετής φυλακίσις καθίστησιν ἀδρανῆ τὴν αὐτενέργειαν καὶ κρίσιν τοῦ κατὰδικου ὡς ἐκ τῆς ἐπικρατούσης εἰς τοὺς κανονισμοὺς τῶν δεσμοτηρίων πακτικῆς. Ὁ κανονισμὸς κανονίζει τὴν ἐν γένει δίκαιαν καὶ τὰς πράξεις τῶν κατὰδικων μέχρις αὐτῶν τῶν ἐλαχίστων καὶ ἀπορροφᾷ τέλει τὴν θέλησιν αὐτῶν, οἵτινες ἐπὶ τέλει ἀπομυθάνουσι νὰ σκέπτονται καὶ μεριμνῶσι περὶ ἑαυτῶν. Δι' ὃ λίαν δικαίως ὁ Mittermaier (die Gefangnisverbesserung, σελ. 42-46 καὶ 147 καὶ ἐπ.) θεωρεῖ ἀναγκαῖον πρὸς ἀποφυγὴν ὑποτροπῶν, ὅπως οἱ ἐπὶ πολυετίαν διατελέσαντες ἐν ἀπομονώσει κατὰδικοὶ ὑποβάλλωνται, ἀπολυόμενοι τῶν φυλακῶν, ὑπὸ ἐπιτροπείαν ἀνάλογον τῆς τῶν ἀνηλικῶν, πρὸς οὓς κατὰ πολὺ ὁμοιάζουσι, καθόσον ἀμφότεροι ἐθίζονται νὰ ῥυθμίζωσι τὰς πράξεις καὶ τὰ βήματα αὐτῶν κατὰ τὴν θέλησιν ἄλλων.

Πρὸς τὰ κοινὰ ταῦτα ἐλαττώματα τοῦ Πενσυλβανικοῦ καὶ τοῦ Ὄδουρ-

νείου συστήματος, παρατηρήθη ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τοῦ θεσμοῦ τῆς ὑπὸ ὄρον ἀπελευθερώσεως, ὅστις ἐπικρατεῖ ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπέβανον ὄλως ἐνκντίον τῶν σκοπούμενων. Ἡ ὑπὸ ὄρον ἀπελευθερώσις εἶνε χάρις τοῦ ¹⁾2 τῆς ποινῆς παρεχομένη ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῶν φυλακῶν εἰς τοὺς ἐκτίσαντας σωφρόνως καὶ ἐπιμελῶς τὰ ²⁾3 τοῦλάχιστον τῆς ποινῆς των, πρὸς οὓς ἡ διεύθυνσις ἔδιδε συγχρόνως πιστοποιητικὸν περὶ τῆς καλῆς αὐτῶν διαγωγῆς, σκοπὸν ἔχον τὴν διευκόλυνσιν τῶν ἀπολυομένων καταδικῶν πρὸς εὐρεσιν ἐργασίας παρὰ τοῖς ἐργοστασίοις. Διὰ τοῦ πιστοποιητικοῦ τούτου ἐπεδιώκετο τὸν τρόπον τινὰ ἡ ἄρισις τῆς συνήθως παρὰ τῆ κοινωνίᾳ ὑπαρχούσης κατὰ τῶν καταδικῶν προκαταλήψεως. Οἱ ἐργοστασιάρχαι ὅμως οὐδὲμῶς ἔπαυον δυσπιστοῦντες περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἐν τῷ πιστοποιητικῷ ἀναφερομένων, ὅπερ ὑπελάμβανον μᾶλλον ὡς ἐπίσημον ἀπόδειξιν τῆς ἐν τῷ ἀπολυθέντι ὑπάρξεως μεγάλου βαθμοῦ ὑποκρισίας καὶ πονηρίας, δι' ὧν οἱ κατάδικοι ἐπετύγχανον ἐκεῖνο, καθόσον διὰ τῶν ὑπαρχόντων σωφρονιστικῶν συστημάτων οὐδεμία παρείχετο ἀσφαλῆς δοκιμασία πρὸς ἐκτίμησιν τῆς ἀληθείας τοῦ πιστοποιητικοῦ. Ἐν αὐτοῖς οὐδεμία εὐκαιρία διότι ὅπως τίθεται ἡ διεύθυνσις εἰς θέσιν νὰ κρίνῃ μετὰ βεβαιότητός τινος περὶ τῆς ἀληθῶς ἐπελθούσης βελτιώσεως τοῦ καταδίκου, ὅστις ὡς εἶδομεν ἔστρεφετο πάσης αὐτενεργείας.

Ὅθεν πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκτεθέντων ἤδη μειονεκτημάτων ἐπήνεγκον οἱ Ἀγγλοὶ τὰς καταλλήλους μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ Πενσυλβανικὸν καὶ Ὠδούρνειον σύστημα, μορφώσαντες ἐξ ἀμροτέρων νέον σύστημα ἐκτίσεως τῶν ποινῶν, Ἰρλανδικὸν ἢ μικτὸν καλούμενον. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἐπιδιώκονται οἱ τῆς ποινῆς σκοποὶ δι' ἰδιαιτέρων μέσων, ἦτοι ὑπὸ τρία διάφορα στάδια, ἅτινα ὁ κατάδικος ὀφείλει νὰ διέλθῃ.

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον στάδιον, δι' οὗ κυρίως ἐξυπηρετεῖται ὁ σκοπὸς τῆς ἐκφοβίσεως, εἶνε τὸ τῆς ἀπομονώσεως, οὗτινος ἡ διάρκεια, εἰς 9 μῆνας ὑπὸ τοῦ νόμου ὀρίζομένη, δύναται νὰ μειωθῇ κατὰ ἓνα μῆνα, συνεπέξ καλῆς διαγωγῆς τοῦ καταδίκου. Κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο οὐδεμία ἐπιβάλλεται ὑποχρέωσις πρὸς ἐργασίαν, ἀλλ' ἡ διεύθυνσις ἐντείλει ἅπασι τὴν προσοχὴν αὐτῆς εἰς τὴν διὰ θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς διδασκαλίας ἐσωτερικὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ καταδίκου. Οὗτος ἀφίεται ἐλεύθερος νὰ δίδωται εἰς τὰς περὶ τοῦ παρελθόντος σκέψεις του, τοῦθ' ὅπερ οἱ θιασῶται τοῦ συστήματος τῆς ἀπολύτου ἀπομονώσεως ὑπολαμβάνουσι τοσοῦτον συντελεστικῶς διὰ τὴν μεταμέλειαν τοῦ καταδίκου. Μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου τῆς ἀπομονώσεως μεταφέρεται ὁ κατάδικος εἰς τὸ δεύτερον στάδιον, ἐν ᾧ καλεῖται νὰ θέσῃ, οὕτως εἰπεῖν, εἰς ἐνεργεῖαν ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν τῆς διεύθυνσεως ἐποπτεῖαν, τὰς ἠθικὰς ἐκείνας ἀρχὰς ἃς ἐδιδάχθη θεωρητικῶς ἐν τῷ πρώτῳ στάδιῳ. Πρὸς τοῦτο δὲ τίθεται ὁ κατάδικος ἐν συκοινωνίᾳ μετ' ἄλλων συγκαταδικῶν, ὑποχρεούμενος ἅμα πρὸς ἐκμάθησιν ἐπωφελοῦς

τινος ἐπικγγέλματος. Ἡ πρὸς ἐργασίαν ὑποχρέωσις ἀποτελεῖ ἐνταῦθα τὸ κυριώτερον ὄργανον δι' οὗ ἐπιδιώκεται ὁ ἕτερος τῆς ποινῆς σκοπός, ὁ τῆς βελτιώσεως τοῦ καταδίκου.

Τὸ δεύτερον τοῦτο στάδιον διαίρεται εἰς 4 τάξεις, ἐκάστη τῶν ὁποίων διακρίνεται δι' ἰδιαιτέρου ἐνδύματος καὶ ἐκ τοῦ διαφόρου τρόπου τῆς μεταχειρίσεως τῶν εἰς αὐτὰς ὑπαγομένων. Οὕτω δὲ οἱ εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις ἀνήκοντες ὑφίστανται βαρύτερον τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ποινῆς, ἢ οἱ τῆς ἀνωτέρας, οἵτινες ἐκτὸς τινῶν ἄλλων προνομίων, ἀπολαμβάνουσι μείζονος κέρδους ἐκ τῆς ἐργασίας των. Ἡ ἀπὸ τῆς κατωτέρας δὲ εἰς τὴν ἀμέσως ἀνωτέραν τάξιν μετάβασις, ἐπέρχεται πάντοτε συνεπέξ καλῆς συμπεριφορᾶς τοῦ καταδίκου, ὅταν οὗτος συμπληρώσῃ τὸν πρὸς προβιβασμὸν ἀπαιτούμενον ἀριθμὸν τῶν διδομένων εὐσήμεων καλῆς διαγωγῆς καὶ ἐπιμελείας. Ὁ χρόνος τῆς διαρκείας τοῦ σταδίου τούτου εἶνε ἀόριστος. Οὗτος δύναται νὰ ἦνε ἡ ἐλάχιστος, ὅταν ὁ κατάδικος διέρχεται ταχέως ἀπάσας τὰς τάξεις διὰ τῆς ἐπιμελείας του, ἢ τοῦναντίον νὰ παραταθῇ μέχρι τῆς ὀλοσχεροῦς ἐκτίσεως τῆς ποινῆς τῆς ἐπιβληθείσης τῷ καταδικῷ ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου.

Ἐκ τῶν λεχθέντων τούτων ἐξάγεται ὅτι τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον στάδιον τῆς ποινῆς, ὅπερ κυρίως ἀποτελεῖ τὸ ἰδιόζον τοῦ Ἰρλανδικοῦ συστήματος, εἶνε προωριτυμένον μόνον διὰ τοὺς διελθόντας ἐπιμελῶς καὶ σωφρόνως τὸ δεύτερον στάδιον. Οἱ κατάδικοι οὗτοι μεταφέρονται εἰς τὸ τρίτον στάδιον, ἐνθα δίδονται αὐτοῖς εὐκαιρία νὰ πείσωσι τὴν διεύθυνσιν τῶν φυλακῶν ὅτι ἡ μέχρι τοῦδε καλὴ αὐτῶν συμπεριφορὰ δὲν ἦτο ἀπόρροια ὑποκρισίας. Τὸ τελευταῖον τοῦτο στάδιον εἶνε ἡ Ἀυδία λίθος ἐν ἣ θέλει δοκιμασθῇ ἡ ἐν τοῖς προηγουμένοις σταδίοις ἐκδηλωθεῖσα βελτιώσις τοῦ καταδίκου, εἶνε ἡ διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου βάσανος, ἣν ὁ κατάδικος ὑφίσταται πρὶν ἢ τύχῃ τοῦ εὐεργετήματος τῆς ὑπὸ ὄρον ἀπελευθερώσεως. Διὰ τοῦ τρίτου σταδίου ἐπιδιώκεται σὺν τοῖς ἄλλοις ἢ μικρὸν κατὰ μικρὸν προπαρασκευῆ τοῦ καταδίκου πρὸς καλὴν χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας του, ἀφιένου τούτου ἐλευθέρου νὰ ἐνεργῇ αὐτοβούλως καὶ ὑπὸ ἰδίων εὐθύνην διαφόρους ὑπηρεσίας ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ τόπου τῶν φυλακῶν, καὶ τὰς ὁποίας ἐκτελοῦσι μετὰ μεγίστης ἀκριβείας. Μάλιστα δὲ πρὸ τῆς δριστικῆς ἀπολύσεως τοῦ καταδίκου πέμπεται οὗτος πρὸς ἐργασίαν εἰς ἰδιωτικὸν τι ἐργοστάσιον, ἐνθα ἀσχολεῖται ὀλόκληρον τὴν ἡμέραν, τὴν δ' ἐσπέραν ἐπανέρχεται εἰς τὸν τόπον τῆς φυλακῆς. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου τίθεται ὁ κατάδικος εἰς συνάφειαν μετὰ τῆς ἀεὶ δυσπίστως πρὸς τοὺς καταδικασθέντας ἐχούσης κοινωνίας καὶ μετὰ τῶν ἐργοστασιαρχῶν, οἵτινες πολυλάκις εὐρίσκουσιν ἐν τοῖς καταδίκοις τοὺς ἐπιμελεστέρους τῶν ἐργατῶν.

Ὡς ἀντίρροπον δὲ τῆς ἐλευθερίας ταύτης ἐπικρατεῖ ἐν τῷ τρίτῳ τούτῳ στάδιῳ ἡ ἀρχὴ τῆς μεταθέσεως τοῦ μὴ συμμορφωθέντος πρὸς τὸν κανο-

νισμὸν καὶ παρεκτραπέντος καταδίκου εἰς τὰ προγενέστερα στάδια ὡς ἡ μὴν πειθαρχικὴ ποινή. Τὸ μέτρον δὲ τοῦτο, τοσαύτην ἐξασκεῖ ἐπενέργειαν ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν καταδίκων, ὥστε κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ τοῦ Holtzendorff (ιδὲ τὴν περὶ Ἰρλανδικοῦ συστήματος πραγματεῖαν αὐτοῦ. σελ. 65 καὶ ἐπόμεν.), ὅστις ἐπιτοπίως ἐμελέτησε τὸ σύστημα τοῦτο, ἐκ 1300 καταδίκων, οἵτινες διήλθον ἐν διαστήματι 1 $\frac{1}{2}$ ἔτους διὰ τοῦ τρίτου σταδίου, 20 μόνον ὑπεβιβάσθησαν εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις, ἕνεκεν παραδόσεως τοῦ κανονισμοῦ.

Πρὸς τὰ τρία στάδια, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὸ Ἰρλανδικὸν σύστημα, δύναται τις νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς τέταρτον, τὴν κατάστασιν ἐκείνην ἐν ἣ διατελεῖ ὁ ὑπὸ ὄρον πρὸ τῆς ἐκτίσεως τῆς ποινῆς ἀπελευθερούμενος. Ἡ χάρις αὕτη ἀφαιρέσεται ἐν ταῖς χερσὶ τῆς διευθύνσεως, ἀπεδείχθη ἐν Ἀγγλίᾳ ὡς μέτρον λίαν συντελεστικὸν πρὸς βελτίωσιν τῶν καταδίκων, διότι οὗτοι ὅπως ἀπολαύσωσι τοῦ εὐεργετήματός τῆς χάριτος εἶνε ὑποχρεωμένοι διὰ μακρᾶς σειρᾶς ἀγαθῶν πράξεων καὶ καλῆς διαγωγῆς νὰ πείσωσι τὸν διευθυντὴν ὅτι ἀπέβλεπον τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον καὶ ὅτι εἰσὶν ἀληθῶς ἄξιοι νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν κοινωνίαν. Οὕτω δ' ἐθίζονται οὗτοι εἰς βίον τακτικὸν καὶ ἡσυχον, καθόσον ἡ ἐπὶ χρόνον τινὰ ἐπανάληψις ἀγαθῶν πράξεων καθίστησιν εὐχεροτέραν τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν, διὰ δὲ τῆς συχνῆς ἐκτελέσεως ἐπέρχεται ὡς γνωστὸν ἡ ἐξίς, ἣν καὶ μετὰ τὴν χάριτα ὑποχρεοῦνται νὰ ἐξακολουθῶσι, διότι ἄλλως τὸ ἐλάχιστον παράπτωμα ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν ἐκ νέου φυλάκισιν αὐτῶν. Ἡ ἀνάκλησις γίνεται διὰ πράξεως τῆς διευθύνσεως τῶν φυλακῶν, ἣτις εὐρίσκειται ἐν ἀκριβεστάτῃ γνώσει τοῦ βίου ὃν διάγουσιν οἱ ὑπὸ ὄρον ἀπολυθέντες, διατελοῦσα εἰς ἀλληλογραφίαν μετὰ τῆς ἀστυνομίας τοῦ τόπου ἔνθα ἐκεῖνοι διαμένουσι.

Τοιοῦτον εἶνε, Κύριοι, τὸ σύστημα ὅπερ μακρὰ πεῖρα ἀπέδειξεν ὡς τὸ προσφωρότερον τῶν ἄλλων. Ὁ εὐφυῆς συνδυασμὸς τοῦ συστήματος τῆς ἀπομονώσεως μετὰ τοῦ Ὄδουρνείου συστήματος δι' οὗ ἀποτελεῖται τὴν βᾶσιν τοῦ Ἰρλανδικοῦ συστήματος, δύναται κάλλιστα νὰ χρησιμεύσῃ ἡμῖν ὡς ὑπόδειγμα τῆς μορφώσεως τοῦ τρόπου τῆς ἐκτίσεως τῶν ποινῶν καὶ ἐν Ἑλλάδι. Τὸ σύστημα τοῦτο εἶνε προῖον βαθείας μελέτης καὶ μακρᾶς πείρας, ἀμφοτέρω δ' ἔχομεν συμφέρον νὰ σεβασθῶμεν καὶ ν' ἀποφυγῶμεν πειράματα, τελεσθέντα ἤδη ὑφ' ἐτέρων πολλῶν ἡμῶν ἰκανοτέρων, καὶ ἅτινα κατέληξαν εἰς ἀποτελέσματα λίαν ἀποθαρρυντικὰ ἀναφορικῶς ὡς πρὸς τὸ σύστημα τῆς ἀπομονώσεως. Ἡ ἐφαρμογὴ μάλιστα τοῦ συστήματος τούτου ἐπὶ τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος, θέλει ἔχει κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ὡς ἀφρευκτον συνέπειαν τὴν ἐπάυξιν τῶν ἐπιδραστῶν ἐκείνων ἐπιδράσεων ἐπὶ τε τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος, αἵτινες ἀλαχοῦ παρετηρήθησαν, ἕνεκεν τοῦ ὑπὲρ ἄγαν ζωηροῦ χαρακτῆρος τοῦ λαοῦ ἡμῶν, ζῶντος ὑπὸ τοσοῦτον λαμπρὸν καὶ μαγευτικὸν δρίζοντα.

Ἡ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀμιχλώδης καὶ ζοφερὰ ἀτμόσφαιρα τῶν βορείων κλιμάτων, ἡ καθιστώσα ψυχροῦς καὶ σοβαροῦς τοῦ κατοίκους αὐτῆς, ἐξοικεῖοι τούτους εἰς βίον περιωρισμένον ἐντὸς τοῦ τόπου τῆς ἀσχολίας των, καθισταμένης ἀδυνάτου, ἕνεκεν τοῦ σφοδροῦ χειμῶνος, πάσης ἐπασχολίας ὑπὸ ἐλεύθερον οὐρανόν. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀπομονώσεως ἐπὶ τῶν κατοίκων τῶν βορείων κλιμάτων δὲν δύναται ἐπομένως νὰ ἦνε τόσον ἐπαισθητὴ ὅπως παρ' ἡμῖν, ἔνθα ἡ εὐχάρις καὶ θελκτικὴ φύσις ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους εὐθύμους, ζωηροῦς, ὀμιλητικωτέρους καὶ κοινωνικωτέρους. Ἡ ὑπὸ τοιαύτας δὲ περιστάσεις ἐφαρμογὴ καὶ παρ' ἡμῖν τοῦ συστήματος τῆς ἀπομονώσεως φοβοῦμαι πολὺ μὴπως μετασχηματῆται τὰς φυλακὰς ἡμῶν εἰς φυτῶμον πελατείας διὰ τὸ κατάστημα περὶ οὗ ὁ μακαρίχ τῆ λήξει φιλογενῆς Δρομοκαίτης προέβλεψεν.

Ἄδικφῶρος ὅμως τῶν τοπικῶν τούτων αἰτιῶν, αἵτινες δὲν φαίνονται συντελεστικαὶ διὰ τὸ σύστημα τῆς ἀπομονώσεως, ἡ βαθυτέρη μελέτη τῆς βᾶσεως αὐτοῦ φέρει ἐπίσης εἰς συμπεράσματα οὐχὶ τόσον ἐνθαρρυντικὰ, ὅπως οἱ πολλοὶ τῶν Ποινολόγων φρονοῦσι. Κατὰ τοὺς θιασώτας τοῦ Πενσυλβανικοῦ συστήματος, τοῦτο σκοπεῖ τὴν διὰ τῆς ἀπομονώσεως ἐξέγερσιν τῆς τέως ὑπνωτιστοῦς συνειδήσεως τοῦ καταδίκου, ἣτις ἄγει αὐτὸν διὰ τοῦ συνεχοῦς ἐλέγχου πρὸς μεταμέλειαν καὶ ἐπομένως εἰς τὴν τελειοποίησιν καὶ βελτίωσιν αὐτοῦ. Εὐρισκόμενος μόνος ὁ καταδικός, λέγουσιν οὗτοι, σκέπτεται κατ' ἀνάγκην ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων περὶ τοῦ παρελθόντος, περὶ τοῦ καλοῦ ὅπερ διεπράξατο, διὰ τῆς τοιαύτης δὲ σκέψεως ἰσχυροποιοῦνται τὰ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα τέλος δύνανται νὰ ἐπικρατήσωσιν, ἀφ' οὗ τὰ κακὰ ἀπαύστως ὑπὸ τοῦ ἐλέγχου τῆς συνειδήσεως καταδικάζονται. Ἰδοὺ τῷ ὄντι μίᾳ ὑπόθεσις ἣτις, ἐὰν δὲν ἤθελεν εἶθαι ἀπλοῦν ὑποκειμενικὸν συμπέρασμα τῆς ἄκρις αἰσιοδοξίας τῶν θικσωτῶν τοῦ ἀπομονωτικοῦ συστήματος, ἤθελε φέρει εἰς τὴν λύσιν τοῦ μεγάλου διὰ τὴν ἀνθρωπότητα προβλήματος, τοῦτέστι τῆς ἐξουρέσεως τοῦ τρόπου τῆς ἠθικοποιήσεως καὶ τελειοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀπομόνωσις θὰ ἦτο τότε διὰ τοὺς παιδαγωγοὺς τὸ προσφωρότερον πρὸς ἀνατροφὴν τοῦ ἀνθρώπου ὄργανον. Δυστυχῶς ὅμως ἡ ὑπόθεσις αὕτη ὑποβλαπτομένη εἰς τὴν βᾶσαν τῆς ψυχολογικῆς ἐρεῦνης τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου, ἰδίᾳ δὲ τῆς ἐρεῦνης τῶν κακουργούντων, ἀποβάλλει τοσοῦτον τῆς ἰσχύος αὐτῆς, ὥστε δύναται νὰ φέρῃ εἰς συμπεράσματα ὄλιγα ἐναντία.

Γνωστὸν εἶνε ὅτι οἱ ἐπιτελοῦντες ἀξιόποιον ἢ πρᾶξιν, ἡ δρῶντα πρὸς τοῦτο ἐκ τῆς τάσεως καὶ ἐξέως αὐτῶν πρὸ τὸ κακουργεῖν, ἵνα κορέσῃ τὰ ἑαυτῶν πάθη καὶ ἰκανοποιήσῃ τὴν κακότητα τῆς θελήσεώς των, ἢ τὸναντίον ἕνεκεν στιγματικῆς ἐξάψεως πάθους, ὅπερ πολλὰκις, ὡς ἐκ τοῦ ἀπροόπτου τῆς ἐμφανίσεως αὐτοῦ, οὐδὲ ὁ βέλτιστος τῶν ἀνθρώπων

δύναται νὰ καταστείλῃ. Καὶ ἡ ἰσχυροτέρα θέλησις δύναται ἐνίοτε νὰ παρ-
ρασυρθῇ εἰς τὴν ἀπόφασιν πρὸς διάπραξιν ἀδικήματος, μεθ' ἧς ὅμως ἐπέρ-
χεται ἀμέσως μεταμέλεια. Ἐὰν λοιπὸν θελήσωμεν νὰ ἐφαρμόσωμεν ἐπὶ
τῆς τελευταίας ταύτης τάξεως τῶν ἐγκληματούτων τὴν ἐν ἀπομονώσει
φυλάκισιν, θέλομεν παραβιάσει τὴν βᾶσιν αὐτὴν τοῦ συστήματος τούτου,
διότι οἱ ἀδικήσαντες, μεταμεληθέντες ἤδη ἄμα τῇ ἐκτελέσει τῆς πρά-
ξεως, εἶνε ἐντελῶς περιττὸν καὶ ἐνταυτῷ ἄδικον νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς μέ-
τρα, οὐδὲνα πλέον ἔχοντα λόγον. Οἱ τοιοῦτοι κατὰ σύμπτωσιν παραβάται
τοῦ νόμου, ἐμφορούμενοι ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἠθικῆς,
δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὸ σύστημα τῆς ἀπομονώσεως
πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῶν.

Εἰ δὲ τοῦναντίον πρόκειται περὶ ἀνθρώπων φύσει, ἡ ἐξ ἐπαγγέλματος
κακούργων, παρὰ τοῖς ὁποίοις ἡ ἐξίς τοῦ ἐγκληματεῖν, συναρῶν ἔχουσα
τὴν ἔλλειψιν ἀνατροφῆς, κατέστειλε πᾶν εὐγενὲς τῆς καρδίας αἴσθημα
καὶ τὴν συνείδησιν μέχρι ἐντελοῦς ἀναισθησίας ἐπώρωσε, τὸ σύστημα
τῆς ἀπομονώσεως φρονούμεν, ὅτι δὲν θὰ ἦνε ἐπίσης τὸ κατάλληλον πρὸς
ἀναμόρφωσιν καὶ βελτίωσιν αὐτῶν. Ἡ ὑπόθεσις, ὅτι οἱ κακούργοι οὗτοι, οἱ
ἐν κακίαις ἀνδρωθέντες, οἵτινες μέχρι τῆς χθὲς οὐδέποτε τὸ καλὸν ἐσκέ-
φθησαν καὶ παρὰ τοῖς ὁποίοις ἡ ἐξίς τοῦ ἀσχολεῖσθαι περὶ πᾶν ὅ,τι αἰ-
σχρὸν καὶ κακὸν κατέστη δευτέρα φύσις, εὐρισκόμενοι ἐν ἐξαναγκασ-
τικῇ ἀπομονώσει, θέλουσι μεταβάλλει τὰς παλαιὰς καὶ βλαβερὰς ἐρριζωμέ-
νας ἐξίς τῶν καὶ θὰ δοθῶσιν εἰς σκέψεις ἀγαθὰς, φαίνεται ἡμῖν κάπως
αὐθαίρετος καὶ οὐδόλως πρὸς τὸ συνήθως συμβαῖνον συμφέδουσα. Einsan-
keit brütet manche schlechte Neigungen und Leidenschaften aus: «Ἐν τῇ
ἀπομονώσει ἐπὶ ἄλλοις οὐκ ὀλίγα κακὰ πάθη καὶ ἐπιθυμίαι» λέγει ὁ γερ-
μανὸς συγγραφεὺς Volkmar ἐν τῇ ψυχολογίᾳ αὐτοῦ (σελ. 505 σημ. 2.).
Καὶ ἀληθῶς, κύριοι, ἀντὶ παντὸς ἄλλου παραδείγματος, ἅς ἀναδράμῃ τις
εἰς τὰ χρονικά τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ἱστορίας, καὶ θέλει πεισθῆ ὅτι
ἡ ἀπομόνωσις, καίτοι ἐνταῦθα ἐκουσία, ἐκτίθησι τοὺς ὑποβαλλομένους εἰς
αὐτὴν, μᾶλλον εἰς τοὺς πειρασμοὺς τοῦ κακοῦ, ἢ τοῦ ἀγαθοῦ. Οὕτω δὲ βλέ-
πομεν τοὺς διὰ τῆς ἀπομονώσεως τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς αὐτῶν ἐπιδιώ-
κοντας ἐρημίτας ὑφιστάμενους σφοδρώτερον, ἢ οἱ ἐν κοινωνίᾳ ζῶντες τοὺς
πειρασμοὺς τοῦ δαίμονος, ἐὰν ἐπιτρέπηται νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν θρη-
σκευτικὴν ταύτην τοῦ κακοῦ παράστασιν. Οἱ τοιοῦτοι δὲ πειρασμοὶ οὐδὲν
ἕτερον εἶνε, ἢ αἱ συνήθειαι ἐκδηλώσεις τῆς ὑλικῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως,
αἵτινες αὐξάνουσι καὶ ἐπικρατοῦσιν ἐν αὐτῷ κατὰ μέτρον ἀνάλογον τῆς
παραμελήσεως τῆς ἐν αὐτῷ ἐτέρας φύσεως, δηλαδὴ τῆς λογικῆς¹.

¹ Idē Grellet-Wammy, manuel des prisons σελ. 144. «Ἐπαναλαμβάνουσι, λέγει ὁ συγ-
γραφεὺς οὗτος, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐν ἀπομονώσει, εὐρίσκειται ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ». Ἐν τούτοις
τόλμῶμεν ἡμεῖς νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς παρατεταμένης ἀπομονώσεως εἰ-

Ὅσον λοιπὸν αὕτη εἶνε ἐπικρατεστέρα τῆς λογικῆς φύσεως, ἐπὶ τοσοῦ-
τον αὐξάνει τὸ κράτος αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τοιοῦτον εἶνε τὸ συνήθως
συμβαῖνον ἐπὶ ἀνθρώπων δεδομένων εἰς τὸ ἐγκληματεῖν, ἔπεται ὅτι οὔτε
φρόνιμον, οὔτε συντελεστικὸν εἰς τὴν βελτίωσιν αὐτῶν εἶνε νὰ καθιερῶνται
ἐν τῇ ἀπομονώσει, ἔνθα ἀφίενται λεία τοῦ ὀρμητικοῦ ρεύματος τῶν
παθῶν τῆς ὑλικῆς αὐτῶν φύσεως.

Ἄλλ' ἔστω. Ἄς παραδεχθῶμεν πρὸς στιγμὴν ὅτι ὁ ἐρημιτικὸς βίος συν-
τελεῖ εἰς τὸν ἀγνισμόν τῆς καρδίας καὶ τῆς ψυχῆς, καὶ ὅτι συνεπῶς ἐπα-
ναφέρει τοὺς οὕτω βιοῦντας ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἀρετῆς. Διὰ τίνος ὅμως τρόπου
θέλει κατορθωθῆ τοῦτο; Οὐχὶ βεβαίως διὰ τῶν ἐξαναγκαστικῶν ἐκείνων
μέτρων, οἷς σήμερον χροῦνται ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς ἀπομονώσεως. Ἡ με-
τάνοια δὲν εἶνε τι δυνάμενον νὰ ἐκδικασθῇ. Αὕτη προϋποτίθησιν ὡς ἀναγκ-
καῖον καὶ πρώτιστον ὄρον τὸ ἐκούσιον τοῦ ἀτόμου. Τοῦτο ὅμως οὐ μόνον
ἐλλεῖπει ἐπὶ τῆς ἀπομονώσεως, ἀλλὰ τοῦναντίον ἡ ἰδέα ὅτι τις ἐξαναγκ-
κάζεται πρὸς μεταμέλειαν, ἥτις ἀνὰ πᾶν δευτερόλεπτον παρίσταται ὑπὸ
τὸ ζοφερότερον εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ ἐν ἀπομονώσει βιοῦντος καταδίκου,
ἄγει πρὸς ἀποτελέσματα ὅλως ἐναντία τῆς βελτιώσεως.

Ἡ διὰ τῆς ἐξαναγκάσεως εἴσοδος, ἐνίοτε δὲ καὶ ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν ἀ-
ληθῆ τοῦ Θεοῦ ὁδὸν ὑπῆρξεν ἐπὶ πολὺ τὸ κρατοῦν ἐν τῇ δυτικῇ Ἐκκλη-
σίᾳ δόγμα, ἐξ οὗ τοσαῦτα κακὰ ἐπήγασαν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Τὸ
δόγμα ὅμως τοῦτο, ὅπερ πρὸ πολλοῦ κατεδίκασεν ἡ ἀνθρωπότης συνείδησις
ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ἀναμορφωτοῦ Λουθήρου,
εἰς ἐτέραν ὅλως ἀντίθετον ἀρχήν, εἰς τὴν ἀρχὴν τούτεστι τοῦ ἐκουσίου.
Τοιοῦτόν τι λοιπὸν ἐπιθυμοῦμεν σήμερον καὶ ἡμεῖς διὰ τοὺς ἀποπλανηθέν-
τας τῆς ὁδοῦ τῆς νομιμότητος. Τὴν ἐξανάγκασιν λόγῳ ποίνης, ἐννοοῦμεν
πληρέστατα. Ὅτι ὅμως διὰ ταύτης εἶνε δυνατὴ ἡ ἠθικὴ ἀναμόρφωσις καὶ
βελτίωσις τοῦ καταδίκου, τοῦτο οὐδαμῶς δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν. Ἄν
λοιπὸν ἐπιθυμοῦμεν ν' ἀποφέρῃ ἡ ποινὴ καρποὺς τινὰς βελτιώσεως, ρυθμί-
σωμεν τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς οὕτως, ὥστε ὁ καταδίκος, ὑφιστάμενος τὴν
ποινήν ἐν κοινωνίᾳ μετ' ἄλλων, ν' ἀγῆται ἐκουσίως πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς ἀ-

θεαί μᾶλλον ἀπέναντι τοῦ δαίμονος. Ἡ ὑπεροψία τοῦ καταδίκου πληγεῖσα καίρως διὰ τῆς
καταδίκης, τρέφεται διὰ νέων ἐπιθυμιῶν, μὲ νέα μέσα καὶ σχέδια ἐκδικητικά. Εἰ δ' οὗτος τυχ-
χάνει κατεχόμενος ὑπὸ τοῦ βδελυροῦ ἐκείνου ἐλαττώματος, ὅπερ δυστυχῶς εἶναι σὺνήθης ἐν
ταῖς φυλακαῖς, οὐδὲν τότε δύναται νὰ σταματήσῃ τὴν διαφθορὰν αὐτοῦ. Ἡ ἠθικότης αὐτοῦ
καταπίπτει κατὰ μέτρον ἀνάλογον τῆς καταρροῦσης ὑγείας του, αὐτὸς δὲ ὁ καταδίκος ἀπο-
θαίνει πρὸς ἑαυτὸν ὁ ἐπικινδυνώστερος τῶν ἐχθρῶν του. Ὅπως ἀποφύγῃ τὴν ἀνταλλαγὴν
ὀλίγων ἀσυναρτήτων λέξεων, ἐγκαταλείπουσι τὸν καταδίκον οἱ θιασῶται τοῦ Πενσυλβανικοῦ
συστήματος, εἰς τὴν λείαν παθῶν ἐπονειδίστων, παθῶν ὑποσκαπτόντων τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ».

Ἀναλόγως ἐκφράζονται οἱ κ. κ. Beaumont καὶ Toqueville ἀναφέροντες τὸν στρατηγὸν La-
fayette, ὅστις περιορισθεὶς ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Olmutz ἔνεκεν στάσεως, οὐδὲν ἕτερον ἐσκέπετο
κατὰ τὰς μακρὰς ὥρας τῆς μονώσεως αὐτοῦ, ἢ νέας στάσεις καὶ σχέδια ἀσφαλίζοντα τὴν
ἐπιτυχίαν.

ρετής, υποδαυλιζούσης τῆς διευθύνσεως τῶν φυλακῶν τὴν ἐξέγερσιν τῶν ἀγαθῶν ἐν τῷ καταδίκῳ τάσων. Ἄς προκαλέσωμεν διὰ καταλλήλων μέτρων τὴν ἐκουσίαν συμμετοχὴν καὶ ἐνέργειαν αὐτοῦ τοῦ τιμωρουμένου πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκόμενου τέλους τῆς ποινῆς ὡς τοῦτο γίνεται ἐν τῷ Ἱρλανδικῷ συστήματι.

Πᾶν καλὸν σωφρονιστικὸν σύστημα δέον νὰ τείνη εἰς τὴν μείωσιν πάσης ἐξωτερικῆς ἐξαναγκάσεως ἀναφορικῶς ὡς πρὸς τὴν βελτίωσιν τοῦ καταδίκου, σύναμα δὲ εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατανόησιν τῶν ὑποχρεώσεων ἃς πᾶς ἄνθρωπος ὀφείλει πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν, τὰς ὑποχρεώσεις δὲ τῆς κοινότητος ἐξέως θέλει δύνασθαι ὁ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐπανερχόμενος κατὰ δίκον ν' ἀντιτάσσεται κατὰ τῶν ἀπειρῶν πειρασμῶν τοῦ κακοῦ, οἵτινες ἐπιπολάζουσι ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Διὰ τοῦ συστήματος τῆς ἀπομονώσεως τοιοῦτόν τι δὲν ἐπιτυγχάνεται, ἔνεκεν τῆς ἀδρανείας τῆς θελήσεως τοῦ ὑφισταμένου τὴν ποινήν. Διὰ τῆς ἐν κοινῷ ὕμῳ φυλακίσεως γεννῶνται ἀπαύστως ἐν τῷ καταδίκῳ ποικίλαι ἐντυπώσεις ἐξῶθεν προερχόμεναι, αἵτινες ὅτε μὲν προκαλοῦσι τοῦτον εἰς τὴν εἰλικρινῆ ἀπομίμησιν τῆς ὑπὸ τῶν λοιπῶν συγκαταδίκων δεικνυομένης καλῆς συμπεριφορᾶς, ὅτε δὲ δίδουσι ἀφορμὴν εἰς σκέψεις ἐχούσας ἀντικείμενον διαφόρους περιστάσεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ἔνθα μετ' ὀλίγον ὁ καταδικὸς θὰ ἐπανέλθῃ. Μεριμνήσωμεν λοιπὸν ἵνα αἱ ἐντυπώσεις αὗται τοῦ καταδίκου ᾧσι τοιαῦται, ὥστε νὰ φέρωσιν αὐτὸν εἰς σκέψεις ἠθικὰς καὶ ἀφήσωμεν αὐτὸν ἐν κοινωνίᾳ μετ' ἄλλων, διότι μόνον ὡς τοιοῦτος, δηλ. ὡς μέλος τῆς κοινωνίας ἐνδιαφέρει ὁ καταδικὸς τὴν Πολιτείαν.

Ἀπέναντι τῶν σοβαρῶν τούτων λόγων οἱ ὑποστηρικταὶ τοῦ ἀπομονωτικοῦ συστήματος ἀντιτάσσουσι τὸν κίνδυνον τῆς ἠθικῆς ἐξαχρεώσεως τῶν καταδίκων εἰς τὴν ἄγει πᾶσα μετὰξὺ αὐτῶν συγκοινωνία. Αἱ ὀλέθρια ἐπιδράσεις ἐπὶ τὴν ἠθικότητα τῶν καταδίκων αἵτινες πρὶν προήρχοντο, ἐπέφερον τόσον κακὰς ἐντυπώσεις περὶ πάσης συναφείας μετὰξὺ πλειόνων συγκαταδίκων, ὥστε δυσχερῶς λίαν δύναται τις νὰ καταπολεμήτῃ τὰς ἐντεῦθεν πηγαζούσας προκαταλήψεις. Ἐπιμένουσιν ὅτι ἡ συγκοινωνία τῶν καταδίκων ἀποβαίνει αὐτοῖς καταστρεπτικὴ ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς ἀμοιβαίας ἐξαχρεώσεως. Οἱ φόβοι ὅμως οὗτοι εἶνε, ὡς θέλομεν ἀποδείξει, ὑπερβολικοί. Ὁ καταδικὸς πρέπει μάλιστα νὰ συνειθίζῃ πρὸ παντὸς ἄλλου εἰς τὸ νὰ δύνηται ν' ἀποφεύγῃ τὰς ἐπιβλαβεῖς ἐπιδράσεις τῶν κακῶν συναναστροφῶν, διότι ἐξερχόμενος οὗτος τῶν φυλακῶν θὰ εὐρίσκηται κατ' ἀνάγκην ἐν συγκοινωνίᾳ μετ' ἄλλων ἀνθρώπων οἵτινες, ὡς γνωρίζομεν, δὲν δύνανται νὰ ᾧσιν ἄπικτες ἄγιοι. Τὴν ἔξιν δὲ ταύτην μόνον ἐν τῇ κοινωνίᾳ μετὰ τῶν συγκαταδίκων δύναται ν' ἀποκτήσῃ, καὶ οὐχὶ ἐν τῇ ἀπομονώσει.

Εἶδομεν λοιπὸν κατὰ πόσον ἡ ἐν κοινῷ φυλάκισις, κατὰ τοὺς νεωτέρους

τρόπου γενομένη, δύναται φέρει ἀληθῶς εἰς τὴν ἀμοιβαίαν τῶν καταδίκων ἐξαχρεώσιν. Καὶ ἐν πρώτοις ἰσχυρίζομεθα ὅτι, ἂν συμβαίη ἀμοιβαίως τις διαφθορά, αὕτη προέρχεται κυρίως οὐχὶ ἐκ τῆς ἀπλῆς συμβιώσεως τῶν καταδίκων αὐτῆς καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' ἔνεκεν τῆς εἰς αὐτοὺς παρεχόμενης ἀκρας ἐλευθερίας τοῦ ζῆν καὶ συμπεριφέρεσθαι κατὰ τὸ δοκοῦν ἐκάστη, ὡς τοῦτο εἴθισται καὶ σήμερον ἔτι ἐν ταῖς ἡμετέραις φυλακαῖς. Διὰ τῆς καθείρξεως πλειόνων καταδίκων ἐντὸς τῆς αὐτῆς αἰθούσης καὶ τῆς ἀφέσεως τούτων ἐντελῶς ἐλευθέρων ἀνευ ἐλαχίστης ἐποπτείας, παρείχεται εὐκαιρία εἰς τοὺς ἀνηθικωτέρους καὶ αἰσχροτέρους ἐξ αὐτῶν νὰ λέγωσι καὶ πράττωσι τὰ ἀτίχιστα, οὐδὲν τὸ παράδοξον ἐπομένως ἂν ὁ τόπος ὅστις προάρισται πρὸς ἀγνισμὸν τῶν ἀδικούντων, μεταποιεῖται εἰς διδασκαλεῖον τῆς ἀνηθικότητος καὶ τῆς ἀμοιβαίας ἐξαχρεώσεως τῶν καταδίκων, ἐνταυτῷ δὲ τόπος συλλήψεως καὶ κυοφορήσεως νέων ἀδικημάτων. Προκατελημμένοι ὄντες ἐντεῦθεν οἱ θιασῶται τοῦ συστήματος τῆς ἀπομονώσεως, ἀποφαίνονται ἀνευ τῆς ἐλαχίστης ἐπιφυλάξεως κατὰ πάσης συγκοινωνίας τῶν καταδίκων διότι, λέγουσιν, ὁ ἐν τῷ Ἰδουρνείῳ συστήματι ἐπιδιωκόμενος διὰ τῆς σιωπῆς ψυχικὸς ἀποχωρισμὸς τῶν καταδίκων ἀπεδείχθη διὰ τῆς πείρας ὡς ἀπραγματοποίητος, μὴ τὰς σκληρὰς καὶ συχοτάτας πειθαρχικὰς ποινὰς, ἃς τὸ σύστημα τοῦτο συνεπιφέρει.

Ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος στηρίζεται μέχρι τινὸς ἐπὶ τῆς ἀληθείας. Ὁ ἄνθρωπος, φύσει κοινωνικὸς ὢν, ἄγεται ὀρμητικῶς πρὸς ἀνακοίνωσιν τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ, τὴν δὲ τοιαύτην ἔμφυτον τάσιν, οὐδὲν ἐξωτερικὸν μέσον δύναται νὰ ἐξουδετερώσῃ, ἢ ὀλοσχερῶς νὰ περιστείλῃ. Οἱ ἐκ τῆς παραβιάσεως ὅμως τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς σιωπῆς γεννηθέντες ἐνδοιασμοὶ περὶ τοῦ λυσιτελοῦς τοῦ Ἰδουρνείου συστήματος εἶνε, φρονούμεν, ὑπερβολικοί, μάλιστα δὲ τολμῶμεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι προέρχονται ἐκ τῆς παραγνωρίσεως τοῦ τέλους πρὸς ὃ τὸ σύστημα τοῦτο τείνει. Ὁ ὑπὸ τούτου ἐπιδιωκόμενος τελικὸς σκοπός, δὲν εἶνε ἡ ἐπίτευξις καταστάσεως ἐν ᾗ πάντες οἱ κατάδικοι νὰ διάγωσιν ἐν ἀκρᾷ καὶ ἀπολύτῳ σιωπῇ, ὥστε τὸ ἀδύνατον τοῦ τοιοῦτου ἀποτελέσματος ν' ἀναγκάζῃ ἡμᾶς νὰ χαρακτηρίσωμεν τὸ σύστημα τοῦτο ὡς ἐλλειπές, καθ' ὃ μὴ φέρον πρὸς τὸ τέλος ὅπερ σκοπεῖ. Τὸ ἐπιδιωκόμενον τέλος εἶνε ἡ βελτίωσις τῶν ὑποβαλλομένων εἰς αὐτὸ καταδίκων, ἢ τοῦλάχιστον ἡ προφύλαξις αὐτῶν ἀπὸ πάσης ἀμοιβαίας ἐξαχρεώσεως καὶ διαφθορᾶς. Τὸ ζήτημα λοιπὸν εἰς τοῦτο κυρίως πρέπει νὰ περιορισθῇ, ἂν δηλ. διὰ τῆς μὴ τηρήσεως τῆς ἀπολύτου σιωπῆς ἐπέρχονται τὰ ἐπιβλαβῆ ἐκεῖνα διὰ τὴν ἠθικότητα ἀποτελέσματα, ἅτινα πᾶν καλὸν σύστημα πρέπει νὰ κωλύῃ.

Ἐπὶ τοῦ ζητήματος δὲ τούτου ἀπαντῶντες, δὲν διστάζομεν τὸ παράπαν νὰ ἀποφανθῶμεν ἀρνητικῶς. Ἄν οἱ κατάδικοι κατορθώουσιν, ὡς ἰσχυρίζονται οἱ ἀντιφρονούντες, νὰ μορφώσωσι διὰ τοῦ χρόνου συμβολικὰς διὰ

νευμάτων και χειρονομιών συνεννοήσεις, εκ τούτου και μόνον δὲν ἐπιτεταί αναγκαιώς ἡ ἀμοιβαίη ἐξαχρείωσις και διαφθορά αὐτῶν. Τοιαῦται συνθηματικαὶ ἀνταποκρίσεις ἔχουσι πάντοτε ἀντικείμενα λίαν περιορισμένα και ἀναφέρονται εἰς πράγματα συνήθως συμβαίνοντα και ἐπαναλαμβανόμενα. Παραδέχομαι πληρέστατα, ὅτι εἰς τῶν καταδίκων δύναται διὰ νεύματος νὰ ἐρωτᾷ τὸν ἕτερον, πῶς ἐκοιμήθη; τί ἔχει; διὰ τί εἶσε ἀνήσυχος; τί αἰσθάνεσαι; τίς δ' ἐπισκέπτῃς οὗτος; νὰ ἐκφράξῃ δισταγμούς ἐπιδοκιμασίας και ἀποδοκιμασίας, ταῦτα ὅμως οὐδεὶς δύναται, λογικῶς σκεπτόμενος, νὰ παραδεχθῇ ὡς ἐπιδρώντα ἐπιβλαβῶς εἰς τὴν ἠθικοποίησιν τῶν καταδίκων. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον πρὶν ἔβλαπτε και ἐξηχεῖται τοὺς ἐν κοινῷ βιοῦντας καταδικούς, ἦτο ἡ ἀναιδής και ἐπὶ τὸ ἀνηθικώτερον ἐξιστόρησις τῶν κατορθωμάτων τῶν καταδίκων, ἡτις ἐγένετο κατὰ διαδοχὴν παρ' αὐτῶν καθ' ὄλον τὸ διάστημα τῆς φυλακίσεώς των. Εὐρίσκόμενοι οὗτοι ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπασχολήσεως και ἀφιέμενοι ἐντελῶς ἀνεπιτήρητοι, ἐπέδιδον νὰ συντέμνωσι τὰς μακρὰς τῆς φυλακῆς ὥρας διὰ διασκεδάσεως τινός, ἢν δ' μᾶλλον διεφθαρμένος μεταξὺ αὐτῶν ἀνελάμβανε νὰ παρέχη. Οὕτω πως λοιπὸν ἐπῆρχοντο αἱ ἐξιστορήσεις τῶν κατορθωμάτων ἃ ἐλαστος τῶν καταδίκων διεπράξατο και αἱ λοιπαὶ αἰσχυραὶ διηγήσεις, τῶν ὁποίων τὸ ἀντικείμενον εὐχερῶς δύναται τις νὰ συμπεράνῃ. Οὐδὲν λοιπὸν τὸ παράδοξον ἐὼν ἡ τοιαύτη συγκοινωνία ἤθελε φέρει εἰς τὰ μύρια ἐκεῖνα τῆς ἐξαχρείωσεως τῶν καταδίκων ἄτοπα. Λέξεις ὅμως μεμονωμέναι κατὰ τῆς ἠθικότητος δικαφύγουσαι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τῶν χειλέων τῶν καταδίκων, ὡς και αἱ περιορισμέναι συνθηματικαὶ ἀνταποκρίσεις, αἵτινες δύναται νὰ συμβαίνωσιν ἐν τῷ Ὁβουρνείῳ συστήματι, ἀπέχουσι κατὰ πολὺ τῶν ῥητορικῶν ἐκείνων βανύσεων διηγήσεων αἵτινες πρὶν ἐγένοντο. Αἱ ἀνήθικοι ἰδέαι ἀποκτιῶσι δύναμιν και σάρκα ὁσάκις ἀναπτύσσονται ἐλευθέρως και εὐρίσκουσιν ὧτα ἀκρωμένα μετ' ἀπληστίας, τούναντίον δὲ ἀποβάλλουσι πᾶσαν δύναμιν, ὅταν ἀμφοτέρω ἐλλείπωσι.

Συνοψίζοντες τὰ λεχθέντα και ἀναφερόμενοι εἰς τοὺς λόγους οὗς ἀνωτέρω ἀνεπτύξαμεν ὑπὲρ τοῦ Ἱρλανδικοῦ συστήματος, φρονοῦμεν ὅτι ἡ παραδοχὴ τοῦ συστήματος τούτου ἐν Ἑλλάδι, ὑπὸ τὰς ἐξῆς ὅμως τροποποιήσεις, εἶνε ἡ προτιμωτέρα τῶν λοιπῶν.

Πρῶτον. Νὰ μετριασθῇ ὁ χρόνος τῆς ἀπομόνωσεως εἰς μῆνας 5, ἔνεκεν τῆς ὑπερβολικῆς ζωηρότητος τοῦ Ἑλληνοσ, παραβαλλομένου πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἀγγλοῦ. Ὁ χρόνος οὗτος εἶνε, φρονοῦμεν, ἐπαρκῆς πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκφοβίσεως τῶν ποινῶν, ὅστις ἐπιδιώκεται διὰ τοῦ πρώτου τούτου σταδίου.

Δεύτερον. Ἡ ἐν τῷ τελευταίῳ σταδίῳ ἐνασχόλησις νὰ συνίσταται εἰς γεωργικὰς και γεωπονικὰς ἐργασίας, καθόσον παρ' ἡμῶν οἱ καταδικοὶ ἀνήκουσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τὴν γεωργικὴν τάξιν και οὐχὶ εἰς τοὺς

ἐργάτας τῆς βιομηχανίας, ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ συμβαίνει. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου θέλομεν κατορθῶσαι νὰ διαδόσωμεν ταχέως τὰς νεωτέρας μεθόδους τῆς ἐπιστημονικῆς καλλιέργειας τῆς γῆς, συνεπῶς δὲ θ' ἀναπτύξωμεν τὴν πάσχουσαν γεωργίαν, ὡς ἐκ τῆς παραμελήσεως τῆς ὁποίας πλεῖστοι ὄσαι ἠθικαὶ και ὑλικά ζῆμια ἐπέρχονται εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν. Ἄς καταστήσωμεν τὰς φυλακὰς ἡμῶν σχολεῖον πρότυπον τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐργατικῶν τάξεων, σύναμα δὲ ἃ ἀνοίξωμεν πηγὰς νέας πρὸς διάδοσιν γνώσεων γεωπονίας, κτηνοτροφίας, δασονομίας, κλπ. ἀπομιμούμενοι κατὰ τοῦτο τὴν Ὀλλανδίαν, ἡτις ἐμόρφωσέ ποτε τὰς φυλακὰς αὐτῆς εἰς σχολεῖον βιομηχανίας. Πάντες ἀνομολογοῦσι τὴν οἰκτρὰν θέσιν εἰς ἣν ἡ γεωργία ἡμῶν εὐρίσκεται. Ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆς διὰ τῆς ἰδρύσεως γεωργικῶν σχολῶν ἀπέτυχεν. Ἐπομένως οὐδεμίαν ἄλλη ἐλπίς ὑπολείπεται ἡμῖν, ἢ νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν ποινὴν ὡς ὄργανον πρὸς ἐμφύχωσιν τοῦ ζωτικοῦ τούτου διὰ πᾶσαν Πολιτείαν κλάδου. Διὰ τῆς ἐπὶ τὸ χρησιμώτερον μεταρρυθμίσεως τοῦ τρόπου τῆς καλλιέργειας τῆς γῆς, ἡ γεωργία ἡμῶν θέλει ἀποβῆ ἀναντιλέκτως παραγωγικωτέρα, συνεπῶς δὲ θέλει συντελέσει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὑλικῆς εὐημερίας τοῦ λαοῦ ἡτις, ὡς γνωστόν, οὐκ ὀλίγον συντελεῖ εἰς τὴν μείωσιν τῶν ἀδικημάτων.

Δαμιανὸς Βορρές.

ΠΕΡΙ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ἢ ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΣ

ΚΡΙΤΙΚΟΙ, ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ, ΤΟ ΚΟΙΝΟΝ.

Ἐξεδόθη ἐν Λονδίῳ τομίδιον «Κριτικῆς περιεργα»¹ ἐπιγραφόμενον, οὗ δ' συγγραφεὺς προτίθεται νὰ δρίσῃ τὴν θέσιν ἣν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς κοινῇ κατέχει ὁ ἔργον ἔχων νὰ κρίνῃ τὰ ἐκάστοτε ἐκδιδόμενα βιβλία, ὁποῖαν τινὰ γνώμην ἔχει περὶ αὐτοῦ τό τε κοινὸν και οἱ λόγοι, και πῶς αὐτὸς νοεῖ και πληροῖ τὸ ἔργον του. Ὁ συγγραφεὺς οὔτε ἐπιτίθεται οὔτε ὑπερασπίζει, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν και ἐπιτίθεται και ὑπερασπίζει ἐναλλάξ. Εἶνε δὲ μάρτυς ἀμερόληπτος και νοήμων και οἱ λόγοι του εὐαρεστοῦσιν ἅμα και ὠφελοῦσι. Παρατηρητέον δ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς ἀμερολήπτου κριτικῆς, οὐχὶ δὲ περὶ τῶν ἄρθρων τῶν ἐπὶ μισθῷ γραφομένων εἴτε πρὸς ἔπαινον εἴτε πρὸς ψόγον νέου τινὸς βιβλίου· λέγομεν δὲ τοῦτο, διότι ὡς ἔχουσι τᾶνθρώπινα τὴν σήμερον ἡ διακρίσις αὐτῆ εἶνε τῶν ὧν οὐκ ἔνευ.

1. Je n n i n g s, Curiosities of criticism, ἐν Λονδίῳ, εἰς τομ. παρὰ Chatto and Windus.

Α'

Πρὸ παντὸς δὲ εἶνε ἀπαραίτητον χάριν τῶν μὴ φροντισάντων ποτὲ περὶ τοῦ πράγματος, νὰ δρίσωμεν ἀκριβῶς ὁποῖόν τι εἶνε τὸ τοῦ κριτικοῦ ἔργον. Ἄς ἐρωτήσωμεν πρῶτον Γερμανόν τινα.

«Υπάρχουσι πόλεις, ἀποκρίνεται ὁ μέγας Ἰωάννης Παῦλος¹, ἐν αἷς συναντᾷ τις παράδοξον τάξιν ὑπεκλήλων, τοὺς ἐκτιμητὰς τοῦ κρέατος, οὕτως εἶπεῖν, τῶν συγγραφέων, ὁμοιάζοντάς πως πρὸς τοὺς ἀγορανόμους τῶν ἀρχαίων. Τούτους δὲ κοινῶς ἐπονομάζουσι προγευτὰς ἢ προγεύστας, διότι αὐτοὶ πρῶτοι ἀπογεύονται ἐξ ἐκάστου νέου βιβλίου καὶ λέγουσιν ἔπειτα πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐάν εἶνε νόστιμον· οἱ τοιοῦτοι συνήθως δὲν συγγράφουσιν ἴδια βιβλία, ὥστε ἀπομένει εἰς αὐτοὺς καιρὸς πρὸς ἔλεγχον καὶ ἐκτίμησιν τῶν ἀλλοτρίων, ἢ ἐάν ποτε συγγράψωσι, τὰ βιβλία των εἶνε κακῆς ποιότητος, πρᾶγμα εἰς αὐτοὺς ὠφελιμώτατον· διότι τίς ἄλλος θὰ δυνηθῆ μᾶλλον νὰ κατανοήσῃ ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις βιβλίοις τὴν περι τοῦ κακοῦ θεωρίαν ἢ ὁ μαθὼν αὐτὴν καὶ ἀτκήτας ἐν τοῖς ἰδίαις ἐαυτοῦ συγγράμμασιν; Ἐπονομάζουσι δὲ αὐτοὺς οἱ ἄνθρωποι προστάτας τῆς φιλολογίας καὶ τῶν λογίων, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δι' ἃν καὶ ὁ ἅγιος Νεπωμουκηνὸς² εἶνε ὁ προστάτης τῶν γεφυρῶν καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν διερχομένων, διότι ὁ ἅγιος οὗτος ἐφονεύθη ὑπὸ γεφύρας».

Γινώσκων δὲ ὅτι τινὲς τῶν ἀναγνωστῶν μου νομίζουσι σκοτεινοὺς τοὺς Γερμανικοὺς ὁρισμοὺς, ἀναγράφω χάριν αὐτῶν δεύτερον ὁρισμὸν τῆς βιβλιοκρισίας, παραλαβὼν αὐτὸν παρ' Ἀγγλου, ὅστις εἶχεν ὄνομα μέγα ὡς σαφέστατος, καὶ ὡς λέγων τὰ σῦκα σῦκα καὶ τὴν σκάφην σκάφην, λέγω τὸν Σούφτ³. Ἰδοὺ πῶς ἐξεικονίζει τὴν Κριτικὴν.

«Ἡ κακοποιὸς αὐτὴ θεότης κατοικεῖ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὄρους χιονοσκεποῦς τῆς νέας Ζέμβλης, ἐνθα ἀνεῦρεν αὐτὴν ὁ Μῶμος ἐξηπλωμένην ἐπὶ τῶν λειψάνων μυριάδων ἡμιδρώτων βιβλίων. Καὶ ἐκ δεξιῶν μὲν ἐκάθητο ἢ μῆτηρ αὐτῆς Ἀμαθία, ἐξ εὐωνύμων δὲ ὁ πατήρ αὐτῆς Τύφος ἐστολισμένος διὰ τεμαχίων χάρτου, ἃ εἶχεν ἀπὸ τινος ἴσως βιβλίου ἀποσπάστη. Περὶ αὐτὴν δὲ ἔπαιζον τὰ τέκνα τῆς ὀθόρυβος καὶ ἡ Ἀναίδεια, ἡ Μωρίκ καὶ ἡ Ματαιότης, ἢ Σχολαστικότης καὶ ἡ Ἀπειροκαλίξ. Καὶ αὐτὴ δὲ ἢ θεὰ εἶχεν ὄνομα γαλῆς, ὧτα καὶ φωνὴν ὄνου, τοὺς ὀρθοκλμούς πρὸς τὰ ἔσω

1. Ἰωάννης Παῦλος Ριχτήρος διάσημος Γερμανὸς φιλόσοφος καὶ συγγραφεὺς (1763—1825) γράψας πλὴν ἄλλων Ἐισαγωγὴν εἰς τὴν καλολογίαν, Περὶ παιδῶν ἀγωγῆς, Τερπνὰς διαλέξεις, κλπ.

2. Ὁ πολιοῦχος τῆς Βαυαρίας ἅγιος Ἰωάννης, ἐπιλεγόμενος Νεπωμουκηνὸς ἐκ τῆς κωμωπᾶ λέως ἐν ἣ ἐγεννήθη (1330—1383).

3. Ὁ γνωστὸς Ἀγγλος σατυρικός συγγραφεὺς τῶν Ταξιδιῶν τοῦ Γύλλιβερ (1667—1745).

ἔστραμμένους ὡς ἑαυτὴν καὶ μόνην βλέπουσαν, ἐτρέφετο δὲ ὑπὸ τῆς χολῆς αὐτῆς, ἥτις ἦτο μαστὸς τεράστιος».

Οὐδεὶς ἤδη ὁ μὴ φανταζόμενος σαφέστατα καὶ εὐκρινέστατα τὸ ἔργον τῆς κριτικῆς. Διὸ μεταβαίνομεν εἰς τὸ Α' κεφάλαιον τοῦ ἐν ἀρχῇ μνημονευθέντος βιβλίου. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐπιγράφεται: *Περὶ τοῦ ὠφελίμου τῆς κριτικῆς*. Εὐνόητον δὲ ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἠθέλησε νὰ εἴπῃ περὶ τῆς ὠφελείας ὡς νοοῦσιν αὐτὴν οἱ συγγραφεῖς, διότι τότε τὸ κεφάλαιον ὑπὸ δύο μόνον στίχων ἠδύνατο νὰ ἀποτελεσθῆ, τουτέστι κατὰ τὴν γνώμην τῶν συγγραφέων ἂν μὲν λέγη περὶ αὐτῶν καλὰ, ἢ κριτικὴ εἶνε ὠφέλιμος, εἰ δὲ μὴ, εἶνε λώβη καὶ ὀλεθρος. Τὴν γνώμην ταύτην ἀείπειτ' ἐθεώρησα ἀνυμφισβήτητον. Ὁ κ. Ίένιγγ πραγματεύεται περὶ τοῦ ὠφελίμου τῆς κριτικῆς κατὰ λόγον τοῦ κοινοῦ· λέγει δὲ ἐξαιρέτως περὶ αὐτῆς πράγματα, ἃ εἰς τὸ ἡμέτερον ἔργον ἀναφερόμενα ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ παραλίπωμεν, ἄλλως θὰ ἐφαινόμεθα συνηγοροῦντες pro domo nostra. Ἀφέντες λοιπὸν τὸ περὶ τοῦ ὠφελίμου, ἃς ἴδωμεν τί λέγει ὁ πλεῖστον ἐξετάσας τὸ ζήτημα κ. Ίένιγγ περὶ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τῆς κριτικῆς.

Β'

Τὰ συμπεράσματα αὐτοῦ εἶνε τάδε: «Οἱ κριτικοὶ εἶνε γένος ἀνθρώπων μετρίως δημοτικόν. Δημοτικὸς ἀνὴρ εἶνε ὁ τὰ πάντα εὐρίσκων καλὰ καὶ ἄγια, οὐδέποτε δὲ μεμψιμοιρῶν· οἱ δὲ κριτικοὶ θεωροῦνται ἐκ μιᾶς γνώμης ὡς τινες δύσκολοι καὶ φιλέριδες, ὀλίγην μὲν ἐμπνέοντες ἀγάπην μάλιστα δὲ καὶ τι ἄλλο παρεμφερὲς πρὸς τὴν ἀντιπάθειαν».

Βαρὺ μὲν τοῦτο, ἀλλ' ἀληθές. Οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ ζήσωσιν ἄνευ τῆς ἀγάπης τῶν ἀνθρώπων ὀφείλουσι νὰ μὴ ἐπιδίδωνται εἰς τὸ τοῦ κριτικοῦ ἔργον, διότι θὰ τὴν πάθωσιν. Ἐν παντὶ χρόνῳ ἔλαβον οἱ συγγραφεῖς τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο ὡς σκοπὸν τῶν δόξυτάτων αὐτῶν βελῶν. «Δέκα κακοὺς κριτικοὺς ἔχει εἰς κακὸς συγγραφεὺς» ἔλεγεν ὁ Ἀγγλὸς ποιητὴς Πῶπ, ὁ Γολδσμῖθ⁴ κατεπολέμηε αὐτὸ ὡς διαταράσσον τὸν βίον καλῶν καγαθῶν ἀνδρῶν ἀρίστας ἐχόντων προθέσεις καὶ ἀγωνιζομένων νὰ τέρψωσιν ἢ νὰ διδάξωσι τὸ κοινόν. Κατὰ τὸν Βύρωνα τὴν αὐτὴν πίστιν ὀφείλει τις νὰ ἀποδίδῃ εἰς τὴν γυναῖκα καὶ εἰς τοὺς ἐπιταφίους, ἢν καὶ εἰς τὴν κριτικὴν, ὁ Ἀγγλὸς συγγραφεὺς Καρλὺλ ἔλεγε τοὺς κριτικοὺς σάρακας τῆς φιλολογίας. Ἄλλοι τοὺς εἶπον φθονερούς, συκοφάντας μισθάρρους, κληθελίους, ἀνάνδρους δολοφόνους, ἐρπετάς, βλάκας καὶ ἄλλα τοιαῦτα κοσμητικὰ, ἃ εὐρίσκει τις εὐκόλως συνηνωμένα ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Βολταίρου τοῦ πάντων ἀνθρώπων ἐλάχιστον τηρήσαντος τὴν ἐντολήν: «Ὁ σὺ μισεῖς ἐτέρω μὴ ποιήσης.»

Λυποῦμαι τοῦ; κριτικοὺς θλιβομένους ἕνεκα τῆς καταστάσεως ταύτης

τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ θαυμάζω ἐπὶ τῇ θλίψει αὐτῶν. Ἄς εἴμεθα δίκαιοι καὶ ἄς ἔλωμεν εἰς τὴν θέσιν τῶν συγγραφέων. Μετὰ πολλῶν πόνων καὶ μόχθων συνέγραψέ τις βιβλίον, μετὰ πλειόνων δὲ ἔως ἀνεῦρεν ἐκδότην, ὠνειροπόλησε τὴν δόξαν ἢ τὸν πλοῦτον ἢ καὶ συνχυρότερα· καὶ ἰδοὺ προβάλλει ὁ δεῖνα καὶ λέγει πρὸς τὸ κοινὸν νὰ μὴ θαυμάζη, νὰ μὴ δώσῃ τὰς τρεῖς δραχμάς του, διότι θὰ τὰς ῥίψῃ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἔπειτα θέλετε ὁ συγγραφεὺς νὰ εὐγνωμονῇ! διατείνεσθε ὅτι ὀφείλει νὰ τον ἀγαπᾷ! Ἄλλὰ δὲν ἦτο ἄνθρωπος ἐὰν μὴ κατελαμβάνετο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ τον πνίξῃ, θὰ ἦτο ἄγγελος· οἱ δὲ συγγραφεῖς δὲν εἶνε ἄγγελοι. Καὶ τίνος ἕνεκα τάχα νὰ εἶνε ἄγγελοι;

Κριτικοὶ τινες παρηγοροῦνται διακνούμενοι ὅτι ἐπισπῶνται μὲν ἐπὶ καλῇ τῇ πίστει τὴν ἀχαριστίαν τῶν συγγραφέων, ἀλλ' ἔχουσι ὅμως τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ καινοῦ. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο εἶνε πλάνη. Δὲν θὰ εἴπωμεν μετὰ τοῦ κ. Ἰένιγγ ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων καὶ αὐτῶν τῶν ἀνεπτυγμένων κατατάσσουσιν ἐν τῇ κοινωνικῇ κλίμακι τοὺς κριτικούς ἀμέσως ὑπεράνω τῶν μοχθηρῶν καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων, οὐχί· διότι κατὰ τὴν παρῆμιν τῶν πολλῶν γνώμην ὁ κριτικὸς εἶνε ξηρὸς καρπὸς τῆς φιλολογίας, κρίνων τὰ ἀλλότρια βιβλία, διότι αὐτὸς δὲν δύναται νὰ συγγράψῃ. Μᾶλλον δὲ διακείμενοι ὑπὲρ τῶν κριτικῶν εἶνε οἱ συντασσόμενοι τῇ γνώμῃ εὐφοῦς τινος ἀνδρός, ὅστις βλέπων τοὺς κριτικούς ἀναμνησθεταὶ ζῶντων τινῶν ὄνων ὀνομαζομένων, οἵτινες περιτρώγοντες τὴν ἀμπελον ἐδίδασκαν τὸν ἄνθρωπον πόσον εἶνε ὠφέλιμος τὸ κλαδεῦειν αὐτήν. » Καὶ ναι μὲν ἡ συγχώρησις αὕτη δὲν ὑπετυπώθη χαριέντως, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν εἶνε ἐπαρκεστάτη. Πάταξορ μὲν ἀκουσορ δὲ ὀφείλει νὰ εἶνε τὸ ἔπακρον τῆς φιλοδοξίας τῶν κριτικῶν, θὰ ἦτο δὲ ἀπλότης τὸ νὰ ἀπαιτήσῃ τις πλέον τι τούτου.

Γ'.

Παραλείποντες ἄλλα τινὰ ἐποσειωδέστερα, μεταβαίνομεν εἰς τὸ περιεργότατον μέρος τοῦ βιβλίου, ἐν ᾧ ἐκτίθεται ἡ σχέση τῆς Ἀγγλικῆς κριτικῆς πρὸς τὸν Ἀγγλικὸν νόμον, ἐξ οὗ καταδείκνυται τὸ πρακτικὸν τῶν Ἀγγλων.

Καὶ ἐν μὲν τῇ Γαλλίᾳ ὅταν ὁ συγγραφεὺς κρίνῃ ὅτι ὁ ἐπικρίνας τὸ βιβλίον του ὑπερέβη τὰ τῆς κριτικῆς δίκαια, ἀποστέλλει πρὸς αὐτὸν τοὺς μάρτυράς του καὶ ἀλληλοκτονοῦνται. Τὸ μέσον τοῦτο προφανῶς εἶνε φροῦδον καὶ μάταιον· διότι ἐὰν εἶνε εὐαπόδεικτον ὅτι συχνότατα οὐδένα βλάπτει, εἶνε ὅμως ἀδύνατον νὰ μνημονευθῇ καὶ μίση μὲν περιστάσις καθ' ἣν ὠφελήθη τις ἐξ αὐτοῦ.

Ἐν δὲ τῇ Ἀγγλίᾳ ὁ ὑπὸ τοῦ ἐπικριτοῦ ἀδικηθεὶς συγγραφεὺς ἀναφέ-

ρεται εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ ἀπαιτεῖ ἀποζημιώσιν, τὸ δὲ δικαστήριον ἀποφασίζον ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἐπικριτὴν τόσον μὲν πρόστιμον διότι ἔβλαψε τὸν δεῖνα συγγραφεὴ χαρακτηρίσας τὰς μυθιστορίας του ὡς ἀνήθικους, τόσον δὲ διότι ἔγραψε νὰ μὴ ἀγοράσῃ τὴν *Λατινικὴν γραμματικὴν* τοῦ δεῖνα καθηγητοῦ· τὸ δικαστήριον ἀποφασίζει ἀφ' οὗ ἐνώπιον αὐτοῦ ἀναγνωσθῇ ἡ *Λατινικὴ γραμματικὴ*, ἡ μυθιστορία, τὸ καταγγελλόμενον ἄρθρον. Ἐὰν δὲ τις τῶν δικαστῶν ἀγνοῇ τὴν *Λατινικὴν γλῶσσαν* ἢ τὰ στοιχεῖα τοῦ τί ἐστὶν ἀνήθικον ἐν τῇ φιλολογίᾳ, τόσον χειρότερα· διότι δικάζει ὀπωδήποτε· δικαστήριον δὲ δὲν δύναται νὰ μὴ δικάζῃ. Τινὲς δὲ τῶν ἀποφάσεων τοῦ δικαστηρίου ἀναμνησθεταὶ τὸν φαρμακοποιὸν ὅστις αἰείποτε τὸ αὐτὸ ἀπέστειλε φάρμακον.

Τὸ περιοδικὸν σύγγραμμ *Ἀθηναίον* οὗ τὰ ἄρθρα καταχωρίζονται ἀνωμόως, κατεμηνύθη τῷ 1875 ὑπὸ τινος ἐκδότου ἐν Ἐδιμβούργῳ, διότι κατέκρινε γεωγραφικὸν ἄτλαντα ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τούτου ἐκδοθέντα. Ἡ ἐν τῷ *Ἀθηναίῳ* βιβλιοκρισίς μετὰ τινὰς ἐπαινετικούς ἐν ἀρχῇ λόγους, περιεῖχε διαφόρους ἐπιφυλακτικὰς παρατηρήσεις, ὅτι δηλαδὴ οἱ γεωγραφικοὶ πίνακες ἦσαν ἀσφαεῖς καὶ πεπληρωμένοι ὀνομάτων, τὸ δὲ πόνημα δὲν ἐκρίνετο ἄξιον τῆς φήμης τοῦ ἐκδότου αὐτοῦ κατακτητήματος, κττ. Παρατηρητέον δ' ἐν παρενθέσει ὅτι οὐδὲν δυσπαραδεκτότερον τῶν μετ' εὐλαβείας καὶ ἐπιφυλάξεως λεγομένων. Τὸν εὐλαβῆ καὶ μετὰ παρηρησίας γινόμενον φόγον εὐκολώτερον ἀποδέχεται ὁ συγγραφεὺς ἢ τὰς κατ' ἐπιφάνειαν φιλοφρονήσεις. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτῃ τὸ *Ἀθηναίον* ἀπολογούμενον κατέδειξεν εἰς τοὺς δικαστὰς τὰ σφάλματα τοῦ γεωγραφικοῦ ἄτλαντος. Ἄλλ' ἐνέτυχεν ἀνθρώποις ἔχουσιν αἴσθησιν τοῦ συμφέροντος τοῦ ἐμπορίου μᾶλλον ἢ τῆς τελειότητος τῆς πινακογραφικῆς τέχνης, καὶ κατεδικάσθη νὰ ἀποζημιώσῃ τὸν ἐκδότην διὰ χιλίων διακοσίων ἐβδομήκοντα πέντε λιρῶν.

Ὁ κ. Κάρολος Ῥήδ μυθιστοριογράφος καὶ δραματοποιὸς ἐδίδαξεν ἐν Λονδίῳ δρᾶμα ἐξῆχθὲν ἔκ τινος τῶν μυθιστορημάτων τοῦ κ. Ἀντωνίου Τρόλλοπ. Ὁ τοῦ Morning Advertiser συντάκτης τῶν θεατρικῶν κρίνας τὸ δρᾶμα ὡς ἀνήθικον, καθῆκόν του ἐνόμισεν νὰ ὑποδείξῃ «εἰς τοὺς προτιθεμένους νὰ φέρωσιν εἰς τὸ θέατρον τὰς θυγατέρας των ἢ τὰς ἀδελφάς των» τί ἔμελλον νὰ ἀκούσωσιν· παρετίθεντο ἔπειτα φράσεις τινὲς τοῦ δράματος καὶ ἐπιτιμήσεις πρὸς τοὺς ἀκροατὰς διότι δὲν κατεξάνεσθησαν. Μάτην ὁ κατηγορούμενος ἀντέτασεν ὅτι καὶ ἄλλαι ἐφημερίδες κατέδειξαν τὸ χυδαῖον τοῦ δράματος, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Χρόνος εἶπεν ὅτι τὸ δρᾶμα περιεῖχε «τρία τοῦλάχιστον ἄσεμνα χωρία», οἱ δικασταὶ οὐδὲν ἠθέλησαν νὰ ἀκούσωσι καὶ κατεδίκασαν τὸν κριτικὸν εἰς διακοσίων λιρῶν ἀποζημιώσιν. Ὁ δραματοποιὸς ὑπεστήριξεν εἰς τὸ δικαστήριον ὅτι τὸ δρᾶμά του ἦτο ἀνεπιλήπτου κοσμιότητος, αἱ δὲ καταγγελλόμεναι ἀκοσμίας ἦσαν λόγια

τῶν φανταζομένων ὅτι βλέπουσιν ὑπαινιγμούς ἐκεῖ ἔνθα ὁ συγγραφεὺς οὐδέν τι τοιοῦτον ἔθηκε· τὸ δικαστήριον, βλέπετε, ἐθαύμασε τὸ σύστημα τοῦτο, ὡς ἐμπρέπει εἰς ἀξιόπρεπες ἀνδρᾶς ἀνικάνους νὰ ἴδωσιν ὑπαινιγμούς ἐκεῖ ἔνθα δὲν ὑπάρχουσιν ἴτως δὲ καὶ ἐκεῖ ἔνθα ὑπάρχουσι.

Ἄλλ' ὁ κ. Η. Δίξων γνωστὸς ἐκ τῶν περὶ Ἀμερικῆς καὶ περὶ Ῥωσίας πονημάτων του, ἐγένετο ἥττον εὐτυχῆς τοῦ Ῥήδ. Κατήγγειλε τὴν ἐφημερίδα Pall Mall ὡς σφόδρα κατακρίνασεν τὰ βιβλία του ὡς ἀνήθικα. Ἡ δὲ ἐφημερίς ἀπολογουμένη ἀνέγνω εἰς τὸ δικαστήριον χωρὶς τινὰ ἐκ τῶν *Eubon's gynaiκῶν* καὶ ἄλλων βιβλίων, ἐν οἷς ὁ συγγραφεὺς ἐδιηγεῖτο τί εἶδε κατὰ τὰς περιηγήσεις του. Ὁ κ. Δίξων ἐνέτυχε δικασταῖς εὐποιοῦτοις, πρὸ ὧν ἐπετιμήθη μὲν αὐστηρότατα ἔλαβε δὲ ἀποζημίωσιν ἕνα ὄβολον.

Ἄλλ' ἐκ τῶν περιεργοτάτων δικῶν εἶνε ἡ κατὰ τοῦ ἐξόχου τεχνοκρίτου κ. Ruskin. Ὁ κύριος οὗτος ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι «ἐσακάτεψε» τὰς εἰκόνας Ἀγγλοῦ τινὸς ζωγράφου τοῦ κ. Whistler βλάψας πολὺ τὴν πώλησιν αὐτῶν. Ὁ ζωγράφος καταγγείλας τῶν τεχνοκρίτην, ἐξήγησεν εἰς τὸ δικαστήριον τὸν τρόπον τῆς ζωγραφίας του. Καὶ ἀνεγνώριζε μὲν ὅτι πολλάκις τῷ συνέβαινε νὰ χρωματίζῃ ἐν δύο μόνον ἡμέραις τὰ ὑφάσματα, ἀνθ' ὧν ἐζήτηε ἔπειτα πεντακισχίλια φράγκα, ἀλλ' ὑπεστήριξεν ὅτι οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ, καὶ πάντως θὰ εἶχε δίκαιον, ἐὰν ταυτοχρόνως παρεδέχετο ὅτι καὶ ὁ κ. Ruskin εἶχε τὸ δίκαιωμα νὰ μὴ τῷ ἀρέσκωσι τὰ αὐτοσχεδιασμάτά του. Ὅθεν προσεκληθήσαν πραγματογνώμονες, οἵτινες ὅμως διηρέθησαν, καὶ οἱ μὲν ἀπεφάναντο ὅτι αἱ εἰκόνας ἦσαν ἐξαιρετοί, οἱ δὲ ὅτι οὐδενὸς ἦσαν ἄξια, καὶ ὁ κ. Ruskin κατεδικάσθη ἠθικῶς, ἀποτίσας ἕνα ὄβολον ἀποζημίωσιν.

Δ'

Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶνε αἱ μεταξὺ τοῦ κοινοῦ καὶ τῆς κριτικῆς σχέσεις. Τὸ κοινὸν προθύμως ψέγει τοὺς κριτικούς ὅτι κρίνουσιν ἐκ προκαταλήψεως· καὶ ὅμως οἱ αὐτοὶ ἄνθρωποι οἱ ψέγοντες τοὺς κριτικούς δσάκις αἱ γνώμαί των συγκρούονται, ἐπαινοῦσιν αὐτοὺς δσάκις εὐρίσκονται ὁμόφρονες. Ἄλλ' ὅντως ὁ τι ὁ ἀναγνώστης ἀπαιτεῖ εἶνε οὐχὶ νὰ μὴ κρίνῃ ὁ κριτικὸς ἐκ προκαταλήψεως, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν καὶ αὐτὸς προκατάληψιν. «Τὸ κοινόν, ὡς πάνυ δικάως εἶπεν ὁ κ. Ruskin, εἶνέ τι σύγκραμα διαφόρων κοινῶν, πᾶς δὲ συγγραφεὺς, πᾶς ζωγράφος ἔχει τὸ ἴδιον αὐτοῦ κοινόν». Ἐκαστον τῶν μικρῶν τούτων κοινῶν θέλει νὰ ἐνθαρρύνωσιν οἱ ἄλλοι τὰς πεποιθήσεις του καὶ οὐχὶ νὰ τὰς ἐπανορθώσιν. Ἡ αὐτὴ δὲ ἀπάτη εἶνε τὸ νὰ φαντάζεται τις ὅτι ὁ ἀναγνώστης πέποιθεν ἐπὶ τὸν

κριτικὸν ἵνα ταράσσεται ὑπ' αὐτοῦ προσβάλλοντος τὰς κλίσεις καὶ τὰς προλήψεις του, καὶ τὸ νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν αἰκίζομένων συγγραφέων. Κρίνατε δὲ ὡς νοοῦσιν οἱ ὑμέτεροι ἀναγνώσται καὶ θὰ κρίνητε καλῶς· εἰ δὲ μή, ἀφωνὴ βοῶντος ἐν ἐρήμῳ» θὰ εἶνε ἡ φωνή σας. Περιττὸν δὲ νὰ εἴπωμεν ὅτι ὑπάρχουσι καὶ ἐξαιρέσεις· ἀκούσισαι τινες φωναὶ θὰ ἀκουσθῶσιν ἐκ τοῦ πλήθους, ἀλλὰ πόσον εἶνε τοῦτο σπάνιον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις!

Τὸ κοινὸν παντὸς ἀνεξαίρετως τόπου ἀγαπᾷ τὸ σακάτεμα τῶν συγγραφέων, διότι πάντοτε σχεδὸν ἐνέχει τι τὸ δικασκεδαστικόν· οὐδὲν δὲ πνεῦμα εὐκολώτερον τοῦ πειρακτικοῦ πνεύματος. Ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ τὸ σακάτεμα εἶνε ἐμπόρευμα ἀσφαλές καὶ ἐπικερδές, ὡς λέγει ὁ κ. Ίένιγγ, ὅπερ ὀφείλομεν νὰ πιστεύσωμεν, διότι ἡ πατρις αὐτοῦ ἐπιμένει ὑπὲρ τῆς τραχύτητος τῆς κριτικῆς. Καίτοι δὲ ἀπὸ ἡμίσεος αἰῶνος οἱ κρίνοντες προώδευσαν σφόδρα, γενόμενοι φιλοφρονέστεροι, διότι παρήλθον οἱ χρόνοι καθ' οὓς διέτρεχε τις ὁδὸν χιονοσκεπῆ εἰκοσιπέντε λευγῶν μόνον καὶ μόνον ἵνα, ἐξετάσας ληξιαρχικὸν βιβλίον, λάβῃ τὴν ἀνεκλάλητον ἡδονὴν νὰ δημοσιεύσῃ τὴν ἐπιούσῃν πρῶταν ὅτι ἡ κυρία δεῖνα ἦτο πρεσβυτέρα ἢ ὅσον διετείνεται· ἀλλ' οὐδὲν ἥττον ὅμως τὰ Ἀγγλικά ἄρθρα εἶνε ὄχι σπανίως αὐστηρά μὲν καὶ δριμύα, ἐνέχουσι δὲ μεγάλην τὴν φιλολογικὴν εὐθύτητα καὶ χρηστότητα.

Τὴν δευτέραν τάξιν κατὰ τὴν αὐστηρότητα κατέχει, νομίζω, ἡ Γαλλία· καὶ μετὰ τὴν Γαλλίαν ἔρχεται ἡ Γερμανία, ἔνθα μεγίστην κατάχρησις γίνεται τῶν μεγάλων λόγων, καὶ ὁ ἐλάχιστος τῶν μυθιστοριογράφων ἀποκαλεῖται ὁ ποιητής der, Dichter· ἀλλὰ τὸ καλὸν εἶνε ὅτι κατὰ συνθήκην εἶνε ὠρισμένη ἡ ἄξια ἐκάστης τῶν λέξεων τοῦ κριτικοῦ λεξιλογίου, καὶ πᾶς τις νοεῖ τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῶν πομπῶδων ἐγκωμίων.¹

Ἄλλ' ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ κριτικοὶ αἰσιοδοξότατοι, τὰ πάντ' ἀνεξαίρετως καλὰ καὶ ἀγία εὐρίσκοντες, περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ Σίδνεϋ Σμιθ, ὅτι ἀφειδῶς διανέμοντες φήμην καὶ ὄνομα πρὸς τοὺς ἄλλους, αὐτοὶ ἀπομένουσιν ἄνευ τινὸς φήμης καὶ ὀνόματος. Φοβούμενοι μήπως πικρῶνται τινὰ, δὲν λέγομεν ποῦ γῆς ἀκμάζει τὸ εἶδος τοῦτο τῆς κριτικῆς. Ἀλλως τε ἀποδεικνύει καὶ ἀγαθὴν φύσιν καὶ μακαρίαν αὐτάρκειαν. Τοῦτο δὲ μόνον παρατηροῦμεν, ὅτι ὀφείλομεν νὰ μὴ συγχέωμεν τὴν ἀληθῆ ἔξιν τοῦ τὰ πάντα νομίζειν καλῶς ἔχοντα, καὶ τὴν πρωτίστην τοῦ κριτικοῦ ἀρετῆν, τὴν συμ-

¹ Μετὰ λύπης βεβαίως ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης μάτην ἀναζητεῖ σημείωσιν τινα περὶ τῆς θέσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι κριτικῆς. Ἀλλὰ τί νὰ γράψῃ τις περὶ ἀγαθοῦ ἀσυπάρκτου. Τὴν κριτικὴν ἐν Ἑλλάδι ἀντικαθιστῶσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος αἱ ὀλίγαι ἐκείναι λέξεις, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κεναὶ ἑνοίας, αἱ προστιθέμεναι μετὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἐκάστοτε ἀναγγελλομένων βιβλίων. Τοῦτο δὲ ἐξ ἀνάγκης θὰ συμβαίη, ἕως οὗ μορφωθῇ καὶ παρ' ἡμῶν τάξις λογίων ἰδίᾳ ἀσχιολομένων περὶ τὸ ἐπίμοχθον καὶ φιλανθρωπώτατον τοῦτο ἔργον· τότε δὲ πάντως θὰ ἐκλίπῃ καὶ τὸ σήμερον παρατηρούμενον ἄτοπον, καθ' ὃ πλεῖστα μὲν βιβλία παντὸς λόγου ἄξια ἐκδίδονται ἀπαρατήρητα, πλείετων δὲ ἐξαμύλων ἢ ἐμφάνις ἀφορμὴ ἀκρισιῶν οὐχὶ σπανίως γίνεται. (Σ. Μ.).

πάθειαν· διότι δὲ τὰ πάντα καλὰ νομίζων, οὐδεμίαν διορθ. διαφορὰν ἐν τῷ μετριοτάτῳ συγγραφῆι καὶ ἐν τῇ Γεωργίᾳ Σάνδῃ, πλὴν ἐὰν ποιῆ τοῦτο ἐξ εὐγενοῦς ἀδιαφορίας, οὐδὲν ἄλλο ἐπιθυμῶν ἢ νὰ ἀρέσῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὧν τὰ ἔργα κρίνῃ. Ἐν ᾧ ἡ συμπάθεια, ἥτις εἶνε ἀχώριστος τοῦ ἐναντίου αὐτῆς, τῆς ἀντιπαθείας, εἶνε ἀπαραίτητος πρὸς πλήρη γνῶσιν τοῦ κρινομένου. Ὑπὸ τῆς συμπαθείας δὲ κριτικὸς βοηθούμενος καὶ φωτιζόμενος, κατορθοῖ νὰ διεξαγάγῃ τὸ κράτιστον μέρος τοῦ ἔργου ὅπερ ἐπέβλεπε, τουτέστι νὰ ὑποβοηθήσῃ καὶ συντελέσῃ, ὅπως τὸ κοινὸν διακρίνῃ τὰς καλλονὰς καὶ γυῖται αὐτῶν· ἡ συμπάθεια γίνεται ἀφορμὴ ἐκατονταπλασίας ἡδονῆς ἐπὶ τῇ ἀνακαλύψει κόκκου εὐφυΐας ἢ ὄρους ἀνοησιῶν δυναμένων νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς σκοπὸς τῶν βελῶν. Ὁ δὲ μὴ ὑπὸ συμπαθείας πεπροικισμένος μάτην θὰ ἀγωνίζηται, ἡ κριτικὴ αὐτοῦ θὰ μείνῃ στείρα, ἄγονος, ὅσην δὴποτε καὶ ἀν' ἑξὶ δξύνουσαν καὶ πολυμάθειαν, ἀνεπαισθήτως οἱ πολλοὶ θὰ τον φυλάσσωσιν, καὶ ναὶ μὲν θὰ τυγχάνῃ τιμῆς καὶ θαυμασμοῦ, ἀλλ' οὐδὲως θὰ ἐπιδράσῃ τίποτε.

Ὁ κ. Ίένιγγ ἀποπερατοῦ τὸ βιβλίον του ἀποτείνων παραμυθητικούς τινὰς λόγους πρὸς τοὺς κριτικούς ὅσους τυχὸν ἐλύπησε διὰ τῆς εἰλικρινοῦς αὐτοῦ περιγραφῆς· καθ' ὅσον, ἐπιλέγει, πολλαπλασιάζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοσιεύσεων, ὁ ἀναγνώστης μᾶλλον καὶ ἔτι μᾶλλον δεῖται ὀδηγοῦ πρὸς ἐκλογὴν· διὰ τῆς βίβης δὲ τῶν πραγμάτων ἢ τε ἀξία καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς κριτικῆς ἡσυχάζονται ἐπιτείνονται, καὶ δύναται τις νὰ προείπῃ ὅτι μὲν γὰρ αὕτη θὰ διαπρέψῃ ἐν τῇ πνευματικῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ ἔχει μὲν ἡ πρόρρησις αὕτη πολὺ τὸ πιθανόν, ἀλλ' ἐντοσοῦτω, δεδοξασμένος ἔστω ὁ ὄνος ὅστις περιτρώγων τὸ κλημὰ ὑπέδειξε τὸ κλαδεῦσιν! Οὐχὶ δὲ ὅμως καὶ πάντες οἱ ὄνοι τυγχάνουσι τῆς τοιαύτης ἐπιτυχίας, ἀπαγε! Διότι ἴδετε τοὺς τῆς Ἀγγλίας, μάτην πρὸ εἰκοσθετίας περιτρώγουσι τὰ τρίτομα μυθιστορημὰ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ ἀναγκάσωσι τοὺς μυθιστοριογράφους νὰ περικόψωσιν ἕνα ἢ δύο τόμους, τί λέγω; οὐδὲ μίαν κἄν σελίδα κατῶρθωσαν νὰ ἀφαιρέσωσι. Μετὰ πόσης δὲ ὀρέξεως θὰ ἔτρωγον οἱ ἄνθρωποι τὰς Γερμανικὰς ἀρχαιολογικὰς μυθιστορίας, ἐὰν ἦσαν βέβαιοι ὅτι αἱ ἐν τῷ μέλλοντι ἐκδοθησόμεναί θὰ εἶνε ἥττον σχοινοτενεῖς! Ἀλλ' οὐδεὶς γινώσκει τί ἐπιφυλάσσει ἡμῖν τὸ μέλλον· ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅσον τι μᾶλλον περιτρώγεται τοσοῦτον καὶ ἀναβλαστάνει, πᾶς ἄλλος λόγος περιττός.

(Ἐκ τῆς Revue Polit. et litt. 1882 No 26, ὑπὸ Arvede Barine).

Η. Ι. Φ.

ΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΕΝ ΜΑΔΕΡΑ

ΥΠΟ

ΠΑΥΛΟΥ ΜΑΝΤΕΓΑΤΣΑ

ΕΚ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΚΗΣ

ὑπὸ ΜΑΡΙΑΣ ΜΙΑΤ. ΘΕΟΧΑΡΗ

Ὀλίγα λέξεις περὶ τοῦ συγγραφέως.

Παῦλος ὁ Μαντεγάτσας, ὁ κορυφαῖος τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἀνθρωπολόγων ἐγεννήθη ἐν Μόντζῃ (Mouza) τῇ 31ῃ Ὀκτωβρίου 1831 ἐκ πατρὸς Ἰωάννου καὶ μητρὸς Λαύρας Σολέρας Μαντεγάτσας. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ ἠυπόρει ἱκανῶς, ἡ δὲ μήτηρ ἐκοσμεῖτο ἀρεταῖς, ἔχουσα ὄρθον καὶ δεξιὸν νοῦν, ἐνθερμον φιλοπατρίαν καὶ λίαν φιλόανθρωπον κερδίαν· διὸ οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς ἐλατρεύετο, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ, ὀφείλων πολλὰ τῇ μητρὶ ἕνεκα τῶν γενναίων αἰσθημάτων, ἀτινα αὕτη τῷ ἐνέπνευσεν, ἀλλ' ἔτι νῦν ἀπασα ἡ Λομβαρδία ἐξάγει τὴν μνήμην αὐτῆς ἕνεκα τῶν πρὸς τὸν λαὸν αὐτῆς εὐεργεσιῶν. Ἡ πρὸς αὐτὴν λατρεῖς τοῦ υἱοῦ καταφαίνεται ἐκ τῶν ἐπομένων ἐπιστολῶν.

«Φιλιάτη μητερ.

9 1/2 π. μ.

«Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἐξέρχομαι τῆς οἰκίας, ἵνα πρώτην φοράν ἐκτελέσω τὴν ἐγγχείρησιν τοῦ ὑποχύματος· μὴ ὦν δὲ πλησίον σου, ὅπως ἀσπαζόμενός σε ἐμπνευσθῶ, σὲ ἐπικαλοῦμαι διὰ τῶν γραμμῶν τούτων ἵνα δυνηθῶ ν' ἀποδώσω τὴν ὄρασιν εἰς ἀτυχῆ αἰθιοπίδα ἀπὸ τεσσάρων ἡδὴ ἔτων βεθυθισμένην ἐν τῷ σκότει.»

4 1/2 π. μ.

«Ἡ πρὸς τὴν μητέρα μου ἐπίκλησις ὑπῆρξε πικροδύναμος· ἐχορήγησα τὴν ὄρασιν εἰς τὴν ἀτυχῆ τυφλὴν καὶ μόλις αὕτη λαβοῦσα τὴν αἴσθησιν τῆς ὄρασεως μὲ ἐνηγκάλισθη καὶ ἔκλαυσεν εὐλογοῦσα με, οἶονεὶ καταληφθεῖσα ὑπὸ ἀνεκφράστου παραφροσύνης. Ἡσθάνθη χαρὰν ἐκ τῶν ἀγνωστών τοῦ βίου μου καὶ τοσοῦτον συγκινημένος εἶμαι, ὥστε ἡ γραφὴς τρέμει ἐν τῇ χειρὶ μου. Ἀχ! μητέρα μου, σὺ ἡ τοσαῦτα δάκρυα ἀπομάζασα ἐν τῷ βίῳ τούτῳ θὰ ἐδοκίμασας πολλάκις τοιαύτην χαρὰν. Ἀχ! μητέρα μου, θὰ ἐπεθύμουν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην νὰ σε ἐναγκαλισθῶ καὶ κλυθῶ μετὰ σοῦ. Ἐγὼ αὐτὸς ἀγνοῶ πῶς καὶ τί γράφω.»

Τόμος Ζ' 1.—Ἰανουάριος 1883

Ἡ ἐτέρα ἐπιστολή ἐγράφη τῇ 3ῃ Σεπτεμβρίου 1872 ἐν ἀγίῳ Τερσεντίῳ καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Μαντεγάτσας διὰ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ ἐκοδόμει κομψὴν ἔπαυλιν ἣν ὠνόμασεν *Eudaijn*.

«Ἐνθυμήθητι νὰ μοι ἀποστείλῃς μικρὸν βόστρυχον τῆς κόμης σου, διότι ἀφοῦ δὲν δύνασαι νὰ εἶται μεθ' ἡμῶν, θέλω ὅταν κατατεθῇ ὁ πρῶτος λίθος τοῦ οἰκίσκου μου νὰ ὑπάρχη ἐν αὐτῷ τι τῶν σῶν, ἢ ἄγιασθῇ ἡ οἰκία μου, καὶ ἵνα τὰ τέκνα τῶν τέκνων μου ἐς αἰὲ μάρθωσιν ὅτι ἐν τοῖς θεμελίοις αὐτῆς οὐδεμία περγαμηνή, οὐδὲν νόμισμα κατατέθη, ἀλλ' ὁ βόστρυχος ἀγίας γυναικός, πρὸς ἣν ὁ θεμελιωτῆς τῆς οἰκίας ὀφείλει πᾶσαν ἀγαθὴν σκέψιν καὶ πᾶσαν ἀγαθὴν πράξιν. Συγχώρησόν μοι τὴν δεισιδαιμονίαν ταύτην ἀλλὰ θέλω ἵνα ἡ οἰκία μου οὕτω διὰ σοῦ ἀγιασθῇ. Θὰ θέσωμεν τὰ πρῶτα θεμέλια τῇ 15ῃ Ὀκτωβρίου».

Ὁ Μαντεγάτσας πενταετῆς καταλιπὼν τὴν γενέτειραν μετέβη εἰς Μεδιόλανα, ὅπως διακούσῃ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν τῷ σχολείῳ τινὸς Βοσέλλη, πρὸς ὃν οὗτος ὁμολογεῖ εὐγνωμοσύνην, καθὼ ὠφελῆθεις ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ ἐν μὲν ταῖς τάξεσι τοῦ σχολείου δὲν ὑπερεῖχε κατὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν λοιπῶν μαθητῶν, διὸ οὔτε μεταξὺ τῶν πρώτων οὔτε μεταξὺ τῶν τελευταίων συγκατηριθεῖτο· ἀλλὰ μόλις μεταβὰς εἰς τὰς γυμνασιακὰς τάξεις ὁ εὐφυῆς νεανίας κατέδειξεν ἄκρῳ πρὸς τὴν σπουδὴν τῶν φιλοσοφικῶν, ῥητορικῶν καὶ φιλολογικῶν μαθημάτων ζῆλον. Μαθητῆς ἔτι ὢν συνέθεσε ὠραῖον ποίημα «Περὶ τοῦ Κράτους τοῦ ἀνθρώπου», ὅπερ ἀνέγνω ἐνώπιον δημοσίας συνελεύσεως, διανεμούσης ἀριστεῖα. Ἐκ τοῦ ποιήματος τούτου πᾶραυτα κατενόησαν τὴν ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσαν πλουσίαν φαντασίαν, καὶ τὸ ὀξυδερκὲς παρρησιαστικὸν τοῦ νεανίου πνεῦμα, διὸ πολλοὶ διαπρεπεῖς ἄνδρες τὰς χρηστοτάτας τῶν ἐλπίδων ὑπὲρ αὐτοῦ τρέφοντες διαφερόντως ἠκολούθουν τὰς σπουδὰς αὐτοῦ. Τὸ ποίημα λοιπὸν αὐτοῦ λίαν ἐπευφημισθὲν ὑπὸ τῶν περιεστώτων προσεῖλκυσεν ἰδίᾳ τὴν προσοχὴν τοῦ Καρόλου Βελγιάζου, προέδρου τῆς Ἀκαδημίας τῶν *Kalῶν Τεχνῶν* ἐν Μεδιολάνοις, μέλλοντος ἀκολουθῆσαι μεγάλως νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν νεανίαν εἰς τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐπιδικωκόμενον σκοπόν. Πόσον ὁ ἀγαθὸς οὗτος ἀνὴρ ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ νεανίου ἐπενήργησε διδάσκει ἡμᾶς προσφώνησις, ἣν ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς ἀποτείνει πρὸς αὐτὸν ἐν τινι τῶν κατωτέρω μνημονευομένων *Ἡμερολογίων* του. «Οὐδέποτε καθ' ὄλον μου τὸν βίον θὰ λησμονήσω ἡμέραν, ἀναπολοῦσάν μοι χρέος, ὅπερ οὐδέποτε θὰ δυνηθῶ ν' ἀποτίσω. Ἐγὼ μὲν ἤμην ἔτι νεανίας ἢ μᾶλλον παῖς· ὑμεῖς δὲ νεαροὶ τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ φιλόπονος, καὶ διὰ τῆς ὑμετέρας δραστηριότητος δίδων εὐγενὲς ὑπόδειγμα τῇ τοσοῦτον ὀκνηρᾷ ἀριστοκρατικῇ προΐστασθε τῶν γραφικῶν μελετῶν τῆς πόλεως. Ὑμεῖς σοβαρὸς ἐκάθησθε ἐπὶ χρυσῆς καὶ διὰ βελούδου ἐστρωμένης ἔδρας· ἐγὼ ὅμως ἐπὶ ξυλίνης, καὶ σοβαρώτερος Ὑμῶν, διότι ἔμελλον ν' ἀπαγγείλω ποίημά μου «Περὶ τοῦ Κράτους τοῦ ἀνθρώπου».

Ὀνομάζω δὲ αὐτὸ ἐμὸν καθὼ ἐπινοήθην καὶ συνταχθὲν ὑπ' ἐμοῦ· ἀλλὰ δεόν νὰ εἶπω ὅτι ὁ καλὸς διδάσκαλός μου Ἀχιλλεὺς Μάουρη τὸ εἶχε κἄπως καλλωπίσει. Ἀνέγνων αὐτό, μὲ ἐπευφήμησαν, καὶ συνεχάρησαν. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν ἐμὴν θέσιν δὲν ἤμην πλέον σοβαρὸς, ἀλλ' ὑμεῖς διετελεῖτε εἰσέτι, τούτου ἕνεκα βαρέως ἔφερον τὸ πρᾶγμα. Τὴν ἐπιούσῃν ὑμέτερον γρῦμα μὲ προσεκάλει νὰ ἐπισκεφθῶ ὑμᾶς· ἐγὼ δὲ δειλὸς καὶ στενωχωρούμενος ὡς νεανίας μόλις ἐκλεπιζόμενος ἐκ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἐλθὼν ὅπως σὰς ἐπισκεφθῶ, εὗρον Ὑμᾶς πρὸ τοῦ ὀκρίσαντος ἀτενῶς ζωγραφουῦντα ἱστορικὴν εἰκόνα. Ὑμεῖς μοι παρέσχετε ἀφορμὴν νὰ ἐμιλήσω ἐπὶ μίαν καὶ ἐπέκειναι ὥραν, ἀπτόμενος οὕτω πᾶσῶν τῶν χορδῶν τοῦ νεαροῦ μου ἐγκεφάλου καὶ προσαγορεύων με μοι εἶπατε μετὰ μειδιάματος, ὅπερ ποτὲ δὲν θὰ λησμονήσω· «Σήμερον συγχάρω ὑμῖν ἐπὶ τῷ χθεσινῷ ποιήματι, διότι σήμερον ἐννοῶ ὅτι ὑμεῖς συνεθέσατε αὐτό... "Ἐλθετε νὰ μ' ἐπισκεφθῆτε". Ἐγὼ πρᾶγματι ἤλθον πολλάκις καὶ ἐν ταῖς φληναφίαις ἐκείναις ἔμαθον πολλά. Ἐργαζόμενος πρὸ τοῦ ὀκρίσαντος, ἐν ᾧ ἐγὼ ζηλοτύπως ἐβλεπον ὑμᾶς ἀγαπῶν τὴν καλλιτεχνίαν καὶ μὴ ἔχων τὰς χεῖρας δι' αὐτὴν, μὲ ἐδίδάσκετε τὸ σκέπτεσθαι καὶ μὲ ἐπαρηγορεῖτε ἕνεκα τῆς ζηλοτυπίας μου αὐτῆς, λέγων μοι ὅτι καὶ ἡ γραφὴς ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ καλλιτεχνικὸν ὄργανον, καὶ πρὸ πάντων ἐπαναλαμβάνων μοι ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ δεόν νὰ ἐργασθῇ τις καὶ ἀποβῇ ὠφέλιμος· τούτου ἕνεκα θέλω νὰ εὐχαριστήσω ὑμᾶς δημοσίᾳ ἕνεκα τῆς καλῆς αὐτῶν ἐπενεργείας. Θὰ ἐπεθύμουν νὰ γράψω τὸ τοσοῦτον προσφιλὲς τῇ ἡμετέρᾳ πατριδί ὄνομα ὑμῶν ἐπὶ ὀγκωδιστάτου βιβλίου (διότι ἐνίοτε συγγράφω τοιαῦτα) ἀλλὰ ταῦτα περιέρχονται εἰς χεῖρας τῶν ὀλίγων· καὶ ἐγὼ ἤθελον ἵνα τὸ ὑμέτερον ὄνομα ἐκτυπωθῇ δεκαπεντακισχιλίας τοῦλάχιστον φορὰς καὶ ἀναγνωσθῇ ἑξακισχιλίας τοῦλάχιστον. Ἡθέλησα νὰ πράξω ὡς οἱ μύρμηκες, οἵτινες διὰ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ μεγεθύνουσι τὴν ἀτελεύτητον αὐτῶν σμικρότητα. Ὑμεῖς πλὴν καλῶν πράξεων καὶ καλῶν βιβλίων ἐποίησατε πολλάς ὠραίας εἰκόνας, καὶ ἐγὼ δὲν ἠδυνήθην οὐδὲ μίαν νὰ ἐκτελέσω· οὐχ ἤττον ὅμως διαφυλάττω μίαν ἐν τῇ ἐμῇ μνήμῃ ζωρὰν καὶ ὠραίαν, οἷον εἰ χθὲς ἐκτελεσθεῖσαν, παριστῶσαν μετριόφρονα καὶ πεπαιδευμένον φιλόσοφον, ὅστις ἔχει τὸ προσὸν νὰ εἶνε καὶ καλλιτέχνης, καὶ ὅστις πρὸ ὀκρίσαντος καθήμενος διδάσκει τὸν παῖδα πῶς νὰ σκέπτηται».

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ γυμνασίου ἢ τοῦ Μαντεγάτσα φύσις δραματικῶς ἤγεν αὐτὸν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· διὸ ἐπέδθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης. Καὶ πρῶτον μὲν ἐφοίτησεν ἐν Πίση ἐνιαυτὸν διαμείνας, εἶτα δὲ ἐν Μεδιολάνοις καὶ ἐπὶ τέλους ἐν Πανίᾳ, ἐνθα καὶ διδάκτωρ ἀνεκηρύχθη. Τὸ δέκατον ἔκτον ἔτος ἤδη ἄγων ἐπεχείρησε τὴν συγγραφὴν ἰδίου περιοδικοῦ, δεκαεναέτης δὲ ἀνέγνω ἐνώπιον τοῦ ἐπιστημονικοῦ Λομβαρδικοῦ συλλόγου τὴν πρώτην αὐτοῦ δικτρι-

ἦν «Περὶ τῆς αὐτομάτου γενέσεως», καὶ φοιτητῆς ἔτι ὢν ἐν Παύλῃ προσεκλήθη καθηγητῆς τῆς χημείας ἐν τῷ πολυτεχνεῖῳ τῶν Μεδιολάνων ἐν ἀναπληρώσει τὸν καθηγητὴν Πόλλην. Ἄλλ' ἐν ᾧ σπουδαιῶς καὶ ἐπιμελῶς κατεγίνετο ὑπὲρ τοῦ ἀνατεθέντος αὐτῷ ἔργου, σφοδρὸν καὶ ἀτυχῆς πάθος κατετάραξε τοσοῦτον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ὥστε μικροῦ δεῖν ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὸν τάφον. Πρὸς διασκέδασιν αὐτοῦ συνεβούλευσαν αὐτὸν ν' ἀναλάβῃ μακρὰ ταξίδια, ἅπερ καὶ πράγματι ἐξετέλεσε περιελθὼν τὴν Ἑλβετίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Ὀλλανδίαν, τὸ Βέλγιον, τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Σκωτίαν. Ἐν Γαλλίᾳ ἔτι εὐρισκόμενος τῷ 1854 ἐπέβη τὸ πρῶτον αὐτοῦ βιβλίον τὴν *φυσιολογίαν τῆς τέρψεως* (ἑπτὰκις μέχρι τοῦδε ἐκδοθεῖσαν), ἣν ἀφιερῶ τῇ μητρὶ αὐτοῦ διὰ τῶν ἐξῆς λέξεων. «Τῇ ἐμῇ μητρὶ προσφέρω τὸν στάχυν τοῦτον ἐκ τοῦ ὑπ' αὐτῆς μετὰ τοσοῦτου ζήλου καλλιεργηθέντος ἀγροῦ». Ἐκεῖθεν πάλιν ἔγραψε τῇ 15ῃ Ἀπριλίου 1854 πρὸς τὴν μητέρα περὶ τοῦ βιβλίου. «Τὴν ιδέαν τοῦ βιβλίου τούτου ἐν Παύλῃ συλλαβὼν τῇ 22^ῃ Νοεμβρίου 1852, καθ' ἣν ἡμέραν ἔγραψα καὶ τὸ γενικὸν σχέδιον, ἐπέβην αὐτὴν τῇ 15ῃ Ἀπριλίου 1854 ἐν Παρισίοις. Συνέγραψα δὲ αὐτὸ ἐν διαστήματι 185 ὡρῶν, ὑποδικαιρηθειῶν εἰς ἐργασίαν 48 ἡμερῶν. Δὲν ἠθέλησα ν' ἀναγνώσω οὐδὲν βιβλίον πραγματευόμενον περὶ τῆς τέρψεως, φοβούμενος μήπως ὑπ' αὐτοῦ ἐπηρεασθῶ καὶ ἵνα μόνος ὀδηγηθῶ ὑπὸ μόνων τῶν παρατηρήσεων ἐμοῦ καὶ τῆς κοινῆς. Οὕτω δὲ τὸ ἐμὸν βιβλίον εἴτε κακὸν εἴτε καλὸν παριστᾷ τὸν καθαρὸν καὶ ἀφελῆ τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι ἐνὸς ἀνθρώπου. Μέχρι τοῦδε ἔτι ἐμμένω εἰς τὴν ιδέαν, ὅτι καὶ κάκιστον φιλοσοφίας βιβλίον, οὐδενὶ θὰ εἶνε πάντῃ ἀνωφελές, ἐὰν τοῦτο συνεγράψῃ ἄνευ τῆς βοήθειας βιβλίων. Δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἱστορικὴ ἀπόδειξις εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀμαρτήματος. Αἱ τοιοῦτων συγγραμμάτων συλλογαί, δσάκις κατ' οὐδὲν ὠφελοῦσι τὴν ἐπιστήμην κατέχουσι μόνον χῶρον ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις, ἐμποδίζουσαι τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις ἀριθμεῖται ὑπὸ τινων διὰ τῆς στατιστικῆς τῶν τυπογραφείων. Τὸ βιβλίον τοῦτο συνέγραψα ἐν τῇ μάλλον θυελλώδει τοῦ ἐμοῦ βίου ἐποχῇ, καθ' ἣν αἱ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδες, οἱ πικροὶ τῶν παθῶν, ἡ τῆς νεότητος φαντασία προσέκρουον τὸ πρῶτον ἦδη κατὰ δεινοῦ ἀγῶνος, συνοδευομένου ὑπὸ τῆς λυπηρᾶς τοῦ ἐνεστώτος πραγματικότητος, τῆς παγερᾶς τῆς διανοίας αὔρας καὶ τῆς τοῦ βίου ἀπελπισίας. Οἱ ὀξεῖς παρατηρηταὶ εὐρήσουσιν ἐν τῇ βίβλῳ τὰ ἴχνη τῆς θυέλλης. Ἄλλως τὸ ἔργον τόδε προσφέρω ὡς λείψανον θέματος, ὅπερ ἵνα ἐπαξίως τις πραγματευθῇ ἀπαιτεῖ ὠριμωτέρην διάνοιαν. Μοὶ εἶπον, ὅτι αἱ τέρψεις ἐλαττοῦνται μετὰ τὴν νεότητα, καὶ ὅτι αὕτη εἶνε ἡ ἡλικία τῆς χαρᾶς· διὸ ἠθέλησα νὰ ἐνασχοληθῶ εἰς τὴν μελέτην τοῦ θέματος τούτου τὸ 22 ἔτος ἄγων. Ἡ μελέτη αὕτη εἶνε τὸ πρῶτον βῆμα, ὅπερ ἐκτελῶ ἐπὶ ἀτραποῦ, ἣν ἐξέλεξα πρὸς ὀδηγίαν τοῦ ἐμοῦ βίου· εἶνε δοκιμὴ τῆς μεθόδου

ἣν προτίθεμαι ν' ἀκολουθήσω εἰς τὴν φυσιολογικὴν μελέτην τοῦ ὑπὸ ἡθικὴν ἔποψιν ἀνθρώπου, καὶ εἰς ἣν θέλω ν' ἀφιερῶ τὰς ἀσθενεῖς μου δυνάμεις».

Τὸ ἐν τῇ φυσιολογίᾳ τῆς τέρψεως ἀναπτυσσόμενον μεγαλοφυῆς καὶ δξυδερκῆς παρατηρητικὸν πνεῦμα, πρὸς δὲ τὸ πρωτότυπον τῆς ὕλης, μεθ' οὗ ὁ συγγραφεὺς πάντῃ ἀνεξαρτήτως ἐπραγματεύσατο αὐτὴν, ἐγένετο λίαν ἀποδεκτόν, ὅθεν καὶ οὐκ ὀλίγας εὐνοϊκὰς βιβλιοκρισίας ὑπὲρ αὐτοῦ προσκόλεσε. Περὶ τοῦ ποιήματος τούτου νομίζομεν ὅτι οὐκ ἀκατάλληλον ἔσται ἐὰν ἀναφέρωμεν τὴν ἀξιόλογον κρίσιν τοῦ Ἰωσήφ Ροδάνη, συντάκτου τῆς ἐν Μεδιολάνοις βιβλιοκριτικῆς ἐφημερίδος τῆς 8 Αὐγούστου 1855. «Ἡ φυσιολογία τῆς τέρψεως εἶναι βιβλίον ἀναγινωσκόμενον μετὰ ζωηρᾶς εὐχαριστήσεως, διότι ἐν τούτῳ πράγματι φαίνεται τὸ παρατηρητικὸν τοῦ συγγραφέως πνεῦμα, ἡ ἐπίμονος ἔρευνα ἑαυτοῦ, τῶν ἄλλων καὶ παντὸς τοῦ περὶ αὐτόν· οὗτος δὲ μόλις τὸ εἰκοστὸν δεύτερον τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος ἄγων ὑπισχνεῖται νὰ καταλίπῃ βαθείαν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ αὐλάκα. Ἐπὶ τέλους τὸ κομψὸν καὶ εὐφάνταστον αὐτοῦ ὕφος, καὶ τοι ἐν τισὶ κατὰ τὰ φαινόμενα ἄξιστον, ἀποκαλύπτει τόσον πλουσίαν φαντασίαν καὶ τοιαύτην εὐχέρειαν σκέψεων, ὥστε θέλοντες νὰ δώσωμεν ιδέαν περὶ τῆς εὐφυΐας τοῦ νεανίου τούτου δὲν δυνάμεθα εἰμὴ νὰ παραβλάσωμεν αὐτὸν πρὸς τοὺς γενναίους καὶ ταχύποδας ἐκείνους ἵππους, οὓς ἀπαξ ὀρμήσαντας ἐν τῷ ἵπποδρομίῳ πρέπει ν' ἀναχαιτίσῃ τις διὰ χαλινοῦ καὶ τέχνης πρὸς ἀποφυγὴν τῶν θανασίμων ἀλμάτων. Εὐλογητέκι ὅμως αἱ φύσεις αὗται, προτιμητέαι οὔσαι τῶν μεμετρημένων ἰσχυρῶν καὶ ἀπόρων ἐκείνων πνευμάτων, τῶν δεικνυόντων ἐν τῇ ζήσει τῆς νεότητος ἐξηκονταετῆ περίσκεψιν».

Ὁ Μαντεγάτσας δὲν περιωρίσθη εἰς τὴν φήμην τοῦ πρώτου ἔργου, ἀλλὰ τοῦναντίον οὐ μόνον ἐξηκολούθησεν ἐρευνῶν, μελετῶν τὸν ἀνθρώπον, ἰχνηλατῶν τὰ τῆς φύσεως μυστήρια, ἀποκαλύπτων ταῦτα διὰ τῶν συγγραμμάτων του, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τρίτῃ κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1860 γενομένη ἐκδόσει τοῦ μνημονευθέντος ἔργου, κκτέθεσε τὰς ἐξῆς λέξεις. «Ἐπαναγινώσκων τριακονταετῆς ὅτι συνέγραψα τὸ 22 ἔτος ἄγων, ἐπεθύμουν ν' ἀποπλύνω τὰς χεῖρας ἐκ τινων ἐπιτροχάδην γραφειῶν γραμμῶν καὶ διὰ τῆς ψαλίδος νὰ κλαδεύσω τὸ ἐμὸν βιβλίον τὴν νεανικὴν παραφορὰν· ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου ὁ ἀπαξ τοὺς δακτύλους αὐτοῦ ἐμβάψας ἐν τῇ μελάνῃ καὶ ἀποφασίσας καθ' ὅλον τὸν βίον ν' ἀκολουθήτῃ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο, ὤφειλε νὰ διορθώσῃ ἑαυτὸν ἐν νεοῖς βιβλίοις, καὶ μόνον κατ' ἐλάχιστον νὰ καταρρινίσῃ τὰ πικραῖα, ἵνα ὁ ἴδς μὴ βλάψῃ τὸν ἀναγνώστην. Τοιοῦτοτρόπως ἅπαντες οἱ τείνοντες νὰ καταλάβωσι μικρὸν χῶρον ἐν τῷ φιλολογικῷ ἢ ἐπιστημονικῷ τῆς πατρίδος αὐτῶν κόσμῳ (ἔστῳ καὶ ἐλάχιστον) ἤθελον παρέχει σὺν ταῖς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς προσενεχθείσαις δπώραις παλυτιμωτάτην ὕλην διὰ φυσικὴν τινὰ ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπίνης εὐφυΐας καὶ τῶν

μεταβολῶν αὐτῆς. Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ βιβλίον τὸ κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὰς ἐνίοτε μεταβολὰς τῶν ιδεῶν τοῦ συγγραφέως ἐκτυπούμενον, πτυσσόμενον καὶ παραμορφούμενον οὕτως, ὥστε μόλις ἀναγνωρίζει τις αὐτό, μὲ ἀνιᾶ καὶ μ' ἀπαρέσκει. Εἶνε ἀπλή καὶ ἀγροῖκος ἑπαυλις, μεταβαλλομένη εἰς ἀνάκτορα, ἢ κῆπος, εἰς ἀγοράν· διότι διὰ τῆς ἐπιδιορθώσεως ταύτης τὰ βιβλίον εἶτε ἐπὶ τὸ βέλτιον εἶτε ἐπὶ τὸ χεῖρον τραπή, ὅπωςδῆποτε ὅμως πάντοτε θ' ἀπολέτητι.

Μετὰ τὸ πόνημα τοῦτο ἢ πρὸς τὴν ἀνθρωπολογίαν πλασθεῖσα αὐτοῦ φύσις φέρει αὐτὸν εἰς τὸν νέον κόσμον καὶ δὴ εἰς Βουένος Ἀϊρες, Ἰανέιρον, Παραγουάην καὶ Σάλταν, ἵνα ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης θησαυροὺς ἀποταμιεύσῃ, χρησιμοποιοῦν συγχρόνως καὶ τὰς περὶ ἱατρικῆς αὐτοῦ γνώσεις. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ χώρᾳ ἐνυμφεύθη τὸ 25 ἔτος ἄγων, τὴν Ἰακωβίταν de Jejada, ἣ ὀφείλει, ὡς ὁμολογεῖ, τὰ εὐτυχέστατα τοῦ βίου αὐτοῦ ἔτη καὶ μεθ' ἧς ἐπανῆλθεν εἰς Εὐρώπην. Τὸ 29 ἔτος ἄγων προσεκλήθη γενικὸς καθηγητῆς τῆς παθολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Παυίας, ἐν ἣ καὶ συνέλαβε τὴν ιδεάν τῆς ἰδρύσεως τοῦ πειραματικοῦ αὐτοῦ παθολογείου, τοῦ πρώτου κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ἐν Ἰταλίᾳ, ἐφαμίλλου τῶν ἐντελεστάτων εὐρωπαϊκῶν. Ἐκ τῆς ἐν Παυίᾳ διδασκαλίας αὐτοῦ ἀνέδειξε καὶ μαθητὰς ἀξιόους αὐτοῦ· τοιοῦτοι οἱ Βιτζοτζέρο, Γεραρδίνης καὶ Ροβάνης. Ἀκολούθως προσεκλήθη καθηγητῆς τῆς ἀνθρωπολογίας ἐν Φλωρεντίᾳ, ὅπου καὶ νῦν ἔτι διαμένει, μετενεγκὼν εἰς τὴν πόλιν ταύτην τὸ παθολογεῖον αὐτοῦ, ὅπερ ἀριθμῶν εἰκοσιπενταετίαν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ, καὶ δι' οὗ πλουτίζει τὴν ἐπιστήμην διὰ λαμπρῶν πειραματικῶν προϊόντων. Ἐκτοτε δὲ βίος τοῦ Μαντεγάτσα, πλὴν τῆς καρποφόρου αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ διδασκαλίας, ἀποτελεῖ ἄλλοισιν σπουδαιοτάτων συγγραμμάτων· συνῆψε δὲ ἐν τούτοις τὴν διὰ τῆς ἐρεῦνης του καταπληκτικὴν κατανόησιν τῆς τε γῆς καὶ τῆς τῶν ὄντων φύσεως, μετὰ τοσοῦτον γλαφυροῦ ὕφους καὶ λαμπρᾶς φαντασίας, ὥστε πολλὰ τῶν ἔργων του, πλὴν τῆς μεγάλῃς αὐτῶν ἐπὶ τῆς σπουδαζούσης νοολογίας ἐπιδράσεως, δημοτικώτατα κατέστησαν. Καὶ ὁ λόγος προφανῆς, διότι ἡ τοῦ Μαντεγάτσα καρδία ἐνθουσιᾶ, πάλλεται ὑπὲρ τοῦ κελοῦ καὶ ὀφελίμου· διὸ τὰς λαμπρὰς ταύτας αἰσθησεις ἰθυμασίως ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ἐξωτερικεύει, τοῖς ἀείποτε καταλείπουσι τὸν ἀναγνώστην, οὐ μόνον λίαν μεγίστην τέρψιν αἰσθνόμενον, ἀλλὰ καὶ ὀφελήεντα. Καὶ πράγματι ὁ Μαντεγάτσα προσπαθεῖ πρὸ πάντων ν' ἀποβῇ ὀφελίμος, τούτου δ' ἔνεκεν ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης δρμώμενον βλέπει τις αὐτὸν ἐλαύνοντα εἰς τὰς μᾶλλον ἀπεχούσας χώρας, ἀψηφοῦντα πάντα κίνδυνον, μὴ ἀρκούμενον εἰσέτι εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ συλλεχθέντα γεγονότα καὶ ἐπισωρευθέντα πειράματα, ἀλλὰ πάντοτε ποθοῦντα νέας μελέτας, ἀνακαλύψεις, ἢ κάλλιον εἰπεῖν ταῦτα πάντα πράττοντα ὑπὲρ τῆς τοῦ ἀνθρώπου εὐημερίας. Αὐτὸς οὗτος ἀνέλαβε νῦν ἔτι τὸν Ὁ

κτώριον τοῦ 1881 ἐπιστημονικὴν περιοδείαν καὶ δὴ εἰς Ἀκωνίαν καὶ Ἰνδίας, καὶ ἐπανῆλθεν τὸν Μάϊον τοῦ 1882 μεστὸς πειραματικῶν μελετῶν, ἐντυπώσεων καὶ παρατηρήσεων, αἵτινες μεγάλως συνέτειναν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν καὶ ἄλλως σπουδαίων αὐτοῦ συγγραμμάτων, περὶ ὧν ἔπονται κατωτέρω ὀλίγαι σημειώσεις.

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων λοιπὸν αὐτοῦ ἰδίως ἀξία μνήμης εἰσὶν. Ἡ δόξα καὶ ἡ χαρὰ τῆς ἐργασίας, μικρὸν ἔργον, ἐν ᾧ διακλάμπει ἡ πρὸς τὴν ἐργασίαν στοργὴ αὐτοῦ, καὶ ἡ πρᾶγματικὴ ἀγάπη ἦν πρὸς αὐτὴν ἔχει. Τὸ ἔργον τοῦτο, οὐχὶ ἐπιστημονικόν, ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν ἐκείνην τῶν ἀληθοῦς ἠθικῶν βιβλίων ἐν ἣ πρωτεύουσιν κατέχει θέσιν τὸ ἀριστούργημα τοῦ Ἀγγλοῦ Smiles, Self Help. Ἐπίσης εἰδικώτερον ἠθικὸν χαρακτηριστικὸν ἔχουσι τὰ ἔργα αὐτοῦ *Τάξις καὶ ἐλευθερία*, ἦτοι συνδιαλέξεις πολιτικῆς τοῦ λαοῦ, καὶ *Τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν*, ἔργον βραβευθέν. Τὰ λοιπὰ αὐτοῦ ἐπιστημότερα ἔργα, ἐκτὸς τῶν ὅλων ἐπιστημονικῶν, διαίρουνται εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας, καὶ δὴ τὰ τὴν ἀνθρωπολογίαν πραγματευόμενα καὶ τὰ τὴν ὑγιεινὴν. Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκουσιν ἀφ' ἐνὸς ἡ *Δαπλάτα καὶ Τερερίση*, (Rio de la Plata e Teneriffe) ἐν ᾧ διὰ ζωνῆς καλλιτεχνικωτάτης γραφῆδος ἀπεικονίζει τὴν Ἰσπανικὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Καναρίους νήσους, *Διαγράμματα καὶ τοπιογραφαίαι τῆς Σαρδηρίας* (Profili e paesaggi della Sardegna), *Εἰκόρες τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως* (Quadri della natura umana), *Ὁ ἀγνωστος Θεὸς* (il Dio ignoto), ἀφ' ἐτέρου ἡ *Φυσιολογία τῆς τέρψεως* (Fisiologia del piacere), ἡ *Φυσιολογία τοῦ ἄλγους* (Fisiologia del dolore) καὶ ἡ *Φυσιολογία τοῦ ἔρωτος* (Fisiologia dell'amore).

Καὶ περὶ μὲν τῆς Φυσιολογίας τῆς τέρψεως, ὁ λόγος ἦν ἤδη ἐν τοῖς προηγουμένοις, ἀπολείπεται νὰ λεχθῶσι ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς φυσιολογίας τοῦ ἄλγους καὶ τῆς τοῦ ἔρωτος. Ἡ μὲν φυσιολογία τοῦ ἄλγους μεστὴ οὕσα ἐπιστημονικῶν πειραμάτων ἐπὶ τοῦ θέματος, διακρίνεται διὰ τὸ δρῶν καὶ τολμηρὸν τῶν σκέψεων καὶ τὸ νέον τῶν πορισμάτων. Ἡ δὲ Φυσιολογία τοῦ ἔρωτος ἀνήκει εἰς τὰ κάλλιστα αὐτοῦ ἔργα. Θαυμαστός δὲ ἐν αὐτῇ ὁ τρόπος, μεθ' οὗ γινώσκει νὰ ἐξετάζῃ τὴν φύσιν καὶ νὰ παρακολουθῇ τοὺς παλμοὺς τοῦ ἔρωτος, ἀφ' ἐνὸς μέχρι τῶν κατωτάτων ὀργανικῶν ὄντων, καὶ ἀφ' ἐτέρου μέχρι τῶν ποικιλωτάτων ἐκφράσεων αὐτοῦ παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ.

Εἰς τὴν δευτέραν τάξιν τῶν εἰς τὴν ὑγιεινὴν ἀναφερομένων βιβλίων ἀνήκουσιν ἡ *Υγιεινὴ τοῦ ἔρωτος*, τὰ *Στοιχεῖα τῆς ὑγιεινῆς*, καὶ ἐπὶ τέλους τὸ ἔργον ἐκεῖνο, εἰς ὃ ὀφείλει ὁ Μαντεγάτσα τὴν μεγάλην αὐτοῦ δημοτικότητα, ἡ *ὑγιεινὴ ἐγκυκλοπαιδεία τοῦ λαοῦ*. Ἡ ἐγκυκλοπαιδεία αὕτη σχηματισθεῖσα βαθμηδόν, ἐν διαστήματι 15 ἐτῶν, συνίσταται ἐκ 15 τομίδων ἐκδιδομένων ἐν εἴδει ἡμερολογίων, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ νέου ἔτους. Ἐκαστὸν τομίδιον τιμᾶται 50 λεπτῶν, γεγραμμένον δὲ τοσοῦτον

λαμπρῶς καὶ περιέχον τοσαύτας τερπνάς καὶ ὠφελίμους γνώσεις, τυγχάνει μεγίστης διαδόσεως, ὥστε ἄνευ ὑπερβολῆς εὐρίσκεται ἐπ' ἴσης ἐν ταῖς κατωτάταις τῆς Σικελίας οἰκογενεαῖς, ὡς ἐν ταῖς ἀριστοκρατικωτάταις τῆς ἄνω Ἰταλίας. Ἐν αὐτῷ δὲ Μαντεγάτσας εἶνε ἀμείλικτος ἐχθρὸς πάσης προλήψεως πρὸς τὴν ὑγεινὴν ἀντιβασιούσης, ὑπερασπιστὴς δὲ ἀκάματος πάσης νέας γνώσεως, μὴ διαδεδομένης ἔτι παρὰ τῷ λαῷ. Ὡς περιέργον ἀναφέρει ἐνταῦθα τὸ ἐξῆς. Ἐν τοῖς ἡμερολογίοις αὐτοῦ ἐντόνως κατέκρινε τὴν χρῆσιν τῆς λεγομένης *Revalenta Arabica*, ἣτις ὑπὸ καταχραστῶν πωλουμένη ἐφημίζετο, καὶ δυστυχῶς ἔτι παρὰ τισι φημίζεται, ὡς καλλίστη τῶν νεογνῶν τροφή, ἐν ᾗ πόρρω ἀπέχει τοῦ νὰ εἶνε τοιαύτη. Ἡ κατὰ τῆς χρήσεως ταύτης καταφορὰ τοῦ Μαντεγάτσα ἤρκεσεν ἵνα ἡ χρῆσις αὐτῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἐπὶ τοσοῦτον μειωθῆ, ὥστε οἱ πρότερον ἐκ τῆς πωλήσεως αὐτῆς πλουτοῦντες φαρμακοπῶλαι ἤρχισαν νὰ γογγύζωσι κατ' αὐτοῦ. Ἡ ἐν τοῖς ὑγεινοῖς τούτοις ἡμερολογίοις τάσις αὐτοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν φώτων εἶνε ὁ ἀληθὴς χαρακτήρ τοῦ ἀνδρός, χαρακτήρ, ὃν πᾶς τις δρεῖλει νὰγαπήσῃ καὶ νὰ θαυμάσῃ. Τὸ ἔργον ὅμως, ὕπερ τὴν θέσιν ὠραίου μαργαρίτου ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ κατέχει εἶνε ἀναμφιλέκτως *Mia* ἡμέρα ἐν *Madéra*, ἐν ᾗ διακλάμπει συγκινητικὸς καὶ θερμὸς ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τοῦ ἀνθρώπου ἔρωσις, ἀκτινοβόλος φαντασία καὶ ἐξαισία καλλιτεχνικὴ γραφίς. Ἐν τοῖς ἐπομένοις εὕρηται ἡ μετάφρασις τοῦ τελευταίου τούτου συγγραμματίου, ὕπερ ἐσχάτως καὶ γερμανιστὶ ἐδημοσιεύθη. Ἐχουσα δι' ἐλπίδος, ὅτι πᾶς τις θ' ἀναγνωρίσῃ τὸν ἠθικὸν σκοπὸν τοῦ ἔργου, ἐπικαλοῦμαι ὑπὲρ τῆς ἐμῆς μεταφράσεως καὶ τῶν ὀλίγων βιογραφικῶν εἰδησεων τὴν εὐμένειαν τοῦ ἀναγνώστου.

Ἐ Μονάχῳ τῆς Βαυαρίας λήγοντος τοῦ ἔτους 1882.

Μαρία Μιλτ. Θεοχάρη.

A'

Ἐπὶ τῆς θαλάσσης

«Molte fiate già pianser li figli
Per la colpa del padre»
Dante, Paradiso, Canto VI.

Τὴν πρώτην τῆς 9ης Ἰουνίου 185 . . . , ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐνδεκάτην, ἐπέβην, ἐν τῷ κόλπῳ *Southampton Water*, μικροῦ ἀτμόπλου μέλλοντος ἵνα μὲ φέρῃ εἰς τὸν *Támeiser*, μέγα ταχυδρομικὸν ἀτμόπλου, ὕπερ, ἔχον τὸ πῦρ ἐν ταῖς μηχαναῖς ἀνημμένον καὶ ἀνυψωμένον τὰς ἀγκύρας, περιέμενε τοὺς διὰ τὴν Βρασιλίαν καὶ Λαπλάτην ἐπιβάτας.

Ἐπὶ τοῦ ἀτμόπλου ἐκείνου ὑπῆρχε τοσοῦτον πλῆθος, ὥστε οὐδὲ νὰ κινηθῶ ἠδυνάμην, οἱ δὲ συγγενεῖς καὶ φίλοι συνεσωρεύοντο πέριξ τῶν ἐπιβατῶν, σφίγγοντες αὐτοῖς τὰς χεῖρας, θαυπέοντες αὐτοὺς καὶ κλαίοντες σὺν αὐτοῖς. Ὅποια πάθη, ὅποια ἐλπίδες, ὅποια ὀδύνη ἐπὶ τοῦ τόπου ἐκείνου! καὶ τὰ πάθη καὶ αἱ ἐλπίδες καὶ αἱ ὀδύνη διεχέοντο ἐν ἀδιαφορίᾳ ἐνώπιον τῶν διερχομένων ναυτῶν, τῶν μεθούτων ὑπὸ τῶν νυκτερινῶν δργίων, καὶ οἱ ἐρωτικοὶ λόγοι καὶ οἱ στεναγμοὶ ἐκαλύπτοντο ὑπὸ τοῦ θορύβου τῶν μεγάλων τε καὶ μικρῶν κιβωτίων καὶ τοῦ πατάγου τοῦ ἀτμόπλου, ὕπερ, ἀκίνητον πρὸ τοιαύτης ποιήσεως, ἐξέπεμπε τακτικῶς μέλανα καὶ λευκὸν καπνὸν καί, ἀτάραχον πρὸ τοιοῦτου ἐκτάκτου σπαραγμοῦ ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων, ἔστρεφε τοὺς τροχοὺς αὐτοῦ μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας. Ἐν τοσοῦτῳ ὄθισμῳ, ἐν τοσαύτῃ παραχῆ ἐζήτησα κενὸν τινα χῶρον μεταξὺ τῶν ἀλύσεων τῆς ἀγκύρας καὶ πυραμίδος τινὸς ἐκ κιβωτίων ἐκεῖ δέ, στρέφων τὰ νῶτα πρὸς τὴν πρῶραν, ἐχαιρέτισα τὴν Εὐρώπην, ἐν ᾗ κατέλειπον τοσοῦτον θησαυρὸν πόθων, ἐχαιρέτισα τὸ κωδωνοστάσιον τοῦ Ἁγίου Μιχαήλ, τελευταίαν εἰκόνα τῆς ἀγγλικῆς χώρας, ἣν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἔμελλον νὰ καταλίπω.

Ὁ ἀνθρωπος, συνειθισμένος ὦν νὰ καταναλίσκῃ τὸ ζῆν ἡμέραν παρ' ἡμέραν, ὥραν πρὸς ὥραν, στιγμὴν πρὸς στιγμὴν, κατὰ ἀμετάβλητον ῥοὴν σπασματῶ, μετὰ ἐμπαθοῦς τέρψεως, πρὸ τῶν σπανίων ἐκείνων στιγμῶν, καθ' ἃς αἴφνης τὸ νῆμα, ὕπερ κατὰ τὴν τοῦ βίου τροχίαν ὠδήγει αὐτόν, θραύεται καὶ εὐαρεστεῖ αὐτόν ἢ στιγμὴ ἐκείνη, ἐν ᾗ ἡ ἀπότομος μεταβολὴ τῶν προσφιλεστάτων ἐθίμων, ἢ κατεσπευσμένη ἀλλαγὴ χώρας, ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων παραδίδωσιν ὅλως αὐτόν καθ' ἑαυτόν, ἐν μέσῳ μεγάλου κενοῦ, ὡς εἰ ἐκ δευτέρου ἐγεννᾶτο.

Ἐν ταῖς στιγμαῖς ἐκείναις ὁ ἀνθρωπος ἀτενίζει, παρατηρεῖ μετὰ φειδωλῆς ζηλοτυπίας τὰ μέλλοντα ἵνα καταλίπῃ ἀντικείμενα, καὶ ἡ τελευταία

εικών τῆς ἐξαφανιζομένης σκηνῆς διαμένει αἰωνίως καὶ πιστῶς ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἐντετυπωμένη.

Οὕτω συνέβη καὶ ἐμοὶ τὴν πρῶτην ἐκείνην, καθ' ἣν ἐχαιρέτιζον μετὰ μεγίστης στοργῆς τὴν χώραν τῶν ὀμιχλῶν καὶ τῶν γαιανθρώπων, τῶν ὀρειῶν χλαζόντων λειμώνων, τῶν φαίων καὶ μικρῶν οἰκιῶν καὶ τῶν πυργωτῶν καπνοδόχων τῶν ἐργοστασίων. Ἐχαιρέτιζον τὴν γῆν ἐκείνην, ἐν ἣ ἢ μουσική, τυχαίως τὸν πόδα αὐτῆς θεῖται, διὰ παντὸς ἀπῆλθε, κλείουσα τὰ ὄττα, μὴ θέλουσα οἰοῦναι ν' ἀκούσῃ τὸν ἀπικυττον τῶν μηχανῶν κρότον. Ἐχαιρέτιζον τὴν γῆν ἐκείνην, ἐν ἣ οἱ ἄνθρωποι ἀγροῖκοι μὲν εἰσιν, ἀλλ' ἀκαταπόνητοι καὶ ἐνάρετοι, ὀρεγόμενοι δυσκόλων καὶ νέων πραγμάτων, τὴν γῆν ἐκείνην, ἐν ἣ ἕκαστος ἄνθρωπος ἀνεξάρτητὸν ἔστιν ἄτομον, ἐκαστη σκέψις κατὰκτησις.

Ἐν τοσοῦτῳ τὸ ἡμέτερον μικρὸν ἀτμόπλουον εἶχε φθάση καὶ πλησιάζει τὸν *Τάμεσιν*· ὁ ὑπερμεγέθης οὗτος γίγας ἐφάνετο κύπτων, ὅπως εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ δεχθῆ αὐτό. Συνήνεσεν ἵνα ἐπιβιβασθῶσιν ἐπὶ τοῦ κολοσσαίου αὐτοῦ σκάφους πάντες τὰ ἐν τῷ ἡμετέρῳ πυγμακίῳ πλοίῳ ἔμψυχά τε καὶ ἀψυχα.

Ἦτο καταχθόνιος σκηνή! Ἔτι δὲ χείρων κατέστη, ὅτε οἱ φίλοι καὶ συγγενεῖς ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποβιβασθῶσι τοῦ *Ταμέσεως*, καὶ ἀφήτωσι μόνους τοὺς προσφιλεῖς αὐτῶν. Ὅποῖος σπαραγμὸς ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ! Δι' ἀποίων ἀλγυθόνων δύνανται ποτε νὰ διαβρεχθῆ ὁ σπόγγος ἐκεῖνος, ἀν ὀνομαζόμεν καρδίαν!

Οἱ τροφοδῆται, οἱ ἀξίωματικοὶ παρεκάλουν τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους ἵνα καταβῶσι, καὶ οἱ ναῦται μεθ' ἡττονος φιλοφροσύνης ὤθουν αὐτοὺς πρὸς τὰς κλίμακας· κύπτοντες δὲ ἐκεῖνοι εἰς τὰς παραινέσεις, ἐχώρουν ὀλίγα βήματα πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἐκ νέου εἶτα ἐπέστρεφον εἰς τὸν λαβύρινθον τῶν κιβωτίων καὶ τῶν σχοινίων, ἵνα ἐπανέλθωσιν εἰς μακρότερον ἔτι ἀποχαιρετισμὸν, εἰς θερμότερον ἀσπασμὸν· ἐπὶ δὲ τῶν κλιμακῶν τοῦ πλοίου ἔβλεπέ τις ἄλυσιν βραχιόνων καὶ σωμάτων, πρὸς ἄλληλα συσφιγγομένων καὶ μετὰ σκληρᾶς βίας ἀποσπωμένων, ἧτις διελύετο καὶ πάλιν συνηνοῦτο μεταξὺ τῶν ἀγρίων τῶν ναυτῶν ὠθήσεων. Ὄφειλεν ὁ ξηρὸς καὶ ἀδυσώπητος κώδων νὰ σημάνη τὴν ἀναχώρησιν, ὄφειλεν ἵνα ὁ *Τάμεσις*, οἰοῦναι ὀργισθεὶς διὰ τὴν τοσαύτην ἀπειθειαν, κινήτῃ τοὺς τροχοὺς αὐτοῦ, ἵνα ἢ πικρὰ ἀναχώρησις λάβῃ χώραν καὶ ἐπὶ τῶν δύο ἀτμόπλων, τοσοῦτον ἀνομοίων τὸ μέγεθος καὶ τοσοῦτον ἀλλήλοισ πλησιαζόντων, ἵνα ἴδῃ τις πληθύν βραχιόνων διὰ ῥινομάκτρων, ἀποχαιρετιζόντων ἀλλήλους καὶ ἀποστελλόντων μετὰ κλαυθμοῦ καὶ κραυγῶν μυρίους χαιρετισμούς, μυρίους πόθους, μυρίας ἐλπίδας.

Τὸ μικρὸν ἀτμόπλουον συνώδευσε ἡμᾶς εἰσέτι, ἀμιλλώμενον πρὸς τὸν *Τάμεσιν*· ὅλος δὲ κλαυθμὸς ἐκεῖνος, ἢ κίνησις τῶν βραχιόνων καὶ τρυφερώ-

φατοὶ ἐκεῖνοι χαιρετισμοὶ ἐφάνοντο συντείνοντες, ἵνα διπλασιάσωσι τὴν ἔντασιν τῶν κινήσεων τοῦ πλοιαρίου ἐκείνου, ὅπερ, συρίζον, διέτρεχεν ἐν τῷ γλαυκῷ καὶ ἀφρίζοντι αὐλάκι, ἐν ᾧ τὸ ἡμέτερον ἀτμόπλουον ἀνήγετο ἐπὶ τῶν τῆς Ἀγγλικῆς θαλάσσης κυμάτων. Καὶ μέχρις οὗ ἕκαστος δυνηθῆ ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ πρόσωπον τῶν προσφιλῶν αὐτῷ ἐν τῷ μέσῳ τῆς συγχύσεως ἐκείνης τοῦ πλήθους, καὶ μέχρις οὗ ἢ καρδίαν δυνηθῆ ἔτι ἀπώτερον νὰ διακρίνη ποία ἦτο ἢ τὸ ῥινομάκτρον κινούσα χεὶρ, ἢ νάννος συνώδευσε τὸν γίγαντα· ὕστερον δὲ στρέψας, διηυθύνθη πρὸς τὴν παρκαλίαν. Τότε ἀπομακρυσμένη κραυγή, σπαραξικάρδιος ἀρμονία ὀλολυγμῶν καὶ θρήνων ἀντήχησε δι' ἐσχάτην φορὰν ἐξαφανιζομένη ἐν τῇ κυκλωπεΐᾳ σφουρηλασίᾳ τῆς μηχανῆς, κατακτώσης ἤδη τὸν Ὄκεανὸν διὰ τῶν πελωρίων αὐτῆς τροχῶν.

Ἐγὼ μὲν παρετήρουν καὶ διαλογιζόμενη λυπηρά, οἱ δὲ συμπλωτῆρές μου διηρέθησαν πάραυτα εἰς δύο τάγματα, ὡς εἰ ὑπὸ διαταγῆς ἀφώνου ἐπετάσσοντο. Οἱ μὲν πλείοτεροι ἦσαν ἐπὶ τῆς πρύμνης, οἱ δὲ ὀλιγώτεροι ἐπὶ τῆς πρῶρας.

Οἱ πρῶτοι, ἰστάμενοι ὀπισθεν τοῦ πηδαλίου ἐπὶ τῆς τελευταίας τοῦ πλοίου πτέρυγος, δὲν ἠδύνατο ν' ἀποσπασθῶσιν ἐκ τῆς γῆς, ἢν ὁ ὀφθαλμὸς ἠδύνατο εἰσέτι νὰ διακρίνη. Οὔτοι μέχρι τῆς ἐσχάτης στιγμῆς ἐπεθύμουν ν' ἀπολαύσωσι τῶν φωνῶν, τῆς αὔρας τῆς πατρίδος, ἐν ἣ κατέλιπον τοσοῦτον ἐκυτῶν μέρος. Οἱ τῆς πρύμνης ἐπιβάται ἦσαν οἱ ἀτυχεῖς ἐκεῖνοι, οἱ ἀπομακρυνόμενοι τῆς γῆς τῆς ἰδούσης τὴν γέννησιν αὐτῶν. Ἐκεῖ ἔνθα ἠτένιζον εἶχον τὸν τῆς μητρὸς τάφον, τὴν κοιτίδα τοῦ ἰδίου βρόφους, τὴν δρῦν ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἔδωκαν τὸν πρῶτον τοῦ ἔρωτος ἀσπασμόν. Ἐνιοὶ μὲν ἔκλαιον, ἢ εἶχον τοὺς βραχιόνας ἐσταυρωμένους ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ σχεδὸν πεπηγότες.

Ἐπὶ τῆς πρῶρας τοῦναντίον ἦσαν οἱ εὐτυχεῖς, μειδιῶντες, πλήρεις ἐλπίδος καὶ χαρᾶς. Οὔτοι ἠτένιζον πρὸς τὴν Ἀμερικὴν, πρὸς ἣν ἕκαστον τῶν τροχῶν κτύπημα ἐπλησιάζεν αὐτοὺς, ἠτένιζον πρὸς τὴν φωλαὴν των, ἔβλεπον ἤδη τὴν αὐτῶν πατρίδα, ἤκουον τὰς κραυγὰς τῶν ναυτῶν τῆς Βρασιλίας καὶ Λαπλάτης, καὶ τινὰ δρομέως κατερχόμενον τὴν κλίμακα γνωστῆς τινος οἰκίας, ὅπως αὐτοὺς ἐναγκαλισθῆ. . . .

Μεταξὺ τῶν εὐτυχῶν ἐκείνων τῆς πρῶρας, ἄλλοι μὲν δὲν εἶχον πατρίδα, ἢ εἶχον ἀρνηθῆ αὐτήν, ἄλλοι δὲ τολμηρῶς μετέβησαν εἰς νέον κόσμον, ἵνα ἐπιδιώξωσι χρυσόν, δόξαν ἢ περιπετείας. Ἐστρεφον τὰ νῶτα εἰς τὴν πενίαν, τὴν ἀνίαν ἢ εἰς τὴν ἀπάτην, καὶ δι' αὐτοὺς ἢ ἡὸς τῆς ἐλπίδος ἔχρηε διὰ κυανῶν καὶ ἀκτινοβόλων χρωμάτων τὰ πρὸ αὐτῶν ἀχανῆ τοῦ Ὄκεανὸς ὕδατα.

Μεταξὺ τῶν θρηνούτων ἐπὶ τῆς πρύμνης καὶ τῶν χαιρόντων ἐπὶ τῆς πρῶρας, ἐν ἀποστάσει ἀπ' ἀλλήλων ὀλίγων μέτρων ξύλου καὶ σιδήρου κει-

μένων, ἄβυσσος ἄνευ ὀρίων καὶ βάθους, ὀλόκληρος ἱστορία τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας ὑπῆρχε. . . .

Γνοὺς δὲ ἐγὼ διὰ σιδηρᾶς χειρὸς νὰ κρατῶ τὴν καρδίαν, ὥστε νὰ καθιστῶ αὐτὴν κατὰ τὰς περιστάσεις ἤρεμον καὶ πάλλουςαν, θερμὴν καὶ περιφλεγῆ, ἐθεώρου καὶ διελογιζόμην. Μεταξὺ τῶν ἐπὶ τῆς πύργου ἱσταμένων, μεταξὺ τοῦ πλήθους ἀμαθοῦς ὄχλου, ὃν εὕρισκε τις πάντοτε, ἔνθα πολλοὶ συχνάζουσι, διέλαμπεν ὠραία καὶ μεγάλη μορφή, τοιοῦτον θχυμασμὸν διεγείρουσα, ὥστε ἤθελες πάραυτα εἶπῃ. Ἰδοὺ ἄνθρωπος.

Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος καίτοι μέλαιναν κόμην ἔχων καὶ ἀτινοβόλους ὀφθαλμούς, ἦτο Ἄγγλος, ὡς ἐδήλου ἡ λεπτή καὶ ῥοδόχρους αὐτοῦ ρίς καὶ πρὸ πάντων τὸ ἄγριον πλὴν θαρραλέον στόμα, ὕπερ μόνον οἱ Ἄγγλοι ἔχουσι· στόμα πεπλασμένον ἵνα ἑαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιτάτῃ, στόμα, ὃ ἐπὶ σιδηροῦ γενείου στηριζόμενον, φαίνεται, ὡς εἰ ἤθελε, ἵνα στερεῶς ὑποστηριχθῆ, ὅπως ἔτι θαρραλεώτερον τὴν θέλησιν αὐτοῦ ἐπιβάλλῃ. Ἐπὶ τῶν χειλῶν τῶν Ἄγγλων ἐνυπάρχει πάντα ἡ ἐπιμονὴ αὐτῶν, ἡ ἀγριότης τῆς θελήσεως καὶ ἡ ἀνεξάντλητος καὶ ἀκάματος αὐτῶν δραστηριότης. Ὁ ὠραῖος καὶ περιπαθὴς οὗτος νεανίας τοιαῦτα εἶχε χεῖλη. Οὐδέποτε εἶδον καθαρωτέρην χαρὰν ἐπὶ ὠραιότερου προσώπου. Ἡ χαρὰ ἐκείνη, ἣτις ἀφαιρέτως ἐλπὶς ἐφαίνετο, θὰ ἦτο πράγματι μεγίστη, διότι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὅστις βεβαίως οὐδόλως ἦτο ἐγωιστής, ἐν τῷ μέσῳ τοσοῦτου θρήνου καὶ τοσοῦτων θλιβερῶν σκηνῶν, ἀς πρὸ ἀλίγων στιγμῶν εἶδε, οὐδὲ μὴ ἐκρυπτε τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῦ.

Ἀβρῶς στηριζόμενος διὰ τοῦ δεξιοῦ βραχίονος ἐπὶ τινος τῶν σχοινίων τῆς κεραίας, ἐφαίνετο τερπόμενος ἐπὶ τῷ βραδεῖ τοῦ πλοίου κυματισμῷ, ἐκτὸς δὲ τοῦ ὑποστηρίγματος ἐκείνου, εὕρισκετο οὗτος ἐν τῷ οὐρανῷ, ὑπὸ ἀνωμένου παρκαφερόμενος χαρᾶς. Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἦσαν εὐρεῖς, ἀνεφγμένοι, ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος δύναται αὐτοῦ ν' ἀνοιξῇ· τὸ δὲ πρόσωπον, ἂ λαιμὸς καὶ τὸ στήθος ἐφαίνοντο ἐξογκωμένοι ὑπὸ ἐσωτερικῆς ὠθήσεως δυνάμεώς τινος. Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος κτέτρωγε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὸν Ὀκεανόν, ἐν ᾧ ἐφαίνετο ἐνορῶν τὸν αὐτοῦ παρὰ δεξιόν, καὶ ἡ χαρὰ ἠνάγκασεν αὐτὸν ἵνα ἐπὶ μακρὸν καὶ ἐκ βάθους ψυχῆς στεναῖξῃ, εἰσπνέων οὕτω τὸ ἀλμυρὸν τοῦ θαλασσοῦ ἀνέμου ἄρωμα. Βεβαίως ὁ νέος οὗτος Ἄγγλος πρὸ πολλοῦ δὲν ἠσθάνθη τοιαύτην οὐδὲ τηλικαύτην χαρὰν. Κατὰ τὴν τοῦ γεύματος ὥραν, ἀφαιρέθεις ὑπὸ τῆς φροντίδος τῆς ἐν τῷ θαλαμίσκῳ μου τυχτοποιήσεώς μου, δὲν ἤκουσα τὸν καλοῦντα κῶδωνα καὶ ἔφθασα εἰς τὴν τράπεζαν ὃ τελευταῖος πάντων. Βαρυθυμῶν, μὴ δυναθὴς νὰ ἐκλέξω τοὺς ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐμοὺς γείτονας, ἠναγκάσθην νὰ καθίσω ἐπὶ τῆς μόνης ὑπολειπομένης θέσεως. Παράδοξον συμβάν! Ἡ θέσις αὕτη δὲν ἦτο τις ἐκ τῶν εἰς τὰ ἄκρα, ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς τραπέζης· δύο δὲ ἄνθρωποι ὑπὸ ἀμοιβίας φερόμενοι ἀντιπαθείς, ἀλλήλοις πρῶτον πλησιάζαντες,

ἀπεχωρίσθησαν εἶτα καὶ κατέλιπον οὕτω κενὴν μεταξὺ αὐτῶν ἔδραν.

Ἄμα καθίσας ἠθέλησα ν' ἀνακαλύψω τὴν αἰτίαν τοῦ φαινομένου ἐκείνου ἠθικοῦ ἠλεκτρισμοῦ, τούτου ἕνεκα παρετήρησα τοὺς δύο πλησίον μου καθημένους. Εἷς ἐξ αὐτῶν (καὶ ὑπῆρξα εὐτυχέστατος) ἦτο ὁ Ἄγγλος, ὃν ἐπὶ τῆς πύργου εἶδον, ὃ δὲ ἕτερος ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, τῶν γνωριζομένων ἐσωτερικῶς τε καὶ ἐξωτερικῶς μετὰ παρέλευσιν ὥρας· καὶ πράγματι μετὰ μεσημβρίαν ἠδυνήθην νὰ κατατάξω αὐτὸν ἐν τῷ ἐμῷ *Systema hominis* διὰ τοῦ ἐξῆς ζωολογικοῦ δρισμοῦ· α' Ἐμπορος ἐξ Ἀμβούργου, ἐτῶν 35, ἔχων 32 ὕγιεστάτους ὀδόντας καὶ στόμαχον ἱκανὸν ἵνα χωνεύσῃ ἐργασίαν 320 ὀδόντων, ξανθός, ἐρυθρός, λελιπασμένος καὶ εὐτραφέστατος. Ἄείποτε γελᾷ, αἰείποτε πεινᾷ καὶ εὕρισκε· μακρὸν τὸν μεταξὺ τοῦ προγεύματος (ὥρα 1 μ. μ.) καὶ τοῦ γεύματος (ὥρα 4) χρόνον».

Οὕτε τὴν ἡμέραν ἐκείνην, οὔτε εἰς Βαίαν, πρὸς ἣν ὁ γείτων μου οὗτος διηυθύνετο, ἠδυνήθην ἵνα εἰσχωρήσω οὐδὲ κατὰ κεραίαν διὰ τῶν ἀμβουργείων ἐκείνων λιπασμάτων. Ὅπου καὶ ἂν ἤθελον ῥίψῃ τὴν βολίδα, εἰς οἰκιδήποτε πτυχὴν ἤθελον ἵνα εἰσχωρήσῃ ἡ κατκκοπεύουσα τρίγωνός μου μήλη, οὐδὲν ἄλλο εὕρισκον ἢ λιπάσματα καὶ ἀτελεύτητον γηθοσύνην.

Ἀπετάθην λοιπὸν πρὸς τὸν ἕτερον γείτονα, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρώτην ἐκείνην ἡμέραν μόνον διὰ μονοσυλλάβων λέξεων προσεῖχον δὲ σφόδρα μὴ διατραξῶ τὴν ἄπειρον ἐκείνην εὐδαιμονίαν, ἣτις οὔτε ἠδύνατο οὔτε ἤθελε περὶ ἄλλου νὰ ἐνασχολῆται. Ἦτο ἐκτάκτως ἀφρημένος, ὥστε, ὅταν ἐζήτουν αὐτῷ τὸ ἄλλο, μοὶ ἔδιδε τὸν οἶνον καί, ἐάν τις ἐκ τῶν πόρρω συνδαιτυμόνων ἐζήτει αὐτῷ καρύκευμά τι, ἔδιδεν αὐτῷ ἄρτον. Λαμπρὰ ἀφαιρέσεις τῶν ἀληθῶς εὐδαιμόνων ἀνθρώπων! Ἀδικώρητος ἀτμόσφαιρα θαυρακίζουσα καὶ ἀπομονοῦσα αὐτοὺς τοῦ κόσμου! Μετὰ τὸ γεῦμα τὰ κύματα ἐξωγκώθησαν καὶ οἱ ἐπιβάται ἀπεσύρθησαν εἰς τοὺς θαλαμίσκους αὐτῶν, ἵνα ἐξορκίσωσι τὸν δαίμονα ἐκεῖνον, ὃς ὀνομάζεται ναυτία· ἐγὼ δὲ κατακληθείς μέχρι βραθείας νυκτὸς ἐπὶ τινος ἐδωλίου τοῦ καταστρώματος, εἶδον στερεῶς πάντοτε μένοντα τὸν ἐμὸν Ἄγγλον ἐπὶ τῆς πρύμνης, πρὸ αὐτοῦ ἀτενίζοντα καὶ κατὰ τὸν βραχὺν περίπατον, ὃν ἔκαμνε, μὴ δυνάμενον οὐδέποτε νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ μεγάλου ἰστοῦ, ἀλλ' ἐπιστρέφοντα ταχύτατα μετὰ θερμῆς ἀνησυχίας εἰς τὴν πρύμνην καὶ εἰς τὸν δρίζοντα εὐτυχίας, ἣν τὸ τῆς νυκτὸς σκότος δὲν ἠδύνατο νὰ κρύψῃ αὐτῷ.

Ἐπάρχουσι πυρετώδεις, φλογεραί, κνησιμῶδεις περιέργειαι, ἔχουσαι ἰσχὺν πάθους, καὶ τοιαύτη ἦτο καὶ ἡ ἐμὴ ἐπιθυμία ἵνα γνωρίσω τὸν εὐτυχῆ ἐκεῖνον ἄνθρωπον, τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, Ἄγγλον μὲν τὰ χεῖλη, Ἴταλὸν δὲ τὴν κεφαλήν. Προαίσθημά τι μοὶ ἔλεγεν, ὅτι ἡμέραν τινα ὁ ἄνθρωπος οὗτος θὰ ἐγίνετο φίλος μου. Ἡμῆν τότε εἴκοσι καὶ δύο ἐτῶν, τὸ δὲ ἄγνωστον καὶ τὸ φανταστικὸν μὲ ἐμέθυον, ἐν τῇ θερμῇ ἐκείνῃ εὕρισκόμενον νεότητι. Τὴν ἐπαύριον πρὸ τοῦ προγεύματος ἐγίνωσκον ὅτι ὁ Ἄγγ-

γλος ὠνομάζετο Οὐιλιέλμος Β. . . Μετὰ παιδικῆς ἀφελείας ἐνόμιζον ὅτι διὰ τῆς γνώσεως ταύτης ἀνεκάλυφα μέγα τι. Τοῦ λοιποῦ, οὔτε κατὰ τὸ πρόγευμα, οὔτε κατὰ τὸ γεῦμα, οὔτε κατὰ τὰς μικρὰς ὥρας τῆς θαλασσοῦ ἀνίας, καθ' ἣν ἄπαντες οἱ ἐπιβάται συναθροίζονται καὶ ἀποτελοῦσι μίαν μόνην σχεδὸν οἰογένειαν, δὲν ἠλυθήτην ἢ ἀρχίσω δμιλίαν μετὰ τοῦ Οὐιλιέλμου. Δὲν ἀπέφευγε μὲν τοὺς ἐπιβάτας, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐπεζήτει αὐτούς, ἀπῆντα δὲ τοσοῦτον ἀφηρημένος πρὸς ἀπόσας τὰς ἐρωτήσεις, αἰτινες τῷ ἀπηθύοντο, ὥστε ἤθελε τῷ ὄντι ἀποθαρρῶνῃ τὸν μᾶλλον ἀγροῦ-κον καὶ αὐθάδη τῶν ὀχληρῶν περιέργων. Ἐμειδίχ, ἐμειδίχ πάντοτε, ὡς πάντες οἱ εὐτυχεῖς, ἀλλ' ἐπάγονε τὴν δμιλίαν ἐπὶ τῶν χειλέων

Εἶχε συχνάκις μεταξὺ τῶν χειλέων σιγάρον, ἀλλὰ δὲν ἐκάπνιζεν, εἶχε συχνάκις βιβλίον ἀνά χεῖρας, ἀλλὰ δὲν ἀνεγίνωσκεν, ἦτο μόνος, ἐντελῶς μόνος, πάντη βεβουθισμένος ἐν εὐκρέστῳ λουτρῷ ἀπέιρου εὐτυχίας. Ἄπλῃ δὲ σύμπτωσις μοι ἔδωκε τὴν κλεῖδα ἵνα εἰσδύσω εἰς τὸ φρούριον ἐκεῖνο.

Ἀφικόμεθα εἰς Λισβῶνα τῇ 14 Ἰουνίου καὶ κατὰ τὴν ἐσπέραν ἀπεπλεύσαμεν. Τὴν πρωτὴν τῆς 15 ἠγέρθημεν λίαν ἐνωρίς καὶ ἀνῆλθον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἵνα ἀναπνεύσω τὴν δροσερὰν τῆς πρωτῆς αὔραν. Ὁ Οὐιλιέλμος ἦτο ἤδη ἔξω τῆς κλίνης καὶ περιεπάτει, ἔχων τὰς χεῖρας ἐντὸς τῶν θυλακίων αὐτοῦ. Ἠσθάνθημεν πάραυτα τὴν ἀνάγκην ἵνα περιπατήσω ἐπὶ τοῦ ἀντιθέτου πρὸς αὐτὸν μέρους, σεβόμενος τὴν εὐτυχίαν αὐτοῦ ἀπομόνωσιν ἀλλ' ἐν τοσοῦτῳ παρετήρουν αὐτόν, ἢ κάλλιστ' εἶπειν, ἐμελέτων αὐτόν. Αἴφνης εἶδον τοῦτον νεύοντα, ὡς ὁ λκμβάνων τρυχεῖν καὶ ἰσχυρὰν ἀπόφασιν· πλησιάζας δὲ τὸν πηδαλιούχον, ἀπηθύονεν αὐτῷ τὸν λόγον.

Τότε λησμονήσας τὴν ἀβροφροσύνην, λησμονήσας τὸ ἱερὸν σέβας, ὕπερ πάντοτε σφοδρῶς ἠσθάνθημεν πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ἐλευθερίαν καὶ, ὡς εἰ ἀκουσίως, εἶχον φθάσει πησίον τοῦ πηδαλίου, ἔστην ἀκούων, ἀκούων τὸν διάλογον τῶν δύο ἐκείνων ἀνθρώπων, γεννηθέντων καὶ ζησάντων τόσον διαφοροτρόπως καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην πλησιάζόντων.

— Λέγετε λοιπόν, πηδαλιούχε, ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας θὰ εἴμεθα ἐν Μαδέρα;

— Μάλιστα κύριε, ἐὰν ἡ θάλασσα ἐξακολουθήτῃ τόσον ἡρεμος, ὅσον τῶρα.

— Λοιπὸν μετὰ τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ ὥρας ἐν Μαδέρα, εἶπε μεγαλοφώνως ὁ Οὐιλιέλμος, εὐγε, εὐγε, φίλε πηδαλιούχε, προσέθηκε, προστρίβων τὰς χεῖρας μετὰ παραδόξου ταχύτητος καὶ συστρεφόμενος μετὰ πραγματικῷ κλονισμοῦ χαρᾶς. . . θὰ εἶνε παράδεισος ἢ νῆσος αὕτη.

Οὐδεμία ὑπῆρχε πλέον ἀμφιβολία ὅτι ὁ μυστηριώδης ἐκεῖνος ἀνθρώπος εἶχεν ἐν Μαδέρα μέρος ψυχῆς. Ἡ καρδίαν αὐτοῦ ἐφλέγετο ὑπὸ τυφλῆς ἐλξέως, οἱ σπινθηροβολοῦντες αὐτοῦ ὀφθαλμοί, ἐπὶ τῆς δμίχλης τῆς πρωτῆς προσηλωμένοι, ἐζήτουν ἐπὶ μακρὸν καὶ μετὰ χαρᾶς τὴν Μαδέραν.

Ὁ εὐτυχῆς εἶνε καὶ ἐπιεικής, εἶπον κατ' ἐμυτόν, καὶ ἐξ ἀβρόφρονος

γενόμενος ἀνακιδῆς, ἀπῆντησα ἀντὶ τοῦ πηδαλιούχου εἰς τὴν ἐρώτησιν σχεδὸν ἐκείνην, ἣν ἀπηθύονεν αὐτῷ.

— Ναί, κύριε, ἡ Μαδέρα εἶνε πράγματι παράδεισος.

Ὁ Οὐιλιέλμος ἐτράφη ἀποτόμως πρὸς ἐμὲ καί, τότε μόνον νοήσας με μοὶ εἶπε.

— Διευρίνατε ἄλλοτε ἐν Μαδέρα;

— Οὐχί, ἀλλ' ἐμελέτησα περιπαθῶς τὴν νῆσον τχύτην, διενόηθην πολ- λάκις ἵνα διέλθω ἐν αὐτῇ μέρος τοῦ βίου μου, εἰς τρόπον ὥστε μοὶ φαί- νεται ὅτι γινώσκω καὶ πολλάκις εἶδον αὐτήν.

— Ἀληθές, ἀληθές! Εἶπατέ μοί τι περὶ αὐτῆς; εὐχαριστήσας δὲ καὶ χαιρετίσας μετ' αὐστηροῦ ἀλλὰ φιλόφρονος νεύματος τὸν εὐτυχῆ καταστή- σαντα αὐτὸν νκύτην, ὁ Οὐιλιέλμος ἤρηξε νὰ περιπατήσῃ παρὰ τὸ πλευρὸν μου ἀπὸ τῆς πρύμνης μέχρι τῆς κκπνοδόχης τοῦ πλοίου.

Ὁ Οὐιλιέλμος ἐγένετο τότε ἰδικός μου. Ὡς πολλάκις συμβαίνει, ἀπλοῦν τι συμβάν, ὡς τὸ νὰ ἐγερθῶ ἐνωρίτερον τοῦ συνήθους, τὸ νὰ εὐρεθῶ τότε πλησίον τοῦ πηδαλίου, συνέδεσέ με διὰ παντὸς πρὸς ἀνθρώπον, πρὸς ὃν οὐδεμία πλέον ὑπῆρχεν ἐλπίς ἵνα συσχετισθῶ.

Εἶπον τῷ Οὐιλιέλμῳ ὅτι εἶχον ἐμβριθῶς μελετήσῃ τὸ κλίμα τῆς Μαδέ- ρας, διότι πρὸ τίνος χρόνου, καταληθθεὶς ὑπὸ τῆς ἰδέας ὅτι ἤμην φθισικὸς διενουόμην πάντοτε νὰ διαφυλάξω τὸν παράδεισον ἐκεῖνον ὡς τελευταίαν σωτηρίας ἀγκυραν ἢ ὡς ἠνθισμένον φέρετρον, ἵνα τὰ ὄσπᾶ μου ἐν αὐτῷ ἀναπαυθῶσι.

Γινούς ὁ νέος μου φίλος ὅτι ἤμην ἰατρός καὶ ὅτι εἶχον μελετήσῃ τὸ τῆς Μαδέρας κλίμα, ὑπερμέτρως ἐχάρη καὶ ἂν δὲν εἶχον καθαρῶς διακρίνη ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ ὅτι δὲν ἐδεῖτο ἀλλαγῆς κλίματος πρὸς ἕσιν τῶν πνευμόνων αὐτοῦ, ἤθελον φαντασθῆ ὅτι μετέβαινε εἰς Μαδέραν πρὸς θε- ραπειάν τῆς ἰδίας ὑγείας. Κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἡ ὥρα τοῦ προγεύ- ματος κατέλαβεν ἡμᾶς δμιλοῦντας εἰσέτι περὶ Μαδέρας, ἐγὼ δὲ ἐξεκέ- νωσα τὸν σάκκον τῆς πολυμυθείας μου, περὶ τῆς νήσου ταύτης ὑπολαβὼν ἐμαυτὸν εὐτεχέστατον ὅτι ἐμελέτησα αὐτήν.

Μετὰ παρέλευσιν δύο ἡμερῶν ὁ Οὐιλιέλμος κκτέστη φίλος μου, ἀλλ' οὐδέ- ποτε ἀπηθύονα αὐτῷ τὴν ἐλαχίστην ἐρώτησιν, οὐδέ ἐτόλμησα ἵνα ἐρω- τήσω αὐτὸν τὸν σκοπὸν τοῦ ταξιδίου του. Πλησίον αὐτοῦ ἠσθάνομην ἰσχυ- ρότατα τὸ γόητρον ἐκεῖνο, ὃ αἱ ἐξοχοὶ διάνοιαι καὶ οἱ γενναῖοι χαρκακῆ- ρες πάντοτε ἐπ' ἐμοῦ ἐξήσκησαν, πλησίον αὐτοῦ ἠσθάνομην τὴν ἰσχυρὰν ἐκείνην ἐπίδρασιν, ἣν πάντοτε τὰ μεγάλα πάθη προξενόουσι. Ἠγνόουν ποῖον ἦτο τὸ πάθος τοῦ Οὐιλιέλμου, ἀλλ' ἤμην πεπεισμένος ὅτι θὰ ἦτο ἐκ τῶν φλογερωτάτων ὅσα κατατήκουσι τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν καὶ δύνανται ἐν μιᾷ στιγμῇ νὰ καταστήσωσι τὸν ἀνθρώπον θεὸν ἢ τέρας; ἠχθῶν ἐτυχεῖς ἢ κόλασιν θλίψεως.

B'

Μία ημέρα ἐν Μαδέρᾳ.

Κατὰ τὴν πρᾶκτον τῆς εἰς Μαδέραν ἀφίξεως μας ἡ τοῦ Οὐιλιέλμου ἀγαλλίασις ἦτο πλήρης ἀδημονίας, καὶ σπασμῶδης πλέον κατέστη. Ὀμίλει μετὰ φωνῆς διακεκομμένης, ἑκατοντάκις τῆς ἡμέρας ἐκλείετο ἐν τῷ θαλαμίσκῳ του καὶ ἑκατοντάκις ἀνέβαινε ἐπὶ τοῦ καταστρώματος. Πολλὰκις ἐντὸς τῆς ἡμέρας συνεβουλεύθη τὸ ὠρολόγιόν του, ἔφαγε μετὰ τῶν ἄλλων, ἀλλ' εἰς οὐδένα βεβαίως θὰ ἠδύνατο νὰ εἶπῃ μετὰ τίνος ἔπιεν ἢ ἔφαγε. Διήλθε τὴν νύκτα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος.

Τὴν πρώτῃν τῆς 17ης ἄπαντες οἱ ἐπιβάται ἠγέρθησαν οἰονοεῖ καταβιβρωσκόμενοι ὑπὸ τῆς αὐτῆς περιεργίας, νὰ ἴδωσι γῆν καὶ ἰκθῶσιν ἀπὸ τῆς μακροχρόνου ναυτίας. Ὁ Οὐιλιέλμος ἦτο ἀπὸν καίτοι δὲ ὀλίγον ἐγίνωσκον αὐτόν, ἐνόησα τὸ αἷτιον τῆς ἀπουσίας ταύτης. Οὗτος παρετήρει βεβαίως τὴν γῆν ἐκ τοῦ παραθύρου τοῦ θαλαμίσκου του, ἔχων μᾶλλον ἡμῶν περιωρισμένον ὀρίζοντα, ἀλλὰ βλέπων αὐτὸν μόνος, μὴ ἀκούων τὴν πέριξ αὐτοῦ ὀχληρὰν πληθὺν τῶν ἀδιαφόρων καὶ μὴ ταρραττομένης τῆς ἀρμονίας τῆς καρδίας αὐτοῦ ὑπὸ τῆς φλυαρίας τῶν βεβήλων.

Κατὰ τὴν πρώτῃν ἐμφάνισιν ὁ πρᾶξις τῆς Μαδέρης ἐφαίνετο μᾶλλον σκηνὴ τοῦ δαντείου Ἄδου. Γιγαντιαῖοι ὄγκοι μελκνῶν βασιλατῶν καὶ ἀποτόμων κρημνῶν, τοὺς πόδας ἐχόντων ἐν τῇ θαλάσῃ, δυσειδῶν, ἄνευ χλόης, ἄνευ μιᾶς οἰκίας καὶ τὰ ἀφρίζοντα ὕδατα θραυόμενα ψοφῶδως ἐνώπιόν των. Πλησίον τῆς παραλίας διεσπαρμένα νησίδια ἐπ' ἴσης μελανᾶ, ἄνευ δένδρων, ἄνευ ἀνθέων κκτεσκαμμένα ὑπὸ τῶν κυμάτων, συντετριμμένα καὶ κατακεκομμένα ὡς ἐρείπια κόσμου ὑπὸ πυρὸς καταστραφέντος. Ἀφικόμεθα εἰς *Ponto Saó Lourenco*, ἀριστερόθεν ἐνεφανίσθησαν αἱ τρεῖς νῆσοι, αἱ φέρουσαι ἐν τῷ ὀνόματι τὴν ἀπλὴν πλὴν καὶ λυπηρὰν ἱστορίαν αὐτῶν «*Desertas*» (ἔρημος) μετὰ ὀλίγα λεπτὰ διήλθομεν ἀκρωτήριο βασάλτου, ὀγκωδέστερον τῶν ἄλλων τὸ *Cado Garajó*. Τὸ ἀκρωτήριο ἐκεῖνο ἔφριζε τὰ ὄρια τοῦ παραδείσου.

Ἀφ' οὗ διήλθομεν τὸ *Cado Garajó*, ἄρωμα ἠνθισμένου κήπου σὺν τῇ τῆς ξηρᾶς αὐρᾶ προσέβαλε τὰς ἡμετέρας αἰσθήσεις· καὶ ἡ γῆ αὕτη ἦτο θέλητρον, μεδιόμα κήπων καὶ ἐπαύσεων, χλοαζόντων ἄγρων καὶ ποικίλων δασῶν· στέφανος τῶν ἀνθέων ὄλων, μίξ ἐκ τῶν εἰκόνων ἐκείνων τῶν ζωογονουσῶν τὴν τοῦ ἀνθρώπου καρδίαν καὶ ἀναγκαζουσῶν αὐτὴν ἵνα ἐκ βέθους ἀναπνεύσῃ.

(ἔπεται συνέχεια)

ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΦΡΟΣΥΝΗΣ

(Μάθημα τοῦ κυρίου Ball ἐν τῇ ἱατρικῇ τῶν Παρισίων Σχολῇ).

Κατὰ τὰ παρελθόντα τρία ἔτη τὸ μάθημα ἡμῶν περιστρέφη περὶ τὰ ἀφορῶντα τὴν φρενοβλάβειαν, ἐλάχιστα δὲ ταύτης σημεῖα ἔμειναν ἀνεξερευνήτα.

Ἐν τούτοις παμμέγιστον ταύτης τμήμα διέμεινε ἀγνωστον ἡμῖν, καθότι μόλις ἐθίξαμεν αὐτοῦ· τοῦτο δ' εἶναι ἡ μεθοριακὴ ζώνη ἢ διαχωρίζουσα τὸν φρενήρη ἀπὸ τοῦ παράφρονος.

Τὸ κοινὸν ἢ μᾶλλον οἱ μῦσται τῆς ἐπιστήμης, οἱ οὐδέποτε τὴν φλοῖαν ἀσύλου φρενοβλαβῶν διελθόντες, νομίζουσιν ὅτι ἀκριβῆς μαθηματικὴ γραμμὴ διακρίνει τὸν ὄρθος τὰς φρένας ἔχοντα ἀπὸ τοῦ παράφρονος, ὅτι ἀφ' ἐνὸς ὑπάρχει ἡ ἀλήθεια, ἀφ' ἑτέρου ἢ πλάνη, ἐντεῦθεν ἢ παραφροσύνη, ἀφ' ἑτέρωθεν ἢ ὀρθοφροσύνη, ἐν ἄλλαις λέξεσι, παραδέχονται ὅτι ἢ εἶναι τις παράφρων, ἢ δὲν εἶναι· αἱ ἀπλούσταται ἀλλ' ἐντελῶς ψευδεῖς ἰδέαι αὐταὶ εὐχαριστοῦσι μόνον τοὺς ὑπὸ μίαν ἔποψιν ἐξετάζοντας τὰ πράγματα. Οὕτως εὐκόλως ἐννοεῖται διακρί, τοσαύτην πρὸς ταύτας τρέφει ἀγάπην τὸ κοινόν, καὶ τοσαύτην ἔχουσι ἐπιροήν. Ἐπὶ τοιαύτης ἐμπνεόμενος ἰδέας διάσημός τις ῥήτωρ ἔλεγεν ἄλλοτε, ὅτι ἤρκει τετάρτου μόνον συνδιάλεξις μετὰ τινος ἀνθρώπου, ὅπως ἐννοήτῃ ἂν οὗτος ἦτο φρενοβλαβῆς ἢ ὑγιεῖς εἶχε τὰς φρένας.

Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σᾶς ἀνακοινώσω ἱστορικόν τι γεγονός. Πρὸ ἡμισέως αἰῶνος ἀπὸ τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου Φιλίππου ἀπεστάλη ὁ στρατηγὸς κόμης de la Rue νὰ διαπραγματευθῇ συνθήκην τινὰ μετὰ τοῦ Μαρόκου, δι' ἧς ἐχρημάσσοντο τὰ δυτικὰ τῆς Ἀλγερίας ὄρια. Ἐγένετο δεκτὴ γραμμὴ τις ἣτις ἀρχομένη ἀπὸ τῆς Μεσογείου εἰσέδυσεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας· ἀλλ' ἀπὸ τίνος σημείου, τῇ κοινῇ συναίνεσει ἐγκατελείφθη ἀμφίβολον τὸ ὄριον, διότι κατὰ τοὺς δίσχυρισμούς τῶν Μαροκίων πέραν τούτου ὑπῆρχεν ἔρημος ἀοίκητος. Ἡ ὑπουλότης τῶν Μουσουλμάνων ἐθιμάμβυσσε τῆς γαλλικῆς εὐφυΐας τοῦ ἡμετέρου πράκτορος, ἐπειδὴ καθ' ἃ σήμερον γινώσκουμεν, ἡ λεγομένη ἀοίκητος αὕτη χώρα, κατοικεῖται ὑπὸ πληθυσμοῦ ἐξακοσίων χιλιάδων ψυχῶν.

Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῇ μεταξὺ τῆς παραφροσύνης καὶ τῆς ὀρθοφροσύνης χώρας, ἣτις κοινῶς μὲν νομίζεται ἀοίκητος, ἀλλ' ὅμως περιέχει οὐχὶ ἴσως ἐξακοσίας χιλιάδας, ἀλλὰ πολλὰ ἑκατομμύρια κατοίκων. Ἐπιθυμῶ νὰ καθοδηγήσω ὑμᾶς μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς ἀξίας μελέτης ταύ-

της χώρας, όπως σπουδάσητε τὴν φυσιογνωμίαν, ἐξετάσητε τὰ ἦθη καὶ ἐξακριβώσητε τοὺς χαρακτῆρας.

Ἰσπανικὴ τις παροιμία λέγει.

de medico, poeta, y loco
Todos tenemos un poco

«ὅλοι εἴμεθα ὀλίγον ἰατροί, ποιηταὶ ἢ τρεῖλλοι»

Πράγματι δὲ ὀλίγοι ἀνθρώποι δύνανται νὰ καυχήθωσιν ὅτι καθ' ὅλον τὸν βίον των πικροκλούθησαν τὴν εὐθεῖαν γραμμὴν, καὶ ὅτι ἡ διαγωγὴ των οὐδέποτε παρεξέκλινε τῶν ὑπὸ τῆς φρονήσεως παρασκευασμένων.

Ὁ εὐφυὴς ποιητὴς δὲ τὰς μνίνας τοῦ Ρολάνδου διηγηθεὶς, περιγράφει ὅτι δ' ἐπιπότης Ἀστόλφος δι' ἐκτάκτου εὐνοίας μετηνέχθη εἰς τὴν σελήνην (ὅπου ὡς γνωρίζετε, εὐρίσκονται αἱ φρένες τῶν *σεληνιαζομένων*) ὅπως ἀνεύρη ἐκεῖ καὶ μεταφέρει εἰς τὴν γῆν τὰς φρένας τοῦ ἐνδόξου ἐξαδέλφου του. Ἐδεξιώσατο δ' αὐτὸν ἐκεῖ σεβαστὸς τις γέρων, ὅστις ἦτο δ' ἀπόστολος ἄγιος Ἰωάννης, ἀφοῦ δὲ περιηγήθη μετ' αὐτοῦ πάντα τὰ θαυμασία τῆς χώρας, τὸν ὠδήγησε καὶ εἰς οἶοναί τινα ἀποθήκην ἢ φαρμακεῖον, ἐν ᾧ ἀναρίθμητοι φιάλαι εὐρίσκοντο τεθειμέναι ἐν τάξει, ἐκάστη δ' αὐτῶν περιεῖχε τὰς φρένας θνητοῦ τινος ἐκ τῶν ἐνταῦθα ὑπαρχόντων, ἐπιγραφή δὲ ἐφ' ἐκάστης ἐδήλου τ' ὄνομα τοῦ κατόχου αὐτῶν. Ἀναζητῶν τὰς φρένας τοῦ ἐξαδέλφου του, δ' Ἀστόλφος ἐξεπλάγη ἢ μᾶλλον ἐσκανδαλίσθη ἀνευρών φιάλην φέρουσαν ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς *Φρένες τοῦ Ἀστόλφου*. «Πῶς! ἀνέκραξε. Δὲν εἶμαι ὅμως παράφρων, ἐννοῶ κάλλιστα ὅτι ὑγιεῖς ἔχω τὰς φρένας». Ἠσύχασε, εἶπεν αὐτῷ ὁ ἄγιος Ἀπόστολος, ἐπειδὴ δὲ ἡ θεία Πρόνοια σ' εὐνοεῖ, ἀνοίξον τὴν φιάλην ταύτην καὶ ἀνάπνευσον τὸ περιεχόμενον», δ' Ἀστόλφος ὑπήκουσε, μόλις δ' ἀνέλαβε τὰς φρένας του, ἐνόησε ὅτι καθ' ὅλον τὸν βίον του ἀνοησίας μόνον διέπραττεν.

Ἄλλὰ τοιοῦτου εἶδους μανίαι ἐνδιαφέρουσι τὸν ἠθικὸν φιλόσοφον, ἐνᾧ ἐγὼ ἐπιθυμῶ νὰ λαλήσω πρὸς ὑμᾶς ὡς ἰατροί.

Προτίθεμαι ν' ἀποδείξω ὑμῖν, ὅτι πλεῖστοι ἐκ τῶν συμπολιτῶν μας οὐκ καθ' ἐκάστην συναντῶμεν καὶ παραγνωρίζομεν ἐν ταῖς δημοσίαις ὁδοῖς, ἐξεταζόμενοι κατὰ τοὺς κοινοὺς τῆς διαγνωστικῆς κανόνας, δύνανται νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς παράφρονες, ἀλλ' ἐν τούτοις νομίμως ἐν οὐδεμίᾳ ἐποχῇ τοῦ βίου των δυνάμεθα νὰ περιορίσωμεν αὐτούς. Ὅπως δὲ βεβαιώσωμεν ἐν τάξει, διαφωτισώμεν δὲ συγχρόνως τὸ ἀντικείμενον τοῦ μαθήματος τούτου, ἀνάγκη νὰ διαχωρίσωμεν ἐπὶ τῆς ἐκτεταμένης ταύτης χώρας διαμερίσματά τινα, καὶ σημειώσωμέν τινες ἐκ τῶν κατηγοριῶν, ἐν αἷς δύνανται νὰ καταταχθῶσιν ἔκτακτοι, λαμπραὶ καὶ ἐκτάκτως πεπρωκισμένα εὐφυαί, αἵτινες ὅμως ἀφ' ἑτέρου εὐρίσκονται ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς ὀρθοφροσύνης. Ἀναμφήριστον βεβαίως τυγχάνει, ὅτι ἐκ τῶν *ὀρθοφροσούντων φρενοβλαβῶν*, ἂν τοιαύτη τις λέξις ἐπιτρέπεται μοι, μᾶλλον ἐνδιαφέρον-

τες εἶναι ἐκεῖνοι ὧν αἱ πράξεις καὶ οὐχὶ οἱ λόγοι προδίδουσι τὴν μανίαν.

Κατ' ἀξίαν ἡ πρώτη θέσις ἀνήκει τοῖς *παρορρωμένοις*: οὗτοι εἰσὶν ἀσθενεῖς (μεταχειρίζομαι τὴν λέξιν ὑπὸ ψυχικὴν σημασίαν), οἵτινες χωρὶς κατ' οὐδὲν νὰ παραβλαφθῇ ἡ κρίσις αὐτῶν, παρορρῶνται ὑπὸ παράφρονος θελήσεως καθιστάμενοι πολλακίς ἐγκληματῆται.

Τοιαῦται τινες παρορμήσεις ὅλως ἀκίνδυνοι ὑφίστανται πολλακίς. Ἀναμνησκόμεν τὴν ἀθῶαν μανίαν τοῦ διδάκτορος Johnson, διασήμευ συγγραφέως τοῦ τελευταίου αἰῶνος, ὅστις περιδιαβάξων εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Λονδίνου ἐμέτρει ἀνὰ μίαν τὰς δοκούς. Ὅτε δὲ ἐλησμένοι τινα ἐπκνήχοντο ὅπως ἄφηται αὐτῆς.

Εἰς τὸν ἀθῶον τοῦτον τύπον δυνάμεθα νὰ παραθέσωμεν ἑτέρους, ὧν αἱ ἀπικιτήσεις μόνον εἰς αὐτοὺς καθίστανται δυσάρεστοι. Ὑπάρχουσι πολλοὶ ἀνθρώποι ὅπως πρέπει καὶ κάλλιστα ἀνατεθραμμένοι, οἵτινες ἐν ἐκάστη στιγμῇ παρορρῶνται ὅπως τὰς χυδαιότερας προφέρωσι λέξεις: ὑπάρχουσιν εὐτεβέστατοι ἀνθρώποι, παρορρῶμενοι νὰ βλασφημῶσι. Τοιοῦτος ἦτο δ' Ἄγγλος συγγραφεὺς ἐπίσκοπος Butler, ὅστις καθ' ὅλον τοῦ βίου ὑπὸ τῆς παρορμήσεως ταύτης ἐταράττετο, κατάρθου δὲ διὰ τῆς σταθερᾶς θελήσεώς του νὰ τὴν ἀποφεύγῃ.

Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ παρορμήσεις ἐμβάλλουσαι εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν τοῦ ἀτόμου. Φίλος μου ἰατρὸς διηγήθη μοι, ὅτι μιᾶ τῶν ἡμερῶν ἐπεσκέφθη αὐτὸν ὅπως τὸν συμβουλευθῇ κύριός τις μέγα φέρων ὄνομα, ὅστις ἐπεθύμει νὰ νομφευθῇ νέαν χήραν. Ἡ δ' ἀξία καὶ ἡ περιουσία πᾶσαν κλίσει του νῦχαρίσται. «Ἄλλ' ἔλεγεν, ἀγαπητὲ ἰατρέ, μ' εἶναι ἀδύνατον νὰ νομφευθῶ, διότι ἡ μνηστῆ μου ἐπιθυμεῖ νὰ μεταβῶ πρὸς αὐτήν. Ἐπειδὴ δὲ κατοικεῖ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, πρέπει νὰ μεταβῶ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου: τοῦτο δὲ μοι εἶναι ἀδύνατον, διότι πάντοτε παρορρῶμαι νὰ ριφθῶ ἀπὸ τῆς θύρας τῆς ἀτμυμᾶξης. Προτιμῶ νὰ παρκαταθῶ τοῦ γάμου τούτου». Ἐσυμβούλευσαν αὐτὸν ὅπως συνειθιτῇ νὰ ταξιδεύῃ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου τοῦ περιζώνοντος τοὺς Παρισίους, ἀλλ' οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ ἐξακολουθήσῃ, εἰς δὲ τὸν πρῶτον σταθμὸν κατήρχετο φοβούμενος μὴ πάθῃ τι.

Αἱ τοιαῦται παρορμήσεις, αἵτινες εἰναι πολὺ συνηθέστεραι παρ' ὅσον νομίζεται, φέρουσιν ἡμᾶς ὅλως φυσικῶς εἰς τὴν ἀθησιν πρὸς αὐτοκτονίαν, ἣτις συχνότατα ἀναπτύσσεται ἐν ἀνθρώποις σώας ἔχουσι τὰς φρένας, παρορρῶσα αὐτοὺς εἰς αὐτοκτονίαν ἕνεκα μηδαμινῶν λόγων. Πλεῖστα ὅσα παραδείγματα μοι εἶναι εὐκόλον νὰ παραθέσω. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ εἶναι φανερόν, ὅτι εἴτε ἐξαλείφεται ἢ ἐξασθενεῖ ἐν ἐκ τῶν μεγίστων ψυχικῶν φαινομένων, τὸ ἐνστικτον τῆς ἰδιοσυντηρησεως.

Μετὰ ταύτην ἢ παρὰ ταύτην εὐρηταὶ ἢ πρὸς ἀνθρωποκτονίαν παρορμήσεις, ἣτις συχνότατα ἐπέρχεταί εἰς ἀνθρώπους κατὰ τὸ φαινόμενον σώας ἔχοντας τὰς φρένας. Γινώσκωμεν τὴν ἱστορίαν ὑποδηματοποιῦ τινος, ὅστις

μετέβη ἡμέραν τινὰ νὰ συμβουλευθῆ τὸν Moreau de Cours, διότι ἔλεγεν, ὁσάκις ἔκυπτε τὴν κεφαλήν ἠσθάνετό τι, ὕπερ ὧθει αὐτὸν νὰ δολοφονήσῃ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα του. Παραθέσωμεν τὴν ἐπώδυνον ἱστορίαν τοῦ Thonviat, ὅστις ὠθούμενος ὑπὸ τῆς ἀνάγκης νὰ δολοφονήσῃ γυναῖκά τινα μετὰ μακρὰς ταλαιψύσεις, ἐφόνησε κόρην, ἣν οὐδέποτε εἶχεν ἰδῆ, συναντήσας ταύτην ἐν τῷ μαγειρείῳ ἐστιατορίου τινός· θέλωμεν δ' ἰδῆ ὅτι αἱ τερατωδέστεραι τῶν παρορμήσεων δύνανται ν' ἀναφανῶσι εἰς τοὺς κατὰ τὸ φαινόμενον μᾶλλον ὀρθοφρονούντας.

Ἡ κλεπτομανία παρέχει ἡμῖν ἕτερον παράδειγμα. Ἡ πρὸς κλοπὴν μικροτάτων ἀντικειμένων διάθεσις· ἐκδηλοῦται πολλάκις ὡς ἀσθένεια, παρ' ἀνθρώποις οὓς ἡ κοινωνικὴ θέσις ἀπομακρύνει τοιούτων ταπεινῶν διαθέσεων. Φέρεται ὡς παράδειγμα περίφημος πολιτικὸς ἀνὴρ, εἰς τὰ ὑψηλότατα ἀξιώματα τῆς χώρας του ἀνεληθὼν, ὅστις ὁσάκις δειπνᾷ παρὰ τινι, συνοδεύεται πάντοτε ὑφ' ὑπηρετοῦ ἐντεταλμένου νὰ μεταφέρῃ οἴκοι τὰ ἀργυρᾶ σκεύη, ἅτινα πάντοτε κλέπτει ὁ κύριός του.

Ἄλλοι τινὲς κλεπτομανεῖς περιορίζονται εἰς τὸ νὰ κλέπτωσιν ὠρισμένα πάντοτε ἀντικείμενα, ὕπερ ἀπρδεικνύει τὴν μανίαν.

Ὁ Peddie διηγεῖται τὴν ἱστορίαν εὐσεβεστάτου τινός ἀνδρός, ὅστις εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ κλέπτῃ, ἀλλὰ μόνον τὰς ἀγίας Γραφάς. Ἐσυγχώρου αὐτῷ τὰ κλοπιμαῖα ὡς ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας μανίας, μετὰ τὴν ἐβδόμην ὅμως ὑποτροπὴν δικασθεὶς καταδικάσθη ἐπὶ κλοπῆ.

Ἔτερός τις κλεπτομανῆς ἔκλεπτε τοὺς κἀδους τῶν λευκαντριῶν, ἐπειδὴ δ' ἠγνόει τί νὰ τοὺς κάμῃ τοὺς ἐπεσώρευεν οἴκοι ἀνωφελῶς.

Τελευταίως μ' ἐσυμβουλευθῆ ἀσθενῆς τις, παρουσιάζων συγχρόνως πολλὰς νοσηματώδεις παρορμήσεις. Εἶναι τεχνίτης σπουδαίων προτερημάτων, γεννηθεὶς ἐν ταπεινῇ σφαίρᾳ, καὶ στοιχειωδεδεστάτης τυχῶν παιδεύσεως, κατορθώσας ὅμως διὰ τῆς δυνάμεως τῆς θελήσεως νὰ ὑψωθῆ ἀνωθεν τῆς θέσεώς του. Ἐνυμφεύθη νέος· ἀποκτήσας ἑνωρὶς τέκνα, κατεπληρώθη φροντίδων. Ἦναγκάσθη νὰ διπλασιάσῃ τὸ θάρος του, καὶ κατὰ τὸ τριακοστὸν ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας, χωρὶς προφανοῦς τινος ἀσθενείας, τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἐκάμφθη. Ἠρξάτο παρορμώμενος ὑπὸ περιέργων ἀπειτήσεων, εἰς ἃς μὲν διὰ τῆς θελήσεως ἀντίστατο. Ἐὰν ἔβλεπε κάτοπτρόν τι, ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ τὸ κατασυντρίψῃ δι' ἐνὸς γρονθοκοπήματος· ἂν εὗρίσκετο παρὰ τι παράθυρον, ἠσθάνετο ὅτι ἔπρεπε νὰ ῥίψῃ ἐαυτὸν ἐκεῖθεν κάτω. Ἄν ἐλάμβανε χαρτονομίσματά τινα, ὡς ἀντίτιμον τῆς κοπιώδους ἐργασίας του, παρωρμᾶτο νὰ σχίσῃ ταῦτα καὶ τὰ ῥίψῃ εἰς τὸν ἀνεμον. Ἐπὶ τέλους ἐπικινδυνωδέστεραι ἄλλαι διαθέσεις κατέλαβον αὐτόν. Ἐκάστην στιγμὴν ἠσθάνετο ἑαυτὸν παρορμώμενον νὰ κατασφάξῃ τὰ τέκνα του. Ἡ μικρότερα του κόρη προσβληθεῖσα ὑπὸ διφθερίτιδος ἀποθνήσκει. Κατὰ τὴν τελευταίαν νύκτα ἠγγύπησε παρὰ τὸ λίκνον αὐτῆς καὶ

κατὰ τὰς ἰδίας του φράσεις ἀκαθ' ἦν στιγμὴν προστηχόμεν τῷ Θεῷ, μετὰ ἀφθόνων δακρύων, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ σώσῃ τὸ τέκνον μου, ἠσθάνομην τὴν ἀποτρόπαιον ἐπιθυμίαν, νὰ τὸ λάβω ἐκ τοῦ λίκνου καὶ τὸ ῥίψω εἰς τὸ πῦρ. Αἱ φοβεραὶ διαθέσεις αὗται ἐπολλαπλασιάσθησαν τοσοῦτον, ὥστε κατέστη αὐτῷ ἀνυπόφορος ὁ βίος, πολλάκις δ' ἀπεφάσισε νὰ αὐτοκτονήσῃ. Τέλος τὴν τελευταίαν φροντὴν καθ' ἣν ἦλθε νὰ με συμβουλευθῆ, μ' εἶπεν, ἀφοῦ με διηγῆθῃ τὰ βέβαιά σου. «Καθ' ἦν στιγμὴν σὰς ὀμιλῶ, αἰσθάνομαι μεγίστην εὐχαρίστησιν νὰ σὰς στραγγάλισω· ἀλλὰ κρατῶ ἐμαυτόν». Ἡ εἰλικρινὴς αὕτη ὁμολογία προερχομένη ἐξ ἀνδρός ἠρακλείου βώμης μ' ἐνέβαλεν εἰς σκέψεις. Ἐκτοτε δὲν ἐπανεῖδον αὐτὸν πλέον, ἀγνοῶ δὲ τί ἀπέγινε. Τὸ περίεργον ὅμως εἶναι ὅτι ὁ ἀνθρωπος οὗτος οὐδέποτε διέπραξε καταδικωτέον τι, διέμεινε καὶ τότε ὀρθοφρονῶν, συγκρατῶν ἑαυτὸν κατὰ τὰς ἐπικαίρους στιγμάς. Εὗρίσκετο πρᾶγματι οὗτος ἐπὶ τῶν ὀρίων τῆς παραφροσύνης.

Μεταβῶμεν ἤδη εἰς ἑτέρου γένους παρατηρήσεις.

Οἱ εἰς τὰ θεῖα ἑκδοτοὶ σπουδαιοτάτην κατέχουσι θέσιν μεταξὺ τῶν φρενοβλαβῶν. Δὲν ἐπιμένω ἐφ' ὄλων τῶν ἀνοησιῶν τῶν ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος παραχθειςῶν· δὲν ἔβλω περιγράψῃ τὴν ἱστορίαν πασῶν τῶν τερατωδῶν αἰρέσεων ἃς ἐκυφόρησεν ὁ φανατισμός. Ὁφείλω ὅμως νὰ συστήσω ἡμῖν, ὅτι οἱ ἀνθρωποὶ οὗτοι, οἱ τὰ περιεργότατα πιστεύοντες ἐν τῇ πράξει, εἰσὶ λίαν νοήμονες, γνωρίζουσι δὲ καλῶς τίνι τρόπῳ κερδαίνεται τὸ χροῖμα, ὕπερ δεικνύει ἀναμφιβόλως τὴν ὑγείαν τῶν φρενῶν αὐτῶν. Μᾶλλον ὅμως ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι αἱ τοιοῦτου εἴδους ἰδέαι δύνανται ἐπὶ πολλὸν χρόνον νὰ διαμείνωσιν οὕτως εἰπεῖν λανθάνουσαι, ἔκτακτον δὲ μόνον συμβεβηκὸς νὰ τὰς φέρῃ εἰς φῶς.

Ἴδου δὲ ἐν τοιοῦτον παράδειγμα. Πρὸ τινων ἐτῶν ἐν Neuchâtel ἀπέθανε γέρων συμβολαιογράφος, ὅστις κατὰ τὸν βίον του ἐθεωρεῖτο δικαίως ὡς τιμιώτατος καὶ εὐθύτατος· ἦν δὲ εὐσεβεστάτος, θεωρούμενος καὶ μετὰ τινὰς ἐκτάκτους παρεκτροπὰς, ὡς φρονιμώτατος ἀνὴρ· ἀπεβίωσε τέσσαρα ἔτη πρὸ τῆς γυναίκος του, μετὰ δὲ τὸν θάνατον ταύτης οἱ κληρονόμοι εὗρον κεκλεισμένον φάκελλον, ὅστις ἔπρεπε ν' ἀποσφραγισθῆ, μόνον μετὰ τὸν θάνατον τῶν δύο συζύγων. Ἀποσφραγισθέντος δέ, εὗρέθη ἐν αὐτῷ τὸ ἀκόλουθον συμβόλαιον.

Συμβόλαιον Ἐταιρείας. Μεταξὺ τοῦ κυριάρχου Θεοῦ, αἰωνίου παντοκράτορος καὶ πανσόφου ἀφ' ἐνός,

Καὶ τοῦ ὑποφαινομένου, Ἰσακκ Vuagneux, συμβολαιογράφου, τοῦ εὐτελοῦς καὶ ταπεινοῦ ὑπηρετοῦ καὶ ζηλωτοῦ λατρευτοῦ του ἀφ' ἑτέρου· ἐγένετο καὶ κατεχωρήθη τὸ ἀκόλουθον ἐταιρικὸν συμβόλαιον, οὗτινος τὸ περιεχόμενον ἔχει ὡς ἑξῆς:

"*Άρθρον πρῶτον.* Ὁ συνεταιρισμὸς οὗτος σκοπὸν ἔχει τὸ ἐμπόριον διὰ τῆς προβλέψεως ὑγρῶν.

"*Άρθρον δεύτερον.* Ὁ ἀξιοσεβαστότατός μοι καὶ πολυεὐπλαχνος συνεταιρὸς, θέλει ἀξιώσει, ὡς χρηματικὴν κατάθεσιν, νὰ καταβάλῃ τὴν εὐλογίαν του ἐπὶ τῆς ἐπιλαμβανομένης ἐργασίας, εἰς τόσον ποσὸν ὅσον ἤθελε νομίσῃ τοῦτο σύμφωνον ταῖς πατρικαῖς του ἐπιβλέψεσι, καὶ τῇ ἐκτελέσει τῶν ἀμεταβλήτων διαταγμάτων τῆς αἰωνίου αὐτοῦ σοφίας.

"*Άρθρον τρίτον.* Ἐγὼ δὲ ὁ ὑποφαινόμενος, Ἰσαὰκ Vuagueux, ὑπόσχομαι ἐν τῇ Ἐταιρείᾳ ἢ συμβάλλομαι, νὰ καταθέσω πάντα τ' ἀναγκαῖα κεφάλαια· νὰ ἐνοικιάσω τὰς οἶναποθήκας, νὰ τελέσω ἀγοραπωλησίας, νὰ τηρῶ τὰ κατάπτιχα, ἐν μιᾷ λέξει, ν' ἀφιερῶσω τὸν χρόνον μου, τὴν ἐργασίαν μου, καὶ πάντα τὰ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ μου κεφάλαια, διὰ τὸ καλὸν καὶ πρὸς ὠφέλειαν τῆς θείας εὐλογίας, τὰ πάντα εὐσυνειδήτως καὶ τιμῶς.

"*Άρθρον τέταρτον.* Τὰ καλῶς τηρούμενα βιβλία θέλουσι δηλοῦ πάσας τὰς γινόμενας πράξεις, τὰ δὲ εἰς τὸ δοῦναι καὶ λαβεῖν τῶν λογαριασμῶν ἀναφερόμενα ποσά, μετὰ τῶν κερδῶν αὐτῶν, θὰ ἰσολογίζωνται κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου ἐκάστου ἔτους, ὅτε θέλει τελεῖται ἡ τοικύτη πράξις.

"*Άρθρον πέμπτον.* Τὰ καθαρὰ κέρδη θέλουσι διαμοιράζεσθαι ἐξ ἡμισείας μετὰ τὸ παντοδυνάμου συνετρίου μου καὶ ἐμοῦ.

Παραλείπομεν τὰ λοιπὰ ἄρθρα τοῦ περιέργου τούτου συμβολαίου.

Ἐν συνόψει, ἀπέληξε νὰ καταβάλῃ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν 7323 φράγκα καὶ 35 ἑκατοστά, ἀπερ ἐδόθησαν τοῖς ἰθαγενέσι τοῦ Neuchâtel.

Ὁ ἰατρὸς Chatelain εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλω τὴν περιέργον ταύτην ἐξιστῆρησιν, παραδέχεται ὅτι ὁ συμβολαιογράφος εἶχε σώας τὰς φρένας του, ἀλλ' ὅτι περιέργως μόνον ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ τὰ αἰσθήματα τῆς φιλανθρωπίας του. Παραδεχόμεθα τούναντίον ὅτι ὁ κ. Ἰσαὰκ εὕρισκετο ἐπὶ τῶν δρίων τῆς παραφροσύνης, καὶ ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου εὕρισκόμεθα ἀπέναντι λανθανούσης τινὸς φρενοβλαβείας, κεκρυμμένης εἰς τὰ μυχιαῖα τὰ τοῦ ἀνθρώπου, σπανίως δὲ ἀναδεικνυομένης εἰς τὴν ἐπιφάνειαν.

Παρὰ τοῖς εἰς τὰ *θεῖα ἐκδοτοῖς*, ἔρχονται οἱ *πιοκατελημμένοι*. Εἰς αὐτοὺς ἡ αὐτὴ λέξις, ὁ αὐτὸς τύπος, ἡ αὐτὴ ἰδέα παρουσιάζεται πάντοτε αὐτομάτως. Ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις εἰς πόσον ἀνοήτους πράξεις φέρει ἢ τυραννία αὕτη τῶν διανοητικῶν παρορμήσεων.

Νέος τις, κατὰ τὰς σπουδὰς του, ἀκούσας ἡμέραν τινὰ φίλων του ἀστευομένων ἐπὶ τῇ εἰς τὸν ἀριθμὸν δέκα τρία ἀποδιδόμενη κακῇ σημασίᾳ, κατέστη θύμικ προκαταλήψεως, ἀναγκαζούσης αὐτὸν νὰ προσφέρῃ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν διανοητικὴν τινα εὐχὴν. *Θεὸς δέκα τρία! αἰώνιος δέκα τρία! ἄπειρος δέκα τρία!* Ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς σπουδὰς του καὶ νὰ ταρῇ εἰς τὴν ἐπαρχίαν του.

Ἄλλος ἀνὴρ ὑγιέστατος καὶ σώας ἔχων τὰς φρένας ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀναγνώσεως· διότι μόλις στρέφει μίαν σελίδα, νομίζει ὅτι ὑπερπηδήσῃ μίαν, ἄρχεται δὲ ἐκ νέου χωρὶς νὰ δύναται νὰ προχωρήσῃ.

Ἄλλος τις δὲν δύναται εἰσερχόμενος εἰς τι δωμάτιον νὰ μὴ μετρήσῃ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ εὕρισκόμενα ἀντικείμενα, ἀπὸ τῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐρριμμένων βιβλίων μέχρι τῶν κομβίων τοῦ μετ' αὐτοῦ συνδιαλεγόμενου. Αἱ τοιοῦτου εἶδους πνευματικαὶ τάξεις συνορεύουσι μετὰ τῆς ἐπ' ἀμφιβολία παραφροσύνης, ἥς τινος πρὸ τινος χρόνου ὑπέδειξα ὑμῖν ἀξιοσημείωτον παράδειγμα. Προῦκειτο περὶ νέου τινὸς ὑπκλήλου ἐν τινι τραπέζῃ, διάγοντος τακτικώτατον βίον, καὶ ἐκτελοῦντος ἀκριβέστατα τὰ καθήκοντα αὐτοῦ, ὅστις ὅμως πρὸ ὀκταετίας ἀμφέβαλλε περὶ τῆς ὑπάρξεώς του καὶ τῶν περὶ αὐτῶν ἀντικειμένων. Τυραννόμενος ὑπὸ τῆς φρικτῆς ταύτης διαθέσεως τοῦ πνεύματος, ἤλθε παρακαλῶν με νὰ τὸν ἐγκλείσω εἰς τι φρενοκομεῖον· ἐνόει λοιπὸν κάλλιστα τὴν διανοητικὴν του κατάστασιν. Ἐν τούτοις δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ εἴπωμεν ὅτι εὕρισκετο ἐπὶ τῶν δρίων τῆς παραφροσύνης;

Πρὸς τοὺς τοιοῦτου εἶδους ἀσθενεῖς παρεμφέρουσιν οἱ Ἰλιγγιῶντες. Νομίζω ὅμως ὅτι ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ταύτην λίαν ἀνάρμοστον, εὐνόητον ὅμως, πρέπει νὰ περιλάβωμεν καὶ τοὺς πάσχοντας ἀγοραφοβίαν καὶ τοποφοβίαν, ἀσθενείας ἀπαντώσας παρ' ἀνθρώποις σώας ἔχουσι τὰς φρένας.

Τοιοῦτον περιέργον παράδειγμα ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Cabadé. Ὁ ἀθηνῆς, εὐφυέστατος ἀνὴρ, ἰκανώτατος ἐν ταῖς ἐργασίαις του καὶ ἀγαπῶν ἐν ταῖς συνδιαλέξεσι, καθίστατο πολλάκις ἀνίκανος εἰς ἐκτέλεσιν τῶν κοινοτάτων πραγμάτων. Ὅπως διέλη τὴν φλοιὰν δωματίου τινὸς, ἔπρεπε νὰ ὠθήσασιν αὐτὸν ἐκ τοῦ ὄπισθεν, ὅπως ἐγερθῇ ἐξ ἀνακλίντρου ἐφ' οὗ ἐκάθητο ἔπρεπε νὰ τὸν σύρῃ τις διὰ τῆς χειρός. Ἴνα ὑπερπηδήσῃ καθ' ὁδὸν φανταστικὸν τι ἐμπόδιον, ἔπρεπε νὰ ἐπαναλάβῃ πολλάκις τὸν δρόμον του. Ἐν τούτοις ἂν κατὰ τὰς ἰσχυροτέρας τοῦ ἀμφιβολίας, ἔβλεπεν ὅτι παρετηρεῖτο, μετὰ μεγίστης ἐπιτηδειότητος ἐπλάνα τοὺς θεατὰς. Ἄν, παραδείγματος χάριν, ἠναγκάζετο νὰ κατέλθῃ ἐξ ἀμάξης εἰς ἡν πρὸ μικροῦ ἀνῆλθε, προσεποιεῖτο ὅτι τοῦ ἔπεσέ τι, ἢ ὅτι παρετήρησε λάθος τι τῆς ἀμάξης.

Πρὸ δύο ἐτῶν, ὁ ἀσθενὴς ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς τὸν στρατὸν ὡς ἑφεδρὸς ἐπὶ εἴκοσι ὀκτὼ ἡμέρας. Πραεκάλεσε τὸν ἱατρὸν του νὰ ἐνεργήσῃ νὰ ἐξαίρεθῇ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης. Οὗτος προσεκάλεσε τοὺς δύο στρατιωτικοὺς συναδέλφους, τοὺς ἐν τῇ τοιαύτῃ περιπτώσει ἀποφαινομένους, νὰ προγευματίσωσι παρ' αὐτῷ μετὰ τοῦ ἀσθενοῦς. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς εὐωχίας ὁ κ. X. ἦτο τόσον χάριεις καὶ εὐφυής, ὥστε οἱ ἱατροὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του, ἠρώτησαν τὸν συνάδελφόν των ἂν δὲν ἤθελε νὰ τοὺς ἀπατήσῃ. Ἀντὶ πάσης ἄλλης ἀπαντήσεως ὠδήγησεν αὐ-

τούς εἰς τὸ παράθυρον τοῦ γραφείου του, δι' οὗ ἔβλεπον τὴν λεωφόρον δι' ἧς ἔμελλε νὰ διέλθῃ ὁ κ. Χ. ἐκεῖθεν εἶδον αὐτὸν κατελιγμένον ὑπ' ἀπιστεῦτου ταραχῆς, μὴ δυνάμενον νὰ διέλθῃ, ἐν δένδρον, ἕνα λίθον ἢ τὴν σκιάν οἰκίας τινος, εἰμὴ μετὰ πολλὰς ἀναβολὰς. Ἐπανήρχετο ὄπισθεν, ἐπανελάμβανε τὸν δρόμον ὅπως ὑπερπηδήσῃ τὸ ἐμπόδιον καὶ ἐπανήρχιζε πάλιν.

Οἱ τοιοῦτοι εἶδους ἀσθενεῖς συγγενεύουσι μετὰ τῆς ἀναριθμήτου καὶ ἀνυποφόρου δριάδος τῶν *Υποχονδριακῶν*. Ὄταν ἡ ὑποχονδρία ὑπερβῇ ὄρια τινά, καθίσταται ἀληθὴς φρενοβλάβεια. Πάντες οἱ ἰατροὶ παρετήρησαν ὅτι ἐπὶ τῶν ὑγιεστάτων ἀνθρώπων ἀνεπτύχθησαν ἀντιλήψεις ὅλως παράφρονες περὶ τῆς υγείας των. Παραθέσωμεν ἕν παράδειγμα. Κυρία τις παρουσιάζεται εἰς γνωστότατον εἰδικὸν ἰατρὸν καὶ λέγει αὐτῷ· «Κύριε ἔρχομαι νὰ σὰς συμβουλευθῶ διὰ μίαν ἀσθενεῖαν τοῦ προστάτου ἀδένοσ. — Ἀλλὰ Κυρία! λέγει αὐτῇ ἐκπεπληγμένος ὁ ἰατρός, τοιοῦτον ἀδένα δὲν ἔχετε! — Πῶς! Κύριε, ἀπαντᾷ, ἡ Κυρία μετὰ περιφρονήσεως, δὲν ἔχω τοιοῦτον ἀδένα! Ἐγὼ ἀνέγνων σύγγραμμα τῶν ἀσθενειῶν τοῦ προστάτου ἀδένοσ, αἰσθάνομαι δὲ ὅλα τὰ συμπτώματα!»

Κύριοι, σπεύσωμεν. Ἐπεθύμουσιν νὰ λαλήσω ὑμῖν περὶ τῶν *ἐκκεντρικῶν*, τῶν *εὐρεθίστων*, τῶν ἐκ γήρκετος *μοραιομένων*, τῶν *ἐφρευετῶν*, καὶ πολλῶν ἄλλων κατηγοριῶν ἡμιφρενοβλαβῶν, παρέρχομαι ὅμως αὐτὰς ὅπως ἕνασχοληθῶ κυρίως περὶ τῶν *παρалоιζομένων*.

Κύριοι! δικαίως ὁ ἐξαίρετος φίλος μου ἰατρός Luys ταξινομεῖ εἰς ἰδίαν τάξιν τοὺς παραλογοζόμενους. Ἀναμφιλέκτως οἱ *παρалоιζομοί* δεικνύουσι πάντοτε πνευματικὴν ἀσθενεῖαν ἐπηρεάζουσιν πᾶσαν τὴν κατάστασιν τοῦ ἀσθενόσ.

Ἐπὶ τὴν ἔποψιν ταύτην ἀνάγκη νὰ δρίσωμεν δύο τάξεις· οἱ μὲν διατηροῦσι τὴν ἀναγκαίαν ἰσορροπίαν ὅπως κρίνωσι τοὺς παραλογοζομους των, οἱ δὲ πᾶσχουσι πᾶσαν τὴν ἐπιρροὴν αὐτῶν· οἱ πρῶτοι εὐρηνται ἐπὶ τῶν δρίων τῆς παραφροσύνης, οἱ δεῦτεροι ὑπερεπήδησαν ταῦτα ἐντελῶς.

Μεταξὺ τῶν παραλογοζομένων, ἀλλὰ πλήρη ἐχόντων συνείδησιν καταλέγεται καὶ ὁ νέος ὄντινα θέλω σὰς παρουσιάσει μετὰ τὸ τέλος τῆς παρούσης ἡμιλίαι. Εἶναι ἐκ τῶν εὐφρεστέρων χημικῶν, ὅστις κατέγεινε νὰ λύσῃ ἐν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων βιομηχανικῶν προβλημάτων· ἠθέλησε νὰ δημιουργήσῃ νέαν μέθοδον χρυσώσεως. Ἐνεκα δὲ τῆς εἰσπονοῆς τῶν κατὰ τὰ χημικὰ αὐτοῦ πειράματα ἐξεταζομένων οὐσιῶν, προσεβλήθη κατ' αὐτὸν ἡ υγεία του. Ἦρξατο ἀκούων φωνὴν τινὰ ἣτις ἔλεγεν αὐτῷ· «*Ἀπέλθε ἐξ αὐτοῦ τοῦ μέρουσ*. Μετὰ ταῦτα ἤσθάνθη μυρμηκιάσεις καὶ κεντήματα εἰς πολλὰ τοῦ σώματός του μέρη, τέλος δέ, ἀπὸ τινος καιροῦ νομίζει ὅτι ἀναπνέει διαρκῶς *ὑδροκυανικὸν ὀξεί*. Ὅπως ἀπαλλαγῇ τῶν παραλογοζομῶν τούτων, ὧν ἐννοεῖ τὸν φανταστικὸν χαρακτῆρα, ἀλλ' οἷτινε; δικαίως ἀνη-

σχοῦσιν αὐτόν, ἐζήτησε νὰ γίνῃ δεκτὸς ἐν φρενοκομείῳ ὅπως τακτικὴν ἀκολουθήσῃ θεραπείαν. Εἶναι λοιπὸν ἐν συνειδήτῃ παραλογοζόμενος, εὐρισκόμενος ἐν τοῖς δρίοις τῆς παραφροσύνης· διότι συνήθως, ἀσθενῆς τις, ἀφοῦ ἐπὶ πολλὸν χρόνον ἀντέστη εἰς τοὺς παραλογοζομους του, ἐπὶ τέλους πιστεύει εἰς αὐτούς καὶ καθίσταται πράγματι παράφρων.

Ἐπάρχουσιν ἐν τούτοις ἄνθρωποι, οἷτινε; ἐπὶ μακρὰν περίοδον ἐτῶν ὑποστάντες παραλογοζομους ταραχὰς, οὐδέποτε ἐπίστευσαν εἰς ταῦτα. Τοιοῦτος ἦτον ὁ ἀσθενῆς ὃν ἀναφέρει ὁ Wynter, ὅστις ἠσθάνετο ὅτι ὅλον τὸ σῶμά του ἦτο περιηλειμμένον διὰ λίπους, καὶ ὅτι λιπαρὰν παρουσιάζεν ἀφήν. Τοιοῦτος ἦτο ἰδίᾳ ὁ περίφημος ἐκεῖνος Lelogue de Savigny, ὅστις καταδιωκόμενος ὑπὸ φρικτῶν παραλογοζομῶν τῶν ὀφθαλμῶν του, τῶν ὀπιοῶν ἐγκατέλειπεν ἡμῖν λεπτομερῆ περιγραφὴν, ἐνεκλείσθη ἐπὶ τέλους εἰς πλήρες σκότος, εὐρίσκων τοῦτον μόνον τὸν τρόπον ὅπως διαφύγῃ τὸ θλιβερόν πάθος του.

Σημειώσατε ὅμως ὅτι καὶ οἱ μᾶλλον εὐσυνείδητοι παραλογοζομοί, δύνανται νὰ ἐπενεργήσωσιν ἐπὶ τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἐξαίρετός μοι φίλος ἰατρός Mesuet, ὑπέδειξε μοι *ἀλλοοδικόν* τινὰ εὐφρεστῆτον, ὅστις ὑπέφερον ἐκ παραλογοζομοῦ τῆς ἀκοῆς, οὔτινος ἐγνώριζε κάλλιστα τὸν χαρακτῆρα. Ἦγείρετο τὴν πρῶταν πλήρησ καλῶν διαθέσεων καὶ ἀνεχώρει μεταβίων εἰς τὴν ἐργασίαν του. Δυστυχῶς, ὅπως μεταβῆ εἰς τὸ ἐργασίον, διήρχετο ἔμπροσθεν καπηλείου τινός, οὔτινος κάλλιστα ἐγίνωσκε τὴν τοποθεσίαν. Ὅσον ἐπλησίαζεν εἰς αὐτό, ἤκουε δύο φωνὰς, μίαν τοῦ καλοῦ καὶ μίαν τοῦ κακοῦ ἀγγέλου. Ἡ πρώτη ἔλεγε, δὲν θὰ ἔμβῃ, ἡ δευτέρα ἔλεγε, θὰ ἔμβῃ, θὰ ἔμβῃ. Μόλις ἐπλησίαζεν ἡ τοῦ κακοῦ ἀγγέλου φωνὴ καθίστατο ἰσχυροτέρα. Ἐπὶ τέλους εἰσῆρχετο, ἀφοῦ δ' ἔπινεν, οἱ παραλογοζομοί κατέπαυον ὡς ἐκ θαύματος. Ἡμέραν τινὰ διήρχετο οὗτος ἐκ τῆς προκουμίας τοῦ ποταμοῦ Σηκουάνα. Ἡ φωνὴ διατάσσει αὐτὸν νὰ ρίψῃ εἰς τὸν ποταμὸν δύο πεντόφραγκα ἅπερ εἶχε. Ἐπακούει πάραυτα, μόλις δ' εἶχε τελέσει τὴν πράξιν, αὐτὸς ὁ ἴδιος ἠθέλησε νὰ ρίψῃ ἑαυτὸν εἰς τὸν ποταμὸν· διότι ἔλεγε δὲν ἔχομεν σήμερον εἴκοσι φράγκα εἰς τὴν οἰκίαν. Οὕτω λοιπὸν, παρὰ τῷ μεθύσῳ τούτῳ, παραλογοζομοί, κρινόμενοι κατ' ἀξίαν ὑπ' αὐτοῦ, ὠδήγουν τὸ θῦμά των ὅπως διαπράττῃ ἀνοήτους πράξεις.

Κύριοι, νομίζω ὅτι ἀπέδειξα ἀρετὰ τὴν πρότασίν μου, ἣν ἐν ἀρχῇ τοῦ μαθήματος ὤρισα. Περικυκλούμεθα ὑπ' ἀνθρώπων, ὑψηλὰς κοινωνικὰς κατεχόντων θέσεις, καταγινομένων εἰς τὰ ἔργα των, ἐκτελούντων κατὰ τὸ φαινόμενον πάντα τὰ καθήκοντα αὐτῶν, ὧν τινων ὅμως τὸ πνεῦμα παρουσιάζει ἀσθενῆ τινὰ μέρη, παράφρονας διαθέσεις, ἀνοήτους παρορμήσεις, χωρὶς ὅμως νὰ δυνάμεθα νὰ ἐγκλείσωμεν αὐτούς εἰς φρενοκομείον, διότι κατηγορηματικῶς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ταχθῶσι μετὰ τῶν παραφρόνων.

Δὲν εἶναι βέβαια ἀνεπὶ εὐχάριστον τὸ σκέπτεσθαι, ὅτι ὁ δόγησων τὸν σιδηροδρομικὸν συρμὸν μηχανικὸς, δύνανται νὰ ἔχη παρκαλογισμοὺς, ὅτι ὁ δικηγόρος ὄντινα συμβουλευόμεθα, εἶναι προσβεβλημένος ὑπὸ τῆς ἐπ' ἀμφοβολία παρκαροσύνης· ὅτι ὁ συμβολαιογράφος ὁ συντάσων τὰ συμβόλαια ἡμῶν, εἶναι συμβεβλημένος διὰ τεκνικῶν ἐγγράφου μετὰ τοῦ Δημιουργοῦ τῶν κόσμων. Ἀνάγκη ὅμως νὰ σιωπῶμεν. Οἱ ἡμιπαράφρονες οὗτοι, εἰς ὑψηλὰς ἀνέρχονται πολλάκις θέσεις, συχνότατα μάλιστα ἐξασκοῦσι σπουδαιοτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοὺς περικυκλοῦντας αὐτοὺς, ἐπὶ τὴν χώραν καὶ τὸν αἰῶνα ἐν ᾧ ζῶσιν. Οἱ τῆς Ἰωάννης Δάρι παρκαλογισμοὶ κατώρθωσαν τὸ μεγαλύτερον θαῦμα, ὅπερ ὁ καλλίτερος τῶν ἡρώισμῶν τῶν στρατηγῶν δὲν ἤθελεν ἐπιτύχει· καὶ μετὰ τὸ περιφύμων ἀνδρῶν τῶν ἐκ βέθους συνταραζάντων τὴν ἐποχὴν των, ὑπάρχουσι πολλοί, οἵτινες ἀν μὴ ἐντελῶ; ἦσαν παράφρονες, ἦσαν τοῦλάχιστον ἡμιπαράφρονες. Διότι πράγματι, τὰ πνεύματα τὰ κείμενα εἰς τὰ ἄκρα μετὰ τῆς παρκαροσύνης καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου εἶναι εὐφύεστερα τῶν ἄλλων, εἶναι κυρίως ἐνεργητικώτατα διότι εἶναι *εταραγμένα* ἐπὶ τέλους μεγίστην κέκτῃται πρωτοτυπίαν, διότι ὁ ἐγκέφαλός των ἔχει πληθώραν ἰδεῶν ὅπως πρωτοτύπων. Ἀναγνώσατε τὴν ἱστορίαν καὶ θὰ ἴδῃτε ὅτι κυρίως οὗτοι ἐπανέστησαν τὸν κόσμον, ἐδραΐωσαν νέας θρησκείας, ἐδημιούργησαν καὶ κατέρριψαν αυτοκρατορίας· ἔσωσαν ἔθνη ἢ ἀπώλεσαν ταῦτα τῶν ἰχνῶν αὐτῶν ἐγκατέλειψαν σημεῖα ἐν ταῖς ἐπιστήμασι, τῇ φιλολογίᾳ καὶ τοῖς ἡθεσι τῆς χώρας των καὶ τῆς ἐποχῆς των.

Ὁ πολιτισμὸς συχνότατα θὰ ἔμενεν ὀπίσω, ἀν μὴ εὐρίσκοντο παράφρονες τινες, ὅπως ὠθήσωσιν αὐτὸν πρὸς τὰ πρόσω. Μάθωμεν λοιπὸν νὰ ἐκτιμῶμεν τὴν παρκαροσύνην, καὶ ἀναγνωρίζωμεν ὅτι αὕτη εἶναι μέγιστος παράγων προόδου ἐν ταῖς πεπολιτισμέναις κοινωσίαις, καὶ μίξ ἐκ τῶν μεγαλύτερων δυνάμεων τῶν ἀνθρωπότητα κυβερνοῦσῶν.

Ἐκ τῆς «Ἐπιστημονικῆς Ἐπιθεωρήσεως» μετάφρασις

N. X. Ἀποστολίδου.

ΘΑΛΑΣΣΟΠΤΕΡΙΣ Η ΦΩΣΦΟΡΙΖΟΥΣΑ

ΦΥΣΗΤΗΡ Ο ΜΑΚΡΟΚΕΦΑΛΟΣ*

Οὐδεμίαν ἰδιαιτέραν προσάπτω ἐμυτῶ δόξαν, ἀνακοινῶν σήμερον ὑμῖν, ὅτι συνκντῶνται ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς θαλάσσαις, τινὰ ἐκ τῶν σπανιωτέρων

* Ἀνακοίνωσις γενομένη ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 11 Ἰανουαρίου τοῦ φυσιογνωστικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου.

ἐν τῷ ἡμετέρῳ κόσμῳ ζῶων. — Ἄν μετὰ τὰς πολλὰς πλείστων ἀναζητήσεις, τοιοῦτόν τι κατόρθωμα ἐτέλουν, ἢ τε ἀξία αὐτοῦ καθὼς καὶ τοῦ διαπραξάντος μεγίστην θὰ εἶχε σημασίαν. Ἡ ἀνακάλυψις λοιπὸν οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν σπουδαιότητος, προσθετούσης μέγα τι ἐμοὶ προσωπικῶς, καθίστησι μόνον γνωστὸν τοῖς ζωολογοῦσι καὶ τοῖς δι' ἐπιστημονικῶν μόνον ἔργων ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐδραϊώσωσι τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῶν ἀξίαν, καὶ οὐχὶ δι' ἀτόπων ἀπαιτήσεων καὶ ἀκαίρων συζητήσεων, ὅτι ἐν ταῖς ἡμετέραις θαλάσσαις, ταῖς ἐν τῷ μεταίχμιῳ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως κειμέναις, μέγας ἐνυπάρχει θησαυρὸς ἀξίων διὰ σπουδὴν ἀντικειμένων, ἀπαιτεῖται δὲ μόνον ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονὴ πρὸς τοῦτο. — Ἐτεροι ὅμως ἐπίσης λόγοι παρὰ τὸν τῆς διαβεβαιώσεως ὅτι ἐν τῇ ἑλληνικῇ θαλάσσει πλούσια καὶ σπάνια ἔγκεινται εὐρήματα, φέρει ἐμὲ ἐπὶ τὸ βῆμα σήμερον.

Ἡ θάλασσα κρύπτει ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς, πληθὺν ζῶων, ἀληθῶν ἀριστουργημάτων τέχνης κατὰ τὴν κατασκευὴν ὄντων· ἢ τῶν κοραλιοειδῶν ὅπως οἰογένεια ὑπερτερεῖ ἀπάντων, κατὰ τὴν ὠραιότητα, οὐ μόνον τῆς κατασκευῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ θα μάσιον τῆς διατάξεως αὐτοῦ καθ' ἑαυτοῦ τοῦ ὁργανισμοῦ. Ἐκ ἐκ τῶν χρυσίων ἡμῶν ἀλύσεων ἐκκεραμμένα τεμάχια κοραλίου, ἄτινα ὡς μεγίστης λογιζόνται ἀξίας, ἐν τῇ φυσικῇ αὐτῶν καταστάσει, εἶναι ὅ,τι θυμακτώτερον δύναται τις νὰ φαντασθῇ. Ἐκ τῶν σμικρῶν ὀπῶν, τοῦ σχῆμα κλαδίσκου ἔχοντος σώματος, ἐπανθίζουσιν ὠραιότατα ζωάρια, θυμακσιωτάτης καὶ λεπτοτάτης κατασκευῆς. Οὐδὲν τῶν γήινων ἀνθέων δύναται νὰ παραβληθῇ κατὰ τὴν ὠραιότητα καὶ τὸ κανονικὸν πρὸς τοὺς σμικροὺς ὁργανισμοὺς τοὺς ἐνοικοῦντας εἰς κορμὸν κοραλίου, τοὺς ὁργανισμοὺς τούτους τοὺς διατρεφόμενους ἰδίᾳ μὲν ἐκάστους, ἀλλ' ὦν τὸ τῆς διατροφῆς ἀποτέλεσμα μεταδίδεται εἰς ἅπασαν τὴν συνοικίαν. Οἱ ἐπιζητοῦντες πολιτεύματα κοινωνιστικά, κάλλιστον ἐν τοῖς ζῶοις τούτοις εὐρίσκουσι παράδειγμα σύναμα καὶ διδασκαλίαν· ὅπως ἡ κοινότης ζῆ, ἕκαστος ὀφείλει νὰ ἐργάζεται, διατρέφων πάντας καὶ ὁ ἴδιος διατρεφόμενος.

Οἱ ζωολογοῦντες ἐπιζητοῦσι πρὸ πολλοῦ, νὰ ἐπιτύχῃσι καταλλήλου τρόπου, ὅπως διατηρήσωσι τὰ τοιαῦτα ζῶα ἐν τοῖς μουσείοις, ἐντὸς ὑγρῶν, ὡς ἐν τῇ φύσει εὐρηγνται καὶ φαίνονται πλήρη κάλλους καὶ ζωῆς. Ἡ δυσκολία ὅμως εἶναι μεγίστη, καθότι τὰ ζῶα ταῦτα ζῶντα ἐντὸς ὕδατος ἀλμυροῦ πυκνοτέρου ὄντος τοῦ γλυκεοῦ ὕδατος, ἐξαγόμενα τῆς θαλάσσης, ἀπόλλυσι πᾶσαν αὐτῶν καλλονὴν, ἔτε τῶν κυψελίδων αὐτῶν ἐκρηγνυμένων, ὡς ἐκ τῆς αἰφνιδίου ταύτης μεταλλαγῆς τῆς πυκνότητος. Ἐδὲ ζῶον ὅπερ ἐν τῇ θαλάσσει ἢ ἐν τῷ ἀλμυρῷ ὕδατι ἦτον ὠραῖον, ἐξαγόμενον καὶ τιθέμενον ἐντὸς οἰνοπνεύματος οὐδεμίαν δύναται νὰ δώσῃ ἰδέαν τῆς προτέρας αὐτοῦ καταστάσεως. Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ περιοδείᾳ τῆς περισυναγωγῆς καταλλήλου συλλογῆς ἐργαλείων καὶ προϊόντων διὰ τὴν ἐν Λονδίῳ τὸ ἔτος

τοῦτο τελουμένην μεγάλην διεθνή ἀλιευτικὴν ἔκθεσιν, ὅπου τὰ πρᾶγματα μοι ἐπέτρεπον, ἐθεράπευον καὶ τὴν ἐπιστήμην, προσκομίζων οὕτω πρὸς τὰς ἀπλᾶς περιγραφὰς καινῆς ἐπιθεωρήσεως καὶ ἐπιστημονικὸν πλοῦτον, ὅστις πέποιθα ὅτι θέλει μοι χρησιμεύσει, ἂν μὴ ἐνταῦθα, ἔνθα εἰσέτι δὲν κατέστημεν ὄριμοι καὶ ἀρκετὰ πεπολιτισμένοι, ὡς ὁ Κορκῆς λέγει, διὰ τὰ κατὰ γινώμεν εἰς τὰς τὴν φύσιν ἐρευνώσας ἐπιστήμης, ἀλλὰ ὅπως ὁπόθεν κάλλιον καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς θὰ ὠφελήσωμεν καὶ τὴν πατρίδα θὰ τιμήσωμεν.

Ἐπειράθη ἰσχυρὰ πολλὰς διαφόρων χρώμενος μέσων τὰ διατηρήσω καταλλήλως θαλάσσια ζῶα, ἐκ τῶν εὐχισθητοτέρων. Ἴδου δὲ ποῖον μέσον διατηρήσεως καταλλήλοτερον εὖρον μετὰ πολλὰς καὶ σὰς βεβαιῶν πολλὰς λυπηρὰς δοκιμὰς καθότι ἐνῶ μόλις καὶ μετὰ βίας, γνωστῆς οὐσίας τῆς ῥαθυμίας τῶν Ἑλλήνων ἀλιέων καθὼς καὶ παντὸς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀνούσια δι' αὐτοὺς πρᾶγματα, τὰ μὴ ὄζοντα μήτε σταφίδος μήτε μετοχῶν, κατ' ὁρθῶτα τὰ εὖρον ἐν μόνον ἀντικείμενον ἄξιον λόγου, ἔπρεπε καὶ νέαν τὰ δοκιμάσω μέθοδον διατηρήσεως, ἥτις συνήθως μοι κατέστρεφεν ὅ,τι διὰ τῶν κόπων συνέλεξα καὶ μετὰ τῆς εὐχαριστήσεως ἐθεώμην ζῶν. Τὸ ζῶον ἂν ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν σκωληκοειδῶν ἢ ἀσθροζῶων, ἐξελκόμενον τῆς θαλάσσης τίθεται ἐν φιάλῃ, περιεχοῦσθι θαλάσσιον ὕδωρ προσφάτως ἀντληθέν, μετ' ὀλίγον ἐκεῖ τοῦτο ἐπιζόμενον ἀναλαμβάνει ἂν μὴ τὴν μορφήν ἣν ἐν τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης πλήρη ζωῆς ἔφερε, παρεμπερῆ ταύτης. Ὅταν δὲ οὕτω τοῦ ζώου ἐπικυθίσκοντος, κριθῆ ἢ καταλλήλος στιγμῆ, ἐπιχέεται ζέουσα διάλυσις διττοχλωρούχου ὑδραργύρου κατ' ἀναλογίαν δύο $\frac{1}{10}$ ἐπὶ ἴσου ποσοῦ θαλασίου ὕδατος ἐν ᾧ τὸ ζῶον ἔχει τεθῆ. Ἡ διάλυσις φονεύει ἐν ἀκαρεῖ τὸ ζῶον, καὶ ἐν ἣ εὐρίσκειτο καταστάσει. Οὕτω δὲ κατορθοῦται τὰ διατηρηθῆ κάπως τὸ ζῶον εὐπρεπῶς καὶ δῶση ἀμυδρᾶν ἰδέαν τῆς ἐν τῇ φύσει μορφῆς αὐτοῦ.

Τοιοτοτρόπως εἶναι διατετηρημένον καὶ τὸ ἀντικείμενον ὅπερ λαμβάνω τὴν τιμὴν τὰ παρουσιάσω ὑμῖν σήμερον. Τὸ ζῶον καλεῖται θαλασσοπτερὶς ἢ φωσφορίζουσα, *Pennatula Phosphorea*, εἶναι δ' ἐκ τῶν σπανίων τῆς Μεσογείου. Ὁ Forbes κατὰ τὸ ταξιδίον ἐν τῷ Αἰγαίῳ (1836) δὲν ποιεῖ μνείαν αὐτοῦ ἐν τῷ δημοσιευθέντι καταλόγῳ τῶν ζῶων τῆς θαλάσσης ταύτης. Ἀλιεύθη δ' ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ, μετὰ τὸ Μεσολογγίου καὶ Πατρῶν.

Ἐτέρου ἐπίσης ἀντικειμένου νομίζω πρόσφορον τὴν στιγμὴν ὅπως ποιήσω ἀνακοίνωσιν.

Ἐν τοῖς τοῦ Ἀριστοτέλους βιβλίοις ἀναφέρεται συχνὰ τὸ ὄνομα τῆς Φαλαίνης, καίτοι εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ γένος τοῦτο δὲν ζῆ ἐν Μεσογείῳ. Φαίνεται ὅμως, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τῆς κυρίως Φαλαίνης *Balaena mysticetus* (Cuv. ἀλλὰ περὶ τοῦ Φουσητήρος ἢ Κατόδοντος *Cachalot*. Ἡ παρουσία του ἐν τῇ Μεσογείῳ δὲν εἶναι βεβηχίως κοινὴ, εἶναι ὅμως σχεδὸν βεβηχίως καίτοι σποραδικῶς συμβαίνουσα.

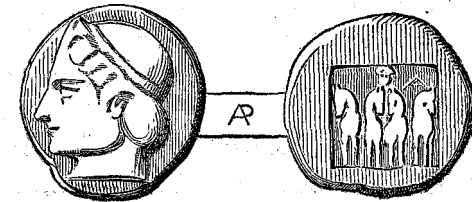
Ἐν τῷ Φυσιογραφικῷ μουσεῖῳ, ὑπάρχουσι μέρη σκελετῶν δύο τοιούτων ζῶων προσαραζάντων ἐν Τήνῳ κατὰ τὸ 1840. Ἐκτὸς ὅμως τῶν δειγμάτων τούτων, καὶ κατ' ἄλλας προγενεστέρως ἐποχὰς σκελετοὶ τοιούτων ζῶων ἀνεύρηται. Ἄπαντα σχεδὸν τὰ ὅστ' ἄτινα παρὰ ταῖς πύλας διαφόρων Ἑλληνικῶν πόλεων διατηροῦνται ὡς λείψανα γιγάντων, εἰσὶν ὅστ' ἄτινα Φουσητήρων. Ἐν τῇ πύλῃ τοῦ φρουρίου Βῶλου ὑπάρχει τοιούτου ζώου εἰς σπόνδυλος καὶ μία πλευρὰ, πρὸ πολλῶν χρόνων ἐκεῖσε ἀνωθεν ταύτης κρεμασμένη. Ἐν Χαλκίδι ὑπῆρχε πλευρὰ τοιούτου ζώου, κρεμασμένη ἀπὸ τῆς ὀροφῆς πύλης τινος τοῦ φρουρίου. Ἐν μικρῷ χωρίῳ παρὰ τὴν Κάρυστον, ὡς μ' ἐδιηγήθησαν ἀξιόπιστοι μάρτυρες, ἄπαντα τὰ καθίσματα καφερείου τινος ἀναπληροῦσι σπόνδυλοι τοιούτου ζώου. Ἐσχάτως ἐν τῇ ὁδῷ Αἰόλου, ἐπεδεικνύετο πλευρὰ Φουσητήρος, προσαραζάντος κατὰ τὸ λέγειν τοῦ ἐπιδεικνύοντος αὐτὸν ἐν τῷ λιμένι Βοιωτῶν. Τελευταίως κατ' Ἰούλιον τοῦ παρελθόντος ἔτους προσήραξεν ἐν Ἀλονήσῳ τῶν βορείων Σποράδων, τοιοῦτον κῆτος, οὐτινος κατ' ὁρθῶτα ἂν ἀνεύρω λείψανά τινα, τὴν ἀνω σιαγόνα, δύο σπονδύλους, καὶ ἕνα ὀδόντα ἂν παρουσιάξω σήμερον ὑμῖν, ὅπως γίνῃ καταληπτὸν τὸ μέγεθος καὶ εἶδος τοῦ ζώου.

N. X. Ἀποστολίδης

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

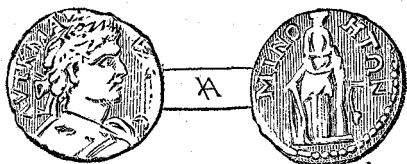
α) ΤΗΣ ΕΝ ΕΥΒΟΙΑΙ ΧΑΛΚΙΔΟΣ

Κατὰ τὴν ἐν Εὐβοίᾳ περιοδείαν μου, τῇ 16 Νοεμβρίου ε. ε. ἀπέκτησα λίαν περιεργὸν τετράδραχμον, τοῦ πέμπτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος, γραμμάρων 15,7, φέρον ἀφ' ἐνὸς ἀρχαϊκῆν κεφαλὴν Ἀπόλλωνος ἐστραμμένην πρὸς ἀριστερὰ καὶ ἀφ' ἐτέρου ἐντὸς ἀβχθοῦς τετραγώνου Νίκην ἐφ' ἄρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων ἵππων βαδίζόντων κατὰ μέτωπον. Ἐν τῷ πεδίῳ δεξιὰ διακρίνονται ἀμυδρῶς πως τὰ ἔχνη τοῦ γράμματος Α. Ἀνευρέθη δὲ ἐν τῷ δήμῳ Ἀηλαντίων τῆς ἐπαρχίας Χαλκίδος, τούτεστιν ἐν τῷ ἱστορικῷ πεδίῳ τοῦ Ἀηλάντου, τοῦ κειμένου ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίης τῆς

Ευβοίας, ἔνθα ἀνευρέθησαν κατὰ τὰς πληροφορίας ἀνδρῶν ἀξιωματικῶν πολλὰ ἀρχαῖα νομίσματα διαφόρων ἐλληνικῶν πόλεων. Ἐπὶ οὐδενὸς ἀρχαίου νομίσματος ἢ νομισματικοῦ μνημείου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀπαντᾷ ἀκριβῶς, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ἢ παράστασις αὐτῆ, ἐκτὸς ἐφ' ἑνὸς συμβολικοῦ κερματίου μολυβδίνου ἀνεκδότου τῆς ἐμῆς συλλογῆς. Ἀποδιδόμεν δὲ τὸ νόμισμα εἰς τὴν πόλιν τῶν Χαλκιδέων διὰ τοὺς ἐξῆς τέσσαρας λόγους, πρῶτον, διότι φέρει πάντα τὰ συστατικὰ νομίσματος πόλεως τῆς κυρίως Ἑλλάδος, δεύτερον, διότι καὶ ἄλλα χαλκὰ νομίσματα τῆς ἰδίας πόλεως φέρουσι τέθριππον πρὸς δεξιὰ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς **ΧΑΛΚΙΔΕΩΝ**, ὡς καὶ δραχμαὶ μετὰ τροχοῦ, ἵνα μὴ ἀναφέρωμεν τὸ ἀμφίβολον τετράδραχμον τὸ ὑπὸ τοῦ J. Millingen δημοσιευθὲν, τρίτον, διότι τὰ ἔχνη τοῦ γράμματος **A** προδίδουσι τὴν ὑπαρξίν τοῦ πρὸ αὐτοῦ **X** καὶ τελευταῖον, διότι πλησίον τῆς Χαλκίδος ἀνευρέθη. Οἱ δὲ ἄλλοι ἄλλως φρονούντες ἄς ἀποφανθῶσιν ἐπιστημονικώτερον περὶ αὐτοῦ.

6') ΤΗΣ ΕΝ ΑΜΟΡΓΩΙ ΜΙΝΩΑΣ

Ὁ κύριος Waddington (Revue Numismatique, 1853, σελ. 250—251), ἐδημοσίευσεν νόμισμα ἀνεκδοτόν τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων τῆς πόλεως Μινώας τῆς κειμένης ἐπὶ τῆς νήσου Ἀμοργοῦ, κατατασσόμενον ἐσφαλμένως ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσεῖῳ μετὰ τῶν ἀγνώστων τῆς Φρυγίας νομισμάτων, φέρον ἀφ' ἑνὸς τὴν προτομὴν τῆς Ἰουλίας Μαμαίας μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς **ΙΟΥΛΙΑ ΜΑΜΕΑ C ΕΒΑ** καὶ ἀφ' ἑτέρου Ἀπόλλωνα ἰστάμενον, ἐνδεδυμένον ποδήρη χιτῶνα καὶ κρατοῦντα λίραν, περίξ δὲ τῆς ὅλης παραστάσεως τὰ γράμματα **ΕΓΓ. Τ. ΦΛΑ. ΕΡΓΙΝΟΥ. ΜΙΝΟΗΤΩΝ. ΑΡΧ.** Χαλκοῦν, 8 1/2 κατὰ τὴν κλίμακα τοῦ Γάλλου Mionnet. Ἀκριβῶς ὅμοιον τῷ ἀνωτέρῳ περιγραφέντι νομίσματι κεῖται ἐν τῷ Μουσεῖῳ τῶν Παρισίων, καὶ ἴσως εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Waddington.

Ὁ δὲ ἡμέτερος κ. Π. Λάμπρος ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθείσῃ διατριβῇ τῷ 1870 (νομίσματα τῆς νήσου Ἀμοργοῦ καὶ τῶν τριῶν αὐτῆς πόλεων Αἰγιάλης, Μινώας καὶ Ἀρκεσίνης, σελ. 17, ἀριθ. 24), ἕτερον τῆς ἰδίας πόλεως, φέρον ἀφ' ἑνὸς τὴν προτομὴν τῆς Ἰουλίας Παύλας καὶ τὰ γράμματα **ΙΟΥΛΙΑ - ΠΑΥΛΑ CΕΒ**, ἀφ' ἑτέρου δ' Ἀρτέμιδα κυνηγέτιδα μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς **ΜΙΝΩ - Η - ΤΩΝ**. Ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Ἐθνικ-

κοῦ Νομισματικοῦ Μουσεῖου, χαλκοῦν 6, καὶ ἐν τῷ Μουσεῖῳ τῶν Παρισίων ὑπ' ἀριθ. 3,121.

Ἐν δὲ τῷ Μουσεῖῳ τῶν Παρισίων κεῖται ἀνεκδοτόν ἴσως νόμισμα τῆς Μινώας τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων τοῦ Καρακάλλα, φέρον ἀφ' ἑνὸς κατὰ τὰς προχείρους σημειώσεις, ἄς πρὸ διετίας ἔλαθον, τὴν προτομὴν τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς δεξιὰ ἐστραμμένην καὶ τὰ γράμματα **ΑΥ—Τ—ΚΑΙ... ΑΝΤΩΝΕΙΝΟ(Σ)** καὶ ἀφ' ἑτέρου γυναῖκα κρατοῦσαν διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς κέρας ἀμκλειᾶς διὰ τῆς δεξιᾶς δὲ δισδιάκριτόν τι σύμβολον, πέριξ δὲ τὰ γράμματα **ΜΙΝΟΗΤΩΝ**. Χαλκοῦν 5, ὑπ' ἀριθ. 3,092.

Εἰς τὰ τρία ταῦτα προστίθεται καὶ τρίτον κακῶς ἀποδοθὲν ὑπὸ τοῦ Sestini τῇ μικρᾷ νήσῳ Μινώα τῇ πρὸ τοῦ ἐπινείου τῶν Μεγάρων κειμένη, ὅπερ δ κ. Λάμπρος λίαν ὀρθῶς ἀπέδωκε τῇ Μινώα τῆς Ἀμοργοῦ. Τὸ περὶ οὗ δ λόγος νόμισμα φέρει προτομὴν Ἰουλίας Παύλας μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς **ΙΟΥΛ ΚΟΡΝ ΠΑΥΛΑCΕΒ**, καὶ ὀπισθεν **ΜΙΝΩ—Η—ΤΩΝ** καὶ Ἀρτέμιδα κυνηγέτιδα. Χαλκοῦν, 5 1/2.

Ταῦτα ἦσαν τὰ μέχρι σήμερον γνωστὰ τοῖς νομισματολόγοις νομίσματα τῆς Μινώας τῶν αυτοκρατορικῶν χρόνων.

Πρὸ τριῶν περίπου μηνῶν ἀνευρέθη ἕτερον τῆς ἰδίας πόλεως ἀνεκδοτόν καὶ κατετέθη ἐν τῇ ἐμῇ συλλογῇ, φέρον ἀφ' ἑνὸς τὴν προτομὴν τοῦ Καρακάλλα πρὸς δεξιὰν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς **ΑΥΤΚΜΑ... C** καὶ ἀφ' ἑτέρου Ἦρην ἰσταμένην ἐπὶ γοαμῆς, ὡς ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Σάμου, καὶ τὰ γράμματα **ΜΙΝΩ—ΗΤΩΝ**. Τὸ ὄλον ἐντὸς κύκλου ἐκ σφαιριδίων. Χαλκοῦν, 5 3/4.

Διὰ τοῦ σήμερον τὸ πρῶτον δημοσιευόμενον νόμισμα τὸ νέον προστίθεται εἰς τὴν σειράν τῶν ὀλίγων καὶ σπανίων νομισμάτων τῆς μικρᾶς πόλεως Μινώας.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ν	ΧΟΡΑΤΙΩΝ	ν	Χορατίων
ΗΞ	ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΣ	ης	Καλλίμαχος
ΩΝ	ΑΡΧΙΚΡΑΤΗΣ	ων	Ἀρχικράτης
ΕΙΔΑΣ	ΠΡΑΞΙΔΑΜΑΣ	ειδας	Πραξιδάμας
Ξ	ΑΡΧΙΕΛΑΣ	ς	Ἀρχ[έλας]
ΔΑΣ	ΑΡΙΣΤ[Ο]ΛΑΣ	δας	Ἀριστ[ό]λας
ΕΙΔΑΣ	ΠΡΟΝΟΟΣ	ειδας	Πρόνοος
Ξ	ΛΑΚΡΑΤΗΣ	ς	Λακράτης
	ΤΙ.....		Τι.....

Ἐπὶ τεμαχίου λίθου ἐγγωρίου τεθραυσμένου, ὕψους 0,17, πλάτους 0,18, πάχους 0,10, ἀνευρεθέντος ἐσχάτω; ὑπὸ τινος ἐργάτου ἐπὶ τῆς ἀκραπ-

λεως τῶν Τροϊζηνίων, πλησίον τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τῆς Σθηνιάδος καλουμένης Ἀθηνᾶς κατὰ τὸν Παρνασίαν (Κορινθιακά. Βιβλ. II, 187, 4.). Ὑπάγεται δὲ πιθανῶς εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν ὡς ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας κοιλώματος τετραγωνικοῦ, ἔνθα θὰ ἴστατό ποτε ἀγαλμάτιον θεοῦ τινος, ἢ τρίπου, ἢ τι παραπλήσιον τούτοις.

Πλὴν δὲν δυναμέθα ν' ἀποφανθῶμεν ὀριστικῶς περὶ τοῦ εἶδους τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, διότι ὁ πρῶτος στίχος ἐντελῶς σχεδὸν κατεστράφη, τὸ δὲ σωζόμενον κάτω τῶν ὀνδρῶν ὁ δεσμεύουσι καθολοκληρίαν τὴν φαντασίαν τῶν ἀρχαιολογούντων. Τὸ κύριον ὄνομα Χορατίων δὲν ἀπαντᾷ ἐν τοῖς προχείροις λεξικοῖς.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΙ ΠΕΙΡΑΙΩΞ

ΕΥΣΟΪΣΚΗ

Εὐσοίσκη

Ἐπὶ στήλης, τὰ κάτω τεθραυσμένης, μετὰ γείσου κεκοσμημένου ἀκρωτηρίου, λίθου ὑμηττίου, ὕψους 0,45, πλάτους 0,16, πάχους 0,04. Τὸ κύριον ὄνομα Εὐσοίσκη δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῷ λεξικῷ τῶν κυρίων ὀνομάτων τοῦ Pape.

ΝΙΚΑΝΔΡΟΣ
ΠΑΡΜΕΝΟΝΤΟΣ

Νίκανδρος

Παρμένοντος

Ἐπὶ στήλης, τὰ κάτω τεθραυσμένης, λίθου πεντελητικοῦ, ὕψους 0,41, πλάτους 0,25, πάχους 0,05, φερούσης γεῖσον μετὰ ἀετωματίου κεκοσμημένου ἀκρωτηρίου. Ἐπὶ γραμμῆς δὲ παριστώσης τὸ ἔδαφος ἴσταται ἐν λίαν ἀναγλύφῳ παραστάσει παῖς γυμνὸς πρὸς δεξιὰ ἐπ' ὤμου ἔχων χλαμίδα, ἣν κρῆττει διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς προτεινόμενης ἀπτεται τῆς δεξιᾶς χειρὸς παιδίτης ἴσταμένης ἐνώπιον αὐτοῦ. Ὁ χαιρετισμὸς οὗτος, ἢ ἀποχαιρετισμὸς δύο παιδίων οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ ἐν τοῖς ἐπιτυμβίοις ἀναγλύφους καθόσον γνωρίζομεν.

Τὰ μάρμαρα κεῖνται ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Ν. Μελετοπούλου υἱῶν.

ΙΠΠΟΣ ΧΑΛΚΟΥΞ

«Μεταξὺ τῶν ἐπισημοτέρων καὶ σπουδαιοτέρων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος πόλεων κατατάσσεται ἀναμφηρίστως ἡ μικρὰ καὶ ἔρημος νῦν Δῆλος. Ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τοῦ Δηλίου Ἀπόλλωνος κατέστη ἡ κοινὴ ἐστία τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλήνων, ἡ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἀληθείας ἀγάπη τῶν προγόνων ἡμῶν παντοιοτρόπως ἐξεδηλώθη. Ἄνδρες ἐπίσημοι, Ἕλληνες βασιλεῖς, Ῥωμαῖοι στρατηγοὶ καὶ ὑπατοὶ προσέφερον τῷ Θεῷ λαμπρὰς θυσίας καὶ πλοῦσια ἀναθήματα, ἐτέλουν δὲ πολυτελεῖς ἐορτάς. Ἐκεῖ ἴστατο ὑπερφάνως τὸ κολοσσαῖον τοῦ Ἀπόλλωνος ἀγάλμα ἔργον θαυμαζόμενον ὑπὸ τῶν περιφήμων ἀριστοτεχνῶν Τεκταίου καὶ Ἀγγελίωνος, ναοὶ δὲ καὶ ἀγάλματα ἐκόσμουσαν τὴν ἱερὰν νῆσον.

Παρὰ τὸν ἀκίνητον τῆς Δῆλου βράχον, εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης καὶ εἰς βῆθος πέντε περίπου μέτρων, ἀλιεῖς σπόγγων Αἰγινήται ἀλιεύοντες, ἀνεκάλυψαν πρὸ τετραετίας ἵππον χαλκοῦν ὑπὲρ τὸ φυσικὸν μέγεθος ὑπὸ δστράκων κεκαλυμμένον. Μετὰ μεγάλου κόπου κατάρθωσαν ν' ἀφαιρέσωσι δυστυχῶς τὸν ἕνα τῶν ποδῶν τοῦ ἵππου, ὃν μετέφερον εἰς Αἴγιναν, ἔνθα ἠγοράσθη καὶ κατετέθη ἐν τῇ ἐμῇ συλλογῇ. Ἐκ τοῦ καλλιτεχνικοῦ ποδός, ὡς ἐξ ὄνουχος τὸν λέοντα, ἐννοοῦμεν τὴν τέχνην, τὴν χάριν καὶ τὴν κίνησιν τοῦ περιφήμου τούτου μνημείου, ὅπερ ἀναμφιδόλως θὰ ἴστατο τὸ πάλαι πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς λατρευομένης θεότητος, ὡς ἀνάθημα ἐπισήμου τινὸς ξένου, ἢ ὡς ἀνδρῶς ἐπιφανοῦς τινὸς ἀνδρός.

Ἀναγγέλλοντες μετὰ χαρᾶς τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην προτρέπομεν τὴν ἐν Ἀθήναις σεβαστὴν ἐφορεῖαν τῶν ἀρχαιοτήτων ὅπως ἐξαγάγῃ πάση δυνάμει τὴν ἐν λόγῳ ἀγάλμα καὶ θέσῃ αὐτὸ ἐν τῷ ἐθνικῷ τῆς Ἑλλάδος μουσεῖῳ, ὅπου ἀπόλυτος ἐρημία, ἵνα ἐκφρασθῶμεν ποιητικῇ ἀδείᾳ χαλκίων ἀγαλμάτων βασιλεύει. Ἐν τέλει δηλοῦμεν τῇ Σ. ἐφορείᾳ, ὅτι θέλομεν εὐχαρίστως προσφέρει τὸν ποδᾶ, ὅταν ἴδωμεν τὸν ἵππον μετακομίζομενον εἰς Ἀθήνας».

Δημοσιεύσαντες τ' ἀνωτέρω ἐν τῇ «Σφίρα» τοῦ Πειραιῶς δικαίως ἐνομίζομεν, ὅτι πρῶτος ὁ γενικὸς τῶν ἀρχαιοτήτων ἔφορος ἤθελε κατέθει καὶ λάβει παρ' ἡμῶν ἐκτενεστεράς πληροφορίας περὶ τοῦ ἀνακαλυφθέντος ποδός, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐγένετο.

Ἀναφέροντες τοῦτο ἐνταῦθα εὐχόμεθα, ἵνα τὸ ἀρχαιολογικὸν τμήμα τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ, συνεννοούμενον μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἑκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, φροντίσῃ περὶ τῆς ἀνελεύσεως τοῦ μόνου σωζομένου χαλκοῦ ἵππου τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος.

Ἀλέξ. Ν. Μελετόπουλος.

ΠΕΙΡΑΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΞ

Τὸ ἐν Πειραιεὶ Μουσεῖον προσεκτήσατο κατὰ τὸ τοῦ μηνὸς τοῦτο διάστημα α') τὴν τοῦ θεοῦ Ὁμήρου κεφαλὴν, περὶ ἧς ὀλίγα καὶ ἐν τῷ πρόσθεν ἐλέχθησαν τεύχει, καὶ προσεχῶς πλείψ ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὰς κυριωτέρας τῶν σωζομένων δημοσιευθῆσονται μετὰ τῆς εἰκόνας τοῦ ποιητοῦ

β') Κάλπην μεγάλην νεκρικὴν λίθου λευκοῦ, ὕψους 0,70 περίπου, ἐπιμελῶς τὰ ἔσω εἰργασμένην, ἀμελέστερον δὲ τὰ ἔξω, μετὰ πώματος καὶ βάσεως φερούσης σπεῖραν ἀπλῆν καὶ κάτωθεν πλίνθον τετραγώνον. Τὸ σῶμα τῆς κάλπης φέρει δύο τετραγώνους κατὰ τὰ χεῖλη ἐξοχὰς ἐν-

τικρὺ ἀλλήλων κειμένας ἐν λαβῶν μέρει. Τί ἐνεῖχεν ἄγνωστον, διότι ἀνευρέθη κατὰ τὴν θέσιν Ῥέντη, μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς καὶ ἐν τῇ ἐκχωματώσει τοῦ ἀπὸ Πειραιῶς εἰς Πάτρας σιδηροδρόμου ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἐργατῶν.

γ) Κατὰ τὸ αὐτὸ ἀνευρέθη καὶ στήλη κυλινδρική ἐπιτυμβία, λίθου φαιοῦ τῶν συνήθων, ὕψους 0,77 καὶ ἄνω διαμέτρου 0,24. Καλοῦς γράμμασι φέρει ἐπὶ τοῦ σώματος αὐτῆς ἐν τρισὶν ὀριζοντίοις στίχοις τὰδε :

ΜΙΑΤΙΑΔΗΣ

Μιλτιάδης

ΟΦΕΛΟΥ

ἦτοι

Ὁφέλου

ΛΑΚΙΑΔΗΣ

Λακιάδης

Περὶ ἔργον τὸ ἐπάνυμον τοῦ Μιλτιάδου ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, τὸ Ὁφέλου δηλαδὴ. Ἐν τῷ ἀνόματι τοῦ πρώτου στίχου ἀντι Λ κατὰ σφάλμα τοῦ τεχνίτου ἐγράφη Α. Ἴνα δὲ γραφῶσι τὰ γράμματα καὶ τῶν τριῶν στίχων ἐχαράχθησαν ἐπὶ τοῦ λίθου γραμμὰι κατὰ τὸ ὕψος τῶν γραμμῶν παραλλήλοισι ἐντὸς τῶν ὁποίων εἶνε γεγραμμένα τὰ τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἰάκωβος X. Δραγάτης.

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΝ ΑΓΓΕΙΟΝ ΕΥΡΕΘΕΝ ΕΝ ΝΑΥΠΛΙΩΙ

Ἄξιον προσοχῆς ἐστὶν ὅτι ἡ Ἀργολικὴ πεδιάς ἐστὶν ἡ πρώτη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μνημονευομένη χώρα. Οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἀρχαιότητος, ὁ Ἡρόδοτος, ἀπὸ ταύτης τῆς χώρας ἀρχεται τῆς ἱστορίας του, ὁ δὲ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης μετὰ τὴν περιγραφὴν τῆς Αἰγύπτου, καὶ πόλεις ὑπαρχούσας ἐν Ἑλλάδι μνημονεύει Κορίνθου τε καὶ Ἄργους ἔνθα ὁ παῖς Ἡρακλῆς τοὺς δράκοντας κατέπνιξεν. Ὄθεν ἡ μελέτη τῆς χώρας ταύτης ἐστὶ τὸ πρῶτον μέλημα τὸ ἐφελεύον τὴν προσοχὴν τοῦ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μελετῶντος πρὸς ἀνίχνευσιν αὐτῆς κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς χρόνους. Πόσον αἱ γενόμεναι ἐν ταύτῃ κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους ἀνακαλύψεις, ἐναργῶς κατέδειξαν τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ἀλλὰ καὶ πόσον κατέδειξαν ὅτι οἱ ἀρχαιότατοι ταύτης κάτοικοι, οἱ τὰ ἔχνη τῆς ὑπάρξεώς των τοσοῦτον καταφραγῆ ἀφῆταντες δὲν ἦσαν οἱ γηγενεῖς ἢ αὐτόχθονες τῆς χώρας τοιοῦτοι.

Ἐλλεῖπει ἀκριβοῦς ἱστορὶς τῆς ἐποχῆς καταφεύγομεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν λειψάνων ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς σωζομένας τῆς μυθολογίας παραδόσεις. Ἡ ἐξέτασις τῶν λειψάνων καταδείκνυσι τὴν πορείαν ἣν ἠκολούθησε φυλὴ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐκ τῶν ἀκτῶν τῆς Φοινίκης καὶ διὰ τῆς νήσου Κύπρου καὶ τῶν τοῦ Αἰγαίου πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος. Πρώτη χώρα δυναμένη νὰ ἐφελεύσῃ τὴν ἐγκατάστασιν τοιούτων φυλῶν ἐν Ἑλ-

λάδι παρουσιάζεται μετὰ τὴν εἰς Κύθηρα προσβρῆσιν καὶ τὸν παράπλου τῶν ἀγόνων καὶ βραχυδῶν ἀκτῶν τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἡ ἐν τῷ μυθῷ τοῦ ἀργολικοῦ κόλπου ἐκτεινομένη πεδιάς. Καὶ ὄντως ἐν ταύτῃ φαίνεται ἡ πρώτη τῶν λαῶν τούτων ἐγκατάστασις.

Ὁ Θουκιδίδης ἀρχόμενος τῆς ἱστορίας τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ἀνατρέχων εἰς τὰς περὶ τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς χώρας παραδόσεις (I. 8.) «Κἄρες καὶ Φοίνικες λέγει ἦσαν οἱ νησιῶται καὶ (I. 9.) «Πέλοπα πρῶτον πλήθει χρημάτων ἀ ἤλθεν ἐκ τῆς Ἀσίας ἔχων εἰς ἀνθρώπους ἀπόρους δύναμιν περιποιησάμενον τὴν ἐπωνυμίαν τῆς χώρας ἐπηλύτην ὄντα ὅμως σχεῖν». Τῶν ἀπόρων τούτων ἀνθρώπων, ἐζήτησα νὰ εὑρῶ τὰ ἔχνη ἐν τῇ τῆς Ἀργολίδος γῆ, κατὰ τὴν ἐκεῖσε διαμονὴν μου, ἀλλ' ἀτυχῶς οἱ ἐν τῷ βίῳ ἄποροι δὲν ἀφίνουσι κληρονομίαν, ἰδίως δὲ εἰς τοὺς μετὰ τοσοῦτους αἰῶνας ζητοῦντας τοιαύτην.

Εἶναι ἀναμφίβολον σήμερον μετὰ τὰς ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ γενομένας ἐρεῦνας τῶν ἀρχαιολογούντων καὶ ἰδίως ἐσχάτως τοῦ Ramsay, ὅτι πολιτισμὸς ὅλος ἰδίου τύπου ἀναπτύχθεις ἐν ταῖς χώραις τῆς Φρυγίας καὶ Καππαδοκίας, ἐξηπλώθη πρὸς τὰ παράλια αὐτῆς καὶ ἐκ τούτων διὰ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου εἰς τὴν Ἑλλάδα, πολὺ πρότερον τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Φοινικο-αἰγυπτίων καὶ τῆς ἐποχῆς τῶν ἐκ παραδόσεων γνωστῶν ἡρωϊκῶν χρόνων. Αἱ Μυκῆναι, οἱ τάφοι τῆς Ναυπλίας (ὡν μόνον δύο ἢ τρεῖς ἠνεώχθησαν, ἐνῶ παρετήρησα τὰ ἔχνη τῆς ὑπάρξεως πεντήκοντα καὶ πλέον τοιούτων), τοῦ Σπάτα, τοῦ Μενιδίου, ἐν παραβολῇ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Ramsay εὑρεθέντα παρὰ τὸ χωρίον Ἐγιάζην τῆς Φρυγίας, πείθουσι περὶ τούτου. Λέοντες ἐργασίας παρεμπεροῦς τῆς τοῦ Μυκηναίου τοιοῦτου εὐρίσκονται ὑπὲρ τὰς εἰσόδους τῶν μνημείων. Ὁ λέων ἦτο τὸ σύμβολον τῆς Λυδίας καὶ Φρυγίας. Καὶ ὁ ἐν Κυθήροις λέων, περὶ οὗ ἐποιήσαμην λόγον ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ ἀνήκει ὁμοίως εἰς τὴν τέχνην τῆς τοιαύτης ἐποχῆς.

Πᾶσαι λοιπὸν αἱ ἐνδείξεις πείθουσι περὶ τοιαύτης τινὸς ἐπιδρομῆς προηγηθείσης τῆς Φοινικικῆς ἣτις εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ τε Ἀσιατικοῦ καὶ Αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἐξαπλοῦται κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς χώρας ταύτας. Οἱ δυνατοὶ λοιπὸν καὶ πλούσιοι ἀρχόντες ἐπιδραμόντες ἐπὶ κεφαλῆς πολεμιστῶν δὲν ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν τὴν ἐπιγραφικὴν, διότι ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Bradford ἡ γραφικὴ ἀνῆκεν ἀποκλειστικῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς ἰδίαν τάξιν τῶν ἀνθρώπων ἣτις καὶ δὲν ἐξεπατρίζετο. Οἱ χρυσοχαλκένδυτοι λοιπὸν οὗτοι ἐπιδρομεῖς καταλαβόντες τὴν χώραν ἀνήγειρον τὰς ἰσχυρὰς σωζομένας ἀκροπόλεις μεταχειρισθέντες πρὸς τοῦτο τοὺς ἀδυνάτους ἐγγχωρίους κατοίκους, πρὸς τε προφύλαξιν κατ' αὐτῶν τούτων καὶ κατ' ἐπιδρομῶν ἐπομένων, καθ' ὅλου καθὼς κατὰ τὸν μεσαίωνα οἱ Φράγκοι, ἡ δὲ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος τῶν χρόνων τούτων ἐστὶν ἡ τῶν ἐπιδρομῶν, καθὼς ἡ τοῦ μεσαίωνος πε-

ριορίζεται εις τὴν τῶν φράγκων δυναστῶν, ἀτυχῶς δὲ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ ἀναστρέφοντες τὴν τῶν ἐγγυῶν τοιαύτην κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Οἱ μὲν φράγκοι ὅμως ἀπῆλθον, ἐνῶ οἱ ἐπιδρομεῖς τῶν μυθικῶν χρόνων ἐγκατασταθέντες ἐγένοντο οἱ ἐγγυῶν τῆς χώρας κάτοικοι. Ἀλλὰ πᾶσα ἡ κατάστασις, πᾶσαι αἱ θρησκευτικαὶ δοξασίαι τῶν ἀπόρων τοῦ Θουκιδίδου; τοῦτο ἐστὶν ἐντελῶς ἀγνωστον ἐλλειπουσῶν πασῶν τῶν ἐνδείξεων.

Κατὰ τὴν ἐν Ἀργολίδι διαμονὴν μου ὡς προσεῖπον, προσεπάθησα ἵνα εἰ δυνατὸν εὗρω ἔχνη τῶν πρὸ ἢ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐπιδρομῶν ἐγγυῶν κατοίκων, ἀλλὰ τοῦτο ἀπῆται ἔρευναν προκαλοῦσαν δαπάνας· ἐξ αὐτῆς τῆς ἐξετάσεως τῆς ἐπιφανείας τῆς ἀργολικῆς πεδιάδος, πᾶς τις πείθεται ὅτι αὕτη ἦτο πολὺ διάφορος κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους. Πενταχόθεν περιεκλεισμένη ὑπὸ ὄρεων, ἐκτὸς τῆς πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου χθαμαλῆς ἀκτῆς, ὑπέστη ἕνεκα τῶν πανταχόσε κατερχομένων χειμμάρων μεγίστας προσχώσεις. Οἱ ποταμοὶ Ἰναχος καὶ Χάρκδρος, οὗς ὡς τοιοῦτους μνημονεύει καὶ αὐτὸς ὁ Παυσανίας, βέοντες σήμερον ἐπὶ δαπέδου πολὺ ὑψηλοτέρου, δὲν εἰσὶν ἢ ἀπλοῖ χεῖμαρροι. Ἐπειδὴ τὸ δάπεδον ἦτο τότε πολὺ χαμηλότερον φανερὸν ὅτι ἡ ἀκτὴ ἔκειτο ἐνδότερον τῆς σημερινῆς. Ἡ θάλασσα ἔκειτο πολὺ πλησιέστερον τοῦ Ἀργους καὶ ἡ προσόρμησις δυνατὴ ὅτε (Ἡρόδ. I.) αἱ θυγατέρες τῶν Ἀργείων μετὰ Ἰούς τῆς Ἰνάχου κατῆλθον καὶ σῆσαι κατὰ πρύμνην τῆς νεὸς ὠνέοντο τῶν φορτίων. Ἡ δὲ Τίρυνς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διεβρέχετο ὑπὸ τῆς θαλάσσης. Τῆς τοιαύτης διαπλάσεως ἀντιλαμβανόμενος ἐσκέφθη ὅτι ἡ θέσις περὶ τὸν μυχὸν μετὰ τῶν βράχων Ναυπλίας καὶ Τίρυνθος ἦτο πρόσφορος πρὸς κατοικίαν ἐπὶ πάλιν, ἐξ ἐκείνων ἄς οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῶν χθαμαλῶν παραλίων καὶ παροχθίων λιμνῶν ἀνήγειρον. Τοιαῦται εὐρέθησαν πλεῖστα ἐν ταῖς λίμναις τῆς Ἐλβετίας, καὶ ὁ Ἡρόδοτος (V. 16.) ἀναφέρει ὁμοίαν ἐν τῇ λίμνῃ Πρασιῶν. Κατὰ τὸν Lyell αἱ τοιαῦται κατοικίαι ἠγείροντο ἐν τοῖς μυχοῖς τῶν κόλπων ἐνθα τὸ βάθος ἐρήμων ὑδάτων δὲν ὑπερέβαινε τὰ 5μ'. Ἡ ἔρευνα τοῦ τοιοῦτου ἀπῆται οὐχὶ ἀπλῆν παρκτηρήσιν ἀλλ' ἀνασκαφὰς ἕνεκα τῶν ἐπιχώσεων αἵτινες ἔλαβον χώραν. Τούτων ὅμως ἕνεκα ἔδωκα προσοχὴν κατὰ τὴν ἐκδύσιν τῆς ἀκτῆς πρὸς τὸν παρὰ τὸ δπλαστάσιον μυχόν, ἐν τῇ ἀνασυρομένη δὲ ἰλίῃ εὗρον ἔχνη κεραμικῆς τέχνης ὅπως πρωτοπλάστου, ἀκολούθως δὲ ἐκ βάθους 2,50μ' κάτωθεν τοῦ προσχωθέντος πυθμένος τῆς παραλίας ἀνεσύρθη ἀγγεῖον σχεδὸν ἀνέπαφον. Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο μικροκωνικοῦ σχήματος ἔχει 0,28 περίπου ὕψους. Ἐστὶν ἐξ ὀπτῆς γῆς πλὴν κατεργασμένον φρονῶ διὰ τῶν δακτύλων, ὧν οἱ τύποι σώζονται ἔτι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας περιστροφικῶς ἐντετυπωμένοι. Φέρει δύο μικρὰ ὠτία ἀτέχνως καὶ ταῦτα κατεσκευασμένα, ἀνίστα σχεδόν, καὶ διχαζόμενα κατὰ τὴν θέσιν τῆς πρὸς τὸ ἀγγεῖον προσκολλησέως, καὶ ἐν γένει δεικνύει τέχνην πρωτοπεύρου ἢ ἡμια-

γρίου ἀνθρώπου. Οὐδεμίαν ὁμοιότητα κέκτηται πρὸς αὐτὰ τὰ ἀρχαιότατα κεραμικὰ ἔργα τῶν Μυκηναίων, Ναυπλίας, Σπάτα κλπ. Οἱ ἰδίως περὶ τὰ ἀγγεῖα ἀσχοληθέντες Martha, Colignon καὶ Heydemann ἐξήτασαν ταῦτα ὡς πρὸς τοὺς χρωματισμούς καὶ τὴν εἰκονογραφικὴν ἐξάγοντες πορίσματα ὡς πρὸς τὰ ἔθιμα καὶ τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας τῶν ποιησάντων, ἀλλὰ τὸ προκείμενον ὅπως ἄτεχνον καὶ ἀνευ οὐδεμιᾶς εἰκόνης συμβόλου ἢ χρωματισμοῦ δὲν δύναται ἢ νὰ ἀναχθῆ εἰς προηγηθεῖσαν τινα ἐποχὴν. Παρὰ φίλου ἠκουσα ὅτι τοῦτο ὁμοιάζει πρὸς τὰ ἐν Κύπρῳ εὐρεθέντα προϊστορικὰ καὶ τὰ ἐν Θήρῃ, πλὴν κατὰ τὴν ἐργασίαν, καὶ ἄτινα ἀποδίδονται εἰς τὰς καθόδους τῶν Φοινίκων. Ταῦτα δὲν εἶδον, ὅθεν δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω συνάφειαν τινα πρὸς αὐτά, ὅτι ὅμως ἄξιον πολλῆς προσοχῆς, ἐστὶ τὸ σχῆμα, ὅπερ διαφέρει πολὺ τῶν σχημάτων τῶν ἀγγείων τῶν εὐρεθέντων ἐν τοῖς παρακειμένοις τάφοις τοῦ Παλαμῆδου, ὧν ἔτι διαφέρει κατὰ τε τὴν ἐργασίαν καὶ χρωματισμόν. Δυναμέθα νὰ εἶδωμεν ἐν τῷ σχήματι τούτου ἀρχέτυπὸν τινα ἰδέαν τῆς μετὰ ταῦτα Ληκύθου, ἧτις τοσοῦτον ἀφθονος εὐρίσκεται ἐν τοῖς ἐλληνικοῖς τάφοις τῆς μετέπειτα ἐποχῆς. Τὸ σχῆμα τῆς Ληκύθου ἦτο τὸ ἰδίως ἐντάφιον τῶν ἐλληνικῶν ἀγγείων. Πολὺ δ' ὀρθῶς ὁ Heydemann παρατηρεῖ, ὅτι ἡ Ληκύθος δέον νὰ μελετηθῆ ἐπισταμένως. Αὕτη κέκτηται χαρακτῆρας καθ' ὅλου ἐνταφίου, ἰδίως δ' ἐν τοῖς ἐλληνικοῖς τάφοις ταῦτα δεικνύται σαφῶς, ἐνῶ ἐλλείπει παντελῶς ἐκ τῶν τοιούτων τῶν ἐξ Ἀσίας ἐπιδρομῶν. Ὅπως δὲ ποτε τὸ προκείμενον ἀγγεῖον δεικνύει τὴν ὑπαρξίν κατοίκων ἐν ταῖς χώραις ταύταις, πρὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν κατακτητῶν, τῶν ἀπόρων ἴσως τοῦ Θουκιδίδου, ἴσως τῆς χαλκίνης ἐποχῆς ἢ καὶ αὐτῆς τῆς λιθίνης, ἧτις ἐστὶν ἡ ἀμέσως ἐπομένη τῇ πλειοκένῳ. Ἐν ταύτῃ συνεχωνεύθησαν οἱ κατακτηταί, καὶ προέκυψεν ἡ μεγάλη ἐκείνη φυλὴ ἧς τὰ ἔργα κατὰ Rouquerville οὐδέποτε οἱ νεώτεροι θὰ δυνήτωσι νὰ φθάσωσιν.

Ν. Σολωμός.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΣΜΥΡΝΑΙΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

Ἐν τῷ ἀγροκηπίῳ τοῦ κ. Σ. Γαϊτάνη, τῷ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος τοῦ Πάγου ἀνεσκάφησαν τάφοι τινές, ἐν οἷς εὐρέθησαν αἱ ἐξῆς ἐπιτύμβιοι ἐνεπιγράφοι πλάκες.

Ἐπὶ πλακῶς μετ' αὐτώματος, ὕψους 0,76, πάχους, 0,10, πλάτους πρὸς μὲν τὰ ἄνω 0,32, πρὸς δὲ τὸ κατωτέρω μέρος 0,35.

Διονύσιον Ποσειδωνίου

ὁ δῆμος

Ἐπτά που ἐξ ἐτέων δεκάδας καὶ βικίον ἐπόν τι
εὐρήσεις ἀριθμῶν (:) μῆκος ἐμῆς βιοτῆς,

Βάκχου κудίστοιο νεωκόρον· ἐγ δὲ πόλειος
ἀρχὰς εὐθύνης ἐκτὸς ἐμῆς ἐθέμην
εἰς ἀρετὴν λεύσσω Διονύσιος· ἀντὶ δὲ τῶν δε
χρύσεος ἐγ δῆμου καίτ' ἐπ' ἐμοὶ στέφανος.
Ποσειδώνιον Διονυσίου τοῦ Ποσειδωνίου
ὁ δῆμος

Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμῶν δύναται τις νὰ ἀναγάγῃ αὐτὴν εἰς
τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους, καθότι τὸ τοῦ Π δεξιὸν σκέλος εἶναι βραχύτε-
ρον τοῦ ἐτέρου τοῦ πρὸς τὰ ἀριστερά, τὸ δὲ ξ ἔχει τὰς δύο δριζωντείας
γραμμὰς ἀναπεπταμένας κατὰ τι.

Ἡ ἐν τέλει πρὸς Ποσειδώνιον τὸν υἱὸν τοῦ Διονυσίου τοῦ Ποσειδωνίου
ἐπιγραφὴ εἶναι κεχαρχυμένη μὲ μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ τῆς ἄλλης ἐπιγρα-
φῆς γράμματα καὶ οὐχὶ μεθ' ὅσης ἡ ἄλλη φιλοκαλίας. Ἀμφότεραι αἱ λέξεις
«ὁ δῆμος» εἶναι ἐντὸς στεφάνης, πλὴν τὰ τῶν δύο στεφάνων φύλλα δια-
φέρουσι.

Ἐπὶ ἐτέρῃς πλακῶς μετ' ἀετώματος ἧς ἐλλείπει τὸ ἀνάγλυφον, ἅπερ
ἔφερον :

ὁ δῆ- χαῖρε χαῖρε
μος
Νίκανδρον Μηνίου.

Ἐπὶ ἐτέρῃς ὁμοίως :
Σῶσον (;) Ἡρακλείδου

Ἐπὶ μικρῆς πλακῶς.
Μαξιμίνοσ
ιδίῃ συμβίῳ
μεινίας χά-
ριν.

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Συνεδρία τῆς 3 Ἰανουαρίου 1885.

Ὁ κ. Καϊλερ δμιλεϊ περὶ κορμοῦ Πανὸς ἀποκειμένου ἐν τῷ Μουσεῖῳ τοῦ
Μαγχαίμ.

Ὁ αὐτὸς περὶ σιδηρῶν νομισμάτων τῆς Ἡρακίας.

Ὁ κ. Χελδράιχ περὶ σφραγίδος ἀρτοποιοῦ ἐξ Αἰγίου.

Ὁ κ. Ἀλλιγκ περὶ τῆς τοποθεσίας τῶν θεσσαλικῶν πόλεων Ἄτρακος,
Φακίου καὶ Φαιστοῦ.

Συνεδρία τῆς 19 Ἰανουαρίου 1885.

Ὁ κ. Καϊλερ περὶ τινος εἰκονικῆς κεφαλῆς εὐρεθείσης κατὰ τὴν νοτίαν
κλιτὴν τῆς Ἀκροπόλεως.

Ὁ αὐτὸς περὶ τινος ἐπιγραφῆς ἐξ Ἀμοργοῦ.

Ὁ κ. Κολδβαῦ περὶ τῶν Ἀμερικανικῶν ἀνασκαφῶν ἐν Ἄσσῳ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Τὴν 16 Ἰανουαρίου ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν αἰθουσῶν τοῦ Πανεπιστημίου
ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν μελῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας. Ἐν τῇ συνε-
λεύσει ταύτῃ ἀφοῦ ὁ πρόεδρος κ. Α. Κοντόσταυλος προσηγορεύσατο τοὺς
ἐταίρους ὁ γραμματεὺς κ. Σ. Α. Κουμανοῦδης ἀνέγνω ἔκθεσιν περὶ τῶν
κατὰ τὸ ληξὸν ἔτος ἐργασιῶν τῆς Ἐταιρίας, ἀφορῶσαν κυρίως εἰς τὰς ἀνα-
σκαφὰς τῆς Ἐλευσίνας, τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τῶν Θεσπιῶν καὶ τὰς ἐν αὐ-
ταῖς γενομένας ἀνακαλύψεις. Συγχρόνως ἀνήγγειλεν ὅτι ἐπαναλαμβάνεται
ἡ ἔκδοσις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος, ἣτις θέλει ἐκδίδοσθαι τετράκις
τοῦ ἔτους, τὸ δὲ α' τεῦχος θέλει ἐκδοθῆ περὶ τὰ τέλη Μαρτίου. Ἐξελέ-
χθησιν ἐν τέλει οἱ ἐλεγκταὶ καὶ ἀπεφασίσθη ὅπως ἡ προσεχὴς συνέλευσις
συγκροτηθῆ τὴν 6 Φεβρουαρίου πρὸς ἐκλογὴν τοῦ νέου συμβουλίου.

— Ἐν Θήβαις ἐνεργουμένων ἀνασκαφῶν παρὰ τὸ νέον ὑδραγωγεῖον πρὸς
τοποθέτησιν σωλῆνων ἀνευρέθησιν δύο κεραλαὶ ἀρχαίων ἀγαλμάτων κα-
λῆς τέχνης ὡς ἔστιν εἰκάσαι. Ἐκ τούτων ἡ μὲν ἀνήκει εἰς ἀγαλμα ἀν-
δρός, ἡ δὲ εἰς γυναικός, εἶναι δὲ κατὰ τὴν ῥίνα ὀλίγον βεβλαμμένα.

— Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τὰς γενομένας τῷ 1881 ἐν Γιανάγρα ὑπὸ τῆς
Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας ἀνευρέθησιν πλὴν ἄλλων δύο ἐξ ὀπτῆς γῆς πο-
λύχροα ἀγγεῖα κεκοσμημένα ἀμφότερα κατὰ τὸ ἔμπροσθεν αὐτῶν μέρος
ἐκτύποις παραστάσει. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα περὶ ὧν ἔκτοτε ἐποησάμεθα
λόγον ἐν τῷ Παρνασσῷ δημοσιεύει ὁ κ. Κ. Μυλωνᾶς ἐν τῷ τελευταίῳ
τεύχει (Δ' τοῦ Ζ' ἔτους) τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου. Τὸ
μὲν τῶν ἀγγείων ἔχει σχῆμα θαλασσίας κόγχης ἠνεωγμένης ἐξ ἧς προ-
βάλλει προτομὴ ἀφροδίτης ἀναδυομένης, τὸ δὲ παριστᾷ σύμπλεγμα νεα-
νίου ἀποκομίζοντος νεάνιδα. Εἰς τὸ σύμπλεγμα τοῦτο διάφοροι ἐδόθησιν
ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐξηγήσεις. Κατὰ τὴν μὲν τούτων ὁ νεανίας εἶναι Ἐρ-
μῆς ἡ δὲ νεανίς Ψυχὴ, κατὰ τὴν δὲ εἶναι Ἐρως ἀπάγων νεάνιδα, κατὰ

τὴν δὲ τρίτην τὴν ἀνακοινωθείσαν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Δ. Σεμιτέλου ἡ νεανίκς εἶναι Βορέας ἀρπάζων τὴν Ὁρείθουαν.

— Ἐν Σπάτα τῆς Ἀττικῆς ἀνευρέθη μέγα ἐπιτάφιον ἀνάγλυφον ὅπερ κατασχεθὲν ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἀστυνομίας ἐκομίσθη εἰς Ἀθήνας. Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ὅπερ καταλήγει εἰς ἀέτωμα περικιστῆ πεπλοφόρον γυναῖκα ἐπὶ θρόνου καθημένην καὶ πρὸ αὐτῆς ἰστάμενον κοράσιον κρατοῦν ἐν τῇ μιᾷ τῶν χειρῶν πυξίδα. Φέρει δὲ καὶ τὴν ἐπιγραφὴν :

ΚΑΛΛΙΞΤΩ ΦΙΛΟΚΡΑΤΟΥΣ ΚΟΝΟΥΛΗΘΕΝ

Ἡ παράστασις καὶ ἡ μορφή αὐτοῦ εἶναι συνήθης, περίεργος δ' εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν εἶναι ἐσχηματισμένη καὶ πεπλασμένη ἡ κόμη.

— Ἀπεστάλη εἰς Κεφκλληνίαν ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Καββαδίας ὅπως προσδιορίσῃ τὸν χῶρον τῆς ἀρχαίας πόλεως Σάμης ἐκ τῆς κοινοτικῆς κτηματικῆς περιουσίας. Ὁ κ. Καββαδίας προσδιώρισε τὸν χῶρον τῆς προϊστορικῆς ταύτης πόλεως ἐκχωρίσας ἐνέκα κτήματα τῆς κοινοτικῆς περιουσίας, ἐφ' ὧν ὑπαρχει ἡ Ἀκρόπολις, ἧς τὰ Κυκλώπεια τεῖχη εἶναι ἀξία σπουδῆς καὶ ἐν ἧ εὐρίσκονται ἀρχαιοτάτοι τάφοι ὡς οἱ τῶν Μυκηναίων.

— Ἐντὸς τοῦ Φεβρουαρίου θέλει ἀνοιχθῆ μία τῶν αἰθουσῶν τῶν ἐν τῷ Πολυτεχνεῖῳ μετακομισθεισῶν συλλογῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ κατετάχθησαν προσηκόντως τὰ πῆλινα ἀντικείμενα καὶ τὰ ἀγγεῖα.

— Ἐν Τρικκάλοις ἐν τῷ παρὰ τὰ σφαγεῖα τῆς πόλεως Ὀθωμανικῷ νεκροταφείῳ ἵσταται στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος ἀνθεμίῳ κεκοσμημένη φέρουσα τὰ γράμματα τάδε :

ΜΕΝΙΠΠΟΣ ΠΕΤΘΑΛΕΙΟΣ

Παρατηρήτως ἀξία εἶναι ἡ χρῆσις τῆς τάξεως Πετθάλειος ἀντὶ Θεττάλειος.

— Ἐν Γκιουλ-μπκτσὲ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπέναντι τῆς νήσου Ῥόδου ἐγένοντο ἐπ' ἐσχάτων ἀνασκαφαὶ ὑπὸ Αὐστριακῶν ἀρχαιολόγων. Κατ' αὐτὰς ἀνεκαλύφθη δλόκληρον μαυσωλεῖον λίαν ὁμοιάζον πρὸς τὸ ἐν Ἀλικαρνασσῶ καὶ φέρον ἀνάγλυφα ἀρίστης ἐργασίας ἀνακαλοῦντα τὰ γλυπτικὰ ἔργα τοῦ μεγάλου ἐν Περγάμῳ βωμοῦ. Παριστάνουσι δὲ ταῦτα σκηνὰς ἐκ τῆς Ὀδυσσεΐας, ἀμαζονομαχίαν κτλ. Αἱ παραστάσεις ἀνήκουσι κατὰ τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ἐνδυμασίαν εἰς τὴν ἀρίστην περίοδον τῆς ἑλληνικῆς τέχνης· ἀλλὰ τινὰ τούτων εἶναι περιβεβλημένα ἀσιατικὴν ἐνδυμασίαν. Δυστυχῶς αἱ παραστάσεις εἶναι ἐγγεγλυμμέναι ἐπὶ ψαμμίτου λίθου, ὅστις δὲν ἔχει οὔτε τὴν στερεότητα, οὔτε τὴν διαύγειαν τοῦ μαρμάρου. Ἄλλ' οὐχ ἥττον διατηροῦνται ἐν καλῇ καταστάσει, ὥστε εἰκάζεται ἐντεῦθεν, ὅτι ἤδη ἐνωρὶς ἐκαλύφθησαν ὑπὸ στρώματος γῆς προφυλαξάσης αὐτά. Τὰ ἀνάγλυφα μέλλουσι νὰ ἐπισκευαθῶσιν ἐν Βιέννῃ.

— Περίεργον εὑρημα ἐγένετο ἐν Πρωσίᾳ πλησίον τῆς πόλεως Φραγκφούρτης τῆς ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὀδερ. Χωρικός καλλιερῶν τὸν ἀγρὸν τοῦ ἀνευρε χρυσοῦν ἀντικείμενον ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης, μήκους 40 ἐκαστῶν τοῦ μέτρου. Ἡ ἀξία τοῦ χρυσοῦ ἀντικειμένου τούτου, ἦν περίπου 5,000 φράγκων, τὸ δ' ἀντικείμενον ἦν ἰχθύς κυπρίνος. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τῆς βράχως καὶ τῆς οὐρᾶς τοῦ ἐν λόγῳ ἰχθύος περικιστάνται κεκαρκαμμένοι σκηναὶ κυνηγετικά, τίγρεις δ' ἔλαφοι καὶ πτηνὰ πολλὰ καὶ ποικίλα εἰσὶν ἐγγεγλυμμένα· τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἠγοράσθη ἀντὶ φρ. 7,500 ὑπὸ τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου. Ἀμφιβολία τινὲς ἐξεφράσθησαν ἀν ἀληθῶς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἦν ἀρχαϊκῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ἀλλ' οἱ Γερμανοὶ ἀρχαιολόγοι ὑποστηρίζουσι τοῦτο καὶ δρίζουσι μάλιστα ὅτι θὰ προέρχεται ἐκ τῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, γνωστὴ δ' ἦν ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἡ ἐπικοινωνία τῶν παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου κατοικούντων μετὰ τῶν κατοίκων τῶν Βαλτικῶν χωρῶν, διὰ τῶν ποταμῶν Δανάπριος, τοῦ Οὐίστουλα καὶ τοῦ Ὀδερ.

— Ἐν τῇ πόλει Βαρκελοννέτῃ παρὰ τὰ Γαλλοῖσπανικὰ σύνορα ἀνευρέθη κοιμητήριον ἀρχαῖον τῆς ἐποχῆς τῶν Μεροβιγίων· οἱ τάφοι ὑπέρκεινται εἰς δύο ἢ καὶ τρεῖς σειράς, περιέχουσι δὲ πολλὰ καὶ ποικίλα ἀρχαιοτάτης τέχνης ἀντικείμενα.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Ἰανουάριος 1883.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Τὸν λήξαντα μῆνα δύο ἐγένοντο τακτικαὶ συνεδρίαὶ τοῦ Συλλόγου.

Ἐγένοντο δὲ τὰ ἐξῆς ἀναγνώσματα :

Ἐπὶ τοῦ σεβασμιωτάτου ἐπισκόπου Πλαταμῶνος Ἀμβροσίου ἐπιτίμου μέλους περὶ τοῦ ζητήματος τῆς μισθοδοσίας τῶν ἐφημερίων.

Ἐπὶ τοῦ κ. Ἰω. Παπαλουκᾶ Εὐταξίου τακτικοῦ παρέδρου μέλους περὶ ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως.

Ἐπὶ τοῦ κ. Ν. Γεωργιάδου ἀντεπιστέλλοντος μέλους περὶ πνεύματος καὶ ὕλισμοῦ.

Ἐπὶ τοῦ κ. Ἀχιλλέως Παράσχου ἀντεπιστέλλοντος μέλους ἀνέκδοτοι Λυρικά ποιήσεις.

Ἐπὶ τοῦ κ. Τιμολ. Ἀργυροπούλου τακτικοῦ ἐνεργοῦ μέλους περὶ τῶν ἐφαρμογῶν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ.

Ἐπὶ τοῦ κ. Σπ. Σπηλιωτάκη ἐπιτίμου μέλους περὶ τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας καὶ τῶν μέσων πρὸς βελτίωσιν αὐτῆς.

ὑπεβλήθησαν τῷ Συλλόγῳ προτάσεις περὶ διδασκαλικῶν τῶν πεφυλακισμένων καὶ περὶ συστάσεως σώματος κομιστῶν διὰ τῶν παιδῶν τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων.

Ἀπεστάλησαν αἱ ἐκθέσεις τῶν κοσμητικῶν καὶ τῶν ἐξελεγκτικῶν ἐπιτροπῶν τῶν ἐπαρχιακῶν Σχολῶν Πατρῶν Νέας Πικέρνης καὶ Ζακύνθου.

ὑπεβλήθη αἴτησις τῷ Συλλόγῳ, ὅπως ἀναλάβῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ τῆν ἐν Πύργῳ συστάσαν σχολῆν τῶν Ἀπόρων Παίδων.

Ἐπανεληφθήσαν τὰ ἔνeca τῆς εὐλογίας διακοπέντα μαθήματα τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων Ἀθηνῶν. Αἱ ἐγγράφαι τῶν ἐν αὐτῇ μαθητῶν ἀνήλθον κατὰ τὸν λήξαντα μῆνα εἰς 432. Αἱ δ' εἰσπράξεις τοῦ ταμειευτηρίου ἀνήλθον ὁμοίως τὸν λήξαντα μῆνα εἰς δρ. 341.05.

Τὴν 29 Ἰανουαρίου ἐδόθη ἐν τῷ δημαρχεῖῳ Ἀθηνῶν εὐμενῶς παραχωρηθέντι, εὐεργετικὸς χορὸς ὑπὲρ τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν εὐγενῶν κυριῶν Ῥόζας Σ. Βαλαωρίτου, Τερψιχόρης Β. Μελέ, Ἰφιγενείας Α. Συγγροῦ, Ναταλίας Α. Σούτσου καὶ Σοφίας Σ. Σχλίεμαν.

Ἀπεβίωσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ **Γεώργιος Κωνσταντινίδης** ἐπίτιμον μέλος τοῦ Συλλόγου ἀπὸ τοῦ 1870 καὶ εὐεργέτης αὐτοῦ.

Ἐξελέχθησαν νέα μέλη οἱ ἐξῆς. Τακτικὰ ἐνεργὰ οἱ κκ. Α. Μικούλης πλωτάρχης, Ἀγ. Πάλλης λοχαγὸς τῶν γενικῶν ἐπιτελῶν, Ἀλ. Θ. Ζαίμης διδάκτωρ τὰ νομικά, Ἐμμ. Γιαννόπουλος ὀρυκτολόγος, Χ. Ἀναστασιάδης ἰατρός, Ν. Γουναράκης ὑφηγητῆς, Ν. Παπαλεξανδρῆς δικηγόρος, Γ. Ζέζος μηχανικός. — Τακτικὰ πάρεδρα οἱ κκ. Κ. Μητσόπουλος καθηγητῆς, Ἰω. Χατζιδάκης ὑφηγητῆς, Μ. Χρυσόχοις γεωγράφος καὶ Ἰω. Νεγρεπόντης διαχειριστῆς τῆς Πανελληνίου Ἀτμοπλοικῆς Ἐταιρίας. — Ἐπίτιμα μέλη οἱ κκ. Ἀρθοῦρ Μένσελ ἐν Χαλκίδι, Οὐίλλιαμ Γουδβιν, Θ. Ἀρεταῖος, Μ. Βενιζέλος, Π. Γ. Κυριακός, Β. Λάκων, Α. Κυζικηνός, Χρ. Παπαδόπουλος, Θ. Χελδράτχ. Ἀντεπιστέλλοντα τέλος οἱ κκ. Κ. Παρλαπᾶς ἐν Αἰτωλικῷ, Ξ. Νίδερ ἐν Μεσολογγίῳ, Κ. Χρυσόσπαθης ἐν Καλάμικαις, Α. Σιδίνης καὶ Σπ. Σοκόλης ἐν Πειραιεῖ, Λουδ. Μιλάνης ἐν Φλωρεντίᾳ, Σπ. Σκλιᾶς ἐν Μασσαλίᾳ, Δ. Φίλιος ἐν Ἐλευσίνι, Κ. Δαμιράλης ἐν Τρικκάλοις.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Τμήμα θεολογικόν. Μετὰ τὰς ἀρχαιρεσίας αὐτοῦ τὸ τμήμα τοῦτο συνήλθε καὶ ἐψήφισε τὸν ὀργανισμὸν αὐτοῦ, θέλει δὲ προσεχῶς ποιήσει ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν του.

Τμήμα νομικὸν καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Συνήλθεν εἰς τακτικὴν συνεδρίαν καθ' ἣν μετὰ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ συνόλου τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ τμήματος ὑπεβλήθησαν αἱ ἐξῆς προτάσεις:

α') ὑπὸ τοῦ κ. Σίμου Μπαλάνου περὶ τῶν ἐπενεκτέων βελτιώσεων εἰς τὴν κατάστασιν τῶν δικαστηρίων.

β') ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Δ. Λεβίδου 1) νὰ ταξινομηθῶσι καθ' ὕλην καὶ χρονολογικῶς οἱ δημοσιευθέντες ἐν Ἑλλάδι νόμοι καὶ τὰ βασιλικά διατάγματα, Νὰ δημοσιευθῇ δὲ ὑπὸ τοῦ τμήματος συλλογὴ περιέχουσα τοὺς τίτλους αὐτῶν μετὰ παραπομπῆς εἰς τὸ οἰκεῖον φύλλον τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως· 2) νὰ γίνῃ σκέψις περὶ ἀναθεωρήσεως τῶν τμημάτων ἐκείνων τῆς νομοθεσίας, ἅτινα ὡς ἐκ τῆς πληθύσεως τῶν νόμων καὶ τῶν σχετικῶν διαταγμάτων προκαλοῦσι τὴν σύντονον μέριμναν τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας καὶ νὰ ὑποβληθῶσι τῇ Βουλῇ ἀρμοδίως αἱ δέουσαι περὶ τούτων σκέψεις καὶ προτάσεις τοῦ τμήματος· 3) νὰ ἐκφράσῃ τὸ τμήμα εὐχὴν, ὅπως ψηφισθῇ ὁ ἀστικὸς κώδιξ.

γ') ὑπὸ τοῦ κ. Σπ. Σπηλιωτάκη περὶ συστάσεως κεντρικῆς ἐταιρίας ὑπὲρ τῆς γεωργίας καὶ τῆς βιομηχανίας καὶ συστάσεως ἐταιρίας τῆς στατιστικῆς.

δ') ὑπὸ τοῦ κ. Δαμ. Βορρέ 1) περὶ ἐπενεκτέων τροποποιήσεων εἰς τὸ δρωτικὸν σύστημα· 2) περὶ ἐπενεκτέων προσφῶρων μεταβολῶν εἰς τὸν ἐκλογικὸν νόμον.

Τὸ τμήμα παραδεχθὲν ὡς κατεπειγούσας τὰς προτάσεις τῶν κκ. Σ. Μπαλάνου καὶ Ν. Λεβίδου συνέστησεν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κκ. Σ. Σπηλιωτάκη, Ι. Τυπάλδου, Ν. Λεβίδου, Ι. Ἀραβαντινοῦ καὶ Δ. Βορρέ, ὅπως ἐπεξεργασθῇ αὐτάς καὶ ὑποβάλλῃ ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ Φεβρουαρίου τὸ ἀποτελεσμα αὐτῆς.

Τμήμα καλῶν τεχνῶν. Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ τμήματος ὑπεβλήθησαν δύο προτάσεις ἡ μὲν περὶ διοργανώσεως ὑπὸ τοῦ τμήματος διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς 25 Μαρτίου ἐκθέσεως ἱστορικῶν ἀντικειμένων ἀναφερομένων εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα, ἡ δὲ περὶ φροντίδος πρὸς ἴδρυσιν ἑλληνικοῦ θεάτρου καὶ σύστασιν ἑλληνικοῦ θιάσου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ τμήματος. Ἡ πρώτη πρότασις ἐγένετο κατ' ἀρχὴν δεκτὴ καὶ ἀπεφασίσθη ὅπως συζητηθῶσιν αἱ λεπτομέρειαι ἐν προσεχεῖ συνεδρίᾳ, πρὸ πάντων δ' ὠρίσθη ὅπως διὰ τοῦ προεδρείου ζητηθῇ ἡ συνεργασία τῶν ὑπουργείων ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τῶν Ναυτικῶν.

Ἐπὶ τῆς β' προτάσεως ὑπεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Μελέ τὰ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀναφερόμενα ὑπομνήματα τοῦ μουσικοῦ καὶ δραματικοῦ Συλλόγου, ἀπεφασίσθη δὲ ὅπως πρὶν ἢ τὸ τμήμα συζητήσῃ τὴν πρότασιν εἰδικὴ ἐπιτροπὴ μελετήσῃ τὸ ζήτημα καὶ ὑποβάλλῃ τὰς σκέψεις αὐτῆς ἐν προσεχεῖ συνεδρίᾳ. Μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ἐξελέχθησαν οἱ κκ. Ι. Ἰσιδωρίδης Σκυλίσης, Μ. Π. Λάμπρος καὶ Α. Α. Φαγκαβῆς.

Τμήμα φυσιογνωστικόν. Κατὰ τὴν τακτικὴν συνεδρίαν τοῦ τμήματος τούτου ὁ μὲν κ. Α. Χρηστομάχος ἀνεκοίνωσε νέον χημικὸν φάρμα-

κον, τὴν καίρινην, ἐσχάτως κατασκευασθὲν ὅπερ ἔφερον ὡς παράδειγμα ὅτι ἡ θεωρητικὴ χημεία ἀποδίδει καὶ τὴν φυσιολογικὴν ἐνέργειαν τῶν παρ' αὐτῆς παρασκευαζομένων φαρμάκων εἰς τὰς ἐκ τῆς διαφόρου διαθέσεως τῶν ἀτόμων ἐν τῷ χώρῳ τῶν μορίων διαφορὰς.

Ὁ κ. Τιμολέων Ἀργυρόπουλος ἀνεκοίνωσεν ἐρεύνας αὐτοῦ περὶ εὐρέσεως μονάδος πρὸς καταμέτρησιν τῆς ἐντάσεως τοῦ φωτὸς καὶ συγκρίσεως τῆς ἐντάσεως δύο φώτων ἄνευ χρήσεως ὀπτικοῦ φωτομέτρου, ἀλλὰ διὰ καταμετρήσεως τῆς ἐντάσεως ταύτης διὰ γαλβανομέτρου.

Ὁ κ. Ν. Χ. Ἀποστολίδης ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς θαλάσσαις πλεῖστα ὕδα σπάνια ἀπαντῶνται ζῶα καὶ ἐπέδειξε παρασκευὴν ἐπανωτάτου ζώου ἀλιευθέντος ἐν τῷ κόλπῳ Πατρῶν *Θαλασσοπερίδος* τῆς *φωσφορίζουσης*, ἣτις δι' ἰδιαιτέρας μεθόδου ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτευχθείσης παρουσίαζε τὸ ζῶον ὡς ἐν τῇ φυσικῇ αὐτοῦ καταστάσει εὐρίσκεται. Ἐπέδειξε δὲ καὶ ὀδόντα *φουστῆρος* τοῦ *μακροκεφάλου* τελευταίως προσεράξαντος ἐν Ἀλονήσῳ μίξ τῶν Σποράδων.

Ὁ κ. Ἐμμ. Δραγούμης καταδείξας ὅτι τὸ τμήμα δέον πρὸ πάντων νὰ καταγίνῃ εἰς τὴν σπουδὴν τῶν καθ' ἡμᾶς προέτεινεν ὅπως τῇ ὑποδείξει τοῦ τμήματος καὶ δαπάναις τοῦ Συλλόγου συσταθῶσιν εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Ἑλλάδος μετεωρολογικοὶ σταθμοί, ἵνα οὕτως ἔχωμεν καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν πλὴν τῶν Ἀθηνῶν μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις· προέτεινε δὲ πρὸς σύστασιν μετεωρολογικῶν σταθμῶν τρεῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος πόλεις τὴν Ἀκρίσσαν, τὴν Τρίπολιν καὶ τὰς Καλάμας. Εἶπε δὲ συγχρόνως ὅτι ὁ σοφὸς διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπείου κ. Ἰούλιος Σμίθ, κωλυόμενος νὰ παρευρεθῇ εἰς τὴν συνεδρίαν τοῦ τμήματος, ἐδήλωσεν αὐτῷ ὅτι προθύμως ἀναλαμβάνει ἐργασίας ἀναγομένας εἰς τὰς παρατηρήσεις τῶν σταθμῶν τούτων.

Ὁ κ. Δ. Κοκκίδης ὑπεστήριξε τὴν πρότασιν, ὁ δὲ κ. Α. Κορδέλλας προσέθεθεν ὅτι καλὸν εἶναι νὰ ἰδρυθῇ καὶ τέταρτος μετεωρολογικὸς σταθμὸς ἐν Πάρῳ, ὅπως ἔχωμεν καὶ παρατηρήσεις τοῦ νησιτικοῦ κλίματος.

Τὸ τμήμα παρεδέξατο τὴν σύστασιν τεσσάρων μετεωρολογικῶν σταθμῶν ἐν Ἀκρίσῃ, Τρίπολει, Καλάμας καὶ Πάρῳ καὶ ἐξελέξατο ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κκ. Δ. Κοκκίδου, Ε. Δραγούμη καὶ Τ. Ἀργυροπούλου, ὅπως συντάξῃ τὸν ὄργανισμὸν τῶν σταθμῶν τούτων.

Ὁ κ. Σταμ. Κρίνος προέτεινεν ὅπως τὸ τμήμα ἐκλέξῃ ἐπιτροπὴν πρὸς φυσικὴν ἐξέτασιν τῆς Ἀττικῆς. Ἡ πρότασις ἀνεγράφη πρὸς συζήτησιν εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς ἐπομένης συνεδρίας.

Τμήμα Ἀρχαιολογικόν. Τὸ τμήμα τοῦτο ἔνεκα τῆς πληθύσεως τῶν ἀνακοινώσεων συνεκρότησε δύο συνεδρίας κατὰ τὸν λήξαντα μῆνα.

Ἐν τῇ πρώτῃ τούτων ἐν ἧ παρῆν καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας κ. Λομβάρδος, ὁ κ. Α. Μελετόπουλος ἐπέδειξε πῶδα χαλκοῦν ἴππου ἀπὸ τοῦ ὄνου

χος μέχρις ἀνω τοῦ γόνατος μεγέθους ὑπερφυσικοῦ καλλίστης δ' ἐργασίας καὶ διατηρήσεως. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν εὐρόντων αὐτὸν ἀλιέων, ἐν τῷ αὐτῷ μέρει ὑπάρχει καὶ ἄλλος μέγιστος ὄγκος, ἴσως τὸ ἐπίλοιπον σῶμα τοῦ ἴππου καὶ ὁ ἀνδριάς, ἂν ἔνεκα τοῦ βάρους δὲν ἠδυνήθησαν νάνελκύσωσιν. Ἐπειδὴ δ' οὐδεμίαν ἐλήφθη πρόνοια ὑπὸ τῆς γενικῆς ἐφορείας τῶν ἀρχαιοτήτων πρὸς ἐξέτασιν τοῦ πράγματος, ἀπεφασίσθη, προτάσει τοῦ κ. Μελετοπούλου, νὰ παρακληθῇ τὸ ὑπουργεῖον τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν περὶ ἀνεκλύσεως τοῦ καλλίστου τούτου μνημείου τῆς ἀρχαιότητος, ἂν πράγματι σώζεται ἀκόμη ἐν τῷ πυθμῆνι τῆς θαλάσσης. Ὁ κ. ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ὑπεσχέθη πᾶσαν πρὸς τοῦτο σύμπραξιν.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Ν. Γ. Πολίτης ἐποίησατο λόγον περὶ τοῦ ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Ἀκροπόλεως ἀποκειμένου ἀρχαίου ἀγάλματος, τοῦ ἀπεικονίζοντος δαμαλοφόρον ἄνδρα. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἐν ἀρχῇ ὑπετέθη, ὅτι παρίστησι τὸν Νόμιον Ἀπόλλωνα ἢ τὸν Ἑρμῆν, ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη ἐρμηνεία ἐνωρὶς καταδικάσθη, περὶ δὲ τῆς δευτέρας πολλὰς παρουσιάζουσιν ἀντιρρήσεις οἱ ἀρχαιολογοῦντες, ὧν τινες φρονοῦσιν, ὅτι τὸ ἄγαλμα εἶναι ἀπλῆ πρᾶστασις θυτῆρος φέροντος ἐπ' ὤμων τὸ ἱερεῖον. Συσχετίσας τὴν παράστασιν ταύτην τῇ κοινοτάτῃ τοῦ κριοφόρου Ἑρμοῦ, καὶ ταῖς ἐπὶ καθαρμῶν ἱεροτελεστικαῖς τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, πρὸς δὲ συνηθείαις τις πρὸς ἀποσῶσιν ἐπιδημικῶν νόσων, διατηρουμέναις μέχρι τούδε ἐν Ἑλλάδι καὶ πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ὁ κ. Πολίτης ἐγνωμάτευσεν, ὅτι οὐ μόνον τὸ ἄγαλμα τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ εἰκόνες τοῦ κριοφόρου Ἑρμοῦ εἰσὶ παραστάσεις τοῦ θεοῦ ὡς Ἀλεξικακού, καὶ οὐχί, καθὼς κοινῶς εἶναι παραδεδεγμένον, ὡς Νομίου ἢ Ἐπιμηλίου.

Ὁ κ. Κ. Καραπάνος ἐπέδειξεν εἰκόνα οἰκοσμίμου ἀναγλύφου ἐπὶ πλακῶς, εὐρεθείσης ἐνταῦθα. Τὸ οἰκόσημον ἀνήκει, ὡς μαρτυρεῖ ἐπιγραφή ὑπ' αὐτό, εἰς τὴν οἰκογένειαν Δελαγραμμάτικα, καὶ φέρει ἔτος 1679, εἶναι δὲ κατὰ τοῦτο περιεργον, ὅτι τοιοῦτο οἰκογενειακὸν ὄνομα, συνηθέστατον ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου, εἶναι ἄγνωστον ἐν Ἀθῆναις.

Ὁ κ. Ι. Δραγάτης παρετήρησεν, ὅτι τὸ αὐτὸ οἰκόσημον εἶναι κεκαρχημένον ἐπὶ πλακῶς ἐν τῷ ἐν Ἀνδρῶ πύργῳ τοῦ Δελαγραμμάτικα.

Μετὰ τοῦτον ὁ κ. Σ. Π. Λάμπρος ἐπραγματεύθη ἐν ἐκτάσει περὶ δύο χειρογράφων ἐν μοναῖς τοῦ Ἀθῶνος εὐρισκομένων τοῦ *Χρονικοῦ Μομεβασιᾶς*, ὅπερ ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Ταυρίνῳ βιβλιοθήκης ἐκδοῦς ὁ Φελμεράυερ ἐν τοῖς *Fragmenten aus der Orient*, ἐζήτησε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν θεωρίαν του περὶ τῶν σλαβικῶν ἐποικήσεων ἐν Πελοποννήτῳ. Τὸ ἕτερον ἰδίως τῶν χειρογράφων τούτων περιέχει συμπληρώσεις τοῦ γνωστοῦ χρονικοῦ καὶ ὀρθότερας γραφάς, ἅτινα πάντα κρατύνουσι τὰς περὶ τῆς ἀξίας καὶ τῆς συντάξεως τοῦ χρονικοῦ τούτου γνώμας τοῦ Zinkeisen, τοῦ κ. Κ.

Παπρηγοπούλου και του Κάρλου Χόπφ. Παρατηρήσας δὲ τινα περὶ τοῦ γράψαντος τὸ χρονικὸν και περὶ τοῦ χρόνου τῆς συντάξεως αὐτοῦ, μετέβη εἰς ἀνάλυσιν ἐτέρου περιέργου χρονικοῦ, ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι τῆς μονῆς Κουτλουμουσίου περιλαμβανομένου και περιέχοντος μυθικὴν ἱστορίαν τῆς Πελοποννήσου· εἶναι δὲ τὸ χρονικὸν ἐκεῖνο, κατὰ τὸν κ. Λάμπρον, ἀντιγραφή καταλογάδην ἐπυλλίου μεσαιωνικοῦ εἰς πολιτικούς στίχους, ὡς μαρτυροῦσιν εὐκόλως διακρινόμενα λείψανα στίχων και στίχοι δλόκληροι.

Ὁ κ. Ι. Αρχαγιάτης ἐπέδειξε κεφαλὴν Ὁμήρου, ἄριστα διατηρουμένην και ἀνήκουσαν εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους τῆς ἑλληνικῆς τέχνης· τὴν κεφαλὴν ταύτην προσεκτήσατο νεωστὶ ἐξ ἀγορᾶς τὸ ἐν Πειραιεῖ μουσεῖον. Παρουσίασε δὲ και πανομοιότυπον ἐπιγραφῆς, σωζομένης ἐν ἀποκρήμνῳ βράχῳ τῆς Σίφνου, ἣν παρετήρησε μὴ κατορθώσας νάντιγράφῃ και ὁ Λουδ. Ῥός (ἐν ταῖς Inselreisen). Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη φέρει γράμμασιν ἀρχαίκοις και λίαν περιέργοις ἐν δυοῖ στίχοις ταῦτα: **ΝΥΦΕΟΝ ΗΙΕΡΩΝ.**

Ἐν τῇ δευτέρᾳ συνεδρίᾳ ὁ κ. Ν. Γ. Σολωμός, ὠμίλησε περὶ τῶν προϊστορικῶν κατοίκων τῆς ἄργολικῆς πεδιάδος, οἵτινες εἰκάζει, ὅτι διητῶντο ἐν κατοικίαις ἐπιθαλασσίαις. Τὴν δ' εἰκασίαν του ταύτην ἐστήριξεν εἰς τὴν θεωρίαν, ὅτι ἐν παλαιτάτῃ ἐποχῇ ἡ θάλασσα ἔκειτο ἐγγύτερον τοῦ τε Ἄργους και τῆς Τίρυνθος, βραχυμῆδον δ' ἐπεχώσθη διὰ τῆς ἰλῦος τοῦ Ἰνάχου· τοῦτο ἀπεδεικνύκει πρὸς τοὺς ἄλλοις και τεμάχῃ ἀγγείων και ἐν δλόκληρον ἀγγεῖον, εὑρεθέντα κατὰ τὴν ἐκβάθυνσιν τῆς θαλάσσης πλησίον τοῦ ἐν Ναυπλίῳ ὀπλοστασίου. Ἐπέδειξε δὲ τὸ ἀνευρεθὲν ἀγγεῖον, ὅπερ φαίνεται πολλῶ ἀρχαιότερον τῶν Μυκηναίων, παντελῶς δὲ διάφορον τούτων, προσθεῖς, ὅτι τὸ σχῆμα αὐτοῦ φαίνεται ὡς τὸ ἀρχετύπον τῆς ληκύθου.

Ὁ κ. Ν. Γ. Πολίτης εἰς συμπλήρωσιν τῆς ἀνακοινώσεως, ἣν ἐποίησε κατὰ τὴν προλαβοῦσαν συνεδρίαν, ἐπέδειξεν εἰδῶλιον πῆλινον, ἐν Ἀθήναις εὑρεθὲν και ἀποκείμενον ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ κ. Τ. Φιλήμονος. Τὸ εἰδῶλιον τοῦτο παναρχαιοτάτης ἐργασίας, ἀλλὰ κακῆς σχεδὸν διατηρήσεως και κολοβόν, ἀπεικονίζει θαυμαστόν Ἑρμῆν, και εἶναι τὸ δεύτερον ἀπεικόνισμα τοῦ τύπου τούτου.

Μετ' αὐτὸν ὁ κ. Δ. Γρ. Καμπούρογλου, ἀφορμὴν λαβὼν ἐκ τῆς κατὰ τὴν παρελθοῦσαν συνεδρίαν γενομένης ἀνακοινώσεως τοῦ κ. Κ. Καρκαπάνου, εἶπεν ὅτι οἰκογένεια Δελαγραμμάτικα εὑρίσκετο μόνον ἐν Ἄνδρῳ και ἐν Πάρῳ, οὔτε ὑπάρχει δὲ, οὔτε ὑπῆρξέ ποτε ἐν Ἀθήναις. Τὸ δὲ οἰκόσημον, ὅπερ ἐπληροφόρησεν τὸν κ. Καρκαπάνον, ὅτι εὑρέθη ἐνταῦθα, μετεκομίσθη ἐξ Ἄνδρου, ὡς πρὸ πολλοῦ ἔμαθε. Προσθεῖς δὲ περιεργότατα τινα περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις οἰκογενειῶν, αἵτινες ἐπὶ τουρκοκρατίας διηροῦντο εἰς τέσσαρας τάξεις διακεκριμένας ἀλλήλων, τὴν τῶν ἀρχόντων, τῶν νικοκυ-

ραίων, τῶν παζαριάνων και τῶν ζωτάρηδων, εἶπεν, ὅτι ἡ τῶν εὐπατριδῶν τάξις ἀπετελεῖτο ἐκ δώδεκα οἰκογενειῶν, αἵτινες δὲν εἶχον οἰκόσημα· ἐπὶ δὲ τῆς πλακῆς τοῦ τάφου τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτὰς ἐχαράσσεται δικέφαλος ἀετός. Ἐπέδειξε δὲ και τὸ ἐκμαγεῖον τοιοῦτου ἀναγλύφου, ἐπὶ τῆς πλακῆς τοῦ τάφου Λεονάρδου τοῦ Κοδρικᾶ (1783), διατηρουμένης ἐν τῇ στοᾷ Ἀδριανοῦ.

Ὁ κ. Ν. Φιλιππίδης ἀνεκοίνωσεν εἷτα πληροφορίας τινας περὶ ἀρχαιοτήτων, σωζομένων ἐν τῇ μακεδονικῇ μονῇ τῆς Κοσσυφινίτσης και ἐπιγραφὰς ἐκ τοῦ χωρίου Δοζιάτου τῆς Μακεδονίας.

Ὁ κ. Α. Μελετόπουλος ἐπέδειξε φωτογραφίαν ἀναγλύφου ἐπιτυμβίου, ἔχοντος πρωτοφανῆ παράστασιν ἀποχαιρετισμοῦ δύο παιδῶν και δίστιχον ἐπιγραφῆν **ΝΙΚΑΝΔΡΟΣ ΠΑΡΜΕΝΩΝΟΣ**, ἔτι δ' ἐπιγραφὴν τινα τῆς Τροιζηνίας.

Ὁ κ. Παῦλος Λάμπρος ἀνέγνω ἔγγραφα, δι' ὧν ἀνκιροῦνται πλάναι τινὲς ἱστορικαὶ περὶ τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου· τὰ ἔγγραφα ταῦτα εἶναι χρεωστικὰ δμῶλογα τῶν κοινοτήτων Λεβαδείας και Ἀθηνῶν διὰ πολλὰς χιλιάδας γροσίων, ἃς παρὰ τοῦ Ἀνδρούτσου ἔλαβον αὐταὶ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐπαναστάσεως, εἰς ἐπίμετρον δὲ ἀνέγνω και τὸ βρασιλικὸν Διάταγμα, δι' οὗ οἰοῦνται πρὸς ἐξόφλησιν τῶν ὁμολόγων ἐκείνων ἐχορηγήθη ἐπὶ διετίαν ἐπιχορηγία 60 δρ. κατὰ μῆνα εἰς τὴν χήραν τοῦ Ἀνδρούτσου.

Ὁ κ. Γ. Κρέμος εἶπὼν τινα προεισαγωγικῶς περὶ τῶν ἀνακριθειῶν, ὧν βρῖθουσι τὰ περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἱστορικὰ συγγράμματα, διέλαθε διὰ μακρῶν περὶ τῆς ἐπικρατούσης συγχύσεως ἐν πᾶσι τοῖς ἀφορῶσιν εἰς τὸν Ἀθανάτιον Διάκον. Ὡς προκύπτει ἐξ ἱστορικῶν ἐγγράφων, ἃ κατέχει ὁ κ. Κρέμος, και ἐκ τῶν ἀπὸ στόματος παρὰδόμενων, ἃς πολλὰ χόθεν μάλιστα δ' ἐκ συγγενῶν τοῦ Διακίου περισηνήγαγεν, ὁ Διάκος οἰκογενειακὸν ὄνομα δὲν εἶχε, νεώτατος ὧν υἱὸς Γιάννη τινὸς ἀγνώστου καταγωγῆς. μεταδύνας ἐν ὑπερμεσοῦντι δεκάτῳ ὀγδόῳ αἰῶνι εἰς Ἀρποτιανὴν τῆς Δωρίδος και ἐκεῖ νυμφευθέντος, ὑποστάντος δὲ τὸν αὐτὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ὃν ὑπέστη ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ὁ ἦρας υἱὸς του. Ὁ Διάκος ἐγεννήθη ἐν ἔτει 1781, δηλονότι ἦν πρεσβύτερος τοῦ Ἀνδρούτσου, ὥστε εἶναι ἀνακριθεὶς τὸ ἱστορούμενον, ὅτι ἐχηματίσθη ψυχογιὸς τούτου. Ἐν ἔτει 1809 εἰσῆλθεν εἰς μοναστήριον, ὅπου ἐχειροτονήθη διάκονος, ἐν δ' ἔτος ὕστερον ἐβγήκε κλέφτης, και ὡς τοιοῦτος διετέλεσεν ἐπὶ διετίαν ὑπὸ τὸν Τσάμ. Καλόγερον. Τῇ 26 Ὀκτωβρίου 1820 διωρίσθη παντούρης και δερβέναγας τοῦ καζᾶ Λεβαδείας μετὰ χάρτσια (σιτηρέσια) 40 και μηνιαῖον μισθὸν γρ. 20 ὁ καπετάνος, και ἀνὰ πέντε οἱ στρατιῶται αὐτοῦ, ὡς ἐξάγεται ἐκ πρωτοτύπου ἐγγράφου, ὅπερ ὁ κ. Κρέμος ἐπέδειξε, φέροντος τὰς ὑπογραφὰς και τὰς σφραγίδας τῶν προϋχόντων Ὀθωμικῶν τῆς Λεβαδείας.

Τέλος δ κ. Ίάκωβος Δραγάτης επέδειξεν άγγειον φέρον έν άναγλύφω κεφαλήν Ἡρας, καλλίστης έργασίας.

Ἀνεκοινώθησαν δ' ύπό τοῦ Προεδρείου καί έπιγραφαι άνέκδοτοι Μακεδονίας σταλείσαι ύπό τοῦ κ. Α. Λασποπούλου.

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ ΤΟΥ 1882

Κατά τὰς ύπό τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν εὐμενῶς άνακοινωθείσας ἡμῖν εἰδήσεις τὸ μετεωρολογικὸν ἔτος 1882 παρουσίασε τὰ ἐξῆς φαινόμενα έν Ἀθήναις.

Ἡ μέση βαρομετρική θλιψις ἦν χμ. 753.07, ένῶ ἡ τοῦ 1881 ἦν 752.01. Καί έλαχίστη μέν θλιψις ἦν τήν 15 Ἰανουαρίου (768.63) έλαχίστη δέ τήν 13 Ἰουλίου (742.38). Πᾶσαι δ' αἱ παρατηρήσεις αὐται εἶναι άνηγμέναί εἰς τήν έπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καί εἰς θερμοκρασίαν 0 τοῦ ὕδραργύρου.

Ἡ μέση θερμοκρασία τοῦ ἔτους ἦτο εἰς βαθμοὺς τῆς έκατονταβάθμου διαίρεσεως, Κελσίου, 17.98, ἤτοι περίπου ἡ αὐτή καί τῷ 1881, ἧτις ἦν 18.31. Καί μεγίστη μέν θερμοκρασία ἦν τήν 10 Ἰουλίου (37.1) έλαχίστη δέ τήν 2 Φεβρουαρίου (—6.2).

Ὁ μέσος ὕρος τῆς θερμοκρασίας τῶν τεσσάρων τοῦ ἔτους έποχῶν ἦν δέ ἐξῆς :

Χειμῶν 8.08

Ἔαρ 16.43

Θέρος 27.02

Φθινόπωρον 20.34

Ὁ χειμῶν τοῦ 1882 ἦν έν τῶν βαρυτέρων καί ἡ έλαχίστη θερμοκρασία —6,2 ἦν έν τῶν ταπεινοτέρων έν Ἀθήναις. Τὸ ἔαρ καί τὸ θέρος δέν παρουσίασαν ἔκτακτα φαινόμενα, τὸ δέ φθινόπωρον ἦν σχετικῶς ἥπιον.

Ἡμέρας καταπτώσεως ὕδατος εἶτε ὡς βροχῆς, εἶτε ὡς χιόνος, εἶτε ὡς δρόσου ἔσχομεν 101 ένῶ πέρυσιν ἔσχομεν 94, έν τούτων δ' ἡμέραι χιόνος ἦσαν 9. Τὸ δέ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος άνῆλθεν εἰς 561.97 χμ. ικανῶς μέγα διὰ τὰς Ἀθήνας. Πέρυσι τοῦτο συνεποσώθη εἰς 358.42.

Ἄνεμοι δ' ἔπνευσαν έν συνόλῳ ΒΑ. 129. ΝΑ. 118. Ν. 46. ΝΑ. 5. Β. 41. ΒΑ. 7. Α. 4. Δ. 13. Ὡστε ὡς πάντοτε έν Ἀθήναις έπεκράτησαν ΒΑ. καί οἱ ΝΑ.